

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Національний університет водного
господарства та природокористування

А. С. Гордійчук, О. А. Стахів

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Навчальний посібник

РІВНЕ – 2012

Національний університет

УДК 347.77(075.8)

ББК 67.9я7

Г68

*Затверджено вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування
(Протокол № 7 від 24 червня 2011 р.)*

Рецензенти:

Гуменюк В.Я., доктор економічних наук, професор Національного університету водного господарства та природокористування;

Бегма В.М., доктор економічних наук, професор Рівненського інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Гордійчук А. С., Стахів О. А.

Г68 – Економіка інтелектуальної власності. Навчальний посібник. -- Рівне: НУВГП, 2012 -- 330 с.

У навчальному посібнику викладено теоретичні основи та практичні питання основ інтелектуальної економіки. Висвітлено виникнення та оформлення об'єктів інтелектуальної власності, виникнення права суб'єктів права інтелектуальної власності, права та обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності, договори у сфері інтелектуальної власності та використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання.

Навчальний посібник призначений для студентів напряму підготовки «Економіка підприємства» та економічних спеціальностей.

УДК 347.77(075.8)

ББК 67.9я7

© Гордійчук А,С.Стахів О.А, 2012

© НУВГП, 2012

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Навчальна дисципліна «Економіка інтелектуальної власності» та її роль у підготовці економістів підприємства.....	12
1.1. Інтелектуальна діяльність людини та її місце в соціально-економічному розвитку країни.....	12
1.2. Предмет, зміст та завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».....	20
Розділ 2. Інтелектуальна діяльність людини та її види.....	27
2.1. Інтелектуальна діяльність людини.....	27
2.2. Види інтелектуальної діяльності людини.....	30
Розділ 3. Інтелектуальна власність людини.....	40
3.1. Поняття інтелектуальної власності.....	40
3.2. Виникнення та становлення права інтелектуальної власності.....	43
3.3. Механізм становлення об'єктів інтелектуальної власності.....	47
3.4. Види права на об'єкти інтелектуальної власності.....	49
3.5. Державне регулювання інтелектуальною власністю в Україні.....	55
3.6. Правова охорона інтелектуальної власності.....	63
Розділ 4. Об'єкти інтелектуальної власності.....	65
4.1. Загальні положення.....	66
4.2. Об'єкти промислової власності.....	67
4.3. Об'єкти селекційних досягнень.....	76
4.4. Об'єкти авторського права.....	77
4.5. Об'єкти суміжних прав.....	82
4.6. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.....	83
4.7. Об'єкти нетрадиційних рішень.....	89
4.8. Об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції.....	97
4.9. Об'єкти науково-технічної інформації.....	99
Розділ 5. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності.....	103
5.1. Загальні положення.....	104
5.2. Виникнення права інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва.....	104
5.3. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.....	106
5.4. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на наукове відкриття.....	107

5.5. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності (на винахід, корисну модель, промисловий зразок).....	111
5.6. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми (ІМС).....	123
5.7. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.....	129
5.8. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на селекційні досягнення.....	133
5.9. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів та послуг.....	141
5.10. Охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності.....	147
5.11. Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах.....	151
Розділ 6. Суб'єкти права інтелектуальної власності.....	159
6.1. Загальні положення.....	159
6.2. Автори – творці об'єктів права інтелектуальної власності.....	160
6.3. Заявники як суб'єкти права інтелектуальної власності.....	163
6.4. правонаступники як суб'єкти права інтелектуальної власності.....	167
Розділ 7. Права та обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності.....	170
7.1. Виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності.....	171
7.2. Права інтелектуальної власності суб'єктів права інтелектуальної власності.....	172
7.3. Права інтелектуальної власності суб'єктів авторського права.....	176
7.4. Права інтелектуальної власності авторів наукового відкриття.....	189
7.5. Права інтелектуальної власності суб'єктів суміжних прав.....	190
7.6. Права інтелектуальної власності суб'єктів промислової власності.....	194
7.7. Права інтелектуальної власності суб'єктів на компонування інтегральних мікросхем.....	203
7.8. Права інтелектуальної власності авторів раціоналізаторських пропозицій.....	204
7.9. Права інтелектуальної власності авторів на селекційні досягнення.....	204
7.10. Права інтелектуальної власності суб'єктів засобів індивідуалізації цивільного обігу, товарів і послуг.....	205
7.11. Права інтелектуальної власності на результати наукових досліджень.....	212

7.12. Права інтелектуальної власності авторів на комерційну таємницю.....	213
7.13. Обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності.....	214
7.14. Авторська винагорода суб'єктів права інтелектуальної власності.....	217
7.15. Захист права інтелектуальної власності суб'єктів інтелектуальної власності.....	219
Розділ 8. Інтелектуальний капітал підприємства.....	221
8.1. Інтелектуальний капітал як економічна категорія.....	221
8.2. Класифікація інтелектуального капіталу.....	226
Розділ 9. Договори у сфері інтелектуальної діяльності.....	230
9.1. Договори у сфері інтелектуальної діяльності та їх особливості.....	230
9.2. Авторські договори.....	234
9.3. Договір на депонування рукописів.....	238
9.4. Договори у сфері науково-технічної діяльності.....	240
9.5. Договори на виконання науково-дослідних робіт.....	244
9.6. Договори на використання об'єктів промислової власності.....	247
Розділ 10. Об'єкти інтелектуальної власності в підприємницькій діяльності суб'єктів господарства.....	258
10.1. Об'єкти інтелектуальної власності та особливості їх використання в підприємницькій діяльності.....	259
10.2. Об'єкти інтелектуальної власності як складова нематеріальних активів підприємства.....	263
10.3. Придбання (надходження) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на підприємстві.....	266
10.4. Облік об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві.....	268
10.5. Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності.....	270
10.6. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.....	279
10.7. Амортизація об'єктів інтелектуальної власності.....	283
10.8. Визначення доходів від використання об'єктів інтелектуальної власності.....	284
10.9. Правовий захист права інтелектуальної власності.....	286
Додаток А. На це варто звернути увагу.....	295
Додаток Б. Договір про охорону олімпійського символу.....	297
Додаток В. Охорона прав на добре відомий знак в Україні.....	298
Термінологічний словник.....	299
Література.....	329

ВСТУП

Успішне функціонування ринкової економіки в ХХІ ст., яке стане століттям економіки, заснованим на знаннях, можливе лише за умови використання такого важливого чинника економічного розвитку як результати розумової (інтелектуальної) діяльності людини. Конвенцією Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) чітко визначено, що рушійною силою економічного розвитку суспільства в поточному столітті буде використання результатів інтелектуальної діяльності людини.

Віковий досвід розвитку суспільства свідчить, що там, де поважають науку, культуру і мистецтво, люди живуть краще, оскільки досягнення інтелектуальної діяльності людини зумовлюють вищий рівень культури, освіти, тобто досягнення науки мають пріоритетне значення і можуть бути використані у будь-якій сфері діяльності людини. Слід зазначити, що науково-технічні досягнення формують рівень і характер виробництва. Інтелектуальні досягнення в сфері художньої літератури, мистецтва і культури в цілому формують моральні засади суспільства, його світогляд, ставлення до навколишнього природного середовища, його бачення, тобто ті засади, які називаються людськими цінностями, і таким чином вони визначають духовний світ людини і суспільства. Адже від характеру духовного сприйняття залежить характер і напрями науково-технічного прогресу.

Людство наблизилось до переходу в нову інноваційну фазу свого розвитку, яка характеризується становленням суспільства знань, особливістю якого є підвищення уваги до знань, оскільки вони все більше проявляють себе у вигляді безпосередньої продуктивної сили. Звідси закономірна проблема ефективності використання накопичених людських знань, стимулів і умов значного поширення попиту на нову технологію, особливо на високі технології, інфокомунікаційні наукоємні технології. В соціальному плані наукоємні технології можуть сприяти зміцненню демократичних процедур прийняття рішень, підвищенню ефективності управління і безперервному навчання населення протягом всього їх свідомого життя.

В економічному плані мова йде все частіше про виникнення феномена економіки знань. Економіка знань поступово приходить на зміну індустріальній економіці, що базується на використанні природних ресурсів. За цих умов докорінно змінюється відношення до головної

продуктивної сили суспільства – людини високоінтелектуальної і високопродуктивної праці. Роль знань у економічному розвитку зростає, випереджаючи значимість засобів виробництва і природних ресурсів.

За оцінками Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 відсотків загального обсягу багатства кожної країни, природний капітал – 20, а людський – 64 відсотки. У таких країнах як Японія і Німеччина частка людського капіталу становить до 80 відсотків. На сьогодні цінності створюються за рахунок підвищення продуктивності праці та використання нововведень, тобто застосування знань на практиці. Економічне зростання все більше залежить від здатності отримувати нові знання і застосовувати їх на практиці.

Однак економічне зростання саме по собі не вирішує багатьох проблем, серед яких не виправдана висока диференціація доходів населення, масштабна бідність, низька ефективність структур влади, недостатнє залучення інвестицій в економіку. Важливими завданнями залишаються не тільки забезпечення економічного зростання, але й істотне підвищення добробуту населення, якості його життя, поліпшення стану природного середовища, що дозволить забезпечити умови для стійкого економічного зростання в майбутньому. Це можна здійснити лише на основі економіки, заснованої на знаннях.

Порівняно з інноваційною економікою значна увага в економіці знань приділяється такій її складовій, як освіті. З врахуванням прискорення темпів розвитку технологій протягом останніх років важливою умовою ефективного розвитку економіки знань стає безперервна освіта протягом усього життя людини.

Країни Європейського союзу чітко усвідомлюють, що соціальне та економічне зростання в Європі значною мірою залежить від політики у сфері освіти. Ця політика має враховувати новий елемент – технології, які тепер застарівають кожні п'ять років. Тому необхідно вирішити проблему як заохотити громадян навчатися постійно. Це питання не тільки коштів, але й стану мислення населення. Водночас необхідно оптимізувати національну систему освіти з врахуванням європейської освіти. Адаже нові підприємства відчувають гострий дефіцит висококваліфікованих фахівців у високотехнологічних галузях.

Інтелектуальна діяльність людини – це її розумова творчість, за допомогою якої створювались всі багатства людства. Адаже людство у своєму розвитку ніколи не досягне такого стану, коли б його задовольняли наявні засоби забезпечення своєї життєдіяльності. Тому

людина постійно перебуває у творчому пошуку. Це невід'ємна властивість людини, якою природа наділила кожного із нас. І таким чином творчість притаманна людині у будь-якій сфері її діяльності – у промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я, організації свого відпочинку та дозвілля тощо.

Наведені аргументи свідчать, що забезпечення своєї життєдіяльності людина все більше і більше пов'язує із досягненням розумової діяльності. Це можна побачити на прикладі побутової техніки (телевізор, холодильник, пральна машина), яка відіграє важливу роль у задоволенні побутових проблем кожного із нас. Короткий екскурс у розвиток цього напрямку забезпечення життєдіяльності людини свідчить, що відбулися значні зміни у побутовій техніці. Але для створення нових поколінь побутової техніки одних фізичних зусиль замало, оскільки тут необхідні зусилля розумові. Саме завдяки розумовій діяльності людина перейшла від одного стану забезпечення своїх побутових потреб у побутовій техніці до іншого, більш досконалого. Таким чином, людство все більше переключається в цьому процесі на створення нових засобів, використовуючи досягнення інтелектуальної (розумової) діяльності людини.

Творча (розумова) діяльність – це діяльність людини, внаслідок якої зароджується щось нове, що вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю, тобто інтелектуальна власність (результати інтелектуальної діяльності людини) є результатом інтелектуальної творчої діяльності людини і відповідає вимогам чинного законодавства.

Результатами інтелектуальної діяльності людини є твори науки, літератури, мистецтва; технічні рішення (винаходи, корисні моделі); символи чи позначення, що проставляються на промислових виробках (торговельні марки); зовнішній вигляд промислових виробів (промислові зразки – малюнки чи моделі); сорти рослин; географічне зазначення місць походження товарів; найменування фірм, під якими вони виступають в господарському обігу; компонування інтегральних мікросхем та об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції.

В сучасних умовах розвитку економіки роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають; вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства, відповідно попит на неї зростає. Проте вона часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживання, недозволеного використання, тому потребує ефективної правової охорони. Це зумовлюється ще й тим, що інтелектуальна власність, як показує досвід країн з розвинутою економікою, здебільшого буде визначати стратегію і так-

тику соціально-економічного розвитку країни. Визначальне, пріоритетне місце буде посідати не виробництво, а сама наука, культура і техніка, які визначають рівень цивілізації.

Зараз уже ніхто не стане заперечувати, що інтелектуальна діяльність людини все більше набуває пріоритетного значення в усьому світі. Саме цей напрям суспільно-корисної діяльності стає найголовнішим.

Світові тенденції у розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо у другій половині ХХ ст., свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю людини, тобто саме результати розумової діяльності людини будуть визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Уже тепер видно, що високий рівень інтелектуальної діяльності людини в тій чи іншій країні зумовлює високий рівень добробуту її народу.

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність значною мірою наближене до ринкової економіки. Воно визнало результати інтелектуальної діяльності людини товаром, оголосило свободу розпорядження цими результатами на свій розсуд та проголосило результати інтелектуальної діяльності людини об'єктами права інтелектуальної власності і таким чином результати інтелектуальної власності людини створюють ринок духовної і науково-технічної продукції.

З розвитком ринкових відносин розширяється перелік результатів інтелектуальної діяльності людини, а також формується новий суто економіко-фінансовий підхід до цього виду продукту, який у цих умовах набуває ознаки товару або капіталу.

Досвід розвинених країн свідчить, що активізація суспільства у цьому напрямі є важливим чинником економічного розвитку. Так, наприклад, за даними статистики в Україні (2008 рік) кількість заявок на винаходи, поданих національними заявниками, становила 5861, що на 5,4 відсотки збільшилось порівняно з 1998 р., а кількість заявок на корисні моделі і промислові зразки у 2000 р. становила відповідно 361 і 1074, що порівняно з 1998 р. збільшилась відповідно у 2,7 рази і 1,4 рази. Аналогічна тенденція зберігається і при надходженні заявок на торговельну марку.

Аналіз винахідницької діяльності в Європі свідчить, що за кількістю поданих патентних заявок є стала тенденція до зростання. За даними статистики, кількість патентних заявок в усіх п'ятнадцяти країнах Європейського Союзу (ЄС) в 1996 р. становила 43608 одиниць, що порівняно з 1989 р. цей ріст склав 16 відсотків, тобто 2,14 відсотки в

рік. Найбільшу кількість патентних заявок надійшло з трьох економічно найрозвинутіших країн Європи: Німеччини (понад 14 тис. патентів), Франції (5,6 тис. патентів), Великої Британії (4,1 тис. патентів), частка яких у структурі патентування результатів досліджень і розробок у країнах ЄС становила відповідно 42, 17 і 12 відсотків.

Сьогодні важко переоцінити значення інтелектуальної творчої діяльності людини для розвитку новітньої техніки, нової технології та виробництва. Уже безспірною стала теза: успішний розвиток виробництва в сучасних умовах можливий лише за належного його науково-технічного забезпечення. У свою чергу належне науково-технічне забезпечення можливе лише за умови ефективного, точного і своєчасного науково-технічного прогнозування розвитку техніки, технології і виробництва.

Світовий досвід свідчить, що головним чинником економічного зростання у розвинених країнах виступає не матеріальна, а інтелектуальна складова – знання людини.

Досягнення інтелектуальної діяльності людини зумовлюють рівень виробництва, культури, освіти тощо. Зазначені досягнення, безперечно, будуть визначати рівень виробництва, що стане лише засобом чи способом реалізації здобутків науки, культури, техніки.

Не викликає сумніву, що досягнення науки мають пріоритетне значення і можуть бути використані у будь-якій сфері діяльності людини. Науково-технічні досягнення формують рівень і характер виробництва. Інтелектуальна діяльність у сфері художньої літератури, мистецтва і культури в цілому формує моральні засади суспільства, його світогляд, ставлення до навколишнього природного середовища, його бачення, тобто ті засади які називаємо людськими цінностями і які визначають духовний світ людини і суспільства. Духовний характер цінностей формують саме діячі художньої літератури, культури і мистецтва. Від характеру духовного сприйняття залежить характер і напрями науково-технічного прогресу.

Визнання фінансовим ринком інтелектуальних активів компаній було підтверджено тим, що багато високотехнологічних компаній впровадили у себе посаду «директора з інтелектуального капіталу» (шведська компанія Scania, фінська Nokia). Це свідчить про визнання знань як рушій та прискорювача науково-технічного прогресу ще на початкових етапах інноваційного циклу – до появи нововведення у вигляді нової продукції або послуги, а не лише на етапі комерціалізації інновацій.

Важливою складовою рівня інтелектуальної діяльності є освіта, зміст якої також визначається рівнем науки, культури і мистецтва. Зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності людини зумовлює необхідність підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців.

В зв'язку з вищенаведеним нагальною потребою є здійснити узагальнення і систематизацію результатів інтелектуальної діяльності людини, щоб повною мірою використати їх у підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання. Вирішення цього завдання певною мірою забезпечується підготовкою навчального посібника «Економіка інтелектуальної власності» для студентів напряму підготовки «Економіка підприємства», яка повинна бути складовою економічної підготовки майбутніх фахівців.

Ринкова економіка вимагає нових підходів до підготовки майбутніх фахівців. У навчальному і виховному процесах визначальною є зорієнтованість на людину, на пізнання нею світу, самоорганізацію кожного індивіда через інноваційну діяльність, вибір власного шляху для творчої діяльності та професійних компетенцій.

Підготовка економістів з високим рівнем професійних компетенцій передбачає підготовку фахівців, здатних успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від навчальних закладів вищої школи орієнтувати студентів у ході навчального процесу на цілеспрямоване опанування знаннями з економіки інтелектуальної власності.

З розвитком ринкових відносин розширяється перелік результатів інтелектуальної власності, а також формується новий, суто економіко-фінансовий підхід до цього виду продукту, який в умовах товарно-грошових відносин набуває ознаки товару або капіталу. Активізація у цьому напрямку є важливим чинником економічного розвитку держави.

Навчальний посібник «Економіка інтелектуальної власності» є першою спробою авторів на основі багаторічного наукового досвіду та результатів інтелектуальної діяльності людини узагальнити та систематизувати знання щодо виникнення, оформлення і використання результатів розумової діяльності людини - об'єктів інтелектуальної власності як рушійної сили економічного зростання суб'єктів підприємницької діяльності та поліпшення рівня життя людини.

Набуті знання з «Економіки інтелектуальної власності» допоможуть фахівцям більш ефективно використати досягнення інтелектуальної діяльності людини у своїй практичній діяльності.

Розділ 1

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМІСТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

1.1. Інтелектуальна діяльність людини та її місце в соціально-економічному розвитку країни.

1.2. Предмет, зміст та завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».

Ключові поняття та терміни	
економіка знань	інтелектуальне мислення
завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності»	основи інтелектуальної економіки як наука
зміст навчальної дисципліни (науки) «Економіка інтелектуальної власності»	науково-технічні досягнення
знання як специфічний ресурс	інтелектуальна діяльність людини
об'єкт вивчення навчальної дисципліни (науки) «Економіка інтелектуальної власності»	предмет вивчення навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності»
інтелектуальна економіка як наука	ринкова інтелектуальна економіка

1.1. Інтелектуальна діяльність людини та її місце в соціально-економічному розвитку суспільства

Людина з найдавніших часів була творцем, забезпечуючи свою життєдіяльність виробляла продукти харчування, будувала житло, створювала знаряддя праці, одяг, прикраси, твори мистецтва тощо. Разом із фізичним розвитком людини здійснювався її розумовий розвиток. З часом людина збагнула, що важку, виснажливу фізичну працю можна полегшити за рахунок посилення своїх фізичних зусиль певними придуманими знаряддями праці та способами використання землі та інших ресурсів. Віковичний досвід свідчить, що людина постійно перебуває у творчому пошуку, оскільки це її невід'ємна властивість, якою природа наділила кожного із нас.

Щоб забезпечити свою життєдіяльність, людина все більше і більше пов'язує її із досягненням розумової діяльності. Людина у своєму розвитку все більше переключається на творчість, майстерність (вміння). Людство підійшло до межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю суспільства або за теперішньою термінологією інтелектуальною діяльністю людини. Поняття «інтелектуальна діяльність людини» охоплює весь комплекс складових, що становлять основу соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства.

Країни з високопродуктивною ринковою економікою першочергово увагу приділяють трьом основним напрямам інтелектуальної діяльності людини – освіті, науці, культурі. Країна, де занепадає хоча б один із напрямів інтелектуальної діяльності, переходить до групи «слаборозвинених» і, навпаки, країна, де глибше усвідомлюють значення і роль цих трьох чинників і приділяють їм належну увагу, стає державою з високо розвинутою економікою. Прикладом можуть бути Південна Корея, Тайвань та інші країни Східної і Південної Азії, які, не маючи ні своєї сировини, ні власних енергоносіїв, спрямували всі свої зусилля і кошти саме на розвиток освіти, науки, культури, що сприяло розвитку економіки, створенню і раціональному використанню досягнень науки і техніки, піднесенню мистецтва і виробництва тощо.

Сьогодні світова так звана промислова економіка уступає місце інтелектуальній економіці, розвиваються наукоємні галузі (нанотехнології, біотехнології, генна інженерія, комп'ютерне програмування тощо).

Країни з високим рівнем виробництва і добробуту людей (США, Канада, Японія, Великобританія, Франція, Німеччина та інші країни Західної Європи) приділяють багато уваги формуванню інтелектуальної еліти.

Провідна країна світу – США, створивши могутній потенціал, протягом ХХ століття зберегла лідерство в галузі науки, техніки і виробництва завдяки виділенню коштів на потреби освіти (6,5 – 7 відсотків ВВП). Зокрема, відомо, що за весь час існування Нобелівських премій більше половини з них у галузі науки і техніки отримали американські вчені. За період з початку ХІХ ст. і донині в США було видано більше 5 млн. патентів, приблизно стільки, скільки у Великобританії, Франції і Німеччині разом узятих. Патентні служби США в середньому видають більше 80 тисяч патентів на рік.

Творча діяльність людини і суспільства (духовна, науково-технічна, соціально-економічна), яка пов'язана зі створенням і використанням найрізноманітніших об'єктів інтелектуальної власності, привела до виникнення нового поняття – інтелектуальний капітал.

Сучасний ринок стимулює розвиток творчої інтелектуальної діяльності, впровадження у виробництво новітніх технологій, винаходів, корисних моделей, програмних продуктів, тощо. Слід зазначити, що сьогодні світова промислова економіка поступається місцем інтелектуальній економіці, де найбільш міцною рушійною силою стала сила ідей. Світовий досвід показує, що в економіці, яка найбільш спирається на ідеї, а менше на фізичний капітал, різко зростає вірогідність реалізації успішних проривів. Прогресу досягають там, де цінують інтелектуальну власність і вміло використовують її як інтелектуальний капітал.

Україна з давніх часів славилась і славиться своїм потужним творчим потенціалом. Українські літератори і художники, композитори і музиканти, співаки і танцюристи та інші митці викликали і викликають захоплення в усьому світі. Українські вчені, конструктори та інші розробники, які вписали не одну славу сторінку в історію розвитку світової науки і техніки, також відомі світу. Деякі з них стали лауреатами Нобелівської премії, але вже як громадяни інших країн, інші взагалі не дістали визнання своїми відкриттями та іншими науково-технічними досягненнями.

У світу відомі імена В. Вернадського, Ю. Кондратюка, І. Пулюя, але два останніх так і не дочекалися визнання за свого життя. В Україні народилися сім лауреатів Нобелівської премії, але жоден з них не одержав цю престижну премію як громадянин України, а найгірше те, що вони в цьому не винні.

Україна і зараз володіє потужним творчим потенціалом. Її інтелектуальний рівень зумовлює досить високий науково-технічний рівень виробництва. За рядом показників Україна посідає провідні місця в науці - математиці, інформатиці, фізиці, матеріалознавстві та інших напрямках.

Слід відзначити, що на початку ХХ ст. лише 10 відсотків приросту валового внутрішнього продукту в розвинених країнах забезпечувалось за рахунок науково-технічної діяльності людини. За висновками авторитетних спеціалістів у кінці ХХ ст. цей показник зріс до 80 відсотків валового внутрішнього продукту. Це ще раз підкреслює пріоритетність інтелектуальної діяльності людини для соціально-економічного розвитку України. Адже в ХХІ ст. весь обсяг приросту валового внутрішнього продукту у високорозвинених країнах практично буде отримуватися за рахунок використання результатів інтелектуальної діяльності людини. Для соціально-економічного розвитку, насамперед, має значення зростання інтелектуальної діяльності за рахунок природно-технічних наук, але при цьому не зменшується значення гуманітарних

наук. Тому необхідне активне поєднання здобутків науки і техніки з досягненням літератури, тобто культури в цілому.

Таким чином, основним ресурсом нової економіки виступають знання як специфічний ресурс. Доступність знань стає найважливішою умовою для участі країни у глобальній конкуренції.

Світовий досвід вчить про те, що успіх країни у досягненні конкурентоспроможності на світовому ринку, використовуючи переваги економіки знань, залежить від її спроможності якомога швидше адаптувати свій потенціал у сфері створення, використання та розповсюдження для потреб світової економіки.

Одним із способів перетворення наукових досягнень у безпосередню продуктивну силу є винахідництво. Це основна рушійна сила науково-технічного прогресу. Його значення в умовах ринку в Україні не зменшилося. Водночас винахідництво потребує всілякої підтримки з боку держави.

Зараз в Україні є багато технічних ідей, які потребують практичного застосування і здатні принести не лише значні прибутки, а й підняти науково-технічний престиж України в очах світу. Такі досягнення є у розробці та виготовленні газових турбін і агрегатів для перекачування газу і вироблення електроенергії. Україна, в особі Сумського виробничого підприємства ім. Фрунзе (газоперекачувальні та нагнітаючі агрегати, блокові електростанції), Запорізьких МКІУ «Прогрес» і підприємства Мотор - Січ (авіаційні двигуни і агрегати на їх базі), Харківського «Турбоатома» (атомні турбіни великої потужності), Миколаївських МВО «Машпроект» і ВО «Зоря» (корабельні і стаціонарні газові турбіни та агрегати на їх базі), має могутній науково-технічний і виробничий потенціал і входить до числа країн-грантів, виробників газових турбін і газотрубно-техніки. Українські газові турбіни та їх розробники і виробники відомі в усьому світі. До них виявляють великий інтерес у світі.

На сьогодні в Україні склалася досить парадоксальна ситуація. З одного боку, здобутки нашого науково-технічного потенціалу не завжди дістають попит в Україні, а з іншого - іноземні агенти намагаються за мізерну ціну «виловити» будь-яку, особливо науково-технічну інформацію, і викрасти або іншим шляхом неправомірно заволодіти нею.

Науково-технічний потенціал України поки що має достатньо надзвичайно цінної інформації, в якій зацікавлені певні кола осіб за кордоном. Тому актуальним є правова охорона будь-якої інформації, оскільки не всі види інформації дістали надійний правовий захист чинно-

го закону, зокрема ноу-хау, нерозкрита інформація, значення якої невпинно зростає. Адаже понад 70 відсотків ліцензійних договорів, що укладаються у світі, супроводжуються нерозкритою інформацією. Зростає її значення в Україні на внутрішньому ринку.

Значні досягнення України свідчать про невичерпність такого джерела державного багатства, як інтелектуальна діяльність людини, а з іншого, - прохолодну байдужість чиновників до проблем, від розв'язання яких залежить доля України. У державі багато органів, які мають нібито займатися проблемами науково-технічного прогресу. Та, на жаль, організація використання творчих здобутків в Україні пущена на самоплив. Творчий потенціал України використовується не в повну міру, про що свідчить соціально-економічний розвиток України.

Діяльність суб'єктів господарювання зі створення та використання об'єктів промислової власності наводиться в таблиці 1.1.

Наведені дані (табл. 1.1.) свідчать, що спостерігається певна тенденція зменшення чисельності творців винаходів та промислових зразків з 64,8 тис. осіб у 1995 році до 30,7 тис. осіб у 2009 році. Відповідно зменшилась кількість поданих заявок на винаходи з 2896 штук у 1995 році до 1491 штук у 2009 році, а також отримання патентів на винаходи відповідно з 2960 до 1756 у 2009 році. Лише по корисних моделях спостерігається тенденція до збільшення кількості поданих заявок з 50 у 1995 році до 6411 у 2008 році. Відповідно кількість отриманих патентів на корисні моделі збільшилась з 13 у 1995 році до 5802 у 2009 році.

Використання результатів інтелектуальної діяльності людини відіграє все важливішу роль у підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності. Тому всім, хто займається або готується до такого роду діяльності треба досить чітко уявляти собі, що таке інтелектуальна діяльність людини, інтелектуальний продукт, в чому полягає їх сутність та результати.

Інтелектуальна власність у більшості країн світу в сучасних умовах є одним із наймогутніших стимуляторів прогресу. Адаже багаторічний досвід свідчить, що використання техніки, яка виготовлена на основі винаходів, забезпечує збільшення обсягу виробництва продукції, підвищення її якості, а, відповідно, і конкурентно спроможність її на ринку.

Таблиця 1.1. Основні показники діяльності суб'єктів господарювання зі створення об'єктів промислової власності, Україна.

Показники діяльності зі створення об'єктів промислової власності	Роки					
	1995	2000	2006	2007	2008	2009
Чисельність творців (винахідників, авторів промислових зразків) тис. осіб	64,8	45,1	41,1	41,2	36,8	30,7
Подано заявок на видачу охоронних документів на:						
винаходи	2896	4029	2447	2249	1943	1491
корисні моделі	50	137	5306	6240	6411	6329
промислові зразки	109	266	420	422	260	201
у тому числі до:						
Державного департаменту інтелектуальної власності України:						
винаходи	2581	3865	2151	2075	1840	1418
корисні моделі	42	128	5230	6167	6359	6283
промислові зразки	95	245	380	322	247	194
Патентних відомств іноземних держав:						
винаходи	315	164	296	174	103	73
корисні моделі	8	9	76	73	52	46
промислові зразки	14	21	40	90	13	7
Отримано охоронних документів на:						
винаходи	2960	3064	2123	2123	1914	1750
корисні моделі	13	122	5377	6255	6190	5802
промислові зразки	205	396	198	391	280	185
у тому числі від:						
Державного департаменту інтелектуальної власності України:						
винаходи	1540	2944	1956	1493	1832	1667
корисні моделі	13	126	5325	6165	6136	5749
промислові зразки	181	190	351	330	273	156
Патентних відомств іноземних держав:						
винаходи	1420	120	167	130	82	83
корисні моделі	4	4	52	90	54	53
промислові зразки	24	8	45	61	16	29

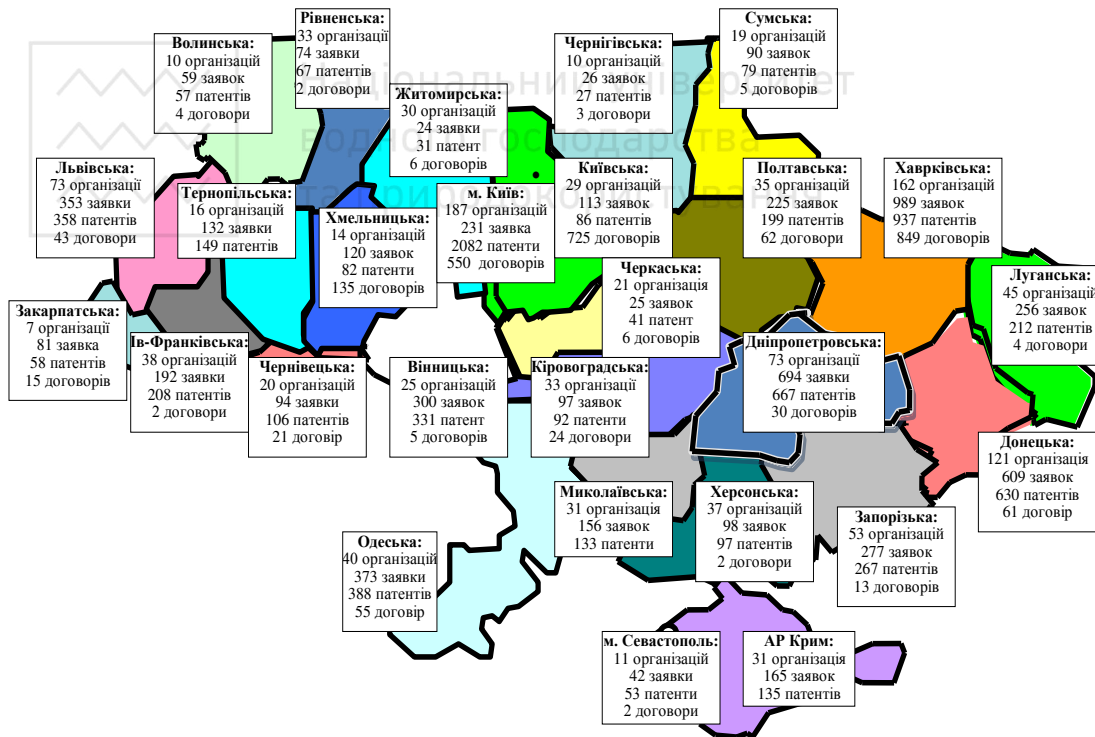
Так, використання металообробних верстатів з програмним забезпеченням забезпечує збільшення обсягу виготовлення відповідних деталей на 18-26 відсотків, зменшує собівартість їх виготовлення на 12-14 відсотків, значно поліпшується їх якість. Використання селекційних досягнень у рослинництві дозволяє підвищити урожайність сільськогосподарських культур у таких межах: зернових культур від 12 до 40 відсотків, картоплі від 16 до 35 відсотків, а використання племінної худоби забезпечує приріст надоїв молока на 21 - 52 відсотків та приріст живої маси худоби на відгодівлі до 38 відсотків, що в грошовому виразі становить 850 - 1200 грн. на одну голову худоби.

Рівень інтелектуальної діяльності визначається показниками:

- кількістю суб'єктів господарювання, що виконували роботи зі створення та використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;
- кількістю заявок на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, поданих до Держдепартаменту інтелектуальної власності;
- кількістю патентів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, отриманих у Держдепартаменті інтелектуальної власності;
- кількістю чинних ліцензій та ліцензійних договорів, за якими подано дозвіл на використання об'єктів промислової власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

На карті-схемі наводиться рівень інтелектуальної діяльності в розрізі адміністративних областей України (рис. 1.1.).

Підвищення активності національних заявників у питанні заявок на об'єкти інтелектуальної власності є джерелом зростання інтелектуальної власності як капіталу. Надходження заявок на винаходи є індикатором інноваційної діяльності в країні. Так, в Україні з розрахунку на 100 тис. населення подається 4-5 заявок на рік (2008 рік). Для порівняння в Росії – 13,5 заявок (1999 рік), Польщі – 6 заявок (1998 рік), Угорщині – 7 заявок (1990 рік), Німеччині – 62 заявки (1999), Японії – 285 заявок (1996 рік) на 100 тис. населення.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ У 2009 РОЦІ:

1204 організації виконували роботи зі створення та використання винаходів корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;

7895 заявок на винаходи, корисні моделі, промислові зразки подано до Держдепартаменту інтелектуальної власності;

7572 патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування ІМС отримано у Держдепартаменті інтелектуальної власності;

2626 чинних ліцензій та ліцензійних договорів, за якими надано дозвіл на використання об'єктів промислової власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Рис. 1.1. Рівень інтелектуальної діяльності в розрізі адміністративних областей України

1.2. Предмет, зміст та завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності»

В умовах становлення ринкової економіки великого значення набувають об'єкти інтелектуальної власності – винаходи, промислові зразки, корисні моделі, знаки для товарів і послуг, технології з ноу-хау та багато інших результатів творчої діяльності людини. Звідси важливе місце посідає інноваційний розвиток та формування професійних компетенцій майбутніх фахівців у процесі здобуття економічної освіти.

Домінантним чинником інноваційної спрямованості в Україні, її регіонів та окремих суб'єктів господарювання є впровадження принципово нових прогресивних технологій (нанотехнологій) та перехід до випуску високотехнологічної наукоємної продукції, що відбувається на основі інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, а також нових форм навчання студентської молоді відповідно до вимог сучасного ринку.

Характерними ознаками економіки знань є домінування у структурі ВВП високотехнологічних галузей (інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних нанотехнологій, біотехнологій, безвідходних та екологічно чистих технологій у базових галузях промисловості), а також сфери високоінтелектуальних послуг, яка вимагає інтенсивного використання знань. Акції компаній цих галузей високо котируються на фондовому ринку, а вартість їхньої капіталізації в багато разів перевищує вартість активів, у зв'язку з чим прийнято вважати, що ця різниця становить вартість інтелектуальної (знанневої) складової.

Складовими економіки знань є:

- якісна і безперервна освіта для всього населення України;
- економічні стимули та інституційний режим, що заохочують до ефективного використання національних і мобільних знань у всіх секторах економіки;
- ефективна інноваційна система, що об'єднує в єдине комплекс економіку (бізнес), наукові та дослідницькі центри і навчальні заклади;
- динамічна інформаційна інфраструктура, що надає інформаційні та комунікаційні послуги суб'єктам ринку, державним установам і, що важливо, всім прошаркам населення;
- держава як ініціатор і координатор становлення і розвитку економіки знань в усіх сферах життєдіяльності країни.

Таким чином, основним ресурсом нової економіки виступають знання як специфічний ресурс. Доступність знань стає найважливішою умовою для участі країни у глобальній конкуренції. Світовий досвід свідчить про те, що успіх країни у досягненні конкурентоспроможності на світовому ринку, використовуючи переваги економіки знань, залежить від її спроможності якомога швидко адаптувати свій потенціал у сферу створення, використання та розповсюдження знань для потреб світової економіки.

Результати інтелектуальної діяльності людини (об'єкти інтелектуальної власності) безпосередньо використовуються у підприємницькій діяльності, як складова нематеріальних активів (винаходи, наукові розробки, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки) суб'єктів господарювання. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що XXI ст. стане століттям економіки, заснованої на знаннях, у якій досягнення інтелектуальної діяльності людини будуть основною рушійною силою. Завдяки бурхливому розвитку науково-технічного прогресу, інтернаціоналізації господарських зв'язків, комп'ютеризації виробництва результати інтелектуальної діяльності людини стали складовою виробництва, як і інші засоби виробництва. Адже зростання господарської діяльності здійснюється на основі досягнень науки, розвитку нових технологій, що призводить до зростання питомої значущості інтелектуальної власності в житті людей.

В умовах ринкових відносин використання інтелектуальної власності відіграє все важливішу роль у комерційно-підприємницькій діяльності підприємств усіх форм власності. У цьому відношенні майбутнім економістам, які будуть займатися у своїй практичній діяльності використанням об'єктів інтелектуальної власності, треба чітко уявляти, що таке інтелектуальна власність, як її ефективно використати в підприємницькій діяльності.

Психологи вивчають інтелектуальну діяльність людини як результат розумової праці, новаторського пошуку. Науковці, які вивчають творчу діяльність людини, розглядають механізм діяльності людини, розкривають закономірності створення новацій. Соціологи встановлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціального та наукового прогресу. Економісти розглядають інтелектуальну діяльність як засіб підвищення ефективності виробництва. Правознавці вивчають її як об'єкт права в зв'язку із суспільною цінністю та пов'язані з нею правові відносини.

Використання досягнень інтелектуальної діяльності людини безпосередньо впливає на ефективність виробництва, якість продукції, її конкурен-

тоспроможність на ринку, що забезпечує підвищення ефективності виробництва суб'єктів господарювання. Тому майбутні фахівці з економіки мають добре розумітися на сутності цих досягнень та механізмі ефективного використання в своїй майбутній практичній діяльності, що потребує організації навчального процесу з цієї програми, а саме - вивчення навчальної дисципліни (науки) «Основи інтелектуальної економіки».

Отже, важливою складовою економічної підготовки фахівців з економіки є засвоєння навчальної дисципліни «Основи інтелектуальної економіки», метою якої є формування знань та навичок із інтелектуальної діяльності людини та використання їх у майбутній практичній діяльності. Основи інтелектуальної економіки є новим напрямком знань, який є рушійною силою прискореного розвитку економіки, що забезпечує високий рівень конкурентоспроможності країни, як основи добробуту та довголіття населення.

Основи інтелектуальної економіки – це наука (галузь знань) про результати інтелектуальної діяльності людини: про виникнення, становлення об'єктів інтелектуальної власності та їх використання у підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку.

Досвід багатьох розвинених країн свідчить, що сучасна економіка є ринковою інтелектуальною економікою, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних ринкових зусиль, що спонукає підприємців до зростання інтелектуального капіталу, а держави - до регулювання цього процесу, встановлюючи правовий захист бізнесу і контролюючи його дотримання.

Необхідність вивчення «Основа інтелектуальної економіки» зумовлено тим, що в сучасних умовах домінантним чинником економічного розвитку господарюючих структур є впровадження принципово нових прогресивних технологій та перехід до випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, що відбувається на основі інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, а також формування нового змісту освіти студентської молоді відповідно до умов сучасного ринку. Адже, щоб реформувати економіку країни згідно з інноваційною європейською моделлю та реалізувати в перспективі нашу національну ідею щодо інтеграції у світовий освітянський, науковий, інформаційний та інші простори на засадах рівноправного партнерства, потрібно не лише вибудувати повному вітчизняну економіку, а й вирішити ті питання, з якими, власне, пов'язана ефективність будь-якого господарювання. Йдеться, насамперед, про удосконалення людського фактора, інтенсивне використання

інтелектуального капіталу і досягнень науково-технічного прогресу, зростання національної свідомості, виховання духовності людей, формування в них державницької психології і відповідальності.

Знання в новій економіці разом із капіталом, землею і робочою силою стали самостійним фактором виробництва. Порівняно з «інноваційною економікою» значна увага в економіці знань приділяється такій її складовій, як освіта, тобто протягом останніх років важливою умовою ефективного розвитку економіки знань стає безперервна освіта протягом усього життя людини. Тому необхідно вирішувати проблему як заохотити громадян навчатися постійно. Це вимагає певного коригування Національної освіти.

На конференції міністрів освіти країн ЄС у Мілані у 2003 році було прийнято резолюцію, в якій, зокрема, наголошується: «Соціальне та економічне зростання в Європі значною мірою залежить від політики у сфері освіти. Порівняно з минулим, ця політика має враховувати новий елемент – технології, які тепер застарівають кожні п'ять років. Тому необхідно вирішити проблему, як заохотити європейських громадян навчатися постійно».

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти передбачається її розвиток відповідно до вимог сучасності: перетворення економіки України в економіку знань, зокрема у напрямі розвитку системи безперервної освіти та навчання протягом життя; створення індустрії сучасних засобів навчання; підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку; освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Проте ця доктрина на практиці не реалізується повною мірою.

Щоб забезпечити старту конкурентоспроможність молодих громадян України в глобалізованому середовищі та потреби ринку праці, стратегічною метою освіти має бути формування духовно багатого, інтелектуально розвинутого і психологічно розвинутого покоління; збереження та реалізація освітянського потенціалу на рівні розвинених країн Європи.

Приєднуючись до Болонського процесу, Україна взяла на себе зобов'язання реформувати освіту з тим, щоб законодавчо закріпити доступність освіти для людей протягом всього життя. Проте в самій концепції Болонського процесу закладено певні ризики для розвитку освіти, тому що цей процес орієнтований, в основному, на стандартизацію та підготовку фахівців середньої кваліфікації, а в економіці знань найбільшу цінність мають унікальні знання та вміння. Широке застосу-

вання тестування, системи кредитів і дистанційної освіти призводять до зниження якості знань.

Підготовка економістів підприємства з високим рівнем професійних компетенцій – фахівців, здатних успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від закладів вищої освіти орієнтувати студентів у ході навчального процесу на цілеспрямоване опанування знаннями як з економічних дисциплін, так і з економіки інтелектуальної власності. Саме знання з Економіки інтелектуальної власності повинні стати конкретно-методологічним принципом при оцінці результативності навчання студентів, коли йдеться про рівень їх знань та формування професійних компетенцій в освітньому середовищі, оскільки майбутній фахівець з економіки повинен вміти здійснювати економічне обґрунтування доцільності застосування об'єктів інтелектуальної власності та визначати рівень їх економічної ефективності. Зазначена проблема є особливо актуальною і вимагає вивчення Економіки інтелектуальної власності як окремої навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах з метою підготовки молоді до творчої діяльності, спрямованої на відродження вітчизняного наукового потенціалу на основі об'єктів інтелектуальної власності.

Важливою умовою здобуття якісної економічної освіти, формування у майбутніх економістів підприємства професійних компетенцій, підготовки їх до успішної фахової діяльності в економічній сфері нинішнього ринкового середовища є засвоєння Економіки інтелектуальної власності, метою якої є формування вмінь та навичок з основ інтелектуальної економіки, використання об'єктів інтелектуальної власності в процесі їх трудової діяльності.

Вивчення Основ інтелектуальної економіки у вищих навчальних закладах слід включити до переліку обов'язкових в умовах ринкової економіки навчальних дисциплін фахової підготовки економістів підприємства, що дасть змогу:

- озброїти випускників – майбутніх економістів підприємства знаннями з «Економіки інтелектуальної власності» та сформувати в них професійної компетенції на рівні стандартів провідних країн світу;
- орієнтуватися в основних поняттях сфери інтелектуальної власності;
- обґрунтування введення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності з метою виробництва конкурентоспроможної продукції;
- розвиток інтелектуальних здібностей та використання знань і умінь у майбутній практичній діяльності.

Отже, майбутній фахівець з економіки підприємства повинен не тільки оволодіти відповідним обсягом знань про підприємство як еко-

номічну систему, але й уміти створювати нову конкурентоспроможну продукцію на основі впровадження об'єктів інтелектуальної власності. Саме такі знання – з високим рівнем компетенцій – і повинні давати в нинішніх умовах вищі навчальні заклади.

Особливо слід наголосити на підготовку творчої молоді з формування у неї високих професійних компетенцій з метою створення в майбутньому національної еліти. Відповідне місце у вирішенні цього завдання належить вивченню і засвоєнню знань з «Економіки інтелектуальної власності». Саме ці знання повинні стати складовою оцінювання рівня знань майбутніх фахівців та формування їх професійної компетенції. Вивчення «Економіки інтелектуальної власності» спрямоване на відродження вітчизняного наукового потенціалу на основі інтелектуальної власності. Особливого значення набуває формування у майбутніх фахівців професійних знань, зокрема - інтелектуального мислення.

Навчальна дисципліна «Економіка інтелектуальної власності» - нова дисципліна (наука), формування якої пов'язане з підвищенням ролі та значення результатів інтелектуальної діяльності людини у всіх сферах її життєдіяльності. Вона є новим напрямом знань, який є рушійною силою прискорення розвитку економіки, що забезпечують високий рівень конкурентоспроможності країни.

Теоретичною основою вивчення навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності» є сукупність знань, одержаних при вивченні «Економіки підприємства», «Статистики», «Теорії ймовірностей», «Основ наукових досліджень», чинного законодавства України про інтелектуальну власність. При вивченні «Економіки інтелектуальної власності» ставляться завдання знайти місце результатам інтелектуальної діяльності людини в економіці підприємства, як рушійної сили його економічного зростання та ефективного використання їх у підприємницькій діяльності.

Вивчення кожної науки розпочинається з визначення її предмету, тобто кола питань, які вона досліджує, з'ясування цілей, які вона переслідує та методів, які вона використовує. Предметом навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності» є дослідження результатів інтелектуальної (творчої) діяльності людини, їх виникнення, оформлення та використання у підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання. Об'єктом вивчення навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності» є об'єкти інтелектуальної власності та їх використання у підприємницькій діяльності.

Змістом навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності» є: вивчення об'єктів інтелектуальної діяльності людини; вивчення механі-

зму виникнення права на об'єкт інтелектуальної власності; вивчення механізму оформлення права на об'єкти інтелектуальної власності; використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності; правового захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Вивчаючи результати інтелектуальної діяльності людини, їх використання в підприємницькій діяльності, навчальна дисципліна «Економіка інтелектуальної власності» як наука перетворюється на продуктивну силу, стає одним із ресурсів зростання та підвищення ефективності виробництва. Тому наука «Економіка інтелектуальної власності» повинна давати економічне обґрунтування використанню результатів інтелектуальної діяльності людини та удосконалення господарського механізму в умовах інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та озброювати їх працівників відповідними знаннями з економіки інтелектуальної власності.

Важливішим завданням «Економіка інтелектуальної власності» як науки, є формування у студентів інтелектуального мислення, щоб раціонально використати результати інтелектуальної діяльності людини з метою економічного зростання. Це завдання успішно може вирішуватися за умови глибокого і всебічного вивчення об'єктів інтелектуальної власності: їх виникнення, оформлення, використання у підприємницькій діяльності та їх правового захисту.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте інтелектуальну діяльність людини.
2. Охарактеризуйте місце інтелектуальної діяльності людини в соціально-економічному розвитку країни.
3. Охарактеризуйте предмет та зміст навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».
4. Обґрунтуйте необхідність вивчення «Економіка інтелектуальної власності».
5. Назвіть завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».
6. Назвіть теоретичні засади вивчення «Економіка інтелектуальної власності».
7. Назвіть об'єкт вивчення навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».
8. Назвіть основні завдання навчальної дисципліни «Економіка інтелектуальної власності».

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ВИДИ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 2.1. Інтелектуальна діяльність людини
- 2.2. Види інтелектуальної діяльності людини

Ключові поняття та терміни	
духовність	науково-дослідна діяльність
індивідуалізація учасників цивільного обігу, товарів і послуг	наукові відкриття
інтелект	науково-технічна діяльність
інтелектуальна діяльність	науково-технічний прогрес
літературна діяльність	творчість
наука як продуктивна сила	творча діяльність

2.1. Інтелектуальна діяльність людини

У процесі праці, у постійній взаємодії з навколишнім природним середовищем відбувалося становлення, самостворення людини і як біологічного виду, і як розумової істоти, яка пізнає світ і саму себе. Разом з фізичним розвитком людини здійснюється її розумовий розвиток. З часом людина збагнула, що важку, виснажливу, фізичну її працю можна полегшити за рахунок посилення своїх фізичних зусиль певними придуманими знаряддями праці та способами використання відповідних ресурсів за рахунок своєї творчої діяльності.

Творчість притаманна людині в будь-якій сфері її діяльності – у промисловості чи сільському господарстві, охороні здоров'я, організації свого відпочинку та дозвілля тощо. Таким чином, забезпечення своєї життєдіяльності люди все більше і більше пов'язують з досягненням розумової діяльності.

Історичний розвиток людства свідчить, що завдяки розумовій діяльності людство переходить від одного етапу забезпечення необхідними засобами та знаряддями для свого існування до іншого – більш досконалого. Людство переключається на створення нових засобів і знарядь, тобто акцент переноситься саме на творчість, майстерність, уміння.

Творчість властива людині у будь-якій сфері її доцільної діяльності. Конституція України проголошує свободу творчості (ст.54). Це означає, що людина може творити у будь-якій галузі діяльності все, що їй забажається. Проте обмеження творчості встановлюється законом – творчість не може бути антисуспільною, аморальною, спрямованою проти людства.

Інтелектуальна діяльність людини – це її розумова діяльність. Адже інтелект з латинської (intellectus) – розум, пізнання, розумові здібності. Це здатність до мислення, раціонального пізнання світу, тобто інтелект – це здатність генерувати нову інформацію, якої ніколи не було у світі і яка може стати товаром.

Інтелектуальна діяльність людини – це насамперед її творча діяльність, якою створюється всі блага людства. Так було, є і буде. Творчість притаманна людині у будь-якій сфері діяльності, оскільки забезпечення своєї життєдіяльності людина все більше і більше пов'язує із досягненням розумової діяльності. Проте і творчість і інтелектуальна діяльність людини мають свої особливості. Творча діяльність – це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісне нове, що відрізняється неповторністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість властива лише людині. Тому суб'єктом творчої діяльності може бути лише людина. Творчість – процес усвідомлений, цілеспрямований і, як правило, передбачуваний, її результатам властива новизна.

Творча діяльність поняття більш ширше, ніж інтелектуальна діяльність. До результатів творчої діяльності належать будь-які результати творчості. Результати інтелектуальної діяльності – це результат творчої діяльності, які обов'язково мають відповідати встановленим законом вимогам. Лише за цієї умови результати творчої (інтелектуальної) діяльності можуть стати об'єктом інтелектуальної власності.

Інтелектуальна діяльність і творча діяльність – це розумова діяльність, але не всяка розумова діяльність є інтелектуальною діяльністю. Людина може розумово працювати, але творчого характеру не досягти. Розумовою діяльністю зайнято багато людей, але творчість, внаслідок якої з'являється щось нове, властива не всім. Отже, творчі результати людини – це результати творчої діяльності, що можуть бути об'єктами правової охорони, а можуть і не бути. Ті результати творчої діяльності, що наділяються правовою охороною, визначаються об'єктами інтелектуальної власності і є результатами інтелектуальної діяльності людини.

Часто поняття інтелектуальна і творча діяльність вживають як од-
нозначні поняття, оскільки інтелектуальна діяльність не може бути не
творчою. Проте і творчість і інтелектуальна діяльність мають свої
особливості або відмінності. Слід зазначити, що творча діяльність чи
просто творчість – це діяльність, внаслідок якої народжується щось
якісно нове, що вирізняються неповторністю, оригінальністю та суспі-
льно-історичною унікальністю. Отже, інтелектуальна діяльність
відрізняється від творчої діяльності людини тим, що її результати не-
одмінно стають об'єктами правової охорони.

Виходячи із пріоритетності науки, будь-яка творчість розвивається
за схемою: **суспільні потреби – наукова творчість**. Суспільні потре-
би ставлять завдання перед наукою, яка вирішує способи розв'язання
цих потреб. Таким чином, на досягненнях науки спирається будь-який
вид творчості людини – літературна і технічна.

Результати і досягнення науки можуть бути виражені як у літератур-
ній формі – шляхом запису чи опису, так і в формі створення технічного
пристрою, обладнання, винаходу, корисної моделі, селекційних досяг-
нень тощо. В одних випадках результати наукових пошуків реалізуються
у формі науково-літературних творів, в інших науковий результат може
досягатися шляхом наукового експерименту і реалізується у формі техні-
чних пристроїв, обладнання, селекційних досягнень тощо.

Відповідно до Міжнародної конвенції результати інтелектуальної діяль-
ності поділяються на дві групи: твори літератури і мистецтва, або літератур-
но-художня власність і технічні творчі витвори або промислова власність.

Зазначені групи видів творчості об'єднували і об'єднують широке ко-
ло окремих видів інтелектуальної творчої діяльності. Проте останнім
часом, враховуючи реальний стан, висунуто пропозицію – всі результати
творчої діяльності людини поділяти не на дві, а на три групи: об'єкти
літературно-художньої власності; об'єкти промислової власності; засоби
індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг. Це зумов-
лено тим, що за своїм технічним чи творчим рівнем не можна зрівнювати
винахід і комерційне найменування, літературні твори і торговельні мар-
ки. Тому виділення зазначених засобів в окрему групу визнається науко-
во обґрунтованим, виправданим і доцільним. Хоча в міжнародній право-
вій практиці цей поділ поки ще не дістав підтвердження.

Насамперед, творча діяльність зі створення творів науки, літератури і
мистецтва називається літературно-мистецькою діяльністю, об'єкти якої
охороняються авторським правом. Літературні твори у свою чергу поділя-

ються на твори наукової літератури і твори художньої літератури, тобто літературна діяльність об'єднує два види діяльності людини – наукову і літературно-художню. До останньої відносять і мистецтво.

2.2. Види інтелектуальної діяльності людини

2.2.1. Загальні положення

Вид інтелектуальної діяльності зумовлюється видом творчої діяльності людини. Межі творчої діяльності людини практично не визначені. Не має такої сфери людської діяльності, щоб там не можна було проявити творчість. Зазвичай, визначити перелік усіх видів інтелектуальної діяльності людини дуже важко, оскільки наявний на сьогодні перелік видів творчості людини завтра поповнюється новими видами, оскільки творчість – це життя, а життя затиснути в якісь рамки, перерахувати його прояви просто не можливо.

Творчість – складний процес, що зумовлюється індивідуальними здібностями людини, умовами, метою, яку вона перед собою ставить та чинниками, які важко передбачити.

У сфері матеріального виробництва реалізуються здобутки інтелектуальної діяльності людини. Нині дедалі помітнішою є тенденція зростання ролі значення інтелектуальної діяльності. У XXI столітті саме ця сфера доцільної діяльності людини посяде провідне і вирішальне місце, метою якої має стати забезпечення умов життя, гідного людини, тобто інтелектуальна діяльність має бути підпорядкована інтересам людини. Адже чим вищий рівень інтелектуальної діяльності людини, тим вищий науково-технічний рівень матеріального виробництва.

Важливе місце в інтелектуальній діяльності людини займає наука (науково-дослідна діяльність). Внаслідок фундаментальної наукової творчості з'являються такі наукові досягнення як наукові відкриття. Це – найвищий рівень наукового пізнання матеріального світу, але наукові відкриття не мають правової охорони.

Наукові відкриття – це встановлення раніше невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. До певної пори людина про ці об'єктивно-існуючі закономірності, властивості чи явища просто не знала. Внаслідок, як правило, тривалих кропітких і дорогих науково-дослідних робіт зазначені закономірності, властивості та явища людиною виявляються, пізнаються, встановлюються. Отже, на відміну від технічних рішень, що втілюють

ідею людини, наукові відкриття людиною не створюються, вони існують у природі незалежно від волі людини, а людиною вони лише пізнаються. Цей процес вивчення матеріального світу людиною почався як тільки з'явилася сама людина і буде продовжуватися, поки людина буде жити на землі. Відкриття не втрачають свого значення з плином часу, так само як не може зупинитися здійснення самого відкриття.

Світова традиція склалася таким чином, що наукові відкриття із-за їхньої надзвичайно великої цінності для всього людства не визнаються об'єктами будь-якого монопольного або будь-якого іншого виключного права. Наукові відкриття – надбання всього людства і ними людство користується безперешкодно.

У складі інтелектуальної діяльності людини виділяють:

- результати творчості, що охороняються авторським правом, які відповідно не мають своєї власної назви. У міжнародних угодах таку групу результатів інтелектуальної діяльності називають літературною і художньою власністю. Творча діяльність у сфері мистецтва визнається інтелектуальною, а її результати – об'єктом інтелектуальної власності. Результати цього виду творчості стосуються духовного життя людини. Вони формують духовний світ людини, її світобачення і світосприйняття, ставлення до навколишнього середовища, норму поведінки і взагалі те, що прийнято нині називати загальнолюдськими цінностями.

Нині людство не відчуває відсутності ідей щодо організації свого існування. Проте гостро відчувається нестача духовних цінностей, що істотно гальмує соціальний та науково-технічний прогрес. Будь-яка діяльність, що виходить з-під контролю моральних засад суспільства і людини, її розуму та гуманістичної доцільності стає бездуховною, що робить таку діяльність небезпечною, тому в сучасному розвитку суспільства пріоритетного значення набуває саме формування духовності як самого суспільства, так і окремої людини.

- результати науково-технічної творчості, які відповідно називаються «промисловою власністю». Ця назва відповідає реальному змісту – результати промислової власності дійсно використовуються у промисловості, сільському господарстві, в інших галузях національної економіки та суспільно корисній діяльності.

Духовність формує людину, яка виробляє економічні, політичні і соціальні цінності. Людство виробило багато шляхів поліпшення свого буття, чимало з них виявилися або непридатними, або придатними неповною мірою.

2.2.2. Літературна діяльність творців та її особливості

Найбільш поширеною формою інтелектуальної діяльності в гуманітарній сфері є літературна діяльність, результатом якої є твори науки і художньої літератури. Це можуть бути твори белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру (книги, брошури, статті, комп'ютерні програми тощо).

Літературна діяльність як вид інтелектуальної діяльності здійснюється в різноманітних формах. Адже твором визнається результат літературної діяльності незалежно від призначення, жанру, обсягу, мети тощо. Результат літературної діяльності підлягає правовій охороні незалежно від способу відтворення – письмово, усно чи будь-яким іншим способом (виступи, лекції, проповіді та інші усні твори).

Літературна діяльність характеризується певними специфічними особливостями, які відрізняють її від інших видів інтелектуальної діяльності.

Такими особливостями є:

- об'єктом правової охорони визнається твір, що має творчий характер і виражений в такій об'єктивній формі, яка дозволяє його відтворити, тобто твір має бути результатом творчості, повинен бути оригінальним і відрізнятися від інших подібних творів певною новизною, у творі захищається його форма, а не зміст;
- результат літературної творчості чи інтелектуальної діяльності стає об'єктом правової охорони незалежно від науково-теоретичного чи художньоестетичного рівня самого твору.
- результати літературної діяльності не підлягають обов'язковій державній реєстрації;
- літературна діяльність не підлягає будь-якому ліцензуванню, тобто на літературну діяльність має право будь-яка фізична особа без обмеження віку;
- літературні твори не підлягають будь-якій перевірці, експертизі, атестації тощо. Автор має право на опублікування свого твору незалежно від змісту чи призначення. Оцінка твору буде дана суспільством. Але навіть найбільш різка критична оцінка твору чи його частини ніякою мірою не впливає на визнання результату літературної діяльності літературним твором.

Проте відповідно до статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особа, що має авторське право для засвідчення

авторства на оприлюднений або не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору у будь-який час протягом терміну охорони авторського права, може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Ця реєстрація здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року Держдепартаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України. Цей департамент складає і періодично видає каталоги цих реєстрацій. Зазначена реєстрація не є обов'язковою, вона може здійснюватися лише за бажанням авторів або осіб, які мають авторське право. Про реєстрацію прав автора видається свідоцтво, яке є нічим іншим, як юридичною презумпцією авторства.

Характерною особливістю літературно-мистецької діяльності є сфера застосування чи використання її результатів. Ця діяльність спрямована на збагачення внутрішнього світу людини, тобто на її духовний світ. Саме результати літературно-мистецької діяльності формують людину як соціальну особистість. Те, що ми зараз називаємо людськими цінностями, формується в людині під впливом літературно-мистецької діяльності, під враженнями її результатів.

Таким чином, честь, гідність, порядність, чуйність, доброта, доброзичливість, прагнення допомогти іншому – усі ці якісні характеристики людини складаються і розвиваються в кожній окремій людині під впливом творів літератури, науки і мистецтва, тобто під впливом результатів літературно-мистецької діяльності попереднього покоління. Це позитивний вплив літературно-мистецької діяльності на формування суспільного світогляду, світовідчуття і світосприйняття. Але духовний світ людини формується також під впливом літературно-мистецької діяльності, спрямованої на руйнування духовного світу людини і особливо молоді. Складається враження, що більших успіхів у сучасних умовах досягли саме ті сили, що ставлять за мету обезцінити, знизити роль і значення духовності у розвитку суспільства. Руйнівна сила такого впливу досить помітна. Опір суспільства такому впливу, навпаки, поки що мало помітний.

Складовою духовності або однієї з її передумов є культура, зміст якої також формується духовністю. Культура завжди посідала високий щабель у соціальному розвитку суспільства. Зміст культури визначається духовністю суспільства. Але й культура певною мірою визначає рівень духовності, оскільки в світі відбулася гуманітарно-інноваційна революція. Окремі духовні цінності – надбання культури

набувають все більшого значення товару, об'єкта цивільного обігу. Гуманітарний капітал не просто здатний, а вже приносить вагомий прибуток тим, хто вміло використовує надбання культури, які стали вигідною сферою капіталовкладень та джерелом одержання прибутків.

Надбання культури і мистецтва дуже швидко трансформується у вигідний капіталоємний, технологічно насичений ринок. Дуже вигідними стали кіноіндустрія, книговидавництво, шоу-бізнес тощо. Споживання гуманітарної продукції стало масовим, зростають масштаби гуманітарних послуг. Сукупність цих ринків створює потужний сектор економіки, новий за своїм характером, який розв'язує низку істотних проблем, стає вигідним джерелом прибутків, певною мірою розв'язує проблему зайнятості та доходів населення і є одним з головних чинників економічного зростання.

За своїм змістом і характером наближаються до творів літератури і мистецтва похідні твори, які залежать від авторів на твори літератури і мистецтва. Вони включають виконавську діяльність, діяльність виробників фонограм і відеограм та діяльність організацій теле- і радіомовлення щодо здійснення своїх передач (програм). Виконавську діяльність здійснюють актори (театру, кіно), співаки, музиканти, танцюристи або інші особи, які виконують ролі, співають, читають, декламують, грають на музичних інструментах тощо. Ці особи, безперечно, здійснюють творчу діяльність.

Творчою визнається діяльність із запису будь-якого звукового виконання або інших звуків на фонограму. Фонограмою визнається виключно звуковий запис будь-якого виконання чи інших звуків (пташиний спів, звуки тварин, грози, моря тощо).

До творчої діяльності належить відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень, що здійснюються виробником відеограми.

Організації мовлення здійснюють творчу діяльність зі складання програм своїх передач.

Зазначені види інтелектуальної, творчої діяльності за своїм характером і змістом наближаються до творів літератури і мистецтва.

2.2.3. Науково-технічна діяльність людини

Науково-технічна діяльність – це вид інтелектуальної, творчої діяльності людини, характерною особливістю якої є її спрямованість на

матеріальне забезпечення потреб суспільства. На підставі наукових досягнень створюються необхідні засоби виробництва та іншої доцільної діяльності людини.

Науково-технічна діяльність охоплює науково-дослідну діяльність у тій галузі, в якій вона стосується техніки і технології. Цим поняттям охоплюються також проектно-конструкторські і проектно-технологічні роботи, винахідництво і раціоналізаторська діяльність та інші види творчої діяльності, які спрямовані на створення винаходів, промислових зразків, топографії інтегральних мікросхем, засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.

За Паризькою конвенцією про охорону промислової власності всі результати творчої діяльності, що не охоплюються поняттям авторське право і суміжні права, складають перелік об'єктів промислової власності. До цього переліку за Конвенцією включена також недобросовісна конкуренція та деякі інші об'єкти промислової власності.

Науково-технічна діяльність, результати якої визнаються об'єктами промислової власності, характеризуються своїми особливостями. Вона досить різноманітна і становить широке коло видів цієї діяльності. Проте основною ознакою цього виду діяльності є її мета – забезпечити суспільство необхідними засобами існування. Характерною ознакою зазначених результатів є їх відповідність умовам охороноздатності. Для визнання їх об'єктами інтелектуальної власності творчі результати мають пройти обов'язкову, встановлену законом процедуру перевірки творчого результату на відповідність його вимогам охороноздатності. Така експертиза має встановити чи відповідає заявлена пропозиція необхідному науково-технічному рівню. Якщо за результатами такої перевірки виявиться, що заявлена пропозиція відповідає умовам охороноздатності, вона підлягає обов'язковій реєстрації шляхом занесення її до відповідних державних реєстрів.

На підставі державної реєстрації на заявлену пропозицію видається охоронний документ. Зараз в Україні об'єкти промислової власності охороняються двома документами: патентом або свідоцтвом. Патентом охороняються винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення; на komponування інтегральних мікросхем видаються свідоцтва.

Експертиза заявлених пропозицій, їх державна реєстрація та видача охоронних документів здійснюється спеціальним уповноваженим державним органом – Держдепартаментом інтелектуальної власності

2.2.4. Науково-технічний прогрес – результат інтелектуальної діяльності людини

Розвиток науки, культури, техніки і виробництва у другій половині ХХ століття свідчить про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю суспільства, тобто саме результати розумової діяльності, або за теперішньою термінологією – «інтелектуальна діяльність» будуть визначати стратегію і тактику соціально-економічно розвитку будь-якої країни, про що свідчить досвід багатьох країн світу – високий рівень інтелектуальної діяльності зумовлює високий рівень добробуту населення.

Слід відмітити, що досягнення науки мають пріоритетне значення і можуть бути використані у будь-якій сфері діяльності людства. За цих умов розвиток науки і техніки назвали науково-технічним прогресом, який забезпечує відповідний рівень виробництва. Проте поняття інтелектуальної діяльності і науково-технічний прогрес ні в якій мірі не збігаються. Поняття науково-технічний прогрес стосується лише розвитку науки і техніки і на цій основі – виробництва. Поза межами цього поняття залишаються література, культура і мистецтво, тоді як поняття інтелектуальна діяльність охоплює весь комплекс складових: науку, техніку, виробництво, літературу, культуру, мистецтво тощо. Розвиток науки і техніки визначає рівень науково-технічного прогресу, на основі якого розвивається виробництво. Поза межами цього поняття залишається література, культура і мистецтво.

Науково-технічний прогрес визначається поки що виробництвом, доцільною діяльністю людини. Практична діяльність людини, передусім виробнича, є першочерговим джерелом, поштовхом науково-технічного прогресу і його кінцевою метою, оскільки виробництво зумовлюється потребами суспільства.

Науково-технічний прогрес – це досить складний механізм, що представляє собою поступальний рух у розвитку науки і техніки, який складається з певних стадій, що в своїй сукупності утворюють певний діалектичний виток спіралі.

Сутність науково-технічного прогресу наводиться на рисунку 2.1.

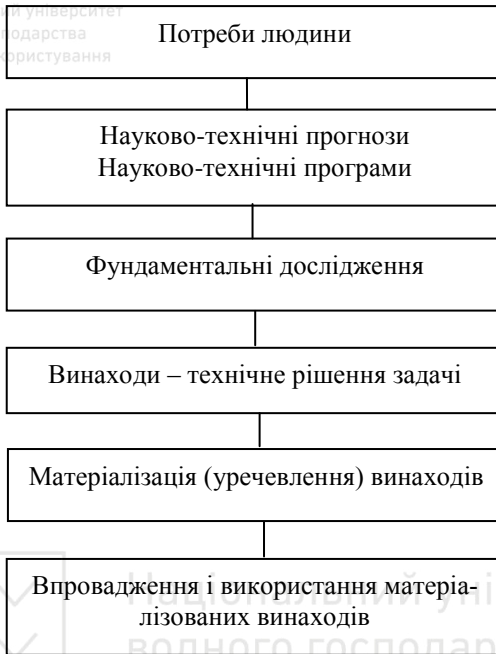

Рис. 2.1. Механізм формування науково-технічного прогресу

У процесі виробничої діяльності людина стикається з нерозв'язаними проблемами, ставить завдання, для вирішення яких потрібні нові методи чи способи, шляхи тощо. Починаються пошуки засобів чи способів розв'язання поставлених проблем, передусім у навколишньому середовищі, в природі шляхом вивчення її закономірностей, властивостей і явищ. Отже, виробництво ставить перед наукою завдання відшукати нові засоби чи способи вирішення цих проблем та інших завдань. Наука має дати відповідь на поставлені суспільством запитання.

Формування і формулювання цих завдань дістає своє вирішення (закріплення) в науково-технічних прогнозах, наукових програмах, які підлягають вивченню. На цій стадії визначаються основні напрями розвитку науки і техніки, виявлення яких має істотне значення для розвитку науково-технічного прогресу, їх вибір може сприяти його прискоренню, або гальмувати його.

Наступна стадія – фундаментальні дослідження, результатом яких є встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, тобто наукові відкриття. Зрозуміло, що далеко не всі фундаментальні дослідження завершуються відкриттями.

Результати фундаментальних наукових досліджень, тобто наукові відкриття, стають основою нового винаходу, нового удосконалення методів виробництва. Проте винахід – це лише ідеальне розв’язання практичного завдання, яке ще не може бути використане безпосередньо у виробництві. Винахід треба певним чином матеріалізувати, втілюючи у певну конструкцію, технологію, речовину, тобто перетворити ідеальне розв’язання в уречевлений предмет – техніку – уречевлену силу знання. Створення і впровадження у виробництво нової техніки складають сутність наступної стадії науково-технічного прогресу.

Таким чином, сутність науково-технічного прогресу полягає в поступальному процесі перетворення (уречевлення) і використання пізнаних закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу в доцільній діяльності людини, що взаємозумовлені і постійно удосконалюються. Звідси, науково-технічний прогрес є не що інше як перетворення досягнень науки у безпосередню продуктивну силу.

Отже, сутність науково-технічного прогресу полягає у виявленні, встановленні і пізнанні нових закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, їх перетворенні, (оречевленні) для використання в доцільній діяльності людини, тобто це процес добування і застосування нових наукових і технічних знань в інтересах задоволення матеріальних і духовних потреб людини.

Основна функція науково-технічного прогресу – забезпечити виробництво чи іншу доцільну діяльність людини найбільш оптимальними засобами, способами, матеріалами, методами тощо для досягнення практичних цілей.

Залежність науково-технічного прогресу від розвитку духовності можна простежити на прикладі життя і діяльності видатних вчених сучасності Нільса Бора та Андрія Сахарова. Нільс Бор – видатний фізик, який стояв біля витоків атомної фізики, прийшов до висновку, що досягнення науки не повинні бути використані на шкоду людям. Таких самих позицій дотримувався і Андрій Сахаров. Вони виступали з різкими протестами проти використання досягнень науки для масового знищення людей. Висока духовність цих та інших видатних вчених стала над їх науковими досягненнями. Саме духовність у їх світогляді перемогла і зумовила потребу припинити дослідження у військовій сфері. У своїй подальшій діяльності вони керувалися інтересами людства в цілому, а не окремих установ і монополій.

2.2.5. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг

Третю групу складають види творчості, що спрямовані на створення засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, якими є комерційне найменування, торговельна марка (знаки для товарів і послуг) і географічне зазначення походження товарів. Цей вид творчості не можна віднести ні до літературно-художньої, ні до технічної творчості. Зазначені засоби можуть тільки наближатися до літературно-художньої або технічної творчості, тобто ця група творчості посідає проміжне місце між літературно-художньою і технічною творчістю.

Зазначена творчість не відзначається високим творчим рівнем. Від неї, наприклад, не вимагається створення результату на рівні світової новизни. Новизна зазначених засобів обмежується територією держави, де вони зареєстровані. Проте усі засоби індивідуалізації цивільного обігу, товарів і послуг підлягають обов'язковій експертизі і державній реєстрації, захищаються вони свідоцтвами, а не патентами. Термін їх правової охорони визначається законом.

Спільною ознакою результатів цього виду творчості є їх призначення – індивідуалізувати учасників цивільного обігу (комерційне найменування), товарів і послуг (торговельна марка) і географічне зазначення походження товару. Особливістю цих засобів індивідуалізації є те, що не всі вони є об'єктами виключного права на використання. Право на використання зазначення походження товару може належати кільком особам одночасно і в рівній мірі, тобто це право не є виключним.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте інтелектуальну діяльність людини.
2. Назвіть види інтелектуальної діяльності людини.
3. Охарактеризуйте літературну діяльність творців.
4. Назвіть особливості літературних творів.
5. Охарактеризуйте науково-технічну діяльність людини.
6. Охарактеризуйте механізм становлення науково-технічного прогресу.
7. Охарактеризуйте механізм перетворення науки у безпосередню продуктивну силу.
8. Назвіть засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 3.1. Поняття інтелектуальної власності
- 3.2. Виникнення та становлення права інтелектуальної власності.
- 3.3. Механізм становлення об'єктів інтелектуальної власності
- 3.4. Види права на об'єкти інтелектуальної власності
- 3.5. Державне регулювання інтелектуальною власністю в Україні
- 3.6. Правова охорона інтелектуальної власності

Ключові поняття та терміни	
власність	право володіння
інтелект	право користування
інтелектуальна діяльність людини	право розпорядження
інтелектуальна власність	промислова власність
інтелектуальний продукт	результати інтелектуальної діяльності
об'єкти інтелектуальної власності	результати технічної творчості

3.1. Поняття інтелектуальної власності

Термін власність щодо результатів творчої діяльності у законодавстві використовується давно. Патентні закони Франції (1791р.), штату Маса-чусетс (США, 1789 р.) свідчать про те, що результати творчої діяльності уже в ті часи визнавалися об'єктами власності і, отже, права власності.

Термін і поняття «інтелектуальна власність» виникли порівняно недавно. Походження «інтелектуальна власність» пов'язане із французьким законодавством кінця XVIII ст., зокрема з теорією природного права, яка набула свого найбільш послідовного розвитку у працях французьких філософів-просвітителів (Вольтера, Дідо, Гелівеція, Руссо), згідно з якою право творця будь-якого творчого результату є його невід'ємним природним правом, яке виникає із самої природи творчої діяльності і існує незалежно від визнання цього права державною установою.

Інтелектуальна власність у самому широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах.

Ці права належать не до матеріального об'єкта, а до відображеної в ньому інформації.

Об'єктом права власності прийнято вважати те, з приводу чого виникають права. Чинне законодавство України до об'єктів цивільних прав відносить речі, в тому числі гроші і цінні папери, інше майно, роботи і послуги, результати інтелектуальної діяльності, службові та комерційні таємниці, особисті немайнові блага.

Поняття «результати інтелектуальної діяльності» охоплюють будь-які результати творчості. Об'єктом цивільного права може бути такий результат інтелектуальної діяльності, який відповідно до чинного законодавства України об'єктом права інтелектуальної власності може бути і не визнаним. Наприклад, заявка на певний результат науково-технічної творчості подана до Держдепартаменту інтелектуальної власності України. З тих чи інших причин заявлена пропозиція правової хорони не одержала і, отже, об'єктом права інтелектуальної власності не стала. Проте ця пропозиція залишається об'єктом цивільного права.

Слід зазначити, що поняття цивільного права і поняття об'єкта права інтелектуальної власності між собою відрізняються. Адже об'єктом цивільного права може бути будь-який результат інтелектуальної творчої діяльності, а об'єктом права інтелектуальної власності може бути тільки творчий результат, що відповідає вимогам чинного законодавства.

Поняття «результат інтелектуальної власності» охоплює ряд конкретних результатів: твори в галузі науки, літератури і мистецтва, об'єкти суміжних прав, (виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення); об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення, інформація, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, комерційне найменування, торговельні марки, географічне зазначення походження товарів та інші результати інтелектуальної діяльності, що можуть приносити користь людині.

Під власністю у звичайному значенні цього слова розуміють суспільні відносини, що історично склалися щодо привласнення або розподілу речей, матеріальних предметів, які є об'єктом власності. Найважливішою характеристикою власності є те, що її власник може використовувати свою власність так, як він бажає, і ніхто інший не може законним чином використати його власність, без його дозволу. Розуміння власності як майнових відносин, що дають відповідь на питання «Чия це річ?», є характерним для більшості країн континентальної Європи. Однак існують

принципові відмінності між матеріальними і нематеріальними продуктами інтелектуальної діяльності як об'єктами привласнення.

Матеріальну річ можна фізично захопити і утримувати, тобто встановити над нею фізичне панування, що називається володінням. Володіння річчю – необхідна передумова користування цією річчю і розпоряджатися річчю може тільки той, хто нею володіє.

Інтелект людини речей не виробляє і тому результати інтелектуальної власності не є об'єктом відносин власності у класичному розумінні. Адже неможливо встановити фізичне панування над ідеєю, твором науки, літератури, мистецтва, винаходами та іншими результатами інтелектуальної праці. Ними не можна володіти, однак їх можна використати одночасно в різних місцях і різними способами, чого не можна робити з матеріальною річчю. Не будучи в чийсь володінні, результати інтелектуальної діяльності економічно ніби і не належать нікому, немає природного власника.

Право інтелектуальної власності у самому широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та іншій сферах. Ці права належать не до матеріального об'єкта, а до вираженої в ньому інформації. Інтелектуальна власність об'єднує промислову власність і твори, що охороняються авторським правом.

У загальнозживаному розумінні інтелектуальна власність – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах. Є об'єкти цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцем і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків зазначених у законі. Але при цьому процес інтелектуальної діяльності як такої право не регулює. Лише після завершення процесу творчості створенням нових результатів у сфері науки, літератури, техніки і мистецтва вступають в дію норми цивільного права, що забезпечують суспільне визнання відповідного об'єкта, встановлюють його правовий режим, а також охорону прав і законних інтересів його творця. Самі об'єкти інтелектуальної власності не є об'єктом майнових прав. Адже будь-який винахід, корисна модель – це вирішення відповідної технічної задачі, яке стає товаром лише тоді, коли воно має споживчу вартість, тобто уречевлено.

Об'єкти інтелектуальної власності не мають матеріальної субстанції, вони не матеріальні. Проте вони можуть бути втілені у певні матеріальні об'єкти. Наприклад, твір може бути опублікований у формі книги, винахід втілений у промисловий виріб тощо. Зазначена специфічна особливість об'єктів інтелектуальної власності уможливує їх тиражування у необхідних кількостях, що зумовлює особливості їх використання – один і той же самий об'єкт може використовуватися різними користувачами в необхідній кількості, але з дозволу суб'єктів права інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність має подвійну природу. Право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної діяльності, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею якої створено матеріальну річ. Право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд з усуненням третіх осіб від втручання у виняткову сферу права володіння, може передаватися іншим особам і за цілим рядом ознак належить до майнових прав і подібне до права власності.

Порівняно з економічним привласненням результатів інтелектуальної праці існують відносини духовного привласнення, які дістають юридичне визнання у праві авторства. Автор володіє сукупністю особистих немайнових (моральних) прав, які не можуть відчужуватися від їх власника внаслідок самої їх природи.

3.2. Виникнення та становлення права інтелектуальної власності

З давніх-давен люди своєю творчою працею створювали малюнки, писали твори, робили винаходи. До того часу, поки результати творчої діяльності використовували лише для себе, для задоволення своїх духовних та життєвих потреб, не було необхідності правового регулювання цієї сфери відносин.

Однак, як тільки інтелектуальні продукти стали товаром, тобто об'єктом економічного обігу, одразу актуалізувалося питання щодо створення механізму їх правової охорони. Звісно, система охорони творчих досягнень розвивалася поступово у міру потреби регулювання прав на ті чи інші об'єкти.

Насамперед, йшлося про твори літератури та мистецтва, а також винаходи. Їх поєднувало те, що, на відміну від речей, правоволоділець не має змоги завжди проконтролювати факт використання об'єкта своєї інтелектуальної праці. Стосовно об'єктів авторського права ця проблема

постала, зокрема, у зв'язку з винайденням друкарського верстата, який дозволяв тиражувати твори і отримувати прибуток від їх продажу.

Водночас нематеріальний характер результатів творчої діяльності не давав змоги застосовувати існуючі правові механізми, розроблені стосовно речей. У разі розкриття відомостей суспільству автор твору чи винахідник не міг подібно до речі фізично взяти результат своєї творчої діяльності та бути впевненим, що ніхто інший його вже точно не використовує. Тому потрібно було шукати інші механізми, які давали б змогу творцям скористатися перевагами своєї праці.

Однією з перших форм закріплення права на результати творчої діяльності був привілей. Суть його полягає у тому, що правитель своєю милістю, визнаючи заслуги певної людини перед державою, надавав можливість здійснювати певну діяльність. Видача привілею певній особі, яка, наприклад, розробила пристрій чи спосіб, означала, що всі інші особи не мають права використовувати аналогічний об'єкт. Однак з розвитком економічного обігу ставало дедалі більш очевидним, що такий феодальний механізм надання переваг є недосконалим. Зокрема, лише від волі правителя залежало, чи отримає особа переваги за створене нею творче досягнення.

На зміну системі привілеїв на законодавчому рівні було закріплено умови, дотримання яких гарантувало визнання певних передбачених прав за особою, яка створила нематеріальний об'єкт. Вважається, що саме такий підхід послугував створенню права інтелектуальної власності, яке надавало певну монополію праволодільцям. До речі, механізм права інтелектуальної власності стосовно результатів творчої діяльності не був єдиною можливим варіантом. Як на той час, так і пізніше висувались різноманітні теорії, які були покликані закріпити право на творчі досягнення. Однак, так склалося історично, що саме теорія інтелектуальної власності набула найбільшого поширення.

Люди, які прагнули свободи, хотіли відчувати себе власниками у різних сферах. Якщо стосовно матеріальних речей така власність дозволяла володіти, користуватися і розпоряджатися, то стосовно нематеріальних об'єктів це була дещо умовна власність, яка подібно до власності речей надавала особі певні переваги та монополію. І от, до існуючого і всім зрозумілого терміну «власність» додали слово «інтелектуальна», показавши таким чином її особливості.

Спочатку норми, які регулювали відносини стосовно результатів творчої діяльності, були закріплені в окремих країнах. Пізніше виникла потреба на міжнародному рівні вирішити певні питання і створити спільні правила. Так, 20 березня 1883 року підписано Паризьку конвенцію про охорону

промислової власності, яка стосувалася прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування та вказівки на походження чи найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції. 9 вересня 1886 року підписано Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів.

Щодо міжнародної організації, яка б координувала співробітництво між державами стосовно права на результати творчої діяльності, то її було створено дещо пізніше – 14 липня 1967 року у Стокгольмі підписано Конвенцію, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ).

Саме в цій Конвенції було закріплено, що тільки інтелектуальна власність включає права, які належать до літературних художніх і наукових творів, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- та телевізійних передач, винаходів в усіх сферах людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, комерційних найменувань, комерційних таємниць, захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності людини у виробничій та науковій сферах.

Отже, право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності, визначений законом.

Особливості об'єктів інтелектуальної власності та прав на них

Особливостями об'єктів інтелектуальної власності є:

По-перше, оскільки кожна держава самостійно вирішує, які результати творчої діяльності та за яких умов вони будуть відповідати об'єктам інтелектуальної власності, то у світі не існує єдиного переліку об'єктів інтелектуальної власності та вимог до них.

По-друге, об'єкти інтелектуальної власності мають нематеріальний характер, а тому не існує обмеження кола осіб, які одночасно можуть їх використовувати.

По-третє, в особи, яка створила результат творчої діяльності, у разі дотримання певних передбачених законодавством умов за загальним правилом виникають особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності.

По-четверте, майнові права на результати творчої діяльності обмежено у просторі територією тієї держави, яка визнала їх об'єктами інтелектуальної власності. Так, якщо особа отримала патент України на винахід, то її права діятимуть лише на території України. Це значить, що на тери-

торії інших держав будь-яка особа має можливість використовувати цей об'єкт без будь-якого дозволу та сплати винагороди. Тому, якщо особа хоче мати монополію на цей винахід на території іншої держави, оскільки збирається там реалізувати товар з використанням свого винаходу, то їй потрібно отримати патент на території цієї держави.

По-п'яте, майнові права на результати творчої діяльності обмежено в часі. На відміну від права власності, яке має особа поки існує її річ, термін дії майнових прав інтелектуальної власності закріплюється на законодавчому рівні в кожній країні, і відповідно, може відрізнятись. Кожна держава сама вирішує, протягом якого терміну вона визнаватиме інтелектуальну монополію за певною особою на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Так, в Україні майнові права інтелектуальної власності на твір спливають через 70 років, а на винахід – через 20 років, корисну модель – через 10 років від дати подання заявки на об'єкт інтелектуальної власності в установленому законом порядку.

По-шосте, для чинності майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, які засвідчуються охоронним документом (патентом чи свідоцтвом), потрібно періодично сплачувати відповідні збори, які з дня вступу України до світової організації торгівлі зросли у кілька разів. Досить часто правоволодільці не враховують цієї обставини, що призводить до припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності. Так, якщо особа отримала патент на винахід, корисну модель тощо, то вона повинна щорічно сплачувати збір за підтримання чинності патенту відповідно до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. Якщо особа цього не вчинить, то вважається, що така особа втратила інтерес до цього об'єкта і відповідно їй інтелектуальна монополія більше не потрібна. Саме цим пояснюється та обставина, що чим довше діють права, тим розмір збору більший. Так, річний збір за підтримання чинності патенту на промисловий зразок протягом перших двох років становить 100 гривень, за третій – 200 гривень, за четвертий – 300 гривень, за п'ятий – 450 гривень, за шостий – 700 гривень, за сьомий – 900 гривень, за восьмий – 1200 гривень, за дев'ятий – 1500 гривень, з десятого по дванадцятий – 1800 гривень, з тринадцятого по п'ятнадцятий – 3300 гривень. Існують випадки зменшення розміру платежів. Наприклад, у разі подання для офіційного опублікування заяви про готовність надати будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу, корисної моделі збір сплачується у розмірі 50 відсотків від встановленого розміру.

По-сьоме, на деякі об'єкти інтелектуальної власності може встановлюватися тимчасова правова охорона. Наприклад, відповідно до статті 21 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», опуб-

ліковані відомості про заявку на патент на винахід надають заявнику тимчасову правову охорону в обсязі формули винаходу, з врахуванням якої їх опублікували. Доцільність надання тимчасової правової охорони пояснюється тим, що для проведення експертизи з метою з'ясування питання чи є запропоноване творче рішення винаходом потрібен час.

По-восьме, на деякі об'єкти інтелектуальної власності охоронні документи видаються без проведення кваліфікаційної експертизи, під час якої встановлюється відповідність об'єкта умовам надання правової охорони. Так, стосовно корисної моделі і промислового зразка проводиться лише формальна експертиза, під час якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, котрі мають бути визнані корисною моделлю чи промисловим зразком, і відповідні заявки та її оформлення відповідно встановленим вимогам. Тому патенти на корисну модель і промисловий зразок видаються на відповідальність їх власників без гарантій чинності. Фактично це означає: для того, щоб отримати патент на корисну модель, промисловий зразок достатньо належним чином оформити документи і сплатити збір. Тому на практиці заявники часто густо зловживають можливістю отримання патенту без перевірки на відповідність умовам патентоспроможності і з метою усунення конкурентів реєструють уже давно відомі об'єкти.

Як протидія такій недобросовісній поведінці п. 2 ст.33 Закон України про охорону винаходів закріплює право будь-якої особи з метою визнання такого патенту не дійсним звернутися до експертної установи з клопотанням про проведення експертизи запатентованого винаходу чи корисної моделі на відповідність умовам патентоздатності за умови сплати збору. Однак прийняти рішення про визнання виданого патенту не дійсним може лише суд.

По-дев'яте, законодавство передбачає випадки вільного використання об'єктів інтелектуальної власності з навчальною і науковою метою.

По-десяте, слід проводити розмежування між правом інтелектуальної власності та правом власності на річ, створену з використанням об'єкта інтелектуальної власності, чи в якій втілений цей об'єкт (книга, в якій надруковано твір). Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежить одне від одного. Перехід права на об'єкт інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ.

3.3. Механізм становлення об'єктів інтелектуальної власності

Насамперед, інтелектуальні знання втілюються на матеріальні носії і набирають нової якості – інтелектуального продукту – продукту тво-

рчих розумових зусиль, втілених на матеріальний носій, що має змістовне значення для певного інтелектуально підготовленого кола осіб.

Інтелектуальну власність можна розглядати як тріаду джерел походження (Рис.3.1)

Рис. 3.1. Еволюція інтелекту людини

У процесі інтелектуальної діяльності людини її результати перетворюються на об'єкти інтелектуальної власності за умови проходження експертизи. На цій стадії визначаються умови охороноздатності, які для певного об'єкта інтелектуальної власності мають свої відмінності – новизна, промислова придатність і винахідницький рівень.

На наступному етапі після процедури експертизи відбувається юридичне закріплення прав власності за авторами інтелектуальної власності і видача відповідного охоронного документа, тобто набуття прав, а сам інтелектуальний продукт набуває нової якості об'єкта інтелектуальної власності.

Об'єкти авторського права і суміжних прав, на відміну від об'єктів промислової власності, не мають умов охороноздатності, які не потребують спеціальної експертизи, а перетворюються на відповідні об'єкти відразу після оприлюднення і втілення на матеріальному носії. Ця обставина засвідчує набуття прав, а їхня офіційна реєстрація і видача свідоцтва здійснюється за бажанням автора.

Об'єкти «ноу-хау» не мають умов охороноздатності і набувають прав, наприклад, після укладання ліцензійного договору.

Наступним етапом є вартісна оцінка прав, що виводить їх на певний якісний рівень – нематеріальних активів, які беруться на баланс підприємства. У результаті останньої акції віртуальний за своєю природою продукт має стати об'єктом господарювання, а його власник прирівнюється до власника нерухомого майна і користується всіма привілеями та перевагами, що випливають з нього.

Промислова власність – це результат творчої діяльності, втілений на матеріальний носій, який відповідає законодавчо визначеним умовам охороноздатності і використовується для визначення виключних прав. Вираз «промислова власність» досить умовний, оскільки безпосередньо у промисловості застосовують в основному винаходи, корисні моделі та промислові зразки, а також припинення недобросовісної конкуренції. Їх оцінюють

3.4. Види права інтелектуальної власності

Вид інтелектуальної власності зумовлюється видом творчої діяльності людини. Межі трудової діяльності людини практично не визначені. Немає такої сфери людської діяльності, щоб там не можна було провести творчість, оскільки творчість – це діяльність людини, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість – складний процес, що зумовлюється індивідуальними здібностями творця, умовами за що він творить, метою, яку він перед собою ставить тощо. Проте слід зазначити, що творчість – це не будь-яка робота, а лише усвідомлена творча діяльність.

У спеціальній літературі до цього часу доцільну діяльність людини поділяли на два види: матеріальне виробництво і духовне, часто ці твердження отожднювались з виробництвом. Звичайно будь-якому виробництву відома творчість, але стверджувати, що виробництво і творчий процес за своєю суттю адекватні, мало хто наважиться. Буде правильним розглядати матеріальне виробництво і інтелектуальну діяльність як єдиний духовно виробничий процес, оскільки матеріальне виробництво – це не що інше як сфера реалізації здобутків інтелектуальної діяльності. Матеріальне виробництво в змозі забезпечити суспільство всім необхідним за умови, що буде здійснювати інтелектуальну діяльність, оскільки чим вищий рівень інтелектуальної діяльності, тим вищий науково-технічний рівень матеріального виробництва.

Разом з тим духовну діяльність людини прийнято розглядати окремо. Отже існують і духовні цінності людини, які впливають на рівень і зміст технічної творчості.

Творчий процес, що відбувається у свідомості людини, безумовно інтелектуальний, але це не означає, що він духовний. Адже історія вчить, що інтелектуальний процес може бути і бездуховним. Тому патентне законодавство багатьох країн містить норми, за якими не визнаються винаходами технічні рішення, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі.

Об'єктивно існує такий вид творчої діяльності як наукова чи науково-дослідна діяльність. У свою чергу вона поділяється на фундаментальну і прикладну. Внаслідок фундаментальної наукової творчості

з'являються такі наукові досягнення, як наукові відкриття. Це – найвищий рівень наукового пізнання світу.

Наукові відкриття – це встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу раніше не відомих. До певної пори людина ці об'єктивно існуючі властивості чи явища просто не знала. Внаслідок, як правило, тривалих, кропітких і дорогих науково-дослідних робіт зазначені закономірності, властивості та явища людиною виявляються, пізнаються, встановлюються. Отже, на відміну від винаходу та інших технічних рішень, що втілюють ідею людини, наукові відкриття людиною не створюються, вони існують у природі незалежно від волі людини, а людиною вони лише пізнаються.

Світова традиція склалася таким чином, що наукові відкриття через їхню надзвичайно велику унікальність для всього людства не визнаються об'єктами будь-чийого майнового або будь-якого іншого виключного права. Наукові відкриття – надбання всього людства і ними воно має користуватися без перешкод. Саме цим пояснюється та обставина, що майже всі правові системи світу не передбачають спеціальної правої охорони наукових відкриттів. Проте Цивільний кодекс України передбачає правову охорону наукових відкриттів.

3.4.1. Право володіння об'єктами інтелектуальної власності

Власник результату творчості може ним володіти так само, як і звичайний власник. Але особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, яким належить право власності на носій результату інтелектуальної діяльності людини. Власники зазначених носіїв володіють результатом інтелектуальної власності від імені власника цього результату. В офіційних документах ВОІВ вживається термін «володіння авторським правом». Володільцем цього права, як стверджується в цих документах, на твір є його творець, тобто сам автор.

Володіння інтелектуальною власністю може бути двох типів – володіння фактичного володільця як власника і похідне володіння, що здійснюється від імені власника третіми особами.

Щодо творів науки, літератури і мистецтва, то до їхнього оприлюднення володіння здійснюється їхніми авторами. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може. Фактично володіння здійснює сам автор. Після опублікування (оприлюднення) твору ін-

шим способом відповідно до його здатності до тиражування право володіння на копії цього твору переходить до невизначеного кола інших осіб. Але їх володіння – це володіння похідне, яке передає їх автор чи його правонаступник шляхом видачі дозволу на опублікування чи інше доведення твору до широкого загалу. В усіх інших випадках володіння твором буде неправомірним.

Результати технічної творчості перебувають у виключному володінні авторів зазначених результатів до їх кваліфікації відповідним державним органом – Держдепартаментом інтелектуальної власності України. Після кваліфікації пропозиції як винаходу, промислового зразка складається патентний опис цього результату, що стає загальнодоступним, яким може володіти будь-яка особа за невелику винагороду. Це також буде похідне володіння сутністю самого технічного рішення, що здійснюється від імені автора чи його правонаступника. При цьому варто підкреслити, що володіти зазначеним рішенням можна, а використовувати – лише за дозволу автора чи його правонаступника.

Серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам автор твору. Йдеться про секрети виробництва (ноу-хау), під яким слід розуміти знання та досвід науково-технічного, виробничого, фінансового, торговельного чи іншого характеру, що, як правило, не є загальновідомим і придатним для використання у будь-якій діяльності. Володільцем цієї інформації є завжди сам автор зазначеного секрету виробництва. Він також може передавати його третім особам і тоді вони здійснюватимуть використання від імені автора.

Серед суміжних прав невіддільним є виконавська діяльність, якою володіє виключно сам виконавець. Майстерність виконавця, в якій проявляється його індивідуальний художній рівень, мистецький хист тощо як об'єкт права, може бути у володінні лише самого виконавця. Треті особи можуть володіти матеріальними носіями, на яких зафіксоване виконання.

Твори літератури, науки і мистецтва, а також об'єкти промислової власності знаходяться у фактичному володінні автора. Автор позбавляється свого володіння лише тоді, коли твір гине, тобто перестає існувати фізично, або він уступає іншим особам. Автор зберігає за собою володіння навіть тоді, коли твір матеріалізований у певному носії, переходить до третіх осіб. Скульптура, картина, фотографія та інші подібні твори, якщо власниками їх є інші особи, ідеї, символи, бачен-

3.4.2. Право користування об'єктами інтелектуальної власності

У цивільному праві користування (використання) є юридично забезпечена можливість власнику вилучати із належної йому речі її корисні якості, властивості тощо, тобто власник має право користуватися результатом своєї творчої праці будь-яким способом, що не суперечить законодавству. Слід зазначити, що способи використання об'єктів інтелектуальної власності зумовлюються характером самого об'єкта (книга, винахід, селекційні досягнення тощо), а також доцільністю.

В умовах ринкової економіки навряд чи знайдуться люди, які б створювали зазначені цінності заради власного задоволення, вони їх створюють для того, аби шляхом їх використання одержати певний дохід. Прагнення людини здобути собі гроші шляхом створення інтелектуальних цінностей і в такий спосіб поліпшити своє особисте життя чи життя своїх близьких слід визнати нормальним явищем і нікому не спадає на думку такі дії засуджувати. За загальним правилом люди творять для того, щоб полегшити своє життя. природа наділила ту чи іншу фізичну особу талантом, здатністю створювати інтелектуальні цінності.

Право користування об'єктами права інтелектуальної власності належить власнику цього об'єкта чи його правонаступнику. Якщо йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, розмноження і в такий спосіб одержати прибуток. Автор твору чи його правонаступник можуть видавати дозвіл – ліцензію на використання творів іншими способами. Якщо йдеться про результати технічної творчості, то їх також можуть використовувати або сам автор цього досягнення або спадкоємці, або за ліцензією автора інші особи. Використання винаходу чи іншого результату технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво, внаслідок чого ефективність виробництва зростає і приносить певний прибуток власнику результату.

У статті 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначається, що автору або іншій особі, які мають авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Автор має право дозволяти або забороняти використовувати твір третім особам різними способами, що не суперечать

чинному законодавству. Твори скульптури, архітектури, образотворчого мистецтва можуть використовуватися шляхом копіювання, фотографування, експонування на виставках тощо.

Проте є одна особливість використання результатів інтелектуальної діяльності людини, яка не властива об'єктам звичайного права власності. Йдеться про виключення із загального правила, за яким результат творчості може бути використаний лише з дозволу його творця чи правонаступника. Але не можна стверджувати, що це особливість права інтелектуальної власності. Адже об'єкти звичайного права власності також передаються іншим особам у користування, як правило, з оплатою.

Використання результатів інтелектуальної діяльності за загальним правилом здійснюється лише на платній основі. Користувач має сплатити власнику результату певну винагороду. Саме через використання власник результату інтелектуальної власності одержує очікувану ним винагороду.

Отже, право використання результату інтелектуальної діяльності людини є чи не найширшою правомочністю суб'єкта взагалі права власності і суб'єкта права інтелектуальної власності зокрема. Саме через використання власник зазначеного об'єкта одержує очікувані ним вигоди.

3.4.3. Право розпорядження об'єктами інтелектуальної власності

Право розпорядження – це така правомочність, яку, за загальним правилом, здійснює особисто власник, тобто суб'єкт права інтелектуальної власності визначає правову долю результату творчості, що належить йому. Право розпорядження реалізується власником шляхом припинення або обмеження належної йому права власності. Власник може передати своє право власності на майно іншим особам (продати, обміняти тощо). Право розпорядження в суб'єктивному розумінні – це закріплена у нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю майна.

Проте чинне законодавство України передбачає винятки з цього загального правила, коли розпорядження майном здійснюють інші особи. В цьому випадку власник може передати своє право власності на об'єкти інтелектуальної власності (продати, обміняти тощо), тобто власник може вчинити будь-які цивільно-правові правомочини, спрямовані як на використання об'єкта власності, так і на розпорядження ним. Так, відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» право власності на винахід засвідчується пате-

нтом. Стаття 28 цього Закону надає власнику патенту право передати на підставі договору право власності на винахід будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту. Він має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу, корисної моделі на підставі ліцензійного договору, тобто обмежити своє право власності на винахід чи корисну модель. Зазначений Закон не містить спеціальної норми, яка би передбачала перехід прав власника винаходу у спадщину за заповітом.

Отже, суб'єкту права промислової власності як і будь-якому власнику надається право вчиняти будь-які цивільно-правові угоди на відчуження належних йому результатів творчості, тобто суб'єкт права інтелектуальної власності користується такою самою правомочністю, як і будь-який інший суб'єкт права.

3.4.4. Виключне право на використання результатів інтелектуальної діяльності людини

Стаття 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує, що авторам або іншим особам, які мають авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Володілець виключного права може ним розпоряджатися на свій розсуд: правоволоділець може за авторським договором передати своє право на використання твору іншій особі – правонаступнику. Стаття 31 цього Закону проголошує, що майнові права, що передаються за авторським договором, мають бути у ньому визначені. Майнові права, не зазначені в авторському договорі, не відчужувані, тобто такі, що не передані.

Що стосується винаходів, корисних моделей та промислових зразків, то стаття 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» також встановлює, що виключне право на використання результатів технічної творчості може переходити до іншої особи – правонаступнику на підставі договору. Стаття 40 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» проголошує, що власнику сорту рослин надається право передавати своє майнове право на сорт рослин на підставі договору будь-якій особі, яка стала його правонаступником.

В усьому світі результати інтелектуальної власності визнаються товаром з усіма наслідками, що з нього випливають. Товар виробляють для того, щоб його запустити в обіг (продати і одержати вигоду).

3.5. Державне управління інтелектуальною власністю в Україні

3.5.1. Основні засади державного управління інтелектуальною власністю

Згідно з чинним законодавством України про інтелектуальну власність будь-яке регламентування творчої діяльності, якою є інтелектуальна діяльність, є не припустиме, оскільки регулювати творчу працю тим чи іншим чином неможливо. Тому мова може йти про управління у сфері суспільних відносин, що складаються в процесі створення, використання, розповсюдження та захисту результатів інтелектуальної діяльності людини.

Основні засади державного управління інтелектуальної діяльності визначаються Конституцією України. У статті 23 Конституції України проголошено, що держава забезпечує вільний і всебічний розвиток особистості. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Конституція України надає кожному, хто проживає в її межах, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Держава гарантує кожному свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, а також захист авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності. Ніхто не може їх використовувати або поширювати без згоди особи, яка має право на зазначений результат, за винятками, встановленими законом.

Держава всіляко сприяє розвитку науки та будь-якої іншої інтелектуальної діяльності. За Конституцією України, відповідно до статті 85, Верховна Рада України затверджує програми науково-технічного розвитку в державі. Що стосується інших видів інтелектуальної діяльності (наукової, літературної, виконавської тощо), то відповідне регламентування ці питання дістали у Конституції України також. Кабінет Міністрів України відповідно до статті 116 Конституції України розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України.

Безпосереднє державне керівництво інтелектуальною діяльністю здійснює Кабінет Міністрів України, який визначає державну політи-

ку у цій галузі суспільної діяльності. Він утворює державні органи управління інтелектуальною діяльністю. У складі Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України утворено Державний департамент інтелектуальної власності як урядовий орган державного управління (рис.3.2).

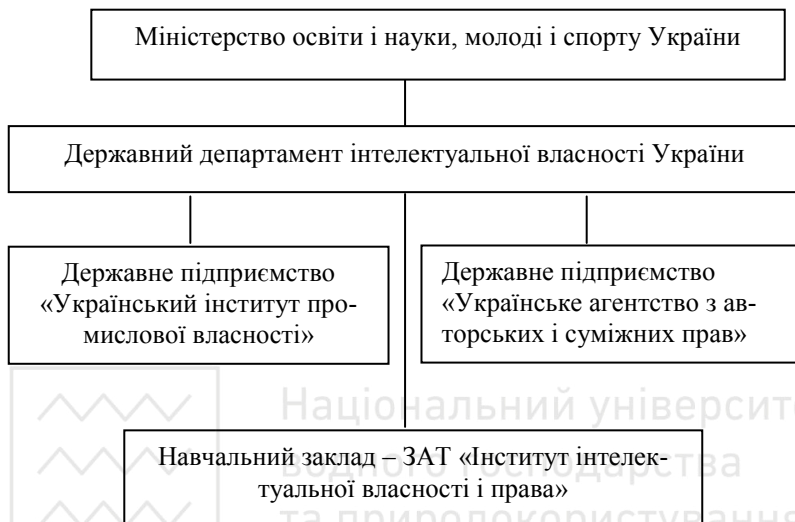

Рис. 3.2. Структура державного управління інтелектуальною власністю в Україні

У складі цього департаменту створено Державне підприємство «Український інститут промислової власності» та Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав». Третім підрозділом Держдепартаменту інтелектуальної власності є навчальний заклад – Інститут інтелектуальної власності і права у формі ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права».

Державний департамент інтелектуальної власності (далі Держдепартамент) – це центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності. Він разом із сукупністю експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відповідної спеціалізації, що входять до сфери його управління, становлять державну систему правової охорони інтелектуальної власності.

Держдепартамент спрямовує діяльність таких закладів як Державне підприємство «Український інститут промислової власності», Держа-

вне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав» та ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права».

Державний департамент інтелектуальної власності України забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, для чого:

- організовує приймання заявок, проведення їх експертизи, приймає рішення щодо них;
- видає охоронні документи (патенти, свідоцтва), забезпечує їх державну реєстрацію;
- забезпечує опублікування офіційних відомостей про об'єкти промислової власності;
- здійснює міжнародне співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представляє інтереси України з питань охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в міжнародних організаціях згідно з чинним законодавством;
- приймає в установленому порядку нормативно-правові акти в межах своїх повноважень;
- організовує інформаційну і видавничу діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- організовує науково-дослідну роботу з удосконалення законодавства та організовує діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- організує роботу щодо перепідготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності тощо.

Основними завданнями Державного департаменту інтелектуальної власності є:

- участь в межах своєї компетенції у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- прогнозування і визначення перспективних і пріоритетних напрямів розвитку у сфері інтелектуальної власності;
- організаційне забезпечення охорони прав на об'єктах інтелектуальної власності.

Відповідно до вказаних завдань Держдепартамент інтелектуальної власності:

- реалізує у межах своїх повноважень єдину економічну, фінансову, науково-технічну, інвестиційну, соціальну політику в сфері інтелектуальної власності та розробок на основі результатів аналізу діяльності державної системи охорони інтелектуальної власності, пропозицій щодо її удосконалення;

- здійснює в межах, визначених Міністерством освіти і науки України, управління майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства;
- забезпечує в межах своїх повноважень виконання актів законодавства, здійснює систематичний контроль за їх реалізацією;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до компетенції, вносить їх на розгляд Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України;
- забезпечує функціонування системи експертизи заявки на об'єкти інтелектуальної власності;
- бере участь у роботі з удосконалення системи обліку, звітності і державної статистики у сфері інтелектуальної власності;
- визначає порядок державної сертифікації діяльності у сфері інтелектуальної власності;
- здійснює державну реєстрацію та ведення державних реєстрів щодо об'єктів інтелектуальної власності;
- видає в установленому порядку охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності;
- здійснює реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності, що охороняються на території України, та ліцензійних договорів;
- організовує розгляд заяв і скарг щодо видачі охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а також інших звернень фізичних та юридичних осіб з питань інтелектуальної власності;
- координує роботу з інформаційного забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності;
- здійснює нормативно-методичне керівництво у сфері інтелектуальної власності, забезпечує комплектування національного фонду патентної документації;
- вносить в установленому порядку до Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України пропозиції щодо участі України в роботі міжнародних організацій з питань інтелектуальної власності, здійснює міжнародне співробітництво, приймає участь у підготовці та укладанні міжнародних угод з питань інтелектуальної власності;
- організовує роботу з підготовки та перепідготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності;

Положенням визначено коло прав Держдепартаменту. Він має право залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ чи організацій (за погодженням з їх керівництвом) для розгляду

питань, що належать до його компетенції. Держдепартамент здійснює контроль, проводить перевірки та інспекції з питань, що належать до його компетенції. Як і будь-яка фізична чи юридична особа, Держдепартамент має право одержувати інформацію, необхідну йому для виконання покладених на нього завдань. Держдепартамент проводить в установленому порядку конференції, семінари, наради з питань, що належать до його компетенції.

Свою діяльність Держдепартамент здійснює в тісному співробітництві з іншими органами державної виконавчої влади та управління

Державне підприємство «Український інститут промислової власності» виконує повний комплекс робіт, пов'язаних з підготовкою до надання правової охорони об'єктам промислової власності, зокрема:

- приймання та експертизу заявок на видачу патентів (усіх видів) на винаходи, корисні моделі, промислові зразки від національних та іноземних заявників;
- експертизу заявок на об'єкти промислової власності на відповідність умовам надання правової охорони;
- державну реєстрацію об'єктів промислової власності, що охороняються в Україні, та підготовку до видачі відповідних охоронних документів (патентів, свідоцтв);
- діловодство за міжнародними заявками на видачу патентів, поданих за процедурою Договору про патентну кооперацію;
- заявками, поданими згідно з Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію патентів;
- методичне, інформаційне і технологічне забезпечення у сфері промислової власності.

Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав» проводить заходи щодо забезпечення прав і законних інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних авторів творів науки, літератури і мистецтва, а також суб'єктів суміжних прав.

ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права» здійснює підготовку і підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності.

Управління майновими правами суб'єктів права інтелектуальної власності може здійснюватися і громадськими організаціями, творчими спілками тощо. Повноваження на колективне управління правами передаються авторами та їх правонаступниками, суб'єктами суміжних прав та їх правонаступниками безпосередньо на основі письмових договорів.

У межах своєї компетенції ці органи видають відповідні акти у сфері інтелектуальної діяльності. Проте вирішальною формою управління інтелектуальною діяльністю все ж є державне управління.

3.5.2. Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені)

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст. 5) встановлює, що іноземні особи та особи без громадянства, які проживають або мають постійне місце знаходження поза межами України, у відносинах з Держдепартаментом інтелектуальної власності України реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), зареєстрованих відповідно до закону.

Заявники України також можуть долучати представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) вести справи з Держдепартаментом. Різниця в тому, що іноземні особи можуть вести свої справи з Держдепартаментом лише через представників інтелектуальної власності. Громадяни України можуть вести справи з Держдепартаментом через зазначених представників лише за своїм бажанням, що потребує певних витрат заявника. Разом з тим сам заявник не завжди може кваліфіковано оформити заявочні матеріали та вести інші справи. У таких випадках без кваліфікованої допомоги патентного повіреного не обійтися.

Отже, патентний повірений повинен бути фахівцем високого рівня у сфері патентного законодавства. До нього пред'являються досить високі вимоги. Патентний повірений має володіти не тільки належними діловими якостями, а й керуватися моральними засадами. Постановою Кабінету Міністрів України (1994 р.) затверджено спеціальне положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), яким визначається правовий статус патентного повіреного і регулюються відносини, що складаються у зв'язку з набуттям, реалізацією і припиненням права займатися діяльністю патентного повіреного.

Патентний повірений має бути громадянином України, який:

- постійно проживає в Україні;
- має повну вищу освіту, а також повну вищу освіту у сфері охорони інтелектуальної власності;
- має не менш як п'ятирічний досвід проведення роботи у сфері охорони інтелектуальної власності;
- склав кваліфікаційний іспит, пройшов атестацію та одержав свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного.

Положенням визначені основні функції патентного повіреного. Основним його завданням є надання фізичним і юридичним особам необхідної допомоги та послуг, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Патентний повірений представляє інтереси зазначених осіб в Держдепартаменті та установах, що належать до сфери його управління, а також у суді, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними і юридичними особами. Заявник вдається до допомоги патентного повіреного у тих випадках, коли він сам з тих чи інших причин не бажає вести свої справи, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності.

Проте в Положенні йдеться про представників у справах інтелектуальної власності і лише в дужках згадуються патентні повірені. Зазначені представники можуть надавати ту саму правову допомогу, консультації, поради авторам творів науки, літератури і мистецтва та представляти їхні інтереси у суді та інших державних і недержавних органах. Отже, представники у справах інтелектуальної власності ведуть справи осіб, яких вони представляють у повному діапазоні інтелектуальної власності.

Свої ділові відносини з особами, яких патентні повірені беруться представляти, вони оформляють письмовим договором, довіреністю або іншим документом, що засвідчує їхні повноваження відповідно до чинного законодавства. Права патентного повіреного визначаються Положенням, яким він неухильно керується під час виконання своїх професійних обов'язків. У своїх діях, пов'язаних з охороною інтелектуальних прав, патентні повірені незалежні і керуються лише законом. Вони ведуть всі справи, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Патентний повірений підписує заяви, описи, формули винаходів та інших документів, пов'язаних з охороною прав на зазначені об'єкти. Він має право подавати та одержувати матеріали, що стосуються охоронних документів, виконувати платіжні операції від імені заявника, подавати доповнення до заявки, заперечення, скарги. Патентний повірений має право вживати заходів щодо підтримання чинності їх документів.

3.5.3. Державні інспектори з питань інтелектуальної власності

На розвиток законодавства України про охорону інтелектуальної власності Кабінет Міністрів України затвердив Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності (2002 р). Це Положення регламентує діяльність державних інспекторів з питань інте-

лектуальної власності, їх права та обов'язки під час виконання функцій державного контролю відповідно до покладеного завдання.

Основним завданням державного інспектора є здійснення державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форм власності вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, а також у сфері виробництва, експорту і імпорту дисків для лазерних систем зчитування.

Державні інспектори є посадовими особами Держдепартаменту інтелектуальної власності України і ним призначаються і звільняються. Державний інспектор здійснює систематичний державний контроль за виконанням вимог чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності на підприємствах, суб'єктах господарювання, що виробляють диски.

Положення чітко визначає права і обов'язки державних інспекторів. Вони наділені досить широким колом прав: перевіряти у суб'єктів господарювання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності та інших документів щодо їх підприємницької діяльності у сфері інтелектуальної власності. Державні інспектори мають право перевіряти не тільки всю документацію, пов'язану з діяльністю суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності, а й всю підприємницьку діяльність, пов'язану з виробництвом, експортом та імпортом дисків для лазерного зчитування.

З метою виконання покладених завдань державний інспектор має право:

- перевіряти у суб'єктів господарювання наявність дозволу на використання об'єктів інтелектуальної власності на будь-якій стадії їх виробництва, розповсюдження чи використання;
- вимагати від суб'єктів господарювання надання реєстраційних документів про створення підприємства або ліцензію щодо експлуатації ліцензованих приміщень;
- вимагати від суб'єктів господарювання пред'явлення будь-якого диску, матриці або документів звітності;
- оглядати та вилучати з метою вивчення на необхідний термін, а також досліджувати і копіювати будь-які ліцензії, диски, матриці, книги, документи звітності, інші необхідні документи;
- вилучати і затримувати на необхідний термін будь-які диски чи матриці, знайдені в ліцензованих приміщеннях, які на думку державного інспектора могли бути вироблені або відтворенні з порушенням вимог законодавства, якщо державний інспектор має обґрунтовані підстави підозрювати вчинення правопорушення,

пов'язаного з порушенням прав на торговельну марку, авторського права або суміжних прав;

- перевіряти носії об'єктів інтелектуальної власності, технологічні процеси і господарські операції, пов'язані з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерного зчитування.

Рішення державного інспектора про усунення виявлених порушень прав інтелектуальної власності можуть бути оскаржені до Державного департаменту інтелектуальної власності України або до суду в порядку, визначеному законодавством.

3.6. Правова охорона результатів інтелектуальної власності

Творчість людини виникла разом з людиною. Людина починає творити, як тільки вона усвідомлює навколишній світ і вирізняє себе із середовища, в якому живе.

Без будь-якого сумніву, створене людиною навіть у дуже далекі часи, як особисто нею самою, так і тими, хто її оточував, усвідомлювалося, як її власність. Уже в ті далекі часи власність визнавалася священною і недоторканою, тобто в ті далекі часи існувала охорона своєї власності, в тому числі і результатів своєї творчості. Ще у Стародавньому Римі і Греції плагіат та літературна крадіжка досить суворо каралися.

Результати інтелектуальної діяльності людини є результатом творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства. Лише в такому разі їм надається правова охорона. У наш час роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають, вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обігу, попит на яку зростає. Вона часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживань, недозволеного використання. Тому потребує надійної і ефективної правової охорони.

Посилення правової охорони інтелектуальної власності необхідне ще й тому, що інтелектуальна діяльність, як показує досвід країн з розвинутою економікою, здебільшого буде визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни. Визначальне, пріоритетне місце буде посідати не виробництво, а саме наука, культура і техніка. Ці чинники визначають світогляд, світовідчуття, моральні засади та інші людські цінності як суспільства в цілому, так і кожної окремої людини, тобто в широкому розумінні вони формують духовний світ суспільства і кожної окремої людини. Духовний світ (духовність) суспільства зумовлює напрями розвитку науки, техніки і виробництва.

Духовний світ суспільства має визначних діячів літератури, культури і мистецтва. Духовний рівень суспільства визначали і визнача-

ють такі діячі як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Улас Самчук та інші. Вони формували і формують моральні засади суспільства, визначають його духовний рівень.

Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності, крім Цивільного кодексу України здійснюється також рядом Законів України про інтелектуальну власність. Безумовно, у правовій охороні окремих об'єктів є свої характерні особливості, властиві лише цій групі об'єктів чи навіть окремим із них. Проте є такі положення, що стосуються усіх об'єктів інтелектуальної власності. До загальних положень належать, зокрема підстави виникнення прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Право на об'єкти інтелектуальної діяльності людини виникають за фактом їх створення або внаслідок надання правової охорони уповноваженим державним органом (Держдепартаментом) і в порядку, передбаченим чинним законодавством. Так, твори в галузі науки, літератури і мистецтва не потребують обов'язкової державної кваліфікації і реєстрації, тоді як об'єкти промислової власності потребують і державної кваліфікації і державної реєстрації. Через це права на об'єкти промислової власності виникають лише з того моменту, який визначається відповідним законом.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте поняття «власність».
2. Охарактеризуйте поняття «інтелектуальна власність».
3. Охарактеризуйте результати інтелектуальної власності.
4. Охарактеризуйте результати технічної творчості.
5. Розкрийте механізм становлення об'єктів інтелектуальної власності.
6. Назвіть особливості об'єктів інтелектуальної власності.
7. Назвіть види інтелектуальної власності.
8. Охарактеризуйте право володіння об'єктом інтелектуальної власності.
9. Охарактеризуйте право використання об'єкта інтелектуальної власності.
10. Охарактеризуйте право розпорядження об'єктом інтелектуальної власності.
11. Охарактеризуйте виключне право на використання результатів інтелектуальної діяльності людини.
12. Назвіть структуру державного управління інтелектуальною власністю в Україні.
13. Назвіть основні функції патентних повірених.
14. Назвіть основні функції державних інспекторів з інтелектуальної власності.
15. Назвіть основні засади правової охорони результатів інтелектуальної власності

ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 4.1. Загальні положення
- 4.2. Об'єкти промислової власності
- 4.3. Об'єкти селекційних досягнень
- 4.4. Об'єкти авторського права
- 4.5. Об'єкти суміжних прав
- 4.6. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг
- 4.7. Об'єкти нетрадиційних рішень
- 4.8. Об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції
- 4.9. Об'єкти науково-технічної інформації

Ключові поняття та терміни	
авторське право	охорона суміжних прав
аудіовізуальні твори	програма мовлення
винаходи	порода тварин
винахідницький рівень	пристрій
географічне зазначення походження товарів	продукт
графіка	промисловий зразок
живопис	раціоналізаторська пропозиція
корисні моделі	світова новизна
комерційне найменування	скульптура
конфіденційна інформація	складені твори
музичні твори	сорт рослин
наукові відкриття	суміжні права
наукові твори	сценічні твори
недобросовісна конкуренція	твір
нерозкрита інформація	твори декоративно-ужиткового мистецтва
ноу-хау	твори архітектури
об'єкти промислової власності	торговельна марка
охоронний документ	штам мікроорганізму

4.1. Загальні положення

Результати інтелектуальної діяльності людини – це результати її творчої діяльності у будь якій сфері діяльності, які представлені різними об'єктами. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) визначає такі види об'єктів інтелектуальної власності:

- літературні, художні і наукові праці;
- виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі;
- винаходи у всіх галузях людської діяльності;
- промислові зразки;
- товарні знаки, знаки обслуговування, фірмове найменування і географічне зазначення походження товарів;
- захист проти недобросовісної конкуренції;
- інші види інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Згідно з чинним законодавством України про інтелектуальну власність до її об'єктів включаються нові сорти рослин і породи тварин, компонування інтегральних мікросхем (ІМС) тощо.

Слід виокремити такі результати інтелектуальної діяльності, як наукові відкриття. Наукове відкриття – це встановлені раніше невідомі, але об'єктивно існуючі закономірності, властивості і явища матеріального світу, що є вищим науковим досягненням і має велике значення для всього людства. Тому наукове відкриття не може бути об'єктом будь-якого виключного права будь-якої особи чи держави. Особа або держава може лише закріпити за собою авторський чи державний пріоритет. Відкриття стає надбанням людства і може бути використане будь-ким без будь-якого дозволу його автора чи авторів і без виплати будь-якої винагороди.

В Україні ставлення до наукового відкриття двозначне. З одного боку, Цивільний кодекс України (ст.20) та інші законодавчі акти визнають відкриття об'єктом правової охорони. З іншого боку, чинним законодавством України про інтелектуальну власність відкриття не визнаються об'єктами правової охорони. Але незалежно від цього наукові відкриття були, є і будуть вищим результатом наукової діяльності. Цивільний кодекс України наукові відкриття визнав об'єктами правової охорони.

Відповідно до Цивільного кодексу України (ст.433), який набув чинності у 2004 році, до об'єктів інтелектуальної власності відносяться:

- літературні та художні твори у сфері науки, літератури, мистецтва;
- виконання, фонограми, відеограми;
- компіляція даних (бази даних);
- винаходи;

- корисні моделі;
- промислові зразки;
- наукові відкриття;
- компонування (топографія) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- комерційне (фірмове) найменування;
- знаки для товарів (торговельна марка);
- сорти рослин, породи тварин;
- географічне зазначення походження товарів;
- конфіденційна інформація (комерційна таємниця);
- захист від недобросовісної конкуренції.

Світовий перелік об'єктів інтелектуальної власності налічує близько 200 найменувань. З розвитком економіки він постійно збільшується.

4.2. Об'єкти промислової власності

Об'єкти промислової власності можна визначити як результати науково-технічної (інтелектуальної) творчості, які можуть бути використані для потреб людини. Слід зазначити, що відповідно до ст.1 «Паризької конвенції» промислова власність – це не тільки промисловість, а й сільське господарство, торгівля, охорона здоров'я, які охоплюють значний спектр інтелектуальної діяльності людини.

Науково-технічна творчість, результати якої визнаються об'єктами промислової власності, характеризуються своїми особливостями. Вона досить різноманітна і становить широке коло однакових видів цієї творчості, основне завдання якої є забезпечити суспільство необхідними засобами існування.

До об'єктів промислової власності належать: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення, компонування інтегральних мікросхем, комерційна таємниця, в тому числі секрети виробництва (ноу-хау), припинення недобросовісної конкуренції та інші результати науково-технічної діяльності.

Об'єктом промислової власності визнається лише такий результат науково-технічної творчості, який відповідає умовам охороноздатності, які встановлені законом. Тому для визнання їх об'єктами інтелектуальної власності творчі результати мають пройти обов'язкову, встановлену законом, перевірку, експертизу, атестацію, тобто на відповідність вимогам охороноздатності. За таких умов вони підпадають обов'язковій державній реєстрації шляхом занесення до відповідного державного реєстру. На

підставі державної реєстрації на заявлену пропозицію видається охоронний документ – патент або свідоцтво.

Слід зазначити, що законодавство України про промислову власність регулює не творчу діяльність зі створення винаходів чи інших об'єктів промислової власності, а суспільні відносини, що складаються у процесі створення, виявлення, оформлення, використання та охорони науково-технічної творчості. Отже, сама творчість будь-якому регулюванню не підлягає, але право може створювати сприятливі умови для успішної творчості, або, навпаки, створювати несприятливі умови, за яких винахідництво буде розвиватися повільніше або зовсім не буде розвиватися. Хоча винахідництво – така властивість людини, без якої вона існувати не може, тому винахідництво розвивається за будь-яких умов, але за сприятливих – краще, за несприятливих – гірше.

До об'єктів промислової власності відносяться:

Винахід – це технологічне (технічне) вирішення в будь якій галузі суспільно-корисної діяльності людини, що характеризується істотною (суттєвою) новизною та забезпечує отримання позитивного ефекту, тобто винахід повинен давати нове технічне рішення, невідоме сучасному рівню техніки. Тому не може бути визнана винаходом пропозиція описана у вітчизняній чи зарубіжній літературі, або впроваджена у виробництво в Україні чи за її межами. Не визнається винаходом пропозиція, на яку вже подано заявку або видане авторське свідоцтво чи патент.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», винахід – це винайдення, відшукання, якого фахівець не знає. Це рішення істотно відрізняється від подібно відомих рішень такими перевагами, що роблять доцільним його використання.

Винахідництво – один з найбільш поширених і масових видів творчості, що практично доступні кожному. Інша справа, що здатність до винахідництва в одних більша, в інших – менша. Країни з розвинутою економікою відзначаються високою винахідницькою активністю, яка значною мірою визначається і правовим регулюванням відносин у сфері науково-технічної творчості. В Україні винахідницька діяльність регулюється Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (2000 р.) та Цивільним кодексом України (2003 р.).

Новизна пропозиції втрачається, коли відомості про її сутність розголошені іншим шляхом до її заявки, що робить неможливим вважати її винаходом. Тому автор пропозиції, що може бути визнана винаходом, а також інші особи, які мають відношення до пропозиції, повинні уникати будь-якого розголошення змісту пропозиції до її заявки. Це має значення не лише для автора, а й для держави. У разі розголошення пропозиції до

її заявки хоча б і самим автором, останній втрачає право на одержання охоронного документа, оскільки держава не може гарантувати охорону такої пропозиції. У цьому випадку втрачається можливість патентувати пропозицію за кордоном і вона може бути використана іноземними особами без будь-якого дозволу і виплати винагороди за її використання.

Економічна сутність винаходу наводиться на рисунку 4.1.

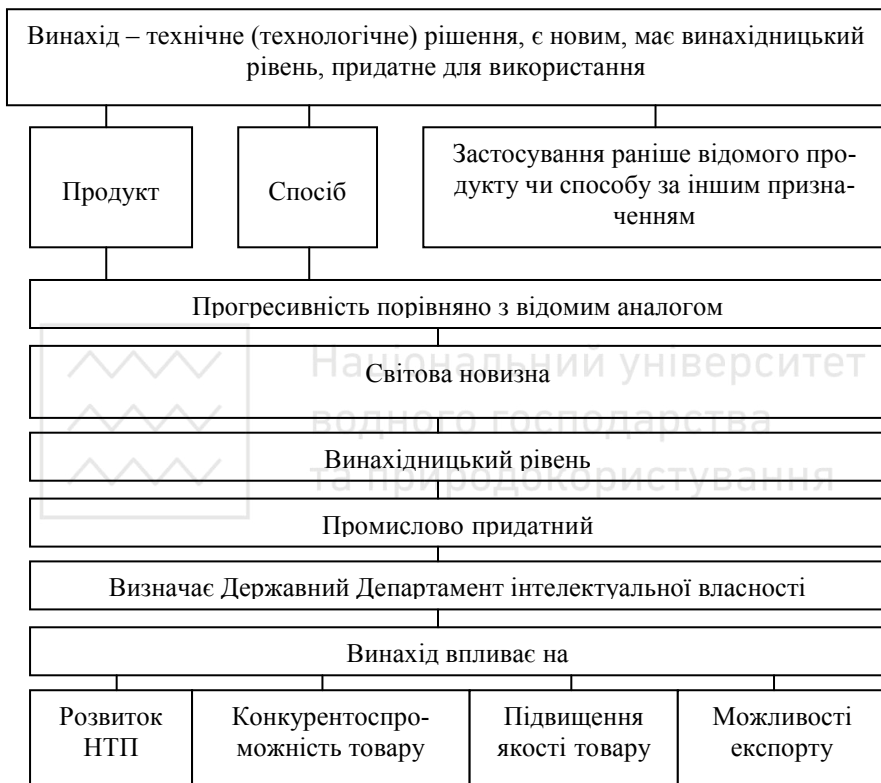

Рис. 4.1. Економічна сутність винаходу

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно з рівня техніки, який є вихідною базою для порівняння новизни винаходу і його винахідницького рівня.

Винахідницьким рівнем відзначаються пропозиції, що відкривають нові галузі техніки, нові напрями в суспільному виробництві, медицині, сільському господарстві, або створюють нові види цінних матеріалів, машин, виробів, ліків тощо.

Винахідницьким рівнем відзначаються і ті пропозиції, що істотно поліпшують умови і безпеку праці, а також саму продукцію, вироблену на основі даної пропозиції.

Винахід є придатним для використання за умови технічних можливостей його використання. За кордоном винахід може використовуватися шляхом продажу ліцензії. Здатність до використання означає і корисність винаходу, що інколи буває важко визначити.

Корисність пропозиції може визначатися у різноманітніших формах і способах. Вона може давати певний економічний ефект, поліпшувати умови і безпеку праці, якість продукції, зменшувати витрати енергії на товари, негативний вплив на навколишнє природне середовище тощо.

Винахід є придатним для використання не тільки в промисловості але й в сільському господарстві, охороні здоров'я, він може бути використаний як державними, кооперативними, акціонерними, так і іншими підприємствами, організаціями і установами.

Об'єктами винаходу можуть бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин);
- спосіб (процеси);
- застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

Отже, винахід є результатом інтелектуальної діяльності людини, який може стосуватися різних сфер людської діяльності, але всі вони згруповані у дві групи: продукти чи способи, тобто результатом винахідницької діяльності є об'єкт у вигляді продукту чи способу. Третій об'єкт винаходу, власне не є новим об'єктом, а є використанням уже відомого об'єкта за новим призначенням.

Об'єктами винаходу не можуть бути наукові відкриття, наукові теорії та математичні методи, методи організації та управління господарством, плани, методи виконання розумових операцій, результати художнього конструювання, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин і породи тварин. Зазначені об'єкти не можуть визнаватися винаходом або через свої специфічні особливості, або тому, що деякі з них є об'єктами інших результатів інтелектуальної діяльності.

Першим об'єктом винаходу серед продуктів є пристрій. До пристроїв, як об'єктів винаходу (корисних моделей) належать машини, механізми, прилади тощо.

Для характеристики «пристрою» використовуються такі ознаки: наявність конструктивних елементів, наявність зв'язків між ними, взаємне розташування елементів, форми виконання зв'язків між елементами або при-

строю в цілому, матеріал, з якого виготовлені елементи, тобто в заявці має бути подана повна характеристика пристрою, який заявляється як винахід.

Поняттям «продукт» охоплюється також і поняття «речовина» (індивідуальні хімічні сполуки, об'єкти генетичної інженерії, композиції та продукти ядерного перетворення).

Об'єктом винаходу є також індивідуальні штами і консорціуми мікроорганізмів, культура клітин рослин і тварин. До традиційних штамів належать штами традиційних мікроорганізмів (мікроплазми, актиноміцети, мікроскопічні гриби, дріжджі); штами організмів, що підпадають під визначення «мікроорганізмів» (найпростіші, мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини); штами гібридних мікроорганізмів; штами рекомбінатні, що несуть рекомбінатні ДНК (РНК); неклітинні структури (віруси, фаги); соматичні клітини рослин, що культивуються; культивовані соматичні структури мікроскопічних грибів; гібридні соматичні клітини безхребетних та хребетних тварин, що культивуються. До консорціумів мікроорганізмів належать змішані штами мікроорганізмів та асоціації мікроорганізмів.

До способів як об'єкту винаходу належать процеси дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріальних об'єктів. Отже, спосіб як об'єкт винаходу характеризується тим, що це дії лише над матеріальними об'єктами (сировиною), спрямовані на досягнення певного технічного результату.

Застосування раніше відомого об'єкта винаходу здатне задовольняти іншу потребу, в зв'язку з чим набуває функцій, які істотно відрізняються від тих, котрі він уже має. Винахід на застосування раніше відомих продуктів чи способів не характеризується ні конструктивними, ні технологічними, ні якісними ознаками. Його сутність полягає у встановленні нових властивостей уже відомих об'єкту винаходу та визначення нових галузей його використання.

Для характеристики винаходів, що можуть використовуватися за новим призначенням, використовуються стисла характеристика зіставлення об'єкту винаходу, достатня для його ідентифікації та зазначення нового призначення відомого об'єкта винаходу.

Якщо об'єктом винаходу є застосування раніше відомого продукту за новим призначенням, то в ньому мають бути вказані конкретний продукт чи спосіб, які можуть використовуватися за новим призначенням, а саме:

- конкретний продукт чи спосіб, що пропонується використати за новим призначенням;
- за яким призначенням застосовувався конкретний продукт чи спосіб;
- у чому полягає нове призначення продукту чи способу;
- позитивні відмінності використання продукту чи способу за новим

Корисна модель – результат творчої інтелектуальної діяльності людини, об'єктом якої може бути конструктивне виконання пристрою або його складових частин, що є новим і промислово придатним. Таким чином, корисна модель – це конструктивне виконання пристрою, що характеризується явно вираженими просторовими формами, тобто - це внутрішнє розташування елементів, з яких складається сам пристрій, та зв'язки між ними (внутрішня будова двигуна).

Корисна модель, як конструктивне виконання пристрою повинна відповідати світовій новизні. До корисної моделі не висуваються умови винахідницького рівня. Принципова відмінність між винаходами і корисною моделлю полягає в об'єкті – до винаходів належать продукти, пристрої, способи і використання раніше відомих рішень за новим призначенням, а до корисних моделей – конструктивне виконання пристрою.

Сутність корисної моделі полягає в оригінальному компоюванні пристрою, а саме: в новому компоюванні елементів пристрою. Тому таке компоювання часто називають «корисна модель» певного пристрою. Корисна модель – це «малий» винахід. До неї не застосовується такий критерій патентоспроможності як винахідницький рівень. Простіше кажучи, корисна модель не обов'язково має бути талановитим результатом. Досить того, що вона є новою і промислово придатною.

Корисна модель – це конструктивне виконання пристрою, яке відповідає умовам патентоздатності, тобто є новим і промислово придатним. Корисна модель визначається новою, якщо вона не є частиною рівня техніки, який містить відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки.

Нині із інженерної точки зору відмінності між винаходом і корисною моделлю практично відсутні. Зберігаються вони з юридичної точки зору. Правову охорону на винахід отримати складніше, зате термін дії є довшим.

Якщо винахід містить сутність заявленої пропозиції, то корисна модель – викладання цієї сутності у просторі. Якщо винахід має певну перевагу над відомим прототипом своїм принциповим рішенням, то корисна модель – новим компоюванням елементів пристрою, тобто нове розміщення елементів у просторі.

Промисловий зразок. На сучасному етапі розвитку економіки суттєво зростає рівень вимог до якості виробів, яка значною мірою визначається промисловим зразком. Промисловий зразок – нове художньо-конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд, відповідає вимогам технічної естетики, придатне для відтворення промисловим способом і дає позитивний ефект. Це результат творчої діяльності

людини у галузі художнього конструювання, що в міжнародній практиці називають англійським словом design – дизайн.

Головна цінність дизайну виробу масового виробництва полягає в тому, що він сприяє продажу виробу. На ринку товарів має місце гостра конкуренція між аналогічними товарами, і їх зовнішній вигляд – вирішальний фактор у боротьбі за покупця, задовольняючи його смаки.

Промисловий зразок – це технічне рішення щодо визначення зовнішнього виду промислового виробу. Під промисловим виробом розуміють призначені для задоволення людських потреб найрізноманітніші предмети, що можуть сприйматися візуально і здатні певною мірою зберігати свій зовнішній вигляд. Зовнішній вигляд промислового виробу може включати різні ознаки, але в кінцевому підсумку його визначають виразність та взаємне розташування основних композиційних елементів: форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, тому при створенні промислового зразка вимагається таке художнє його рішення, у якому би органічно поєднувалися технічні та естетичні якості.

Промисловий зразок відповідає умовам патентоздатності, якщо він новий і промислово придатний. Він визнається новим, коли сукупність його суттєвих ознак не стала загальновідомою у світі до дати подання заявки до патентного відомства або, якщо заявлено пріоритет, до дати його пріоритету. На визнання промислового зразка не впливає розкриття інформації про нього автором, або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію протягом шести місяців до дати подання заявки. При встановленні новизни промислового зразка до уваги береться зміст усіх заявок, що раніше надійшли до Держдепартаменту інтелектуальної власності України.

Промисловий зразок визнається промисловою придатністю, якщо його можна використати у будь-якій корисній діяльності, також він є придатним для багаторазового використання.

Економічна сутність промислового зразка наводиться на рисунку 4.2.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (2003 р.) об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначенні для задоволення естетичних та ергономічних потреб людини. Його дія не поширюється на об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди, друковану продукцію, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних їм речовин. тощо. Крім цього, промисловим зразком не може бути визнана пропозиція, яка за своїм змістом суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі.

Рис. 4.2. Економічна сутність промислового зразка

Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування чи їх поєднання. Під формою слід розуміти зовнішній контур, вид промислового виробу. Малюнок (рисунок) – зображення, контур на площині, що виконується за допомогою контурних ліній, штрихів, світлотіньових плям в одному або кількох кольорах переважно на папері, тканині чи інших матеріалах. Не кожен малюнок може бути промисловим зразком. Малюнок потрібно не малювати, а конструювати. Найбільш загальною вимогою є те, що художньо-конструктивне рішення має визначати його зовнішню форму. Розфарбування, що визначає зовнішній вигляд промислового зразка, призначене для задоволення естетичних та ергономічних потреб людини.

Як і винахід, промисловий зразок являє собою нематеріальне благо, результат інтелектуальної творчої діяльності і є технічним рішенням щодо визначення зовнішнього вигляду промислового виробу.

Промисловий зразок, визначаючи зовнішній вигляд промислового виробу, повинен мати художньо-конструкторський характер, тобто повинен

поєднувати художні і конструкторські елементи, які мають гармонійно поєднуватися і доповнювати один одного та задовольняти естетичні та ергономічні потреби споживача.

Використання промислового зразка повинно сприяти підвищенню якості виробу. Відомо, що сила емоційної дії естетично оформлених виробів на людину надзвичайно велика. Ця дія проявляється в різних напрямках. Із зростанням матеріально-культурного рівня життя людей зростають вимоги до зовнішнього вигляду виробів. Купуючи виріб, людина насамперед звертає увагу на зовнішній вигляд, а потім уже на функціональні переваги.

Промисловий зразок може бути таких видів:

- площинний промисловий зразок – це композиція, в основу якої покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, що не може бути сприйнято візуально як об’ємне, наприклад, зовнішній вигляд килима, тканини тощо;
- об’ємний промисловий зразок – це композиція, в основу якої покладено об’ємно-просторову структуру, наприклад, зовнішній вигляд меблів, будь-яких машин, люстри тощо;
- комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, властивими об’ємним і площинним зразкам, наприклад, зовнішній вигляд інформаційного табло, будівельної оздоблювальної плитки тощо.

Розрізняють однооб’єктні і багатооб’єктні промислові зразки. До перших належать площинні двомірні (малюнок декоративної тканини, килима тощо); об’ємні тримірні (машини, прилади). До багатооб’єктних промислових зразків належать набори виробів, комплект виробів, гарнітур, сервіз, інтер’єр.

Об’єкти топографії інтегральних мікросхем (ІМС). Згідно з чинним законодавством України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» інтегральною мікросхемою вважається «мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з’єднання якого неподільно сформовані в об’ємі і (або) поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення». Топографія ІМС є зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з’єднань між ними.

Об’єктом правової охорони є компонування інтегральних мікросхем. Вони характеризуються такими ознаками:

- топографія зафіксована на матеріальному носії;
- матеріальний носій може бути в об’ємі і на поверхні матеріалу;
- вона складається із елементів і з’єднань між ними;
- ці елементи з’єднані між собою неподільно.

Охоронний документ на топографію ІМС називається свідоцтвом, яке підтверджує реєстрацію Держдепартаментом інтелектуальної власності України топографії ІМС і засвідчує виняткове право на цю топографію. Топографія ІМС відповідає умовам охороноздатності, якщо вона є оригінальною (новою): за умови, якщо вона не була відома в галузі мікроелектроніки або до дати подання заявки на неї. На визнання компонування інтегральної мікросхеми оригінальною, новою не впливає розкриття інформації про неї автором, якщо термін від дати розкриття інформації до дати подання до Держдепартаменту інтелектуальної власності заявки на реєстрацію цього компонування інтегральної мікросхеми не перевищує двох років.

4.3. Об'єкти селекційних досягнень

Селекційні досягнення – це результат науково-практичної діяльності людини, внаслідок якої створюються сорти і гібриди рослин та породи тварин із зазначеними ознаками.

Об'єктом селекційних досягнень у рослинництві є сорт, одержаний штучним шляхом або відбором, і має одну або кілька господарських ознак, які відрізняють його від існуючих сортів рослин. Виведення сорту рослин потребує значних витрат, наполегливих пошуків, тривалого часу і великих зусиль. Цей процес триває багато років, інколи навіть протягом життя кількох поколінь. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція). Важливо, щоб новий сорт відповідав умовам охороноздатності.

Сорт вважається охороноздатним, придатним на набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом, він є новим, вирізняльним, однорідним та стабільним.

Сорт вважається новим, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не подавали чи будь-яким способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання.

Сорт відповідає умовам вирізняльності, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою.

Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження рослини цього сорту залишаються достатньо схожими за своїми основними ознаками, визначеними в описі сорту.

Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, відзначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження.

Сорт рослин вважається охоронноздатним, коли всі наведені умови будуть наявними у сукупності.

Об'єктом селекційних досягнень у тваринництві вважається створена внаслідок цілеспрямованої діяльності людини група племінних тварин (порода, породний тип, лінія, родина тощо), яка має нові високі генетичні ознаки, що стійко передаються їх потомкам та за показником продуктивності перевищує попередні типи тварин.

Племінною твариною визнається чистопородна або одержана за відповідною програмою породного удосконалення тварина, яка має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі відповідно до чинних загальнодержавних програм селекції.

Об'єктом племінної справи у тваринництві є велика рогата худоба, свині, вівці, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряд, хутрові звірі, які розводяться з метою одержання певної продукції.

Результати племінної діяльності у тваринництві стають об'єктами правової охорони лише на підставі державної реєстрації, об'єктами якої є племінні тварини і племінні стада.

Державна реєстрація тварин здійснюється шляхом занесення відповідних даних про них до Державної книги племінних тварин, племінних стад – до Державного племінного реєстру, а селекційних досягнень – до Державного реєстру селекційних досягнень. Проте закон України «Про племінне тваринництво» не передбачає правового механізму охорони селекційних досягнень у сфері племінного тваринництва. Не передбачається видача охоронного документа на селекційне досягнення, не визначається суб'єкт виключного права на зазначені досягнення та його права і обов'язки. Закон лише надає право суб'єктам племінної справи у тваринництві використовувати належні їм племінні (генетичні) ресурси. Закон не визначає суб'єкта виключного права на селекційне досягнення – воно є ніби нічим.

Суб'єктам племінної справи видається племінний сертифікат племінних (генетичних) ресурсів, який документально підтверджує якість племінних тварин (сперми, ембріонів), тобто такий сертифікат є основою для визначення цінності племінних (генетичних) ресурсів і гарантує визначений рівень ефективності їх використання.

4.4. Об'єкти авторського права

Об'єктами авторського права є твори в галузі науки, літератури і мистецтва, виражені в будь-якій об'єктивній формі. Твір – це результат творчої праці, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. При цьому твір визна-

ється об'єктом правової охорони незалежно від його призначення, художнього рівня, змісту і способу його вираження.

Об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, що має встановлені законом ознаки:

- творчий характер;
- вираження в будь-якій об'єктивній формі.

Об'єктом авторського права може бути лише твір, що є результатом творчої праці. Не вважається об'єктом авторського права суто технічна робота (наприклад, передрук на друкарській машинці чи набір на комп'ютері чужого твору або навіть його літературна обробка – редагування, коректура тощо).

Твір може бути виражений у будь-якій об'єктивній формі але так, щоб його можна було відтворювати, сприймати. Сама об'єктивна форма може бути найрізноманітніша (усною, письмовою, ноті, креслення). Твір як об'єкт авторського права втілений в певну матеріальну форму: рукопис, ноти, скульптуру.

Відповідно до Цивільного кодексу України (ст. 433), Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 8) об'єктами авторського права є:

- а) літературні та художні твори, зокрема:
 - романи, поеми, статті та інші письмові твори;
 - лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
 - драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші сценічні твори;
 - твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
 - фотографічні твори;
 - твори ужиткового мистецтва;
 - ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
 - переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних та художніх творів (похідні твори);
 - збірники творів, інші складені твори, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатами інтелектуальної власності;
- б) комп'ютерні програми;
- в) компіляції даних (баз даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності людини;
- г) інші твори.

Значну групу об'єктів авторського права складають **літературні твори**. Літературні твори залежно від форми вираження поділяють на пись-

мови та усні. До усних творів можуть належати виступи, лекції, доповіді, промови, проповіді тощо. Усна форма твору ускладнює визначення його приналежності у разі порушення авторських прав. Якщо хтось записав усний твір і потім почав його використовувати як свій, то автору треба буде довести, що це його твір. Тому в принципі усної форми вираження твору краще уникати.

Літературні письмові твори поділяються на два основні види – **художні і наукові**. До художніх творів належать романи, повісті, поезія, новели, оповідання, ноти, інші белетристичні твори. До наукових творів належать монографії, підручники, навчальні посібники та інші наукові книги, брошури, статті. До письмових наукових творів належать звіти про науково-дослідну роботу та інші письмові твори будь-якого характеру.

До письмових творів належать також музичні твори незалежно від жанру (гімни, хоріві твори, пісні, оперети тощо). Самостійним видом об'єктів авторського права, але в письмовій формі, є різноманітні карти і технічні креслення.

Об'єктом авторського права є **переклад твору** з однієї мови на іншу, обробка, анотація, реферат, резюме, інсценізація, музичні аранжування та інші обробки творів науки, літератури і мистецтва та обробки фольклору (похідні твори) незалежно від того, чи є об'єктами авторського права твори, на основі яких створені похідні твори, без заподіяння шкоди охороні оригінальних творів, на яких вони засновані.

До об'єктів авторського права належать **збірники творів**, енциклопедії та антології, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини.

Об'єктом авторського права визнаються **драматичні твори** в усіх їх жанрових різновидах, методах сценічного втілення і формах об'єктивного вираження. Драматичні твори – це літературні твори, написані в діалогічній формі і призначені для виконання на сцені, але вони можуть бути опубліковані шляхом їх видання.

Об'єктом авторського права є **музичні твори** будь-якого жанру, художнього рівня, теми і композиції. Вони можуть бути призначені для виконання на музичному інструменті або на інструменті і голосом, з текстом і без тексту. Об'єктами авторського права є також різні способи використання музичних творів. Це можуть бути ноти або фонограми, відтворення, виконання, передача по радіо чи телебаченню, інші форми публічного повідомлення, аранжування, використання як фонові музики або як частини аудіовізуального твору. Електронна сучасна музика також є об'єктом авторського права, але як результат роботи конкретного автора.

Сценічні твори складають окрему групу об'єктів авторського права. Зазначені твори стають об'єктом авторського права незалежно від того, чи є вони результатом переробки чужого розповідного або драматичного твору, чи є оригінальними. Специфіка цих творів полягає в тому, що вони призначені для виконання на сцені. Сценічні твори реалізуються у формі аудіофільмів, спектаклів, масових видовищ.

Окремим об'єктом авторського права є твори **хореографії і пантоміми**. Ці твори призначені для виконання на сцені. Вони охороняються з моменту їх оприлюднення.

Хореографія в сучасному значенні – мистецтво створення танцю. Це композиція рухів для танцю на сцені або будь-яка інша об'єднана одним задумом сукупність жестів, створена для виконання.

Пантоміма – вид сценічного мистецтва, у творенні якого основним засобом створення художнього образу є пластика, жест, міміка виконання без використання слів. Пантоміма сприймається лише зором.

Аудіовізуальний твір – твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають рухові зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрану, на якому рухові зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів.

Авторами аудіовізуальних творів можуть бути митці різних жанрів, оскільки ці твори є поєднанням багатьох інших творів – сценарію, пісні, музики, декорації, ескізу, малюнків тощо. У створенні аудіовізуального твору беруть участь сценаристи, художники, постановники, оператори, режисери, артисти, композитори, диригенти та інші митці.

Аудіовізуальний твір може складатися як із уже готових творів, так із заготовок замовлених творів, які ще мають бути створені спеціально для цього твору. Автор частини аудіовізуального твору зберігає авторське право на свою частину і може її використовувати на свій розсуд незалежно від фільму (твору).

Аудіовізуальні твори – це кінофільми, теле- і відеофільми, які розраховані на слухове і видиме сприйняття. Це можуть бути фільми різного призначення – художні, документальні, науково-популярні, навчальні, розважальні, мультиплікаційні тощо.

Велику групу об'єктів авторського права складають різноманітні твори **образотворчого мистецтва**. Ці твори мають свою характерну особливість – здебільшого вони існують в одиничному примірнику і тісно

пов'язані з матеріальним носієм, у який вони втілені. Образотворче мистецтво охоплює живопис, скульптуру і графіку.

Живопис вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються за допомогою фарб, що наносяться на яку-небудь поверхню. Живопис є важливим засобом художнього відображення і тлумачення дійсності.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають тримірну форму і виконуються із твердих або пластичних матеріалів.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, твори якого є частиною малюнка і друкованого художнього зображення (гравюра, літографія).

Оскільки твір образотворчого мистецтва втілений в єдину матеріальну форму, яка може бути власністю не автора, а іншої особи, у такому разі буває важко відрізнити об'єкт авторського права від об'єкта права власності. Власник має право на матеріальний носій, а автор – на художній зміст твору.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва – це сфера декоративного мистецтва, що має своїм призначенням прикрашання нашого побуту. Цей вид мистецтва поділяється на дві частини. Перша частина – створення художніх виробів, різного роду прикрас, речей побуту тощо. Другу частину складають способи і форми прикрашання промислових виробів – меблів, одягу, посуду тощо. Декоративно-ужиткове мистецтво є близьким до дизайну (художнього конструювання), який, якщо досягне рівня мистецтва, то може бути об'єктом авторського права.

Фотографічні твори – підлягають правовій охороні незалежно від жанру і призначення.

Твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва. Архітектура представляє мистецтво проектування і будівництва споруд різного призначення. Об'єктом правової охорони є як проектна документація, так і її реалізація. Поняття «твори архітектури» охоплює ескізи, фасади, перспективи, проекти забудови, малюнки, план озеленення, моделі, макети, а також самі будівлі і споруди.

Твори містобудування – це результати теоретичних розробок, практики планування і забудови міст та інших населених пунктів.

Об'єктом авторського права можуть бути **твори садово-паркового мистецтва**, які характеризують мистецтво створення садів, парків та інших озеленюючих ділянок. Специфікою цих творів є те, що для їх створення використовуються живі рослини. Ці твори представляють собою поєднання елементів природи і художньої творчості в єдине ціле

Різного роду карти – географічні, геологічні, фізичні, політичні, кліматичні та інші складають групу об'єктів авторського права.

Окремим об'єктом авторського права є **колективні твори**, тобто такі, що створюються групою фізичних осіб. До них належать енциклопедії,

енциклопедичні словники, фільми, періодичні збірники, збірники наукових праць, газети, журнали та інші періодичні видання. Особи, які організують створення колективних творів, не визнаються авторами цих творів. Проте їм належать виключні права на використання таких творів в цілому. Видавець має право за будь-якого використання такого твору зазначити своє найменування або вимагати такого зазначення.

Комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, яку читає машина і які приводять її у дію для досягнення певної мети або результату. Це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражену у вихідному або об'єктивному коді.

Правовій охороні підлягає компіляція. **Компіляція даних** – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої є результатом творчої праці, а складові частини якої є доступними і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних знаків (комп'ютера або інших засобів). Творчий характер цього об'єкта проявляється в особливому підборі і організації даних, незалежно від того, чи є ці дані об'єктами авторського права.

Об'єктом авторського права можуть бути **тексти-переклади** для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів.

4.5. Об'єкти суміжних прав

Об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення.

Виконання – це представлення творів та фонограм, відеограм, виконань шляхом гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні або за допомогою технічних засобів, а також показу кадрів аудіовізуального твору в їх послідовності.

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компактдиску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входять до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Відеограма – це відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт диску тощо) виконання

або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), грім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Програма (передача) організацій мовлення – це програма (передача), створена самою організацією мовлення, а також на її замовлення і за рахунок її коштів іншою організацією.

Слід зазначити, що суміжні права на зазначені об'єкти безпосередньо пов'язані із авторським правом. Саме тому вони називаються суміжними і похідними об'єктами права. Особливістю суміжних прав є те, що вони ґрунтуються на використанні, як правило, об'єктів авторського права. Суміжні права випливають із творчої діяльності з реалізації, інтерпретації, використання уже оприлюднених творів літератури і мистецтва.

Під суміжними правами розуміють права виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення. До об'єктів суміжних прав належать виконання, фонограми, відеограми і програми теле- чи радіомовлення.

Об'єктом правової охорони виконання стає, коли воно здійснюється будь-якою особою – професіоналом чи аматором, якщо ця особа виконує роль, співає, грає на музичному інструменті чи будь-яким іншим способом виконує твір літератури і мистецтва.

Виконанням визнається здійснення чужого твору фізичною особою. Це може бути гра актора на сцені чи в кіно, гра музиканта, спів співака, танець танцюриста, декламація читця або будь-який інший спосіб виконання твору літератури чи мистецтва.

Надання правової охорони об'єкту суміжних прав не потребує виконання будь-яких інших формальностей. Проте виробник фонограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм та відеограм або їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав

4.6. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг

4.6.1. Комерційне (фірмове) найменування учасників цивільного обігу

Об'єктом цього найменування є назва або ім'я, під яким підприємство (підприємець) виступає у цивільному обігу. Зазначена назва підприємства чи ім'я підприємця мають своєю основною функцією індивідуалізацію даної особи в числі інших учасників цивільного обігу.

Назва підприємства або ж підприємця (власника) як об'єкта правової охорони повинна відповідати певним вимогам. В основу цього об'єкта

(назви чи імені) має лежати принцип його істинності. Це означає, що найменування фірми (підприємства) повинно містити вказівку, яка відповідає дійсності, на організаційно-правову форму підприємства (казенне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, відкрите акціонерне товариство тощо). Найменування має відображати тип підприємства – державне, комунальне, приватне, а також профіль його діяльності (виробниче, науково-виробниче, наукове, комерційне тощо).

Комерційне найменування може досить ефективно виконувати свою функцію, якщо воно має такі ознаки вирізнення, що здатні чітко відокремити дане підприємство від подібних. У цій ознаці реалізується ще один принцип – принцип виключності. Це означає, що комерційне найменування має бути новим і чітко відрізнитись від подібних, що уже використовуються. Принцип виключності комерційного найменування підприємства передбачає також вимогу, відповідно до якої комерційне найменування не повинне збігатися з торговельною маркою і географічним зазначенням походження товару, що належать третім особам

Комерційне найменування має бути стабільним (незмінним) протягом тривалого часу, поки діє підприємство. В іншому разі не буде досягнута необхідна індивідуалізація. Це принцип постійності фірми. Остання має бути заінтересована в незмінності свого комерційного найменування, адже воно є уособленням ділової репутації підприємства. При цьому чинність комерційного найменування не може бути обмежена будь-яким терміном. Воно не може відчужуватися окремо від підприємства.

Найменування фірми (підприємства) має бути виражене державною мовою. Якщо в найменуванні використовується іноземне слово, воно має бути наведене українськими літерами. Комерційне найменування може використовуватися на товарах, їх упаковці, в рекламі, офіційних бланках, вивісках тощо. Юридична особа може передавати виключне право на використання свого комерційного найменування іншим особам.

За Цивільним кодексом України комерційне найменування охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його державної реєстрації з моменту першого використання.

4.6.2. Торговельна марка (знак)

Це зареєстровані в установленому порядку позначки, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших.

В умовах ринкової економіки товарні знаки виконують багато функцій, спрямованих на правове забезпечення ефективності товарного ринку. Вони стали необхідним елементом товарообігу, своєрідним правовим інструментом, який певним способом регулює товарообіг. Уявити собі

товарний ринок у сучасних умовах без товарного знака не можливо. Це був би хаос, нагромодження товарів, їх знеособлення.

Слід зазначити, що поняття «товарний знак» у сучасному значенні виникло лише у XIX столітті. Проте вирізнення виробниками своїх виробів (товарів) спеціальними позначеннями має давню історію. Спочатку такі позначення використовувалися як зазначення походження приналежності виробу тому чи іншому виробникові. Потреба в індивідуалізації своїх виробів, робіт чи послуг у людей виникла давно. Історичні джерела наводять багато прикладів маркування виробів. Свої вироби маркували виробники цегли, шкіри, книг, зброї, кухонного посуду та інших речей у давніх культурах. Такі позначення мали форму окремих букв, як правило, першої букви імені виробника або його ініціалів чи інших символічних позначень. Але такі позначення ще не виконували функції сучасного товарного знака.

Для споживачів товарний знак – це візитна картка, символ певного виробника, гільдії – фірми тощо. Товарний знак – це певне позначення, яким виробник чи особа, яка надає послугу, позначає (маркує) свої товари чи послуги з метою вирізнити їх від товарів і послуг такого самого виду, що виробляються або надаються іншими виробниками чи особами, які надають послуги чи виконують певну роботу. Адже позначення для вирізнення товарів виробників за допомогою певних знаків, якими ці товари позначаються виробниками, завжди були свідченням високої якості товарів, послуг чи робіт. Ця ідея не нова, вона виникла ще у стародавні часи.

Економічний зміст торговельної марки (знака) наводиться на рисунку 4.4.

Виходячи на ринок з товарами або послугами, кожний підприємець прагне отримати і зберегти за собою певну економічну частину цього ринку. Тут і виникає необхідність захисту свого товару чи послуг від підробки, для чого необхідно розробити знак і одержати правову охорону для припинення можливості недобросовісної конкуренції.

Об'єктом торговельної марки є словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації.

Знак для товарів і послуг відрізняється від інших об'єктів промислової власності тим, що він не може існувати сам по собі. Він існує тільки спільно з певними видами товарів або послуг.

Під час купівлі товару споживачі переносять свою зацікавленість з товару на товарний знак, який асоціюється в ньому з певними властивостями і якістю товару. Товарний знак виконує особливу роль, приваблюючи споживача, інформуючи його про наявність у товарів тих чи інших характерних особливостей, задовольняючи його потреби і смаки стосовно певного виробу.

Рис. 4.4. Економічний зміст торговельної марки (знака)

Товарний знак символізує стабільність якісних характеристик і властивостей товару, обумовлених технічними і художньо-конструкторськими особливостями, визначає якість виробу, тобто проявляється так звана функція гарантії якості, яку виконує товарний знак.

Заявки на реєстрацію товарних знаків подають фізичні або юридичні особи, що виробляють товари або надають послуги. Право на товарний знак охороняється державою і засвідчується свідоцтвом. Не допускається реєстрація товарних знаків на такі позначення:

- позначення, що не мають розрізнявальної здатності;
- державні герби, прапори та емблеми, офіційні назви держави;
- емблеми скорочень або повні найменування міжурядових організацій;

Позначення, заявлене як торговельна марка, має бути корисним, придатним для маркування товарів і відповідати вимогам промислової естетики і ергономіки. Воно певним чином повинно індивідуалізувати надійну конкурентоспроможність і стабільність попиту на товари і послуги.

Товарний знак повинен мати об'єктивне вираження, що дозволяє маркувати ним виготовлені вироби й упаковку, використовувати в технічній і супровідній документації без зниження якості і зовнішнього вигляду товару, тобто бути технологічним. Позначення товару має бути милозвучним і легковимовним, звертати на себе увагу і легко запам'ятовуватися.

Основними функціями торговельної марки є індивідуалізація виробленої продукції, наданих послуг, захист їх якості та інших чеснот від зазіхання, забезпеченість стійкості попиту, захисту інтересів суміжних виробників і споживачів, рекламовиробів та послуг, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг в умовах ринкової економіки.

Отже, торговельні марки – зареєстровані в установленому порядку позначенням, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» об'єктами знака визначає словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі або поєднанні кольорів.

Найбільш ефективним і поширеним об'єктом торговельних марок є словесні позначення, питома вага яких сягає 70 відсотків. У світовій практиці уже давно помітна тенденція до зростання кількості словесних позначень, які легко сприймаються зором та слухом, вони більш виразні, легше запам'ятовуються, вимовляються та перекладаються.

Серед словесних знаків розрізняють два типи. Перший тип – словесні знаки, у яких охороняється лише саме слово, наприклад, Родина, Рівень. Другий тип – знаки, виконані в особливій шрифтовій манері. У них охороняється шрифт, характер розташування букв, їх відносний розмір, фон та інші часто візуальні, інформативні елементи, наприклад, Львівське пиво 1715. Розробка словесних знаків простіша, легша, ніж інших видів позначень.

Зображувальні знаки для торговельних марок можуть бути художні, графічні та інші подібні позначення. Ефективно виконувати свою функцію зображувальний знак торговельної марки може за умови його простоти, естетичності і ергономічності. Він має легко запам'ятовуватися, вражати своєю оригінальністю, звертати на себе увагу. Зображувальний знак має бути обов'язково новим, тобто оригінальним, відрізнятися від інших зображувальних знаків. Такий знак має бути придатним для мар-

Об'ємні товарні знаки. Найчастіше об'ємний знак торговельної марки повторює форму самого виробу або його упаковки, що характеризується тримірністю. Проте знак може не лише повторювати предмет, а бути новим, основним призначенням якого є вирізнити товари одного виробника від тих самих товарів іншого виробника (флакони для парфумів, пляшка для пива тощо). Деякі об'ємні знаки торговельної марки наближаються до промислових зразків. Проте між ними є істотні відмінності. Об'ємний товарний знак має своїм призначенням вирізнити товари одного виробника від таких самих товарів іншого виробника. Промисловий зразок є результатом творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Комбіновані товарні знаки є поєднанням словесного і зображувального позначення, тобто вони складаються із двох частин – словесної і зображувальної, які мають смислове значення. Зображувальна частина в основному ілюструє словесну частину позначень. Обидві частини мають бути пов'язані композиційно і сюжетно та складати єдине ціле.

Знаки обслуговування принципово нічим не відрізняються від товарних знаків. Вони виконують ті самі функції, але відрізняються від торговельних марок лише призначенням – відрізнити послуги одних осіб, що їх надають від таких самих послуг інших осіб.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачає можливість реєструвати як знаки торговельної марки, так і інші позначення, до яких можуть належати звукові і світлові позначення. Звукові позначення надаються у вигляді фонограми, в якій визначається вид звуку (наприклад, музичний твір чи його частина, шуми будь-якого походження). Якщо реєструється світловий знак, то наводиться характеристика світлових сигналів чи символів, їх послідовність, тривалість світіння та інші особливості тощо. У світовій практиці як позначення товарних знаків реєструються нюхові позначення (пахучі знаки).

4.6.3. Об'єкти географічного зазначення походження товарів

Об'єктом права на географічне зазначення походження товарів є позначення, що вказують на походження товару, адже місце походження товару має значний вплив попиту на нього. На це можуть бути різні причини: вміння виробників, їх майстерність, яка визначає якісні характеристики виробу, природні умови географічного місця походження товару, які також певним чином впливають на якісні та інші характеристики товару, особливо на сільськогосподарську продукцію.

Назва місця походження товару (географічне зазначення) – назва географічного місця (країни, регіону, місцевості), що служить для позначення товару, який походить з названого географічного місця, і особливі властивості якого пов'язані з природними і людськими факторами, притаманними цьому місцю.

Об'єкти охорони зазначення походження товарів є просте та кваліфіковане зазначення походження товару. Просте зазначення походження товару – це будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару.

Назва місця походження товару (географічне зазначення) – назва географічного місця (країни, регіону, місцевості), що служать для позначення товару, який походить з названого географічного місця, і особливі властивості якого пов'язані з природним і людським факторами, притаманними цьому місцю.

В Україні правова охорона надається на підставі реєстрації згідно із Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товару». Правова охорона простого зазначення походження товару полягає у недопущенні використання зображень, що є неправдивими (фальшивими) чи такими, що вводять споживачів в оману щодо дійсного географічного місця походження товару. Проте зазначення походження товару не підлягає державній реєстрації. Суб'єктами цього права є виробники товарів.

4.7. Об'єкти нетрадиційних рішень

4.7.1. Об'єкти наукових відкриттів

В результаті фундаментальної наукової творчості з'являються такі наукові досягнення, як наукові відкриття. Це – найвищий рівень наукового пізнання людиною світу.

Наукові відкриття – це встановлення раніше невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять докорінні зміни у рівень пізнання. До певної пори людина праці про об'єктивно існуючі закономірності, властивості чи явища, просто не знала. Внаслідок, як правило, тривалих кропітких і дорогих науково-дослідних робіт зазначені закономірності, властивості та явища матеріального світу людиною виявляються, пізнаються, встановлюються.

Отже, на відміну від винаходу та інших технічних рішень, що втілюють ідею людини, наукові відкриття людиною не створюються, вони існують у природі незалежно від волі людини, а людина лише їх пізнає. Цей процес вивчення навколишнього природного середовища матеріаль-

ного світу людиною почався як тільки з'явилась сама людина і буде продовжуватися поки людина буде жити на землі.

Відповідно до Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (стаття 2 Визначення. п.VIII) наукові відкриття включено до об'єктів інтелектуальної власності.

Отже, об'єктами відкриттів можуть бути закономірності, властивості і явища матеріального світу. Кожен із названих об'єктів відкриттів може бути визнаним відкриттям окремо. Проте закономірність, властивість чи явище може бути визнане відкриттям лише за умови, що зазначені закономірності, властивості чи явища матеріального світу не були відомі раніше – вони виявлені вперше у світі.

Закономірність як об'єкт відкриття – це прояв дії об'єктивного закону. Зазначена закономірність у природі існувала, існує і буде існувати завжди. Об'єктом відкриття вона стає лише тоді, коли існування цієї закономірності людина визнала, встановила її, виявила її об'єктивне існування. Зазначена закономірність стає об'єктом відкриття з моменту, коли її вперше було сформульовано.

Отже, закономірність матеріального світу як об'єкт відкриття – це невідомий раніше, але об'єктивно існуючий і такий, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, істотний і стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу. Цей зв'язок не повинен мати випадкового характеру. Він виражає таке відношення, за яким зміна одного явища чи властивостей зумовлює цілком визначені зміни інших. У такому разі залежність між явищами і властивостями виражається, як правило, певною математичною чи функціональною залежністю. Зв'язок повинен мати універсальний характер і задовольняти вимогу узагальнення і можливості поширення його на інші однорідні об'єкти.

Явища матеріального світу як об'єкт відкриття – це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання, форма прояву сутності об'єкта матеріального світу. Явище і сутність перебувають в органічній єдності. Проте це не означає їх збігу, оскільки сутність, зазвичай, прихована за явищем. Внаслідок розкриття сутності стає можливим наукове пояснення самого явища. Сутність і явище об'єктивні, тобто вони існують незалежно від волі і свідомості людини. Немає такої сутності, яка не проявлялася б зовні і була невідомою, як немає і явища, яке не містило би у собі яку-небудь інформацію про сутність.

Властивість матеріального світу, як об'єкт відкриття - це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу. Кожен об'єкт має багато різноманітних властивостей як істотних, так і неістотних. Саме сукупність істотних властивостей об'єкта складає його якісну визначеність, що відрізняє його від інших об'єктів. Встановлення існуван-

ня раніше невідомої властивості – необхідний, але недостатній елемент змісту відкриття. При цьому має бути доведено, чим викликана виявлена властивість, що вона спричиняє і при яких взаємодіях проявляється.

Отже, виявити нову істотну властивість об'єкта означає встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність об'єкта щодо інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію.

Наукове відкриття не може бути об'єктом виключного права будь-яких осіб чи держави. Проте право на пріоритет відкриття, право авторства, назви підлягають правовій охороні, як і будь-яке інше право. Воно визнається надбанням людства і може використовуватися кожним, хто забажає, без будь-якого дозволу і без виплати винагороди. Саме наукове відкриття не може бути чиєю-небудь власністю – це власність всього людства.

4.7.2. Об'єкти раціоналізаторських пропозицій

Раціоналізаторська діяльність людини – найбільш поширений вид технічної творчості, яка за своєю новизною і технічним рівнем є нижчою від винахідництва, для неї характерною є локальна (відносна) новизна. Проте цей вид творчості доступний кожному працівникові підприємства. Раціоналізаторська діяльність є невід'ємною складовою частиною виробничої діяльності підприємства, яке не може розвиватись без постійного і систематичного удосконалення.

Відповідно до статті 481 Цивільного кодексу України раціоналізаторська пропозиція є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) рішення в будь-якій сфері діяльності людини.

Для визнання пропозиції раціоналізаторською вона повинна відповідати таким ознакам:

- **бути технічним рішенням.** Це означає, що пропозиція має містити конкретне вирішення завдання, а не просто його постановку. Раціоналізатор повинен у своїй пропозиції дати конкретні вказівки на те, що і як необхідно зробити, щоб одержати бажаний результат;
- **вирішення завдання повинне мати технічні характеристики,** тобто раціоналізаторська пропозиція повинна вирішувати практичне завдання за допомогою технічних, організаційних заходів;
- **мати новизну,** тобто бути невідомою на підприємстві. Раціоналізаторська пропозиція є новою для підприємства, якому вона подана, якщо згідно з наявними на підприємстві джерелами інформації ця або тотожна подана даній пропозиція не була відома в мірі, достатній для її практичного використання. Пропозиція не вважається новою, якщо до подання заявки за встановленою формою зазначена: вона вже використовувалася на цьому підприємстві, крім випадків, коли рішення ви-

користувували за ініціативою автора протягом не більше трьох місяців до подання заявки; передбачена наказом або розпорядженням адміністрації; розроблена технічними службами цього підприємства; заявлена іншою особою, якій належить першість на цю або тотожну пропозицію; рекомендована вищою організацією або опублікована в інформаційних виданнях з розповсюдження передового досвіду в цій галузі; передбачена обов'язковими для підприємства нормативами.

- **бути корисною.** Раціоналізаторська пропозиція є корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підприємству підвищити ефективність виробництва або одержати інший технічний ефект: підвищення технічного рівня виробництва, поліпшення умов та безпеки праці, зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Раціоналізаторські пропозиції спрямовані на удосконалення продукції, технології самого виробництва, техніки та іншого обладнання і стосуються будь-якої сфери економіки – промисловості, транспорту, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Раціоналізаторською визнається пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, якому вона подана і передбачає створення або заміну конструкції виробів, технології виробництва тощо. Вона повинна відповідати не тільки на питання «Що потрібно робити?», а й «Як це зробити?», тобто містити розв'язок задачі, конкретний метод досягнення поставленої мети.

Пропозиція не може бути раціоналізаторською, якщо вона є запозиченням чужого досвіду без власного творчого внеску; пропозиція, що містить відомі рішення тощо.

Економічна сутність раціоналізаторської пропозиції наводиться на рисунку 4.5.

В раціоналізаторській пропозиції закладаються елементи інтелектуальної власності, оскільки вона значною мірою зорієнтована на вдосконалення існуючих засобів виробництва, технології виробництва, економію ресурсів, матеріалів, поліпшення умов праці, підвищення культури виробництва тощо.

Раціоналізаторська пропозиція визнається корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищувати ефективність виробництва або отримувати інший позитивний ефект, який полягає в будь-якому підвищенні технічного рівня виробництва, поліпшенні умов та безпеки праці, зменшенні негативного впливу на навколишнє середовище тощо.

До раціоналізаторської пропозиції ставляться певні умови: вона має стосуватися профілю підприємства, якому вона подана, бути новою, має бути корисною для підприємства.

Рис. 4.5. Економічна сутність раціоналізаторської пропозиції

Раціоналізаторська пропозиція подається тому підприємству, якому відповідає за профілем його діяльності. При цьому не має значення, де працює раціоналізатор і чи працює він взагалі. Раціоналізаторська пропозиція стосується діяльності підприємства, яким вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у задіяній техніці або матеріалах.

Не можуть кваліфікуватися як раціоналізаторські пропозиції щодо упорядкування штатів підприємства, спрощення обліку, вдосконалення

постачання підприємства, збуту продукції тощо. Це пояснюється тим, що в таких організаційних пропозиціях відсутня технічна ознака, в них вирішується не технічні, а загальногосподарські завдання. Організаційні пропозиції підлягають впровадженню, їх авторів потрібно заохочувати, але не як раціоналізаторів, а на інших підставах.

Не визнається раціоналізаторською пропозиція, яка:

- знижує надійність та інші показники якості продукту;
- погіршує умови праці;
- викликає або збільшує рівень забруднення навколишнього природного середовища;
- ставить лише завдання або тільки визначає ефект, що може бути одержаним від застосування пропозицій, без вказівки конкретного рішення;
- забезпечує досягнення позитивного ефекту шляхом заходів організаційного, а не технічного характеру;
- відноситься до засобів організації і управління підприємства;
- відноситься до умовних позначень, розкладу дорожнього руху, складання шкал, таблиць, діаграм, графіків тощо;
- передбачає зміну розміщення обладнання в приміщеннях, будинках, спорудах, якщо воно не призводить до удосконалення технологічного процесу;
- спрямована на заміну будівельних конструкцій, матеріалів, деталей, виробів на відомі, застосування яких передбачено обов'язковими для підприємств будівельними нормами.

4.7.3. Секрети виробництва (ноу-хау)

Ноу-хау (to know how to do it – знати, як робити це, скорочено know how – знати як) – технічний досвід або секрети виробництва, які мають промислову і конкретну цінність і не захищені патентом. Вони не оформлені юридичними документами, тому, що є предметом комерційної таємниці, тобто вони можуть бути цілком патентоспроможними, але не запатентовані власником з метою збереження їх таємниці.

До ноу-хау належать не запатентовані винаходи, методи, способи, навички, необхідні для проведення проектування та розрахунків, будівництва, виготовлення виробів, технічна документація, технологічні карти, склад та рецепти матеріалів, речовин, сплавів тощо; оптимальні рішення технологічних процесів, техніко-економічне обґрунтування, статистичні розрахунки тощо. Переважна більшість ноу-хау є результатом науково-пошукових і дослідно-конструкторських робіт, тобто ці результати є продуктом інтелектуальної творчої праці і тому є об'єктом права інтелектуальної власності, але за певних умов.

Економічна сутність ноу-хау наводиться на рисунку 4.6.

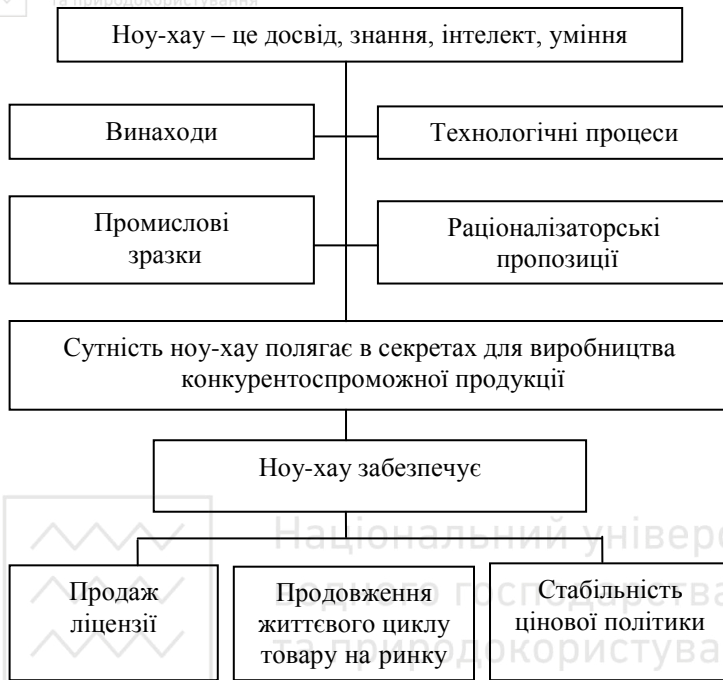

Рис. 4.6. Економічна сутність ноу-хау

Ноу-хау є складовою нерозкритої науково-технічної інформації, на яку не видаються ні патенти, ні свідоцтва, але така інформація підлягає правовій охороні.

Нерозкрита науково-технічна інформація (ноу-хау) має свої об'єкти, до яких належать технічна, комерційна, організаційна, виробнича і будь-яка інша інформація здатна підвищити ефективність виробництва, має комерційну цінність. Безперечно, така інформація має конфіденційний характер, тобто є невідомою третім особам, або це є комерційна таємниця.

Право на комерційну таємницю є правом інтелектуальної власності, оскільки комерційна таємниця будь-якого суспільства, безперечно, є наслідком інтелектуальної творчої діяльності людини, яка за своїм змістом і характером може стосуватися будь-якої суспільно-корисної діяльності.

Згідно із Законом України «Про підприємства в Україні» (1991 рік) під комерційною таємницею підприємства маються на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, техніко-економічною інформацією, управлін-

ням, фінансовою та іншою діяльністю підприємства, які не становлять державної таємниці, а розкриття (передача, витік) якої може завдати шкоди його інтересам.

Аналогічним є термін «конфіденційна інформація». Згідно із Законом України «Про інформацію» (1992 рік) комерційна таємниця – це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і розповсюджуються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Отже, **комерційна таємниця** – це будь-яка інформація, що має справжню або потенційну комерційну цінність через її невідомість та недоступність третім особам, до якої не існує вільного доступу на законних підставах і відносно якої власник інформації вживає заходів щодо її конфіденційності.

Як об'єкт інтелектуальної власності, комерційна таємниця має низку особливостей, однією з яких є її універсальність. Комерційною таємницею може бути будь-яка інформація, яка стосується особливостей виробництва, технології, управління, фінансової, інноваційної та іншої діяльності підприємства і яка дає змогу підприємству мати перевагу перед конкурентами.

Розробники об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві повинні бути належним чином ознайомлені з можливими шляхами втрати важливих з їхнього погляду відомостей. Канали витоку відомостей, які містять комерційну таємницю для будь-якого підприємства чи установи, є:

- публікації у вітчизняних чи іноземних виданнях;
- договори про виконання науково-дослідних робіт, в тому числі госпдоговірні роботи;
- будь-які форми міжнародного співробітництва;
- експонування на вітчизняних та іноземних виставках та інші форми реклами;
- участь в конференціях, конгресах, семінарах у нашій країні та за кордоном;
- перебування у лабораторних установах фахівців іноземних фірм і вітчизняних організацій, у тому числі відряджених, стажистів, аспірантів і студентів;
- надання відомостей про кращі розробки установи на запит різних міжнародних і вітчизняних організацій тощо.

В Україні, як і в усьому світі, публікації ще залишаються одним із найбільш важливих джерел поширення інформації, становлять основні загрози щодо втрати комерційної таємниці. Іншим не менш важливим каналом втрати інформації слід вважати технічне шпигунство.

До комерційної таємниці вищих навчальних закладів належать ті відомості, що не є державними секретами і не охороняються патентним

правом. Це – інформація, пов'язана з науково-дослідною, навчально-методичною, фінансовою, управлінською та іншими видами діяльності, розголошення чи несанкціонована передача якої іншим організаціям і особам може призвести до прямих або опосередкованих втрат для навчального закладу. До комерційної таємниці належать також відомості про об'єкти інтелектуальної власності, які створені або створюються.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України (1993 рік) комерційну таємницю не становлять:

- статутні документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працівників, їхня заробітна плата в цілому та за професіями і посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, яка завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спільних підприємствах, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

4.8. Об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції

Недобросовісною конкуренцією вважаються дії, пов'язані із використанням чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки, товарів іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробів, створення перешкод суб'єктам господарювання в процесі конкуренції та використання неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація суб'єкта, надання послуг з примусовим асортиментом тощо).

Конкуренти у боротьбі за ринок часто вдаються до використання неправомірних засобів у цій боротьбі. Ця неправомірна діяльність набуває досить загрозливих масштабів, що наносить велику шкоду економіці будь-якої держави. Тому вже в Конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року недобросовісна конкуренція була проголошена як протиправна дія, спрямована на порушення прав на об'єкти промислової власності.

Відповідно до міжнародних правових норм, зокрема Паризької конвенції з охорони промислової власності, актами недобросовісної конкуренції вважаються дії, що можуть будь-яким чином викликати сплутування стосовно підприємств, продукції або промислової чи торговельної діяльності конкурентів; неправдиві твердження при здійсненні комерційної діяльності, що дискредитують підприємства, продукцію або промислову чи торговельну діяльність конкурента; інформація, використання якої при здійсненні комерційної діяльності може ввести в оману стосовно характеру, способу використання, якості та кількості товару.

Захист від недобросовісної конкуренції в Україні здійснюється Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 рік), який визначає дії, що визнаються недобросовісною конкуренцією. Відповідно до цього Закону такими діями є:

- неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки, в тому числі фірмових найменувань, знаків для товарів і послуг;
- неправомірне використання товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробу;

- дискредитація господарюючого суб'єкта (підприємця);
- надання послуг з примусовим асортиментом;
- схиляння господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом;
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- розголошення комерційної таємниці;
- схиляння до розголошення комерційної таємниці;
- неправомірне використання комерційної таємниці.

Об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції не є об'єктами промислової власності, але вони прирівняні до них, оскільки мають своєю метою захист від недобросовісної конкуренції.

В Конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883 року недобросовісна конкуренція проголошена як протиправна дія, спрямована на порушення прав на об'єкти промислової власності. Забороні підлягають:

- усі дії, здатні будь-яким способом викликати змішування щодо підприємства, продуктів або промислової чи торговельної діяльності;
- неправдиві твердження при здійсненні комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукти або промислову чи торговельну діяльність;

- вказівки або твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або погіршення якості товарів.

Об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції є своєрідні дії. Якщо об'єктами правової охорони результатів інтелектуальної власності є її результати, то об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції є також результати інтелектуальної власності від неправомірних посягань.

Об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції можуть бути неправомірні дії:

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта (підприємця);
- створення перепони (перешкоди) господарюючим суб'єктам (підприємцям) у процесі конкуренції і досягнення неправомірних переваг в конкуренції;
- неправомірний збір, розмноження і використання комерційної таємниці.

4.9. Об'єкти науково-технічної інформації

В умовах ринкових відносин без належного забезпечення науково-технічною інформацією не можливим є більш-менш успішний розвиток сучасного виробництва. Адже той, хто володіє інформацією, той володіє ситуацією. Тому володільці інформації намагаються зберегти її від будь-якого неправомірного розголошення і видають її як товар, за який треба платити досить високу ціну. Це в свою чергу вимагає правової охорони інформації. Особливо це стосується інформації безпосередньо науки, техніки і виробництва.

Об'єктом науково-технічної інформації є документована на будь-яких носіях або публічно проголошена вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація. Вона є результатом науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої діяльності і має бути зафіксована таким способом, який би дозволяв її відтворювати, використовувати та поширювати. Науково-технічна інформація є продуктом інтелектуальної творчої праці і тому може бути об'єктом права інтелектуальної власності, але за певних умов.

Об'єктом правової охорони може бути лише та науково-технічна інформація, яка за своїм характером є творчою, тобто інформація, що розкриває зміст і сутність того чи іншого науково-технічного досягнення. До неї відносяться науково-технічна інформація, на яку з тих чи інших причин охоронний документ не видається і як об'єкт промислової власності вона може бути залишена без охорони патентом. Законом України «Про науково-технічну інформацію» передбачено, що безпатентна інформація підлягає правовій охороні, якщо вона певним чином документована або публічно проголошена, оскільки вона є об'єктом власності.

Відповідно до законодавства України всі види науково-технічної інформації підлягають захисту незалежно від того, інформація розкрита чи не розкрита. Розкрита інформація певним чином охороняється патентом,

а на нерозкрити інформацію не видаються ні патенти, ні свідоцтва, але така інформація підлягає правовій охороні, це так звана нерозкрита інформація «ноу-хау».

Закон України «Про науково-технічну інформацію» проголошує, що держава бере комерційну таємницю під свій захист від будь-якого неправомірного посягання. Правова охорона може надаватися лише такій інформації, яка має реальну або потенційну вартість, тобто тій, що може дати певний прибуток або інший позитивний ефект, завдяки чому вона стає ринковим товаром і, отже, об'єктом цивільного обігу. На цей товар поширюються всі права, що стосуються обігу товару. Звичайно, це товар специфічний, що немає матеріального субстрату, але здатний приносити певну, часом досить відчутну користь суспільству.

Слід відмітити, що науково-технічний потенціал України поки що має достатню надзвичайно цінної інформації, в якій зацікавлені певні кола осіб за кордоном. Тому актуальним є правова охорона будь-якої інформації. Тим більше, далеко не всі види інформації, у тому числі й науково-технічні дістали надійний правовий захист чинними законами. Йдеться про так звані ноу-хау – нерозкрити інформацію.

Міжнародна правова практика свідчить, що значення нерозкритої інформації (ноу-хау) в міжнародній торгівлі ліцензіями швидко і непинно зростає. Нині понад 70 відсотків ліцензійних договорів, що укладаються у світі супроводжуються нерозкритою інформацією. Зростає її значення і на внутрішньому ринку.

Це зумовлено тим, що патент як охоронний документ на те чи інше науково-технічне досягнення має одну досить істотну ваду. В описі винаходу, що є складовою патенту, заявник зобов'язаний розкрити сутність винаходу чи іншого об'єкта промислової власності. У патентних законах світу наголошується, як правило, на необхідності складання докладного і якісного опису сутності винаходу, який би давав можливість будь-якому фахівцю скористатися запатентованими досягненнями. Зазвичай, патент оберігає таке науково-технічне досягнення від будь-якого неправомірного використання третіми особами, проте лише в тій країні, яка видала патент. Водночас він не забороняє використати цей самий винахід у тих країнах, де він не запатентований. Патент не забороняє також будь-кому внести до винаходу певні несуттєві зміни, що виводять цей об'єкт промислової власності з-під правової охорони патентом. Внесені зміни дають можливість їх запатентувати як новий винахід, уже як власний, без виплати патентовласнику первинного об'єкта будь-якої винагороди.

Це надзвичайно вразливе місце патентної охорони об'єктів промислової власності, чим часто користуються «підприємливі» винахідники і просто підприємці, які в такий спосіб виводять неправомірне використання чужого винаходу з-під патентної охорони. Таке явище стало надзвичайно

поширеним у світовій практиці, а патент за таких умов уже не завжди є охоронним документом. З-під його охорони «вислизують» найбільш цінні науково-технічні досягнення, оскільки «полюють» саме на них.

Тому заявники почали шукати більш ефективні способи захисту об'єктів промислової власності. Для цього вони у заявочних матеріалах на те чи інше рішення стали розкривати його сутність не до кінця, а одну із ознак не включали до формули винаходу, залишаючи її нерозкритою. Це й був той не розкритий секрет, без якого винахід або взагалі не можна було використати, або можна було використати без очікуваного ефекту не в повну міру. При продажу ліцензії на використання винаходу покупця попереджали про наявність певного нерозкритого секрету (ноу-хау), що супроводжує винахід, без якого використання не буде досить ефективним. Цей секрет передавався покупцеві за певну додаткову винагороду з певними застереженнями.

Чинне законодавство України про промислову власність не передбачає правової охорони нерозкритої інформації. Вона передбачена в Цивільному кодексі України, хоча в умовах ринкової економіки роль і значення нерозкритої інформації зростають. Здійснення правової охорони нерозкритої інформації поки що можливе за нормами закону України «Про інформацію» та Цивільного кодексу України.

Специфічність нерозкритої інформації (за Цивільним кодексом України) – комерційної таємниці полягає в тому, що вона не піддається офіційній реєстрації. Опис, який складає її сутність, має конфіденційний характер і надається в користування іншим особам із серйозними застереженнями. Цими та іншими чинниками зумовлюється потреба в окремому правовому інституті захисту нерозкритої інформації, оскільки вона в сучасних умовах набуває все більшої ціни як товар, що користується значним попитом. Очевидно, що комерційна таємниця, в тому числі ноу-хау, є додатковим елементом, що істотно підсилює ефект патентного захисту об'єктів промислової власності. У поєднанні з патентом комерційна таємниця створює більш надійний захист об'єктів промислової власності від неправомірного використання третіми особами.

Проблема полягає в тому, як забезпечити правову охорону нерозкритої інформації, не розкриваючи її змісту і сутності. Адже немає що захищати – офіційної реєстрації цієї інформації не існує, охоронних документів на неї ніхто не видавав. Проте ця проблема ускладнюється ще й тим, що виявити неправомірне використання цієї інформації майже неможливо, встановити порушення, порушників також не просто.

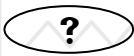
Неправомірного користувача комерційної таємниці за руку не схопиш, як звичайного злодія. Комерційною таємницею здебільшого можна заволодіти за допомогою очей і розуму. Фахівцю достатньо одного погляду на креслення, механізм, пристрій тощо, щоб одразу збагнути принцип їх роботи.

Отже, комерційна таємниця може бути об'єктом правової охорони до-ти, поки вона зберігає свою конфіденційність. Державні таємниці не під-падають під поняття нерозкритої інформації.

В Цивільному кодексі України проголошено, що держава бере коме-рційну таємницю під свій захист від будь-якого неправомірного посяган-ня. правова охорона комерційної таємниці можна надаватися за умови, що до неї не має доступу на законній підставі третіх осіб. Інформація тому і називається комерційною таємницею, що має конфіденційний характер. Вона може бути товаром лише за умови, що невідома третім особам, і довідатися про її сутність не можна з інших джерел.

Водночас зазначена інформація має бути здатною до відчуження її во-лодільцем. Не може вважатися комерційною таємницею і підпадати під її правову охорону фізична, психологічна чи будь-яка інша здатність лю-дини до впливу на інших людей або вміння здійснювати певні дії, недо-ступні іншим. Ця здатність не може бути товаром, оскільки вона не-від'ємна від її суб'єкта – лише інформація, яку можна відділити від її носія. Тобто передати іншим особам, є така, що охороняється.

Поміркуйте

1. Назвіть види об'єктів інтелектуальної власності.
2. Назвіть об'єкти інтелектуальної власності.
3. Охарактеризуйте винаходи.
4. Охарактеризуйте корисну модель.
5. Охарактеризуйте промислові зразки.
6. Охарактеризуйте об'єкти промислової власності.
7. Охарактеризуйте об'єкт топографія інтегральних мікросхем.
8. Назвіть об'єкти селекційних досягнень.
9. Назвіть об'єкти авторського права.
10. Охарактеризуйте складені твори.
11. Охарактеризуйте об'єкт комерційне найменування.
12. Охарактеризуйте об'єкти наукових відкриттів.
13. Охарактеризуйте раціоналізаторську пропозицію.
14. Охарактеризуйте ноу-хау.
15. Назвіть об'єкти конфіденційної інформації.
16. Охарактеризуйте недобросовісну конкуренцію.
17. Назвіть об'єкти науково-технічної інформації.
18. Охарактеризуйте комерційну таємницю.
19. Назвіть відомості, що не становлять комерційну таємницю

ВИНИКНЕННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 5.1. Загальні положення.
- 5.2. Виникнення права інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва.
- 5.3. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.
- 5.4. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на наукове відкриття.
- 5.5. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності (на винахід, корисну модель, промисловий зразок).
- 5.6. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми (ІМС).
- 5.7. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.
- 5.8. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на селекційні досягнення.
- 5.9. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів та послуг.
- 5.10. Охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності.
- 5.11. Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах.

Ключові поняття та терміни	
виникнення авторського права	охоронні документи
виникнення права інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності	свідоцтво на об'єкти інтелектуальної власності
географічне зазначення походження товару	патент на винахід
деклараційний патент	патент на корисну модель
експертиза заявки	пріоритет попередньої заявки
заявка	патент
заявник	свідоцтво на торговельну марку
кваліфікаційна експертиза	свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію
механізм виникнення права на винаходи	формальна експертиза

5.1. Загальні положення

Усі результати інтелектуальної діяльності людини стають об'єктами правової охорони за однієї необхідної умови – ці результати мають відповідати вимогам законодавства України про інтелектуальну власність. Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності крім Цивільного кодексу України здійснюється також рядом Законів України про інтелектуальну власність. Безумовно, у правовій охороні окремих об'єктів є свої характерні особливості, властиві лише цій групі об'єктів чи навіть окремим із них. Проте є такі положення законодавства, що стосуються усіх об'єктів інтелектуальної власності, тобто окремі положення.

До загальних положень законодавства належать, зокрема, підстави виникнення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Права на об'єкти інтелектуальної власності виникають за фактом їх створення або внаслідок надання правової охорони уповноваженим державним органом у випадку і в порядку, передбачених чинним законодавством. Так, твори в галузі науки, літератури і мистецтва не потребують обов'язкової державної кваліфікації і реєстрації. Право на зазначені твори виникають внаслідок факту їх створення.

Об'єкти промислової власності потребують і державної кваліфікації, і державної реєстрації. Через це права на об'єкти промислової власності виникають лише з того моменту, який визначено відповідним законом. Умови, за яких надається правова охорона зазначеним об'єктам промислової власності, також визначаються законом.

Відповідно до вище зазначеного всі об'єкти інтелектуальної власності поділяються на три групи:

- твори науки, літератури і мистецтва та об'єкти суміжних прав;
- об'єкти промислової власності, що потребують спеціальної експертизи;
- об'єкти промислової власності та деякі засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, що підлягають державній реєстрації.

5.2. Виникнення права інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва

Право інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва виникають із самого факту створення твору. Стаття 11 п.2 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує: «Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-

яких інших формальностей». Проте за бажанням автор для засвідчення свого авторства може зареєструвати ці права в офіційному державному реєстрі. Державна реєстрація авторського права здійснюється Держдепартаментом відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку, який складає і періодично видає всі державні Реєстри.

Твір науки, літератури і мистецтва стає об'єктом правової охорони незалежно від того, чи оприлюднений, чи не оприлюднений. Не мають значення його обсяг, мета, призначення, жанр, а також спосіб відтворення, виражений в усній чи письмовій, чи в будь-якій іншій формах. Отже, твір має бути результатом творчості, а не механічною копією уже створеного твору, тобто твір має бути оригінальним, відрізнятися від інших подібних творів певною новизною.

Результати інтелектуальної творчості, що охороняються авторським правом, стосуються духовного життя людини. Вони формують духовний світ людини, її світобачення і світосприйняття, ставлення до навколишнього світу, норму поведінки і взагалі те, що прийнято нині називати загальнолюдськими цінностями.

Отже, якщо результати інтелектуальної діяльності використовуються у сфері духовного життя людини чи суспільства, забезпечують духовний світ людини, то цю творчість можна назвати духовною творчістю і відповідно духовною власністю, хоч ці результати взагалі не мають своєї власної спеціальної назви.

Деякі інші вимоги висуваються до об'єктів суміжних прав. Об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення) стають об'єктом правової охорони, якщо вони вперше оприлюднені на території України або оприлюднені на території України протягом 30 днів від дня їх оприлюднення в іншій державі. Права організацій мовлення охороняються чинним законодавством, якщо зазначені організації мають офіційне місце знаходження на території України і здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України.

Авторське право має чинність на території України незалежно від громадянства і постійного місця проживання авторів, твори яких вперше опубліковані або неопубліковані, але перебувають в об'єктивній формі на території України. Авторам, які є громадянами України або не є громадянами України, але мають постійне місце проживання в Україні, надається правова охорона незалежно від того, на якій території вперше були опубліковані їхні твори.

Таким чином, авторське право має чинність на території України незалежно від громадянства і постійного місця проживання авторів, твори

яких вперше опубліковані або неопубліковані, але перебувають в об'єктивній формі на території України.

5.3. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав

Науково-технічний прогрес істотно розширив можливості використання творів шляхом звуко-і відеозаписів, програми мовлення. Відповідно, в нових умовах опинилися артисти (виконавці) розробники фонограм (відеограм), організації мовлення, які одержали сучасні засоби приймання і передачі звуку та зображення. Тому постало питання про правовий захист їхніх інтересів. Законодавство багатьох країн обрало основним методом охорони інтересів зазначених суб'єктів систему права, яка потім дістала назву «суміжні права». Ця нова категорія прав аналогічна авторським правам.

Термін «суміжні права» вживається у правових системах романогерманської орієнтації, англосаксонська система, зокрема США та Англія цим терміном не користуються, в них є заміщений загальним поняттям «монопольне використання» усіх видів власності, включаючи й ту, яка належить виконавцям, організаціям мовлення.

Разом з тим, суміжні права, хоча і є однорідними з авторським правом і становлять єдиний цивільно-правовий інститут і мають ряд особливостей:

- суміжні права базуються на використанні авторських прав;
- суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації та використання уже обнародованих творів;
- суміжні права – це право на оригінальність; манеру виконання виконавця; права виробників фонограм та відеограм; права організації мовлення.

Суб'єкти суміжних прав. Суб'єктами суміжних прав є:

- виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконання;
- виробники фонограм (відеограм), їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм (відеограм);
- організації мовлення та їх правонаступники.

Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм (відеограм) повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися

Виникнення і здійснення суміжних прав. Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається будь-яких формальностей:

- право інтелектуальної власності на виконання виникає з моменту його першого здійснення;
- право інтелектуальної власності на фонограму (відеограму) виникає з моменту їх вироблення;
- право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її вироблення;

Виконавець, виробник фонограми (відеограми) для сповіщення про свої суміжні права на фонограму (відеограму) на всіх їх примірниках, що розповсюджують серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера «Р», обведена колом
- імена (назви) осіб, які мають право щодо цієї фонограми (відеограми) суміжні права;
- рік першої публікації фонограми (відеограми).

За відсутності доказів іншого – виконавцем, виробником фонограми (відеограми) вважаються особи, імена яких зазначено на фонограмі (відеограмі) та їх примірниках або на їх упаковці (ст. 450 Цивільного кодексу України)

5. 4. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на наукове відкриття. (згідно Проекту Закону України «Про охорону прав на наукове відкриття»)

Поняття та ознаки наукового відкриття. Відповідно до ст. 457 Цивільного кодексу України науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

До наукових відкриттів не відносяться:

- поодинокі факти, окремі залежності, а також закономірності, властивості та явища, що не змінюють докорінний рівень пізнання;
- гіпотези, зокрема ймовірні уявлення про будову матерії, походження планет, корисні копалини, існування різноманітних силових полів тощо;

- вирішення математичних задач, встановлення абстрактних залежностей, доведення різних математичних теорем тощо;
- результати, що уточнюють уже відомі поняття;
- виявлення комет, планет та інших просторових утворень;
- твердження, що суперечать науково обґрунтованим і експериментально підтвердженим у світовій науці ознакам;
- результати науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, що стосуються предмета можливих заявок на винахід;
- виявлення і виведення нових видів рослин, тварин і мікроорганізмів;
- виявлення нових морфологічних структур, зокрема в галузі біології, медицини, геології.

Суб'єктами наукових відкриттів можуть бути:

- автори;
- співавтори;
- наукові установи;
- спадкоємці.

Автор наукового відкриття – фізична особа, незалежно від віку та стану дієздатності, творчою працею якої це відкриття було зроблено. Українські громадяни визначаються авторами наукових відкриттів у всіх випадках, навіть якщо відкриття зроблено за кордоном. Іноземні громадяни – автори відкриттів користуються передбаченим законом правом лише за умови, що відкриття зроблено ними з українськими громадянами або при виконанні роботи на підприємстві, в організації або установі, які знаходяться на території України.

Співавтори – це фізичні особи, творчою працею яких встановлено наукове відкриття. Співавторами визнають вчених, один з яких виявив невідоме раніше явище, а другий дав йому наукове обґрунтування. Не визнаються співавторами особи, які не зробили вагомого особистого творчого внеску у встановлення наукового відкриття, що надавали автору наукового відкриття тільки технічну і організаційну допомогу, або сприяли оформленню матеріалів заявки на відкриття.

Наукові установи. Якщо відкриття здійснено у зв'язку з виконанням службового завдання, усі авторські права на нього визнають за його конкретним розробником. З метою визнання заслуг науково-дослідних установ їм видають свідоцтво, яке засвідчує, що відкриття зроблено у цій установі.

Спадкоємці. Після смерті автора його права на наукове відкриття переходить до його спадкоємців за законом або заповітом. Спадкоємці стають повноцінним володільцем всіх майнових прав, належних померлому автору відкриття. Вони можуть захищати особисті немайнові права авторів наукових відкриттів.

Складання та подання заявки. Заявка на наукове відкриття – це сукупність документів, що містять відомості про наукове відкриття, необхідні для видачі дипломів на наукове відкриття, яка подається до Державного департаменту інтелектуальної власності України:

- автором (співавторами) наукового відкриття;
- юридичною особою із зазначенням автора наукового відкриття;
- його спадкоємцем – якщо заявка на наукове відкриття не може бути подана самим автором цього відкриття.

Заявка на наукове відкриття повинна відноситися до одного наукового відкриття і включати такі документи:

1. Заяву про видачу диплому на наукове відкриття. В ній необхідно вказати заявника і його адресу, а також автора (співавторів). До заявки на наукове відкриття повинна бути додана розширена анотація опису наукового відкриття українською, російською та англійською мовами. Якщо заявка подається юридичною особою, разом з матеріалами заявки повинно додатково бути надано рішення вченої (науково-технічної) ради юридичної особи про те, що заявлене наукове відкриття придатне для набуття права інтелектуальної власності на нього.

2. Опис наукового відкриття з викладанням доказів його достовірності.
3. Формула наукового відкриття, яка повністю заснована на описі та яка стисло, чітко та вичерпно відображає сутність відкриття, що заявляється.
4. Реферат.
5. Матеріали, що ілюструють наукове відкриття, якщо вони необхідні.
6. Документи, що підтверджують пріоритет наукового відкриття, якщо сутність і докази достовірності його були відомі до подачі заявки на наукове відкриття.

Датою подання заявки є дата одержання Держдепартаментом інтелектуальної власності України матеріалів, що містять:

- заяву на видачу диплому про наукове відкриття;
- відомості про заявника та його адресу, викладені українською мовою;
- матеріал, що справляє враження опису наукового відкриття, викладений українською або іншою мовою, але з перекладом матеріалу українською мовою.

Експертиза заявки на наукове відкриття включає проведення наступних її видів:

- формальної експертизи;
- попередньої експертизи;
- експертизи по суті.

Усі експертизи здійснюються згідно з Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

Формальна експертиза заявки на наукове відкриття (експертиза за формальними ознаками) проводиться Держдепартаментом інтелектуальної власності України, під час якої заявка перевіряється на відповідність вимогам, що висуваються до її подачі, та перевіряються усі необхідні документи, які повинна містити заявка. За результатами формальної експертизи заявнику направляється довідка про прийняття заявки до розгляду або вимога щодо внесення змін до наданих документів. Все це здійснюється не пізніше одного місяця від дати подання заявки.

Попередня експертиза. Після проведення формальної експертизи заявка надсилається Держдепартаментом до Національної Академії Наук України (НАНУ) для проведення попередньої експертизи та експертизи по суті, яка визначає наукові установи академії, що мають здійснити експертизу, та передає матеріали заявки до зазначених установ, про що повідомляє Держдепартамент.

Попередня експертиза включає розгляд матеріалів заявки на наукове відкриття з встановленням повноти та відповідності формули, опису наукового відкриття та інших матеріалів заявки встановленим вимогам. Термін проведення попередньої експертизи становить три місяці з дати отримання НАНУ матеріалів заявки.

За результатами попередньої експертизи на наукове відкриття виноситься експертний висновок, за результатами якого здійснюється експертиза заявки по суті або приймається рішення про відхилення заявки, про що повідомляється заявникові та Держдепартаменту. Якщо заявник не згоден з висновком попередньої експертизи, він протягом двох місяців від дати одержання цього рішення може оскаржити його в Держдепартаменті інтелектуальної власності України.

Експертиза заявки по суті встановлює відповідність заявленого наукового відкриття правовій його охороні і включає:

- визнає положення, яке заявляється, науковим відкриттям;
- або відмову визнати положення, що заявляється, науковим відкриттям.

На основі висновків експертизи заявки по суті НАНУ виносить рішення про визнання заявленого наукового відкриття або про відмову у визнанні заявленого науковим відкриттям.

На основі рішення НАНУ щодо визнання заявленого науковим відкриттям Держдепартамент інтелектуальної власності України в термін двох місяців з дня одержання зазначеного рішення за погодженням з автором (співавторами) та заявником:

- узгоджує формулу наукового відкриття;
- встановлює дату його пріоритетів;

- здійснює реєстрацію набуття права інтелектуальної власності на наукове відкриття в Державному реєстрі наукових відкриттів України.

Публікація відомостей про реєстрацію наукового відкриття здійснюється в офіційному бюлетені Держдепартаменту протягом двох місяців від дати реєстрації набуття права інтелектуальної власності на наукове відкриття. У відомостях вказується: автор наукового відкриття, назва наукового відкриття, формула наукового відкриття та інші відомості.

Після публікації відомостей про наукове відкриття будь-яка особа може:

- ознайомитися з матеріалами заявки;
- надіслати до Держдепартаменту своє заперечення щодо заявки на наукове відкриття.

Держдепартамент разом з НАНУ видає автору (співавторам) наукового відкриття **диплом на наукове відкриття**, якщо протягом шести місяців з дати публікації про наукове відкриття в офіційному бюлетені Держдепартаменту проти реєстрації не буде заперечень.

Диплом на наукове відкриття засвідчує:

- визнання встановлених закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу науковим відкриттям;
- пріоритет наукового відкриття;
- авторство на наукове відкриття.

Диплом на наукове відкриття містить:

- назву наукового відкриття;
- дату пріоритету наукового відкриття;
- дані щодо автора (співавторів) наукового відкриття;
- дані про заявника;
- дату подання заявки на наукове відкриття.

Організація, в якій було створено наукове відкриття, має право на одержання свідоцтва на наукове відкриття.

5.5. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок)

Науково-технічні досягнення можуть бути визнані об'єктами промислової власності лише після їх кваліфікації як таких відповідним державним органом, державної реєстрації та видачі охоронного документа. Державна кваліфікація здійснюється Державним підприємством «Український інститут промислової власності», що входить до складу Державного департаменту інтелектуальної власності України, на підставі проведення спеціальних експертиз – формальної і кваліфікаційної (експертизи

по суті). Зазначені експертизи здійснюються відповідно до патентних законів і відомчих нормативних актів. Так, наприклад, експертизи заявок на винаходи і корисні моделі здійснюються відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» (2001 р.), «Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель» (2002 р.) та «Правил проведення експертизи заявки на винахід і корисну модель» (1995 р.).

Оформлення права інтелектуальної власності (патентних прав) складається з наступних етапів:

- складання та подання заявки;
- розгляд заявки в Держдепартаменті інтелектуальної власності України (експертиза заявки);
- реєстрація та видача патенту.

Проведенню експертизи передуює подання заявки на те чи інше науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності. Заявки подають:

- автор (автори) винаходу;
- законний спадкоємець автора або інша фізична чи юридична особа, що отримала від автора або від його спадкоємця право на подачу заявки на договірній основі;
- роботодавець автора за наявності документа, що підтверджує передачу повноважень роботодавцю.

Фізичні особи, які проживають за межами України або іноземні юридичні особи, які проживають поза Україною, ведуть справи через патентних повірених (в Україні їх близько 200), що зареєструвалися в Державному департаменті інтелектуальної власності України.

Механізм виникнення права на винахід наводиться на рис. 5.1

Заявка – це сукупність документів, необхідних для видачі патентним відомством патенту (свідоцтва) на той чи інший об'єкт промислової власності. Заявка складається українською мовою і містить заяву про видачу патенту (свідоцтва) на об'єкт промислової власності.

У заявці за встановленою формою заявник зазначає, який патент він бажає одержати – з проведенням кваліфікаційної експертизи чи без проведення такої (деклараційний патент). У заяві обов'язково зазначається ім'я (найменування) заявника і його адреса, а також ім'я творця науково-технічного досягнення.

Заявку має право подавати будь-яка особа, у якої є на це підстави – науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності.

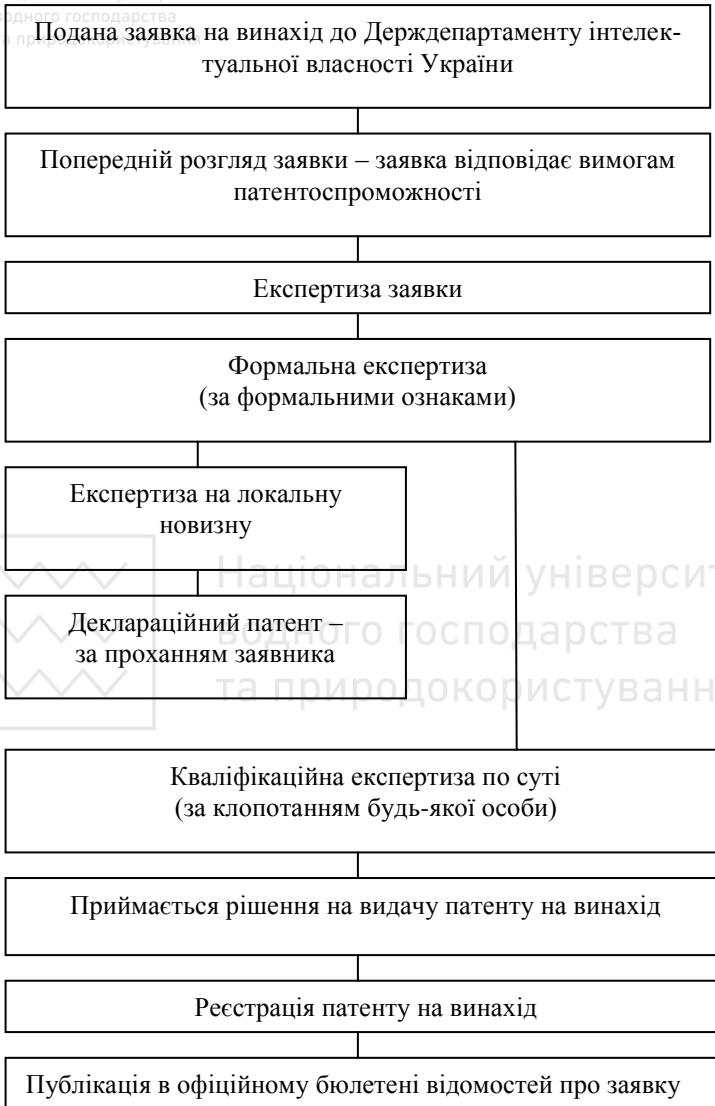

Рис. 5.1. Механізм виникнення права на винахід

До складу заявки входить опис об'єкта промислової власності, формула винаходу чи корисної моделі, креслення, якщо на нього є посилання, реферат.

Опис винаходу (корисної моделі, промислового зразка) має викладати сутність науково-технічного досягнення настільки повно і ясно, щоб його зміст міг зрозуміти фахівець у цій галузі.

Опис винаходу складається з таких розділів (обов'язкова структура):

- назва винаходу (в однині);
- галузь техніки, до якої відноситься винахід, і переважна галузь застосування винаходу (якщо галузей декілька, то визначають ті з них, які мають перевагу);
- характеристика аналогів винаходу з критикою і бібліографічними даними;
- характеристика прототипу, вибраного заявником із вказівкою на бібліографічні дані джерела інформації, де він розкритий; його ознаки з вказівкою тих з них, що збігаються з істотними ознаками винаходу, які заявляються;
- критика прототипу з аналізом його технічних властивостей, зумовлених недостатністю ознак, що не дозволяють досягнути очікуваний технічний результат;
- суть винаходу виражається сукупністю суттєвих ознак і детальним розкриттям задачі, на рішення якої спрямовано винахід, вказується технічний результат (мета винаходу), якого можна досягти при застосуванні винаходу. Задача формулюється так: «В основу винаходу поставлена задача удосконалення ... (найменування об'єкта, що підлягає вдосконаленню) шляхом ... (вказується в загальному вигляді характер вдосконалення) ..., що дозволяє забезпечити ... (вказується технічний результат, що досягається при використанні винаходу)».

В цьому розділі вказуються всі істотні ознаки з виділенням ознак, відмінних від прототипу. Під технічним результатом розуміють виявлення нових властивостей або покращення характеристик відомих властивостей об'єкта винаходу, що зумовлені введенням в них нових істотних ознак.

- розкриття причинно-наслідкового зв'язку між сукупністю ознак винаходу і технічним результатом, якого можна досягнути, для чого необхідно показати, яким чином нові (відмітні) ознаки при взаємодії із відомими ознаками забезпечують появу нових технічних властивостей винаходу;
- розкрити характер появи цих особливостей і сформулювати технічний результат як наслідок виявлення цих властивостей;
- перелік фігур креслення зі стислим поясненням з нумерацією арабськими цифрами (Фіг. 1, Фіг. 2);
- відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу;
- приклади конкретного застосування і варіанти виконання;

Заявки на винаходи і корисні моделі мають містити формулу цих об'єктів, в якій чітко і стисло буде виражена сутність істотних ознак винаходу чи корисної моделі, достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула базується на описі і служить для визначення обсягу правової охорони, який має надати патент.

Формулу винаходу викладають у вигляді одного речення, окремі частини якого відділяють комами (,). Ознаки винаходу у формулі викладають таким чином, щоб забезпечити можливість ідентифікації, тобто однозначного розуміння їх змісту фахівцем на основі відомого рівня техніки.

Склад формули винаходу для пристрою, способу, речовини:

- обмежувальна частина – включає в себе назву і ознаки загальні для пропонованого об'єкта винаходу і прототипу;
- роздільна частина – висловлена виразом ..., який (яке, яка) відрізняється тим, що ...;
- відмітна частина – включає в себе ознаки, що відрізняють об'єкт винаходу від найближчого аналога прототипу, тобто нові ознаки.

У заявці застосування формули винаходу використовуються наступним чином: застосування ... (вказується назва або визначення відомого пристрою) ... як ... (вказується конкретне нове призначення пристрою, речовини).

Опис з формулою винаходу повинен бути віддрукований на машинці через два інтервали або при комп'ютерному наборі в півтора інтервалу з одного боку паперу формату 210x297 мм., шрифтом, у якого заголовні літери мають висоту не менше 4, а малі не менше 2,1 мм.. Мінімальний розмір полів аркушів опису, формули, реферату повинен бути – ліве – 25, верхнє, праве і нижнє – 20 мм.

Ілюстративні матеріали – креслення та інші матеріали додаються у випадку, якщо вони необхідні для розуміння винаходу, викладеного в описі. Графічні матеріали (креслення, схеми, графіки, малюнки тощо) повинні бути суворо погоджені з текстом опису і давати чітке уявлення про об'єкт винаходу. Графічні зображення виконуються чорними лініями на кальці або гладкому білому щільному папері. Третій примірник допускається подавати у вигляді світло-сірого кольору або фотокопій на світлому тлі. Можливий комп'ютерний варіант креслення, формат листів А4 – 210x297 мм. Мінімальний розмір полів листа повинен бути: верхнє і ліве – 25, праве і нижнє – 20 мм.

У правому верхньому куті кожного аркушу вказується повна (якщо коротка) або скорочена (якщо довга) назва винаходу, а в нижньому кутку

– прізвище та ініціали автора (співавторів) винаходу. У лівому нижньому куті кожного листа необхідно залишити чисте місце для службових написів Укрпатенту. Формула винаходу повинна відображати технічний розв'язок задач.

Реферат – скорочений виклад змісту опису винаходу, включає без абзаців до 200 слів або 1000 знаків:

- об'єкт винаходу;
- галузь застосування;
- суть винаходу;
- альтернативні рішення, якщо вони є;
- технічний результат;
- при необхідності включає креслення або хімічну формулу.

Реферат складають таким чином, щоб він міг служити ефективним засобом пошуку у відповідній галузі техніки.

Реферат складається лише для інформаційних цілей. Для іншої мети реферат не може бути використаним, зокрема для тлумачення формули винаходу чи корисної моделі або для визначення рівня техніки.

До встановлення дати подання заявки здійснюється її попередній розгляд, у процесі якого виявляється чи не містить заявка матеріалів, що можуть бути віднесені до державної таємниці.

Передусім має бути чітко визначена дата подання заявки. Нею визнається дата одержання Державним департаментом інтелектуальної власності України таких матеріалів: заяви у довільній формі про видачу патенту, викладеної українською мовою; відомостей про заявника та його адресу; матеріал, що справляє враження опису винаходу (корисної моделі), викладений українською або іншою мовами, але переклад цього матеріалу українською мовою повинен надійти до Держдепартаменту протягом двох місяців від дати подання заявки. За відповідності матеріалів заявки вимогам Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (2000 р.) заявнику надається повідомлення про встановлену дату подання заявки.

До складу заявки на винахід включаються:

- заява про видачу патенту (3 прим.);
- опис винаходу, що розкриває його з повнотою, достатньою для здійснення (3 примір.);
- формула винаходу, що висловлює його сутність і повністю базується на описі (3 примір.);
- креслення та інші ілюстративні матеріали, якщо вони необхідні для розуміння сутності винаходу (3 прим.);
- реферат (3 прим.);

• документ, що підтверджує сплату збору або, що звільнений від нього (1 прим.);

• інші документи за необхідністю (1 прим.).

Склад заявки на промисловий зразок включає:

• заяву про видачу патенту;

• комплект зображення виробу (власне творіння чи у вигляді його макета або малюнка), що дають повне уявлення про його зовнішній вигляд;

• опис промислового зразка;

• креслення, схеми (якщо необхідно).

Опис промислового зразка містить такі розділи: назва промислового зразка; прізвище, ініціали автора промислового зразка; призначення та галузь застосування промислового зразка; перелік зображень, креслень та схем; суть та суттєві ознаки промислового зразка.

Заявник має право вносити зміни до заявки. Він має право вимагати, щоб його ім'я не згадувалося у будь-якій публікації Державного департаменту інтелектуальної власності.

Якщо заявка відповідає вимогам закону, Державний департамент інтелектуальної власності приймає рішення про встановлення дати подання заявки. Повідомлення про це Держдепартамент надсилає заявникові лише після одержання документа про сплату збору за подання заявки.

Надходження заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності за видами економічної діяльності в Україні наводиться в таблиці 5.1.

За період з 2005 по 2009 рік в економіці України спостерігається тенденція до зменшення кількості поданих заявок на винаходи з 2489 у 2005 році до 1418 у 2009 році, або це зменшення становить 43 відсотки. Кількість поданих заявок на корисні моделі збільшилась відповідно з 4785 до 6183, або в 1,3 рази більше, що мабуть, обумовлено зміною умов видачі патентів на корисну модель. Відповідно зменшилась кількість заявок і на промислові зразки з 380 до 194, або це зменшення становить 48 відсотки. В розрізі видів економічної діяльності суб'єктів господарювання найбільше (538) заявок на об'єкти промислової власності подано в дослідженнях і розробках. Деяко менше (більше 500) заявок подано в промисловості. Значно мало (3-4) заявки в рік подавалось у будівництві, що зумовлено незначними обсягами будівельних робіт, а відповідно були і менші вимоги до об'єктів інтелектуальної власності. Щодо інших видів економічної діяльності спостерігається аналогічна залежність.

Особливо слід наголосити на кількості поданих заявок у машинобудуванні. У 2009 році у цій сфері діяльності подано лише 47 заявок на винаходи, тоді як у попередні роки їх було 110-199, або в 2-4 рази більше.

Таблиця 5.1. Кількість поданих заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності в Україні, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Подано заявок на видачу охоронних документів на:														
	Винаходи					Корисні моделі					Промислові зразки				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Всього по Національній економіці	2489	2151	2075	1840	1418	4785	5230	6167	6389	6183	365	380	322	247	194
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	2	10	8	3	-	-	12	9	2	-	-	-	8	2	-
Промисловість:	332	298	276	227	126	504	606	478	406	276	215	218	174	124	112
добувна	17	23	11	19	3	16	77	61	47	30	-	-	-	-	-
переробна	315	275	265	208	122	488	529	471	354	241	215	218	174	124	112
машинобудування	199	161	169	110	47	251	305	264	200	97	60	85	13	44	23
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	9	8	3	2	1	4	14	11	7	2	-	1	-	-	-
Будівництво	3	4	3	-	5	26	6	14	2	5	10	2	1	-	-
Діяльність транспорту і зв'язку	6	29	11	26	2	4	8	11	23	10	-	9	6	7	-
Дослідження та розробки	987	815	851	634	538	1099	1145	1278	1379	1270	71	32	45	36	12
Освіта			870	900	705			4070	4295	4523			21	19	5

Кількість поданих заявок на корисні моделі також зменшилась з 251-305 у 2005-2008 рр. до 97 у 2009 р., або в 2-3 рази менше. Відповідно зменшилась кількість поданих заявок на промислові зразки з 85 до 23 у 2009 р.

Слід зазначити, що зберігається відповідна тенденція щодо поданих заявок на винаходи, корисні моделі в дослідженнях та розробках і в освіті. відповідно кількість поданих заявок на винаходи становить 538-987, а в освіті – 705-900, що складає 38-40 відсотків в дослідженнях і розробках і 40-50% в освіті від обсягу цих заявок в національній економіці. Кількість поданих заявок на корисні моделі в дослідженнях і розробках становить 1099 – 1379 і в освіті – 4070 – 4523, що відповідно становить 22 – 23 і 66 – 73 відсотки від загальної кількості заявок, поданих в національній економіці. Таким чином в гуманітарній сфері подається значна кількість заявок на об'єкти інтелектуальної власності, що потребує відповідної підтримки інтелектуальної діяльності в Україні з боку держави.

В Україні також спостерігається тенденція до зменшення кількості підприємств зі створення об'єктів промислової власності (табл. 5.2)

За період з 2004 по 2009 рік в Національній економіці України спостерігається зменшення кількості підприємств, що виконували роботи зі створення об'єктів промислової власності, з 1631 до 1204 р., що становило 73,8 відсотків. У машинобудуванні спостерігалось зменшення кількості таких підприємств (92,7 відсотків). Найбільше зменшення кількості підприємств відбулося в діяльності транспорту і зв'язку (більше ніж на 90 відсотків). У будівництві та у виробництві і розподілі електроенергії зменшення кількості підприємств становило близько 50 відсотків.

До Держдепартаменту інтелектуальної власності України може надійти і міжнародна заявка, подана згідно з Договором про патентну кооперацію. Міжнародна заявка розглядається в Україні за національною процедурою за умови, що вона надіслана до Держдепартаменту не пізніше 21 місяця від дати пріоритету. Міжнародна заявка приймається до розгляду за умови, що вона оформлена відповідно до вимог закону.

Заявник має право на пріоритет попередньої заявки на об'єкт промислової власності. Пріоритет заявки Закон визначає як першість у поданні заявки, а дату пріоритету, як дату подання заявки до Держдепартаменту інтелектуальної власності України чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності, за якою заявлено пріоритет Таке право заявник має протягом дванадцяти місяців від дати подання конкретної заявки до Держдепартаменту.

Таблиця 5.2. Кількість підприємств, що виконували роботи зі створення об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Всього по Національній економіці	$\frac{1631}{100}$	$\frac{1849}{113,4}$	$\frac{1346}{182,5}$	$\frac{1316}{80,7}$	$\frac{1284}{78,7}$	$\frac{1204}{73,8}$
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	$\frac{76}{100}$	$\frac{78}{102,6}$	$\frac{77}{101,3}$	$\frac{73}{96,0}$	$\frac{72}{94,7}$	$\frac{71}{93,4}$
Промисловість:	$\frac{547}{100}$	$\frac{632}{115,5}$	$\frac{515}{94,2}$	$\frac{489}{89,4}$	$\frac{472}{86,2}$	$\frac{403}{73,6}$
добувна промисловість	$\frac{55}{100}$	$\frac{50}{91,0}$	$\frac{26}{47,2}$	$\frac{25}{45,5}$	$\frac{26}{47,2}$	$\frac{17}{30,9}$
переробна промисловість	$\frac{439}{100}$	$\frac{532}{121,2}$	$\frac{461}{105,1}$	$\frac{438}{100,0}$	$\frac{421}{95,9}$	$\frac{366}{83,3}$
машинобудування	$\frac{192}{100}$	$\frac{237}{123,4}$	$\frac{209}{108,8}$	$\frac{205}{106,8}$	$\frac{214}{111,4}$	$\frac{178}{91,7}$
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	$\frac{50}{100}$	$\frac{28}{56,0}$	$\frac{26}{52,0}$	$\frac{25}{50,0}$	$\frac{25}{50,0}$	$\frac{20}{40,0}$
Будівництво	$\frac{26}{100}$	$\frac{40}{153,8}$	$\frac{18}{69,2}$	$\frac{19}{73,0}$	$\frac{15}{57,7}$	$\frac{15}{57,7}$
Діяльність транспорту і зв'язку	$\frac{319}{100}$	$\frac{324}{101,6}$	$\frac{38}{11,9}$	$\frac{32}{10,0}$	$\frac{30}{9,4}$	$\frac{26}{8,1}$
Дослідження та розробки	$\frac{445}{100}$	$\frac{474}{106,5}$	$\frac{408}{91,6}$	$\frac{447}{100,4}$	$\frac{402}{90,3}$	$\frac{393}{88,3}$

Після отримання заявки на одержання охоронного документа проводиться її експертиза в Українському інституті промислової власності. Національна експертиза об'єктів промислової власності базується на основних принципах Паризької конвенції з охорони промислової власності, тобто надаються рівні права національним і міжнародним заявникам, які мають право пріоритету. Згідно з цією Конвенцією, кожна держава-учасниця Паризького союзу має можливість відповідно до своїх власних потреб визначати ті чи інші особливості вимог до заявки, порядку встановлення умов охороноздатності, терміну дії патентних прав тощо.

Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і складається з попередньої експертизи, формальної експертизи та за заявкою стосовно патенту на винахід – кваліфікаційної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до закону та правил.

Попередня експертиза заявки полягає у встановленні дати подання заявки та наявності документа про сплату збору. Після чого проводиться формальна експертиза.

Після надходження до Держдепартаменту документів про сплату збору за подання заявки вона піддається формальній експертизі (експертизі за формальними ознаками). Мета цієї експертизи – виявити:

- чи належить заявлена пропозиція до об'єктів промислової власності;
- чи подані заявочні матеріали відповідають вимогам закону.

Формальна експертиза має бути проведена протягом шести місяців від встановленої дати подання заяви. За результатами формальної експертизи Держдепартамент зобов'язаний повідомити заявника про завершення формальної експертизи або про вимогу щодо внесення необхідних змін до матеріалів заявки.

Результатом формальної експертизи здебільшого буває, що заявка відповідає встановленим вимогам і документ про сплату зборів за подання заявки також є в наявності. За цих умов Держдепартамент повідомляє заявника про завершення формальної експертизи.

Якщо за результатами формальної експертизи виявиться, що заявлена пропозиція не належить до об'єктів промислової власності або вона стосується тих об'єктів, які не можуть бути визнані промисловою власністю, то Держдепартамент повідомляє заявника про відмову у виданні патенту. Зазначена відмова оформляється спеціальним рішенням Держдепартаменту інтелектуальної власності України.

У разі виявлення у заявочних матеріалах інших відхилень вимог від закону – про це повідомляється заявник, якому Держдепартамент встановлює конкретний термін для внесення змін і уточнень до заявочних матеріалів. Якщо протягом визначеного терміну зазначені зміни і уточнення не будуть усунені, Держдепартамент повідомляє заявника про відмову у видачі патенту.

Після завершення формальної експертизи (якщо заявка відповідає встановленим вимогам) здійснюється кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті заявки), складовою якої є локальна новизна, яка визначається за виданими в Україні патентами на винаходи і поданими заявками до Держдепартаменту про видачу патентів.

Наступним етапом в розгляді заявок на об'єкти промислової власності є публікація в офіційному бюлетені Держдепартаменту відомостей про заявку. Після публікації зазначених відомостей будь-яка особа має право

ознайомитися з матеріалами заявки. Порядок ознайомлення визначено Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винаходи (корисну модель).

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) заявки на видачу патенту України проводиться лише щодо винаходів. На інші об'єкти промислової власності кваліфікаційна експертиза не проводиться. Кваліфікаційна експертиза заявок на винаходи проводиться лише за клопотанням будь-якої особи та наявності документів про сплату збору за проведення такої експертизи. Метою такої експертизи є відповідність заявленої пропозиції умовам патентоздатності, тобто на новизну, винахідницький рівень та промислову придатність.

На підставі результатів кваліфікаційної експертизи Держдепартамент має повідомити заявника про можливе рішення щодо видачі патенту, про відмову у видачі патенту чи вимоги про необхідність надання додаткових матеріалів, без яких проведення експертизи неможливе.

На підставі позитивних результатів кваліфікаційної експертизи Держдепартамент приймає рішення про видачу патенту на винахід. Від дати подання заявки на об'єкт промислової власності до Держдепартаменту і до публікації відомостей про заявку або публікації відомостей про видачу патенту матеріали заявки вважаються конфіденційною інформацією. Забороняється доступ третіх осіб до цієї інформації. У разі порушення цього правила винні несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Після опублікування відомостей про заявку в офіційному бюлетені Держдепартаменту винаходу надається тимчасова охорона в обсязі формули, з врахуванням якої вони опубліковані. Тимчасова охорона діє до дати публікації в офіційному бюлетені Держдепартаменту відомостей про видачу патенту на винахід.

Закон надає заявнику право просити видати йому деклараційний патент на винахід, хоча Цивільний кодекс України не передбачає деклараційного патенту на винахід, проте він може бути виданий на інші об'єкти промислової власності, зокрема видається деклараційний патент на корисну модель за результатами лише формальної експертизи.

Деклараційний патент на винахід – це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід. Експертиза на локальну новизну – складова частина кваліфікаційної експертизи, що має своєю метою виявлення лише локальної новизни, яка встановлюється за виданими в Україні патентами на винаходи і поданими до Держдепартаменту заявками про видачу патентів. Деклараційний патент може бути виданий і на корисну модель (за результатами лише формальної експертизи)

Окремо слід сказати про надійність деклараційних патентів (патентів, що видаються за формальними ознаками без проведення експертизи по суті). Їх експертиза не передбачає перевірки технічних даних щодо відповідності умовам охороноздатності, але потребує перевірки на локальну новизну, тобто аналізу патентів – аналогів, які видані в Україні, подані до патентного відомства заявок на видачу патентів. Таку систему запроваджено лише в Україні. Тому ймовірність судових опротестувань також дуже велика, що викликає певну недовіру при здійсненні актів продажу ліцензій тощо. Надійність деклараційного патенту значною мірою залежить від заявника – від того на скільки добре він обізнаний з рівнем техніки, правильно складає заявку тощо. Деклараційні патенти на винаходи і корисні моделі видаються за формальною експертизою.

Статистичні дані свідчать, що в Україні такі патенти становлять до 80 відсотків від зазначеної кількості заявок на винаходи. Цивільним кодексом України деклараційні патенти на винаходи не передбачені, але вже видані такі патенти будуть чинними до свого терміну дії.

Наступним етапом у процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності є реєстрація патенту у відповідних державних реєстрах. На підставі Державної реєстрації патентів України на об'єкти промислової власності Держдепартамент у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу патентів. Такі самі правила встановлені й щодо патентів на промислові зразки. Після публікації відомостей про видачу патенту будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки, порядок ознайомлення з якими встановлено відповідними інструкціями. Відомості про заявку на видачу деклараційного патенту на винахід чи корисну модель не публікуються.

5. 6. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми (ІМС)

Поняття та характерні ознаки компонування ІМС. Інтегральна мікросхема (ІМС) – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Компонування (топографії) інтегральної мікросхеми – це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Таке просторово-геометричне розташування утворюється в результаті послідовного нанесення численних шарів.

Основною і єдиною юридично значимою ознакою, необхідною для надання компонуванню ІМС правової охорони, є її оригінальність. Компонування ІМС визнається оригінальним, якщо:

- воно не створене прямим відтворенням (копіюванням) іншого компонування ІМС;
- воно не було відоме в галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Держдепартаменту або до дати її першого використання;
- воно має відмінності, що надають йому нові властивості;
- інформація про нього була розкрита автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, але не раніше, ніж 2 роки до дати подання заявки до Держдепартаменту на реєстрацію цього компонування.

Не може бути визнана оригінальною топографія ІМС, заявка на реєстрацію якої подана до Держдепартаменту не пізніше, ніж через два роки від дати її першого використання.

Суб'єкти права інтелектуальної власності на компонування ІМС.

Згідно з ст. 473 Цивільного кодексу України суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування ІМС є:

- автор компонування ІМС;
- інші особи, які набули прав на компонування ІМС за договором чи законом.

Автор компонування ІМС – фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт, який визнано компонуванням ІМС. Авторами можуть бути громадяни України, іноземні особи, особи без громадянства. Якщо ці особи мають постійне місце проживання поза межами України, то вони реалізують свої права через патентних повірених.

Співавтори – автори, які створили компонування ІМС спільною творчою працею, відносини між цими авторами визначаються угодою між ними. Неодмінною умовою виникнення співавторства на компонування ІМС є внесення автором особистого творчого внеску в його створення. Право авторства не належить особам, які при створенні топографії ІМС надавали авторові лише технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню матеріалів для одержання правового захисту, але не внесли особистого творчого вкладу у створення ІМС.

До інших осіб, які набули права на компонування ІМС за договором чи законом, належать:

- роботодавець – особа, з якою автор знаходиться у трудових відносинах (за контрактом);
- замовник – особа, яка здійснила замовлення на створення ІМС ;

- правонаступники – ними можуть бути спадкоємці та інші особи, до яких це право переходить в силу закону чи договору. Лише майнові права на компонування ІМС можуть переходити у спадщину в силу закону або договору.

Право роботодавця автора на реєстрацію топографії ІМС:

- право на реєстрацію топографії ІМС і всі права, що з цієї реєстрації випливають, має роботодавець автора або його правонаступник, якщо топографію ІМС створено в зв'язку з виконанням трудового договору чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше;
- автор топографії ІМС зобов'язаний подати роботодавцю письмове повідомлення про створену топографію ІМС разом з матеріалами, що відображають топографію ІМС досить ясно і повно;
- якщо роботодавець чи його правонаступник протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Держдепартаменту чи не прийме рішення про зберігання топографії як конфіденційної інформації, про що він зобов'язаний повідомити автора письмово, то право на реєстрацію такого компонування переходить до автора;
- у разі, коли роботодавець використав своє право на реєстрацію топографії ІМС чи на зберігання її як конфіденційної інформації, автор має право на винагороду. Винагорода авторові виплачується у розмірі і на умовах, що визначаються письмовою угодою між автором і роботодавцем.

Подання заявки. Заявка – це сукупність документів, необхідних для реєстрації топографії ІМС та видачі свідоцтва. Особа, яка бажає зареєструвати топографію ІМС і має на це право, подає до Держдепартаменту заявку на реєстрацію топографії ІМС. Основними вимогами до заявки та документів, що додаються до неї, є:

- складається українською мовою;
- заявка повинна стосуватися тільки однієї топографії ІМС;
- заявка на реєстрацію топографії базового матричного кристала може містити матеріали, що стосуються як топографії самого базового матричного кристала, так і топографії ІМС, які виготовляють на його основі;
- заявка топографії ІМС, яка використовувалася до дати подання заявки, повинна додатково містити документ, що підтверджує дату першого використання топографії ІМС;
- заявка та документи, що додаються до неї, крім реферату, подаються в одному примірнику, реферат подають у двох примірниках;

- за подання заявки сплачується збір згідно з Положенням сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 року № 1716.

Заявка про реєстрацію топографії ІМС подається за встановленою формою згідно із законодавством. При оформленні заявки необхідно дотримуватися певних вимог;

- у заяві необхідно вказати заявника (заявників) та їх адреси, а також автора (авторів);
- якщо заявників два і більше, то у заяві зазначається адреса, на яку належить надіслати свідоцтво;
- заява підписується заявником, якщо заявником є юридична особа, то заяву підписує особа, що має на це повноваження. Підпис складається з повного найменування посади особи, яка підписує заяву, особистого підпису, ініціалів, прізвища і скріплюється печаткою, проставляється дата підпису;
- якщо заявник доручив вести справи за заявкою представнику, то він може ставити свій підпис замість заявника;
- якщо будь-які відомості наводять на додатковому аркуші, то його треба підписати в такому ж порядку.

З метою ідентифікації топографії ІМС, що використовувалася до дати подання заявки, до Держдепартаменту разом із заявкою подаються зразки ІМС, що включають топографію ІМС в такому вигляді, в якому її введено в обіг. У цьому разі заява повинна містити також відомості про дату, коли топографію ІМС вперше було використано.

Якщо подані матеріали, що ідентифікують топографію ІМС, містять інформацію про будь-який шар топографії ІМС, або його частину, яка, на думку заявника, є конфіденційною, то цей шар в цілому, або відповідну його частину може бути вилучено зі складу матеріалів, що ідентифікують топографію ІМС у закодованій формі. Конфіденційна інформація про будь-який шар топографії ІМС може бути включена до складу матеріалів, що ідентифікують топографію ІМС у закодованій формі, а зображення відповідного шару може бути вилучено з матеріалів.

Подані заявником матеріали, що ідентифікують топографію ІМС, і зразки ІМС зберігаються у Держдепартаменті шість років після закінчення дії реєстрації. По закінченні цього терміну ідентифіковані матеріали та зразки ІМС повертаються власнику права на його вимогу, а за відсутності такої вимоги – знищуються.

Реферат – це скорочений виклад змісту матеріалів, що ідентифікують топографію ІМС і містить:

- назву ІМС, що виконується за заявленою топографією;
- повне ім'я або найменування заявника;
- галузь застосування, призначення або функції ІМС;
- вид технології, що використовується для виготовлення ІМС;
- обсяг тексту реферату – від 50 до 150 слів.

Документи заявки повинні бути оформленні із дотриманням наступних вимог:

- оформлені таким чином, щоб їх можна було зберігати тривалий час, і безпосередньо репродукувати потрібну кількість копій;
- друкують на аркуші білого паперу форматом 210X297 мм. Кожен документ починають на окремому аркуші, при цьому другий і наступний аркуші нумерують арабськими цифрами. Кожен аркуш паперу використовують лише з одного боку з розміщенням рядків паралельно меншому боку аркуша. Усі аркуші текстових документів заявки повинні мати такі мінімальні розміри полів: ліве – 25 мм., верхнє, праве та нижнє – 20 мм.;
- друкують шрифтом чорного кольору через 2 інтервали або через 1,5 інтервали при комп'ютерному наборі з висотою літер не менше, ніж 2,1 мм.
- креслення виконують відповідно до правил креслення на щільному, білому, гладкому папері чорними чіткими лініями і штрихами, що не витираються, без розтушування та розмалювання. Формат аркушів креслення у складеному вигляді має бути 210x297 мм. Аркуші креслень повинні мати такі мінімальні розміри полів: верхнє і ліве – 25 мм., праве – 15 мм., нижнє – 10 мм. Креслення мають бути пронумеровані послідовно арабськими цифрами (Фіг.1, Фіг.2). На кожному аркуші креслення вказують назву ІМС, що виконується за заявленою топографією, додаючи перед назвою слово «топографія»;
- до збірного топографічного креслення додають перелік елементів ІМС, які на збірному кресленні позначають арабськими цифрами відповідно до переліку, кожен аркуш має бути підписаний заявником;
- зображення на фотографіях мають бути контрастними. На звороті кожної фотографії мають бути зазначені номер фотографії і назва ІМС, що виконується за заявленою топографією, фотографії підписує заявник;
- на всіх примірниках креслень і фотографій вказується масштаб зображень. Зображені топографії ІМС виконуються в масштабі, що забезпечує візуальне сприйняття інформації.

Установлення дати подання заявки. Датою подання заявки є дата отримання Держдепартаментом заявки, що відповідає встановленим вимогам.

За відповідності матеріалів заявки встановленим Законом вимогам та наявності документів про сплату збору за подання заявки заявнику надсилається повідомлення про встановлену дату подання заявки. У разі невідповідності матеріалів заявки встановленим вимогам Закону заявнику негайно надсилається про це повідомлення. Якщо невідповідності усунуто протягом двох місяців від дати одержання заявником повідомлення, то датою подання заявки вважається дата одержання закладом експертизи виправлених матеріалів.

Експертиза заявки. Для того, щоб визначити, чи можливо топографію ІМС, що заявляється зареєструвати, проводиться експертиза заявки, яка має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі Держдепартаментом.

Експертиза заявки проводиться в тримісячний термін, під час якої:

- встановлюється дата подання заявки;
- визначається, чи об'єкт, що заявляється, є топографією ІМС;
- заявка перевіряється на відповідність формальним вимогам Закону та правилам, встановленим на його основі Держдепартаментом;
- перевіряється документ про сплату збору за подання заявки на відповідність встановленим вимогам.

Кінцеві результати експертизи заявки відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою, який набирає чинності після затвердження його Держдепартаментом.

На підставі висновку експертизи Держдепартамент може прийняти такі рішення:

- про реєстрацію заявленого компонування (топографії) ІМС;
- про необхідність усунення невідповідності матеріалів заявки або документа про сплату збору за реєстрацію вимогам закону;
- про відмову в реєстрації топографії ІМС.

Прийняте рішення Держдепартамент надсилає заявнику, який може оскаржити це рішення в судовому порядку чи в Апеляційній палаті.

Надані заявником матеріали, що ідентифікують топографію ІМС, і зразки ІМС зберігаються протягом року від дати прийняття рішення про відмову в реєстрації топографії ІМС. Після прийняття рішення про реєстрацію заявленої топографії ІМС Держдепартамент здійснює відповідну її реєстрацію.

Реєстрація топографії ІМС здійснюється відповідно до Положення про державну реєстрацію топографії ІМС (2001р.). Державний реєстр

України топографії ІМС – це сукупність офіційних відомостей щодо державної реєстрації ІМС, які постійно зберігаються на електронних і паперових носіях. Реєстр формує Держдепартамент інтелектуальної власності України, що діє у складі Міністерства освіти і науки, молоді спорту України. Реєстрація топографії ІМС здійснюється під відповідальність заявника за її охороноздатність. Після реєстрації топографії ІМС Держдепартамент здійснює відповідну публікацію. Публікація – це доведення офіційним шляхом до широкого загалу будь-якої інформації про топографію ІМС. Публікація здійснюється в офіційному бюлетені «Промислова власність».

Після опублікування офіційних відомостей про зареєстровану топографію ІМС:

- будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки в порядку, що визначається Держдепартаментом, та одержати відповідно до свого клопотання витяг з Реєстру щодо відомостей про топографію ІМС;
- за ознайомлення з матеріалами заявки сплачується відповідний збір;
- у разі виявлення в опублікованих відомостях очевидних помилок заявник має право звернутися до Держдепартаменту з клопотанням про їх виправлення.

Після реєстрації топографії ІМС Держдепартамент у місячний термін після прийняття рішення видає заявнику відповідний документ (свідоцтво), що підтверджує реєстрацію Держдепартаментом топографії ІМС і засвідчує виключне право на цю топографію ІМС.

5.7. Виникнення та оформлення права на раціоналізаторську пропозицію

Раціоналізаторська діяльність людини – це найбільш поширений вид технічної творчості, яка за своєю новизною і технічним рівнем є нижчою від винахідництва. Проте цей вид творчості доступний практично кожному працівникові і тому він за своїми масштабами перевищує винахідництво і забезпечує значну економію ресурсів від використання раціоналізаторських пропозицій. Саме тому раціоналізаторство як форма технічної творчості заслуговує на всьляке заохочення і стимулювання, а його результати – раціоналізаторська пропозиція – потребують надійної правової охорони. Раціоналізаторство спрямоване на удосконалення продукції, технології самого виробництва, техніки і стосується будь-якої сфери – промисловості, сільського господарства, охорони здоров'я тощо. Використання цих удосконалень дає досить помітний позитивний ефект.

Оформлення права на раціоналізаторську пропозицію починається зі складання та подання заяви. Заява складається автором (співавторами) за відповідною формою. Вона складається окремо на кожну пропозицію і подається в письмовій формі.

В заяві слід вказати найменування пропозиції, всіх, без винятку, співавторів, творчою працею яких створена пропозиція, а також їх прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, освіта, рік народження. Коли автором є особа, яка не працює на підприємстві, куди подається пропозиція, то вказується її домашня адреса.

В заяві в розділі «Опис пропозиції» викладаються недоліки існуючої конструкції виробу, технології виробництва і техніки, що застосовується, чи складу матеріалу, які усуваються пропозицією, ціль пропозиції, зміст пропонованого рішення, включаючи дані, достатні для його практичного здійснення без участі автора (співавторів), а також відомості про прибуток чи інший позитивний ефект, який може дати використання раціоналізаторської пропозиції. В необхідних випадках до заяви додаються графічні матеріали (креслення, схеми, ескізи тощо), техніко-економічні розрахунки та додаткові відомості про пропозицію. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес.

Подання заяви на раціоналізаторську пропозицію. Заява подається тому підприємству, до діяльності якого відноситься пропозиція, незалежно від того, працює автор на цьому підприємстві чи ні. Пропозиція відноситься до діяльності підприємства, якщо вона може бути використана ним в технологічному процесі, в продукції, що виробляється, або у застосованій техніці.

Подана заява перевіряється щодо дотримання вимог, встановлених Методичними рекомендаціями. Правильно складена заява приймається до розгляду, реєструється в Журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій в день її одержання, незалежно від рішення, яке буде прийняте згодом. На заяві проставляється дата її надходження і номер, під яким вона зареєстрована в Журналі.

Заява не приймається до розгляду і не реєструється в Журналі, якщо вона складена не у відповідності з вимогами Методичних рекомендацій (в описі пропозиції не розкрито суть раціоналізаторської пропозиції, пропозиція не відноситься до діяльності підприємства).

Якщо заява не приймається до розгляду і не реєструється в Журналі, то вчиняються наступні дії:

- заява в 5 денний термін з дня її надходження повертається авторові із зазначенням причин відмови в реєстрації чи з роз'ясненням, куди її треба подати. Причини відмови в реєстрації пропозиції повинні

бути викладені в письмовому вигляді із зазначенням найменування пропозиції і дати її надходження на підприємство;

- при незгоді автора з відмовою у прийнятті до розгляду його заяви, він може подати заперечення на цю відмову керівнику підприємства, яке повинне бути розглянуто у 15 денний термін. У разі задоволення заперечення автора заяву слід прийняти для розгляду і зареєструвати в Журналі за первинною датою надходження, про що здійснюється запис у графі «примітка» Журналу;
- заява, яка не підлягає реєстрації в Журналі, реєструється як вхідна кореспонденція.

Після реєстрації заяви, але до прийняття відповідного рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською або про її відхилення, автор може доповнювати або змінювати опис пропозиції, креслення, схеми чи ескізи, не змінюючи суті пропозиції.

Зміни і доповнення оформляються на окремому аркуші з зазначенням дати подання і підписується автором (авторами).

Розгляд заяви на раціоналізаторську пропозицію. Подана заява розглядається і по ній приймається рішення на підприємстві протягом місяця від дати її надходження. Зареєстрована заява на раціоналізаторську пропозицію піддається своєрідній експертизі по суті, яка полягає у визначенні наявності у пропонованому технічному рішенні новизни та корисності. Для чого вона спрямовується для отримання висновку по пропозиції тим підрозділам і службам підприємства, до діяльності яких вона безпосередньо відноситься. Рішення по пропозиції приймається керівником підприємства чи керівником підрозділу, на якого це покладено наказом по підприємству.

За результатами розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію може бути прийняте таке рішення:

- визнати пропозицію раціоналізаторською і прийняти до впровадження;
- провести дослідну перевірку пропозиції;
- відмовити у визнанні пропозиції раціоналізаторською.

Про прийняте рішення повідомляється автор (співавтори) і робиться запис у розділі заяви «Рішення, яке прийняте по пропозиції».

У випадку незгоди автора з рішенням про відмову у визнанні пропозиції раціоналізаторською, він може у місячний термін від дати одержання рішення подати заперечення керівнику підприємства, який прийняв це рішення.

Заперечення автора розглядається технічною радою підприємства у місячний термін від дати його надходження. Рішення, прийняте після розгляду заперечення, є остаточним.

За пропозицією, яка визнана підприємством раціоналізаторською, здійснюються організаційно-технічні заходи, що забезпечують її використання, вносяться зміни у нормативну і технічну документацію.

Видача свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію. Після прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською та прийняття її до використання протягом місячного терміну автору (співавторам) має бути видано Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію. Воно містить:

- назву підприємства, що видало свідоцтво;
- назву раціоналізаторської пропозиції;
- прізвище автора (співавторів) та їх ініціали в алфавітному порядку;
- дату подання пропозиції;
- дату визнання пропозиції раціоналізаторською;
- номер, за яким вона зареєстрована в Журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій;
- підпис керівника підприємства із зазначенням його прізвища та ініціалів, що скріплюються печаткою.

Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію є безстроковим документом і діє в межах того підприємства, яке його видало.

Використання раціоналізаторської пропозиції. Це – її застосування у виробничому процесі. Дату початку використання зазначають в акті про використання раціоналізаторських пропозицій, виходячи від дати початку її застосування у продукції, що виготовляється або – у виробничому процесі.

Відповідно до чинного законодавства України автору раціоналізаторської пропозиції виплачується винагорода на підставі таких документів:

- свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію;
- акта використання раціоналізаторської пропозиції, що підтверджує ефективність використання пропозиції та дату початку її використання;
- розрахунку економії від використання раціоналізаторської пропозиції;
- угоди співавторів.

Якщо використання раціоналізаторської пропозиції дає певний економічний ефект, то юридична особа, яка використовує цю пропозицію, складає розрахунок річної економії (ефективності). У випадку, коли використання раціоналізаторської пропозиції не дає відповідної економії, але створює інший позитивний результат, винагорода виплачується у розмірі, визначеному залежно від дійсної цінності такого використання з урахуванням досягнутого позитивного ефекту й обсягу впровадження.

Первинним документом, що засвідчує виникнення у підприємства зобов'язань із виплати винагороди авторам раціоналізаторської пропозиції, є акт про її використання. Право на отримання винагороди автор раціо-

налізаторської пропозиції має протягом двох років від дати початку використання її на підприємстві, що видало свідоцтво. Розмір винагороди визначають умови договору між автором і підприємством.

Права автора раціоналізаторської пропозиції. Автори раціоналізаторської пропозиції мають особисті немайнові та майнові права, які забезпечують суспільне визнання їхніх заслуг і задоволення майнових інтересів.

Відповідно до ст. 484 Цивільного кодексу України:

- автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій цю пропозицію подано;
- юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на її використання у будь-якому обсязі.

5. 8. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на селекційні досягнення

5.8.1. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на сорт рослин

Поняття та характерні ознаки сорту рослин. Сорт рослин – сукупність рослин, створених в результаті селекції, які наділені певними, що передаються за спадковістю, морфологічними, біологічними, господарськими ознаками та властивостями. Виділяють сорти рослин місцеві – створені народною селекцією та селекційні – створені науково-дослідними та селекційними установами.

Сорт рослин – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка незалежно від того, задовольняє повністю або ні умови надання правової охорони:

- може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;
- може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;
- може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення у незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Ботанічний таксон – відособлена група рослин, споріднених між собою спільністю ознак і властивостей, завдяки чому їм можна присвоїти таксономічну категорію.

Умови надання прав на сорт рослин. Сорт рослин вважається охороноздатним, тобто придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним

генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відрізняльним, однорідним та стабільним.

Сорт вважається новим, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання:

- на території України – за рік до цієї дати;
- на території іншої держави – щодо деревних та чагарникових культур і винограду – за шість років і щодо рослин інших видів – за чотири роки до цієї дати.

Новизна сорту не втрачається, якщо будь-який його матеріал збувався:

- із зловживанням на шкоду заявнику;
- на виконання договору про передачу права на подання заявки;
- на виконання договору про розмноження відтворювального матеріалу сорту і його випробування на придатність поширення, за умови, що зібраний внаслідок цього матеріал передавався лише заявникові і не використовувався для виробництва іншого сорту;
- на виконання визначених законодавством заходів, зокрема щодо біологічної безпеки чи формування Реєстру сортів;
- як побічний або відхідний продукт, отриманий під час створення чи поліпшення сорту, без посилань на сорт і лише для споживання.

Сорт вважається відрізняльним, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою.

Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження всі рослини цього сорту залишаються достатньо схожими (однорідними) за своїми основними ознаками, зазначеними в описі сорту.

Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, відзначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу.

Сорт вважається загальновідомим, якщо:

- він поширений на певній території у будь-якій державі;
- відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їх опису в будь-якій оприлюдненій публікації;
- він представлений зразками у загальнодоступній колекції;
- йому надана правова охорона і / або він внесений до офіційного реєстру сортів у будь-якій державі, при цьому він вважається загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до Реєстру.

Назва сорту рослин. Сортові присвоюється назва, яка повинна його однозначно ідентифікувати і відрізнятися від будь-якої іншої назви існуючого в Україні і державах-учасницях сорту того ж чи спорідненого виду. Назва сорту включає його родове чи видове позначення і власну назву. Власна назва може бути представлена будь-яким словом, комбінацією слів, комбінацією слів і цифр або комбінацією літер і цифр.

Назва сорту рослин не повинна:

- суперечити принципам гуманності і моралі;
- складатися тільки із цифр чи складатися виключно із знаків, чи зазначень, які вказують на вид, групу стиглості, якість, призначення, цінність, походження або технологію вирощування;
- вводити в оману або давати хибне уявлення щодо характеристик, цінності, географічного походження сорту, а також про автора сорту чи іншу зацікавлену особу;
- бути тотожною чи настільки подібною, що її можна сплутати щодо назви сорту, яку надано в Україні чи в іншій державі-учасниці;

Сорт повинен пропонуватися в Україні та в іншій державі-учасниці під однією і тією ж назвою, за виключенням випадку, якщо така назва є неприйнятною на території України.

Будь-які права, пов'язані з прийнятою назвою сорту, не повинні перешкоджати її вільному використанню у зв'язку з даним сортом, навіть після закінчення терміну правової охорони цього сорту.

Сорт вважається придатним для поширення в Україні, якщо він відрізняльний, однорідний та стабільний, може бути використаний для задоволення потреб суспільства і не заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесенню шкоди тваринному і рослинному світу, збереженню довкілля.

Суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин.

Суб'єктами цього права є:

- автор сорту;
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за договором.

Автор сорту (селекціонер) – людина, яка безпосередньо вивела або виявила і поліпшила сорт рослин.

Інша особа – особа, якій належить згідно із законом України «Про охорону прав на сорти рослин» майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Порядок набуття прав на сорт рослин. Права на сорт рослин набуваються в Україні шляхом подання до Департаменту заявки, експертизи заявки та державної реєстрації прав.

Заявка на сорт рослин подається до Держдепартаменту особою, яка має на це право, повинна стосуватися тільки одного сорту.

Заявка складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про визнання прав на сорт рослин з позначенням видів прав на сорт, які має намір отримати заявник;
- ім'я (назву) та адресу місця проживання заявника;
- ім'я та адресу місця проживання автора;
- зазначення ботанічного таксона (українською та латинською мовами);
- запропоновану назву сорту;
- технічну анкету сорту рослин (опис сорту);
- зазначення показників для визначення придатності сорту для поширення в Україні;
- відомості про походження сорту, які містять методи та вихідні форми, що використовувались для його створення;
- відомості про інші заявки щодо цього сорту;
- відомості про здійснене комерційне використання;
- документ сплати збору за подання заявки;
- інші, визначені Держдепартаментом відомості, необхідні для надання прав на сорт рослин.

Опис сорту рослин повинен розкривати ознаки сорту та його властивості з повнотою, необхідною для визначення сорту рослин. До заявки додаються у встановленому Держдепартаментом порядку зразки посадкового матеріалу.

Ознаки сорту рослин – показники, за якими розрізняють сорти під час проведення експертизи заявки без врахування їх економічної важливості.

Датою подання заявки на сорт рослин вважається дата одержання Держдепартаментом усіх матеріалів заявки, передбачених ст.20 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», що містить:

- відомості про заявника, викладені українською мовою;
- зазначення ботанічного таксона латинською та українською мовами;
- запропоновану заявником назву або тимчасове позначення сорту рослин;
- якщо заявляється пріоритет – назву держави-учасниці, в якій подано попередню заявку на цей сорт, дату подання цієї заявки, технічну анкету сорту;
- опис сорту рослин, який дає змогу ідентифікувати сорт, викладений українською або іншою мовою. Якщо він викладений іншою мовою, то для збереження дати подання заявки, переклад опису

сорту українською мовою повинен надійти до закладу експертизи протягом двох місяців від дати подання заявки.

З дати надходження заявки до Держдепартаменту та до дати публікації відомостей про заявку, матеріали заявки вважаються конфіденційною інформацією та зберігаються Держдепартаментом у таємниці. Доступ третіх осіб до матеріалів заявки в цей період забороняється, за винятком випадків, передбачених законодавством. Результати експертизи сорту рослин також вважаються конфіденційною інформацією і зберігаються Держдепартаментом в таємниці.

Експертиза заявки. Статус цієї експертизи визначається як науково-технічна експертиза, метою якої є встановлення відповідності заявки сорту рослин вимогам закону та підготовка обґрунтованого експертного висновку і рішень за заявкою. Основними видами експертизи є: формальна експертиза (експертиза за формальною ознакою) та кваліфікаційна експертиза.

Заявник має право з власної ініціативи чи на пропозицію Держдепартаменту особисто або через свого представника брати участь у встановленому порядку в розгляді питань, що виникли під час проведення експертизи; з власної ініціативи вносити до заявки виправлення і уточнення ознак, наведених у технічній анкеті сорту.

За подання заявником клопотання про внесення виправлень і уточнень до заявки після внесення відомостей про неї до Реєстру заявок сплачується збір.

Формальна експертиза заявки проводиться з метою визначення відповідності формальних ознак заявки вимогам, встановленим Законом України «Про охорону прав на сорти рослин». Під час проведення формальної експертизи:

- визначається дата подання заявки відповідно до положення ст.21 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»;
- перевіряється відповідність складу документів заявки вимогам, визначеним законом;
- заявка порівнюється з наданою заявником копією попередньої заявки, якщо така подавалася до компетентного органу держави-учасниці, і встановлюється дата пріоритету відповідно до ст.22 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»;
- встановлюється факт сплати збору за подання заявки;
- перевіряється право заявника на подання заявки (за рішенням Держдепартаменту);

У разі надходження матеріалів, на підставі яких може бути встановлена дата подання заявки:

- заявнику надсилається повідомлення про прийняття заявки до розгляду з зазначенням її номера та дати подання;

- до Реєстру заявок вносяться відомості, що містять номер та дату подання заявки, а також, якщо заявлено пріоритет, дату пріоритету;
- внесені до Реєстру заявок відомості відкриті для загального ознайомлення.

У разі надходження матеріалів, на підставі яких дата подання заявки не може бути встановлена, заявка вважається не поданою, про що заявнику надсилається експертний висновок із зазначенням дати надходження цих матеріалів.

Якщо формальні ознаки заявки відповідають встановленим вимогам, заявнику надсилається експертний висновок про позитивні результати формальної експертизи і про дату кваліфікаційної експертизи.

У випадку невідповідності формальних ознак заявки встановленим вимогам, заявнику надсилається відповідний експертний висновок. Заявник зобов'язаний усунути зазначену невідповідність протягом двох місяців від дати одержання ним експертного висновку.

Кваліфікаційна експертиза заявки передбачає проведення комплексу досліджень, необхідних для підготовки експертного висновку за заявкою та прийняття рішення щодо Державної реєстрації сорту і прав на нього. Кваліфікаційна експертиза проводиться за клопотанням заявника про її проведення і за умови сплати ним відповідного збору. Під час проведення кваліфікаційної експертизи:

- визначається, чи відноситься об'єкт, описаний у заявці, та доданий до неї посадковий матеріал, до сортів рослин;
- проводиться експертиза запропонованої назви сорту у порядку, визначеному законом;
- визначається новизна сорту;
- визначається відповідність сорту критеріям відрізняльності, однорідності та стабільності;
- розглядаються у порядку, визначеному законом, можливі заперечення третіх осіб проти надання прав на сорт рослин;
- проводиться експертиза на придатність для поширення в Україні на основі Державного сортовипробування.

Державне випробування сорту. Центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики за поданням Держдепартаменту інтелектуальної власності затверджує переліки родів і видів рослин, сорти яких підлягають державному випробуванню і визначенню їх придатності для поширення в Україні. Державне випробування сорту проводиться відповідним закладами експертизи згідно з методикою державного випробування, затвердженою центральним органом виконавчої влади з питань агрополітики, за умови попередньої сплати відповідного збору. Держдепартамент зобов'язаний щорічно повідомляти заявника про результати

випробування сорту, а також надати йому коментарій до результатів випробування.

За результатами державного випробування сорту формулюються обґрунтований експертний висновок за заявкою і приймається рішення про державну реєстрацію сорту і видачу патенту або рішення про відмову в реєстрації сорту і видачі патенту.

Експертиза назви сорту проводиться з метою визначення відповідності цієї назви вимогам, встановленим ст. 13 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», а саме – щодо його ідентифікації та відмінності від існуючих видів та сортів.

У разі відповідності за результатами кваліфікаційної експертизи заявленого сорту рослин вимогам Закону Держдепартаментом приймається рішення про виникнення права на сорт рослин. Якщо заявлений сорт не відповідає вимогам Закону, приймається рішення про відмову у виникненні права на сорт рослин. Прийняте рішення надсилається заявнику.

Після сплати відповідного збору та за наявності документа про його сплату рішення про реєстрацію сорту вноситься до Реєстру сортів рослин. Реєстр сортів рослин містить сукупність офіційних відомостей щодо державної реєстрації майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту. Такими відомостями, зокрема є:

- зазначення ботанічного таксона (українською та латинською мовами);
- назва сорту;
- ім'я автора (авторів);
- номер та дата подання заявки;
- опис сорту;
- зазначення характеристик придатності сорту для поширення в Україні;
- географічні і зональні рекомендації щодо використання сорту.

Реєстр патентів на сорт рослин містить сукупність офіційних відомостей щодо державної реєстрації майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, які постійно зберігаються. Такими відомостями, зокрема, є:

- номер та дата реєстрації прав на сорт;
- зазначення ботанічного таксона (українською та латинською мовами);
- назва сорту;
- номер та дата подання заявки;
- дата пріоритету;
- опис сорту;
- дата публікації відомостей про реєстрацію прав на сорт рослин;
- ім'я автора (авторів);

- ім'я (назва) особи, яка є володільцем патенту на сорт рослин і зберігає сорт;
- відомості про надання ліцензій на використання сорту;
- відомості про передачу прав на сорт.

Внесені до Реєстру відомості відкриті для загального ознайомлення.

Видача документів про право на сорт рослин. Держдепартаментом в місячний термін від дати державної реєстрації прав на сорт рослин авторів (авторам) видається свідоцтво про авторство на сорт рослин, а заявникові – патент на сорт рослин і свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин. Якщо авторів сорту рослин є більше, ніж один, то свідоцтво про авторство на сорт рослин видається кожному автору.

Якщо права на сорт росли набувають кілька осіб, то патент на сорт рослин та свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин видається особі, яка зазначена в заявці першою, якщо договором між заявниками не передбачено інше. Іншим заявникам за їх клопотанням та при сплаті відповідного збору можуть бути видані завірнені копії.

5.8.2. Виникнення права інтелектуальної власності на породу тварин

Порода тварин – цілісна консолідована (стійка) група сільськогосподарських тварин одного виду, яка має спільне походження і відрізняється специфічними екстер'єрно-конституціональними та корисними господарськими властивостями, що передаються за спадковістю. Розрізняють велику кількість порід тварин (велика рогата худоба, коні, свині тощо).

Об'єктами права інтелектуальної власності на породу тварин є: велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряд, хутрові звірі, яких розводять з метою одержання від них продукції, тобто тварини.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на породу тварин є:

- власники племінних (генетичних) ресурсів;
- підприємства з племінної справи, селекційні, селекційно-гібридні центри, іподроми, станції оцінки племінних тварин;
- суб'єкти підприємницької діяльності, які беруть участь у використанні та створенні племінних (генетичних) ресурсів;
- споживачі племінних ресурсів;
- власники не племінних тварин;

Права та обов'язки суб'єктів племінної справи у тваринництві.

Суб'єкти племінної справи у тваринництві мають право:

- проводити певні види господарської діяльності у племінній справі у тваринництві відповідно до законодавства;

- використовувати племінні (генетичні) ресурси, що їм належать, на виконання загальнодержавних програм селекції;

Власники племінних (генетичних) ресурсів зобов'язані:

- зареєструвати та отримати у встановленому порядку дозвіл на право використання племінних (генетичних) ресурсів, що їм належать, для поліпшення племінних (продуктивних) репродуктивних якостей тварин згідно з загальнодержавними програмами селекції;
- ідентифікувати тварин, що їм належать, і вести встановлений племінний облік та відповідні племінні документи;
- виконувати вимоги щодо реєстрації тварин, ведення офіційного обліку продуктивності та офіційної кваліфікації (оцінки) за типом, а також проведення генетичної експертизи їх походження;
- брати участь у виконанні загальнодержавної програми селекції у тваринництві, забезпечувати згідно з цими програмами придбання, поліпшення, збереження, відтворення та раціональне використання племінних (генетичних) ресурсів;
- використовувати для осіменіння та парування маточного поголів'я тільки атестованих в установленому порядку та допущених до відтворення плідників вищої племінної (генетичної) якості.

Власники не племінних тварин зобов'язані:

- парувати та осіменяти маточне поголів'я тільки атестованими та допущеними для відтворення плідниками;
- ідентифікувати тварини, що їм належать, і вести встановлений племінний облік у повному обсязі.

Об'єктами державної реєстрації є:

- племінні тварини;
- племінні стада.

Державна реєстрація племінних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних відомостей про них до Державних книг племінних тварин, а племінних стад – до Державного племінного реєстру.

Відомості Державних племінних книг і Державного племінного реєстру є доступними для заінтересованих осіб.

5.9. Виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг

До засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг належать: комерційне (фірмове) найменування, торговельна марка і географічне зазначення походження товарів.

Оформлення права інтелектуальної власності на комерційне найменування учасника цивільного обігу. Комерційне (фірмове) на-

йменування є назва або ім'я, під яким підприємство (підприємець) виступає в цивільному обігу, основною функцією якого є індивідуалізація особи (суб'єкта господарювання) серед інших учасників цивільного обігу. Звідси, комерційне найменування повинне мати такі ознаки вирізнення, що здатні чітко відокремлювати дане підприємство від подібного.

Будь-якого нормативного акта про комерційне найменування, крім Цивільного кодексу України, поки немає. За цим Кодексом комерційне найменування охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його державної реєстрації з моменту першого використання.

Оформлення права інтелектуальної власності на торговельну марку. За Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» для одержання свідоцтва на торговельну марку подається заявка, яка стосується одного знака і складається українською мовою. Заявка містить такі документи:

- заяву про реєстрацію знака;
- зображення позначення, що заявляється;
- перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знак згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг для реєстрації знаків.

Механізм виникнення права на торговельну марку наводиться на рис.5.2.

У заяві зазначається ім'я заявника або його найменування та адреса.

Об'єктом правової охорони знака може бути колір чи поєднання кольорів як його розрізняльна ознака. У такому разі заявник зобов'язаний: а) заявити про це і вказати в заявці колір чи поєднання кольорів, охорону яких він просить; б) подати в заявці кольорове позначення, що заявляється.

Подана заявка на торговельну марку підлягає експертизі, яка має статус науково-технічної експертизи, і складається з двох видів – експертизи за формальними ознаками і експертизи заявки по суті.

Обидві експертизи проводяться Держдепартаментом інтелектуальної власності відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг» (1997 р.).

Експертиза заявки на видачу свідоцтва України на торговельну марку за формальними ознаками проводиться за тією самою процедурою, що й експертиза заявок на об'єкти промислової власності. Цій експертизі передує встановлення дати подання заявки та наявності документа про сплату збору за подання заявки. Заявка перевіряється на відповідність її формальним вимогам Закону.

Національний
університет
водного господарства
та природокористування

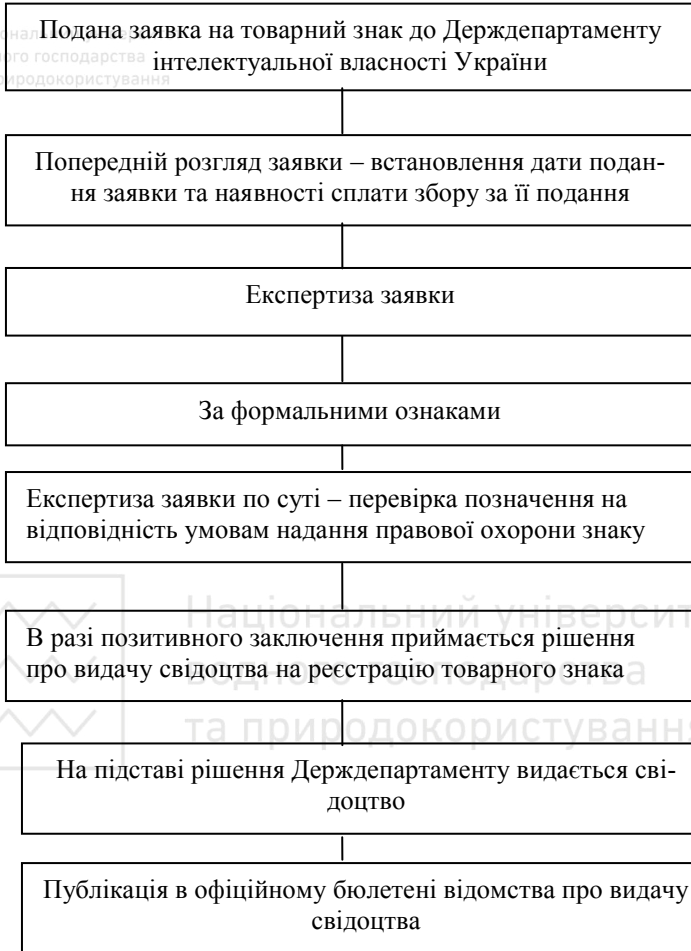

Рис. 5.2. Механізм виникнення права на торговельну марку (знак)

Якщо заявка відповідає формальним вимогам Закону і документ про сплату збору за подання заявки оформлений правильно, Держдепартамент проводить експертизу заявки по суті. Завданням експертизи заявки по суті заявленого на реєстрацію позначення як знак є перевірка позначення на відповідність умовам надання правової охорони. Стаття 5 п.1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» проголошує, що правова охорона надається знаку, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та на який не поширюються підстави для відмови у наданні правової охорони, встановлених Законом.

Отже, експертиза торговельної марки по суті має своїм завданням перевірити, чи не збігається заявлене позначення, з тими зображеннями, які не можуть одержати правову охорону.

До переліку позначень, що не можуть бути визнані як торговельні марки, відноситься:

- символи, позначення, відзнаки, що мають уже офіційне визнання, державні знаки (герби, прапори, емблеми, офіційні назви держав тощо);
- позначення, що не відповідають вимогам законодавства;
- позначення, що є тотожними або схожими на стільки, що їх можна сплутати з:
 - а) раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для однорідних товарів і послуг;
 - б) знаками інших осіб;
 - в) комерційними найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам;
 - д) географічним зазначенням походження товару.

Кінцеві результати експертизи заявки відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою, що набирає чинності після затвердження його Держдепартаментом.

На підставі такого висновку Держдепартамент приймає рішення про реєстрацію знака для всіх зазначених у заявці товарів, або про реєстрацію знака щодо частини зазначених у заявці товарів і послуг та відмову реєстрації знака для іншої частини зазначених у заявці товарів і послуг. Рішення Держдепартаменту надсилається замовнику.

Не визнаються торговельною маркою позначення, що відтворюють:

- промислові зразки, право на які належить в Україні іншій особі;
- назва відомих в Україні творів науки, літератури, мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;
- прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

На підставі рішення про реєстрацію знака та за наявності документів про сплату державного мита за видачу свідоцтва і збору за публікацію про видачу свідоцтва здійснюється публікація в офіційному бюлетені відомостей про видачу свідоцтва. Свідоцтво на торговельну марку – це документ, що засвідчує факт реєстрації знака на товари і послуги і право інтелектуальної власності на них.

Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва Держдепартамент здійснює державну реєстрацію знака, для чого вносить до реєст-

ру відповідні відомості. Після внесення до реєстру відомостей будь-яка особа має право ознайомитися з ними у порядку, що визначається Держдепартаментом, та одержати відповідно до свого клопотання витяг з Реєстрів щодо відомостей про свідоцтво за відповідну плату.

Видача свідоцтва здійснюється Держдепартаментом у місячний термін після реєстрації знака. Свідоцтво видається особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання свідоцтва мають кілька осіб, їм видається одне свідоцтво.

Заявник може оскаржити рішення Держдепартаменту за заявкою у судовому порядку або до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення Держдепартаменту інтелектуальної власності.

Оформлення права інтелектуальної власності на географічне зазначення походження товару. Зазначення походження товару складається з: простого зазначення походження товару і кваліфікованого зазначення походження товару.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення. Воно не підлягає реєстрації, а правова охорона якому надається на підставі його використання.

Кваліфіковане зазначення походження товару включає: назву місця походження товару; географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами, або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить з цього географічного місця та має певні якості, репутацію та інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором, або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару має свої особливості, що зумовлюються характером об'єкта правової охорони. Ця заявка буває двох видів: заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару; заявка на право використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару.

Перший вид заявки на реєстрацію географічного зазначення походження товару подають особа чи група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем.

Право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають, за умови реєстрації цього права, виробники, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Проте, слід зазначити, що заявка на реєстрацію зазначення походження товару в разі її реєстрації вважається одночасно і заявкою на реєстрацію права на використання цього зазначення.

Заявка на географічне зазначення походження товару оформляється і подається відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товару» (1999 р.) та Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та Правил про використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару (2001 р.).

Заявка складається українською мовою і повинна містити такі документи:

- заяву про реєстрацію географічного зазначення походження товару або права на використання зареєстрованого відповідного географічного зазначення походження товару з відомостями про заявника та його адресу;
- назву товару, для якого заявник просить зареєструвати вказане географічне зазначення походження товару та (або) право на використання зареєстрованого відповідного кваліфікованого географічного зазначення походження товару;
- заявлену назву місця географічного зазначення походження товару або заявлене географічне зазначення походження товару;
- назву та межі географічного місця, де виробляється товар і з яким пов'язуються особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики товару;
- опис особливих властивостей товару, певних якостей, репутацію або інших характеристик товару;
- дані щодо використання заявленого географічного зазначення походження товару на етикетці та при маркуванні товару;
- дані про взаємозв'язок особливих властивостей, певних якостей, репутації та інших характеристик товару з природними умовами та (або) людським чинником вказаного географічного місця походження товару.

Крім наведених документів, разом із заявкою подаються:

- документ, який підтверджує, що заявник виробляє товар, для чого

просить зареєструвати географічне зазначення походження товару та (або) право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару;

- висновок спеціально уповноваженого органу про те, що особливі властивості, певні якості та інші характеристики товару, зазначені в заявці, об'єктивно зумовлені чи пов'язані з природними умовами або людським чинником вказаного географічного місця походження товару;
- висновок спеціально уповноваженого органу про межі географічного місця, з яким пов'язані особливі властивості, певні якості або інші характеристики товару.

Експертиза заявки на реєстрацію географічного зазначення походження товару має свої особливості. У ході цієї експертизи здійснюється перевірка цього зазначення щодо видових назв товарів, внесених до Переліку видових назв товарів, сформованого Держдепартаментом України на підставі Положення про перелік видових назв товарів, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Якщо заявлена на реєстрацію назва географічного зазначення походження товару або заявлене на реєстрацію географічного походження товару міститься в Переліку видових назв товарів, то заявнику надсилається рішення про відмову в реєстрації.

Після завершення експертизи заявки по суті з позитивними результатами Держдепартамент приймає рішення про реєстрацію географічного зазначення походження товару. На підставі цього рішення Держдепартамент у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу свідоцтва. Свідоцтво на географічне зазначення походження товару – це документ, що засвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару і право особи на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару. Після публікації відомостей про видачу свідоцтва будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

5.10. Охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності

Завершальним етапом розгляду заявки в Україні є прийняття рішення, щодо розглянутої заявки про видачу охоронного документа. На підставі прийнятого рішення Держдепартамент публікує в своєму офіційному бюлетені відомості про видачу патенту чи свідоцтва.

Передусім слід зазначити, що не всі об'єкти інтелектуальної власності охороняються охоронними документами. На об'єкти авторського права і суміжних прав спеціальні охоронні документи не видаються. Правова

охорона зазначених об'єктів виникає з моменту надання твору чи об'єкту суміжних прав об'єктивної форми.

Правова охорона інших результатів інтелектуальної діяльності людини здійснюється у формі патенту або свідоцтва. Патентами охороняються винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення. Свідоцтва видаються на компонування інтегральних мікросхем, торговельні марки, на географічне зазначення походження товарів і послуг, тобто на результати інтелектуальної діяльності людини. Для визнання їх об'єктами права інтелектуальної власності вони потребують перевірки на патентоздатність.

Динаміка отримання охоронних документів у Держдепартаменті інтелектуальної власності України наводиться в таблиці 5.2.

Наведені дані (табл.5.2) свідчать, що в національній економіці спостерігається тенденція до зниження кількості отриманих патентів із 2297 в 2005 році до 1667 в 2009 році або від 5 до 4 патентів на 100 тис. населення.

За цей період відповідно збільшилась кількість патентів на корисні моделі з 4722 до 5749 патентів, що на 100 тис. населення відповідно становить 10 і 13 патентів. За видами економічної діяльності значну кількість патентів на винаходи (265-287 патентів) отримано в промисловості, в тому числі в машинобудуванні (148-165 патентів в рік). У будівництві та сільському господарстві щорічно отримано від 2 до 10 патентів.

Найбільше патентів отримано у сфері дослідження та розробки (706-824). Аналогічна тенденція спостерігається щодо кількості патентів на корисні моделі і промислові зразки.

5.10.1. Патенти на об'єкти інтелектуальної власності

Патент за чинним законодавством України про інтелектуальну власність є охоронним документом, що засвідчує особисті немайнові і майнові права патентовласника на об'єкт інтелектуальної власності. **Патент** – це техніко-юридичний документ, що засвідчує визнання заявленої пропозиції об'єктом інтелектуальної власності, авторство на цей об'єкт, пріоритет і право власності на зазначений об'єкт.

Міжнародна правова практика має багато різновидів патентів на об'єкти промислової власності. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність передбачає кілька різновидів патентів. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» розрізняє такі види патентів:

Таблиця 5.2. Кількість охоронних документів, отриманих у Держдепартаменті інтелектуальної власності України, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Отримано охоронних документів на														
	винаходи					корисні моделі					промислові зразки				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Всього по Національній економіці	2297	1956	1993	1832	1667	4722	5325	6165	6136	5749	318	351	330	273	156
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	2	11	9	4		-	11	10	1	-	-	1	-	2	
Промисловість: добувна промисловість	276	287	275	265	194	578	605	577	503	274	163	205	176	137	99
переробна промисловість	12	13	7	24	8	14	67	71	60	35	1	-	-	1	-
в т. ч. машинобудування	264	263	266	236	182	560	537	488	439	238	166	209	179	136	99
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	165	148	165	158	84	309	279	275	241	108	68	9	52	44	31
Будівництво	3	4	2	5	4	4	1	18	4	1	1	-	-	-	-
Діяльність транспорту і зв'язку	6	7	6	2	7	28	11	7	4	5	10	2			-
Дослідження та розробки	5	10	14	24	7	7	13	19	12	15	6	2	12	5	-
Освіта	761	721	824	706	596	1172	1143	1338	1255	1225	64	47	52	20	11
			713	784	614			3968	4136	4031			18	18	7

- патент на винахід – різновид патенту, що видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід (видається терміном на 20 років). Відповідно до статті 465 Цивільного кодексу України термін чинності патенту на винахід може бути продовженим;

- деклараційний патент на винахід – різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну (видається терміном на шість років). Проте Цивільний кодекс України не передбачає видачі деклараційних патентів на винахід;

- деклараційний патент на корисну модель – різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель (видається терміном на 10 років);

- патент (деклараційний патент) на секретний винахід – різновид патенту, що видається на винахід, віднесений в установленому порядку до державної таємниці;

- деклараційний патент на секретну корисну модель – різновид патенту, що видається на корисну модель, віднесена до державної таємниці;

Іншими патентними законами встановлюються:

- патент на промисловий зразок – різновид патенту на об’єкт промислової власності, що видається за результатами формальної експертизи заявки на промисловий зразок терміном на 15 років;

Усі патенти, що видаються Державним департаментом інтелектуальної власності України на об’єкти промислової власності, мають чинність лише в межах України і протягом терміну, визначеного законодавством України.

5.10.2. Свідоцтва на об’єкти інтелектуальної власності

Свідоцтва видаються Держдепартаментом інтелектуальної власності України на компонування інтегральних мікросхем, торговельну марку, географічне зазначення походження товару. Вони засвідчують факт Державної реєстрації засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, а також право інтелектуальної власності на компонування інтегральних мікросхем.

Свідоцтво на торговельну марку видається будь-якій особі, яка має право на її одержання, терміном на 10 років. Продовження чинності свідоцтва здійснюється Держдепартаментом за клопотанням власника свідоцтва, що надається протягом останнього року його чинності. Проте Закон надає право власнику свідоцтва на торговельну марку продовжити чинність свідоцтва на кожні наступні 10 років після закінчення попередніх 10 років.

Свідоцтво на компонування інтегральної мікросхеми – документ, що засвідчує факт реєстрації Держдепартаментом зазначеного компону-

вання і право інтелектуальної власності на нього. Термін чинності свідоцтва 10 років обчислюється від дати подання заявки або від дати першого використання компонування інтегральних мікросхем.

Свідоцтво на географічне зазначення походження товару – це документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару або право особи на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару. Термін чинності свідоцтва на географічне зазначення походження товару обчислюється від дати подання заявки до Держдепартаменту і діє без обмеження терміну.

Отже, крім об'єктів авторського права і суміжних прав, на всі інші результати інтелектуальної діяльності людини видаються охоронні документи – патенти або свідоцтва.

5.11. Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах

5.11.1. Загальні положення

Однією з форм реалізації своїх прав інтелектуальної власності є патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах. Відповідно до чинного законодавства України твори науки, літератури і мистецтва не патентуються ні в Україні, ні за її межами, тобто охорона зазначених творів, створених в Україні, здійснюється в іноземній державі за одними правилами, а об'єкти промислової власності – за іншими.

Україна є членом міжнародних угод з авторського права. За правилами цих угод твори українських авторів, створених в Україні чи в будь-якій іншій країні-учасниці цих самих угод, мають таку саму охорону як і твори громадян цієї країни.

Для одержання охорони об'єкта промислової власності у будь-якій іншій країні цей об'єкт обов'язково запатентується в тій країні, де необхідно отримати правову охорону цього об'єкта. Без патентування об'єкт промислової власності може бути використаний у будь-якій країні без дозволу власника патенту в Україні і без виплати йому належної винагороди.

Патентні права мають територіальний характер, вони діють лише в межах України. Звідси патент, виданий патентним відомством України, дійсний лише в межах України. Для того, щоб захистити патентні права українського винахідника в іншій державі, треба цей самий винахід запатентувати ще раз, але тепер в іншій країні. Без патенту на винахід в іншій країні з дозволу чи без дозволу винахідник правового захисту не матиме.

Передумовою закордонного патентування об'єктів промислової власності є наявність можливості укласти ліцензійні договори на викорис-

тання запатентованих в Україні об'єктів. Слід зазначити, що торгівля ліцензіями – одна із самих вигідних торговельних операцій. Тому будь-яка країна, що володіє науково-технічним потенціалом, прагне укласти ліцензійні договори з ліцензійними партнерами. У ряді випадків ліцензійні договори бувають багато вигіднішими, ніж торгівля товаром, виробленим на основі об'єктів промислової власності.

На одержання охорони об'єкта промислової власності в будь-якій іншій країні цей об'єкт запатентується в тій країні, де необхідно отримати правову охорону цього об'єкта. Без патентування об'єкт промислової власності може бути використаний без дозволу власника патенту.

За певних обставин патентування об'єкта промислової власності за кордоном – це крайня потреба, що обходиться особі, яка побажала здійснити цю дію, досить дорого. Патентування в іноземній державі – це тривалий, складний і дорогий процес, що потребує значних витрат сил та коштів. Тому якщо можна обійтися без закордонного патентування, краще до нього не вдаватися. Патентування заради патентування недоцільне.

Само по собі патентування за кордоном ніколи і ніякої шкоди патентовласнику не приносить. Навпаки, таке закордонне патентування засвідчує авторський і державний пріоритет, свідчить про високий рівень науково-технічної думки на батьківщині створення того чи іншого об'єкта промислової власності, що має велике значення в міжнародному науково-технічному співробітництві.

Нарівні з позитивними характеристиками закордонного патентування цей процес має і певні негативні наслідки. Будь-яке патентування, в тому числі і в іноземній державі, включає подання у заявочних матеріалах такого повного опису сутності об'єкта промислової власності, що дозволяє фахівцю ним скористатися, тобто повний опис сутності об'єкта промислової власності дозволяє будь-якій особі використати запатентований об'єкт без дозволу патентовласника і без виплати належної винагороди, але таке використання можливе поза межами чинності патенту.

Закордонне патентування будь-якого об'єкта промислової власності доцільне тоді, коли є повна впевненість в тому, що запатентований об'єкт буде мати попит в країні патентування. Тому перед патентуванням того чи іншого об'єкта необхідно ретельно вивчити кон'юнктуру ринку в країні патентування. Якщо такої впевненості немає, то патентування у цій країні недоцільне.

Закордонне патентування має відповідати певним вимогам: патентоздатності об'єкта, який передбачається патентувати за кордоном у країні патентування; патентній чистоті об'єкта, який має патентуватися.

Патентоздатність об'єкта патентування за законодавством різних країн не однакова. Тому перед патентуванням треба ретельно вивчити законодавство країни патентування і обов'язково визначити умови патентоздатності об'єкта, який передбачається патентувати, він має відповідати вимогам патентоздатності країни патентування.

Патентна чистота об'єкта патентування – це поняття властиве патентній системі охорони промислової власності, суть якого полягає в тому, що об'єкт, який передбачається патентувати в країні патентування, не підпадає під чинність інших патентів цієї країни, тобто об'єкт, який збираються патентувати не порушує патентних прав інших осіб. У разі порушення цієї умови настають серйозні негативні наслідки. Це може бути арешт товарів, ввезених чи виготовлених з порушенням патентів інших осіб, сплата солідних штрафів, відшкодування заподіяних збитків, а також ув'язнення.

Патенточистими вважаються такі об'єкти, що не порушують чужих патентних прав. Отже, патентоволодільці інших патентів не можуть висунути будь-яких претензій до заявника, який бажає запатентувати той чи інший об'єкт в країні патентування, якщо об'єкт патенточистий.

5.11.2. Умови патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах

Патентування об'єктів промислової власності в зарубіжних країнах є однією із форм реалізації своїх патентних прав фізичними і юридичними особами України. Відповідно до Конституції України суб'єкти патентних прав мають право володіти, користуватися і розпоряджатися належними їм об'єктами промислової власності. Але повної безмежної свободи права не буває. Свобода розпоряджатися своїм об'єктом промислової власності певною мірою обмежена. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, існує дозвільний порядок закордонного патентування.

Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (2000р.) встановлено певне обмеження, яке полягає в тому, що до подання заявки на одержання охоронного документа на об'єкт патентування в іноземній державі, заявник зобов'язаний подати заяву до Держдепартаменту інтелектуальної власності України і повідомити його про наміри здійснити таке патентування. Якщо протягом трьох місяців від дати надходження цього повідомлення до Держдепартаменту інтелектуальної власності повідомлення про заборону закордонного патентування даного об'єкта не надійде, заявник має право подати заявку до патентного органу іншої держави.

З наведеної норми випливає:

- об'єкт промислової власності, який передбачається патентувати за кордоном, має бути спочатку запатентований в Україні;
- зазначене правило стосується також і міжнародної заявки, яка подана відповідно до Договору про патентну кооперацію;
- закордонне патентування можливе лише з дозволу Держдепартаменту інтелектуальної власності України, яке надається за відсутності заборони Держдепартаментом закордонного патентування;
- усі матеріали про закордонне патентування в обов'язковому порядку проходять через Держдепартамент інтелектуальної власності України.

Будь-яка фізична чи юридична особа може виступати заявником закордонного патентування, таке саме право належить будь-якому правонаступнику заявника.

Найчастіше заявка про намір здійснити патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах подається одночасно із заявкою на видачу патенту на цей об'єкт. У заявці на закордонне патентування має бути зазначено: заявник в Україні, держава патентування, процедура патентування, мета патентування.

До заявки про закордонне патентування має бути додано: повний комплект заявки на об'єкт промислової власності – копія заявки на видачу патенту в Україні на цей самий об'єкт, опис об'єкта, формула винаходу, креслення та інші ілюстративні матеріали, реферат.

До заявки про закордонне патентування обов'язково має додаватися документ, що засвідчує подання заявки на об'єкт промислової власності в Україні (розписку про прийняття заявки, рішення про встановлення дати подання заявки, повідомлення про можливість проведення експертизи по суті). Заявка має бути підписана заявником, який несе відповідальність за подану інформацію.

До матеріалів заявки на закордонне патентування входить також експертний висновок про можливість опублікування матеріалів про об'єкт промислової власності у пресі чи в інших засобах масової інформації.

Після відповідної реєстрації поданої заявки про закордонне патентування Держдепартамент інтелектуальної власності розглядає зазначену заявку і після розгляду надісланих матеріалів надає заявнику довідку про їх одержання. За результатами розгляду заявочних матеріалів на закордонне патентування Держдепартамент інтелектуальної власності приймає рішення про можливість патентування чи про його недоцільність.

5.11.3. Договір про патентну кооперацію (РСТ)

Об'єкт промислової власності може одержати правову охорону в зарубіжних країнах лише за умови запатентування цього об'єкта у цій самій країні. Коли мова йде про об'єкти промислової власності, попит на які може виявитися у ряді країн, тоді постає питання про патентування цього об'єкта у кожній з цих країн. Це набагато ускладнює патентування об'єкта у зарубіжних країнах, при цьому підвищуються фінансові витрати на патентування, продовжується тривалість патентування тощо.

Фахівці-патентознавці давно почали пошук способів певного спрощення і полегшення процедури патентування об'єктів промислової власності в кількох зарубіжних країнах одночасно. Цей пошук завершився успішно

Виконавчий орган Паризького союзу з охорони промислової власності провів відповідну роботу і підготував текст міжнародного договору під назвою Договір про патентну кооперацію або РСТ (1978 р.). Це угода про міжнародне співробітництво у сфері патентування у кількох країнах одночасно. Зазначений Договір стосується лише процедури розгляду заявки на винаходи, він не передбачає видачі міжнародних патентів.

Заявка, що подається за процедурою Договору про патентну кооперацію (РСТ), називається міжнародною заявкою. Вона подається до національного патентного відомства, в Україні – до Держдепартаменту інтелектуальної власності. Проте Договір передбачає можливість подання міжнародної заявки до Міжнародного бюро ВОІВ, яке виступає як одержуюче відомство. Міжнародна заявка діє як національна від дати міжнародного подання у тих Договірних державах, що зазначені заявником у його заявці.

Міжнародна заявка має відповідати певним встановленим стандартам. За підготовку і подання міжнародної заявки встановлено єдиний тариф, що сплачується в єдиній валюті і до одного відомства (одержуючого відомства).

Одержуюче відомство передусім перевіряє відповідність матеріалів міжнародної заявки щодо встановлених вимог, визначає дату надходження заявки. Один примірник заявки відомство пересилає Міжнародному бюро ВОІВ для реєстрації (реєстраційний примірник), а другий примірник – до Міжнародного пошукового органу (копія для пошуку), третій примірник залишається в одержуючого відомства.

Наступним етапом у роботі з міжнародною заявкою є здійснення міжнародного пошуку, тобто пошуку усіх джерел інформації, що в тій чи іншій мірі стосується міжнародної заявки.

Міжнародний пошук за заявкою завершується звітом, що передається заявникові протягом чотирьох-п'яти місяців від дати подання міжнародної заявки. Відомості про технічний рівень у сфері, про яку йдеться в міжнародній заявці, надають можливість заявникові правильно оцінити свої шанси на одержання патенту в країнах, у яких заявник бажає одер-

жати правову охорону на свій винахід. Високий кваліфікаційний рівень міжнародного пошуку дає можливість заявникові уникнути безпідставного оскарження виданого на його підставі патенту.

На підставі звіту про Міжнародний пошук заявник має вирішити питання про проведення попередньої експертизи заявки. За Договором така попередня експертиза не є обов'язковою для країн, що приєдналися до цього Договору. Попередня експертиза може проводитися на прохання заявника. Для проведення попередньої експертизи міжнародної заявки призначається Міжнародний орган попередньої експертизи, рішення якого повідомляються заявникові і вони визначають рівень патентоздатності пропозиції. Результати Міжнародної попередньої експертизи є основою для вирішення заявником питання про свої шанси на одержання патентів.

Результати Міжнародної попередньої експертизи мають важливе значення і для країн, де експертиза заявок по суті не проводиться, а патенти видаються під відповідальність заявника, тому заявник за результатами Міжнародної попередньої експертизи може зробити висновок про недоцільність домагатися видачі патенту, він може відізнати свою міжнародну заявку, або не вживати ніяких дій взагалі.

Незручність закордонного патентування проявляється особливо у разі патентування одного і того самого об'єкта промислової власності у кількох країнах відразу. Тому фахівці патентного права давно вже прагнули створити патент, виданий в одній державі, який мав би чинність хоч би у кількох державах. Кількома Європейськими країнами була підписана Конвенція про видачу Європейських патентів (1973 р.). Патенти, видані цією Організацією, називаються Європейськими патентами. Вони мають чинність у тій країні, яка є членом цієї Організації і для якої виданий патент на рівні з національним патентом цієї країни, якщо Конвенцією не передбачається інше.

Зазначені патенти видаються на будь-які винаходи, придатні для використання, є новими і визначають винахідницький крок вперед. Конвенція не визнає об'єктами винаходів наукові відкриття, наукові теорії та математичні методи, естетичні твори, схеми, правила і методи для виконання розумових операцій, спортивних та розважальних ігор чи занять бізнесом і програм для комп'ютерів.

Право на Європейський патент належить винахідникові або його правонаступникові (спадкоємцеві). Право на Європейський патент за розробку винаходу в порядку виконання трудового договору має визначатися відповідно до законодавства тієї країни, в якій винахідник в основному працює.

Чинність Європейського патенту визначається терміном 20 років від дати оформлення заявки. Проте кожна з договірних держав має право визначати чинність Європейського патенту, виданого їй, більш тривалим терміном відповідно до свого національного законодавства.

5.11.4. Особливості реєстрації торговельної марки та географічного зазначення походження товару в іноземних державах

Як відомо, патентування торговельної марки не проводиться, здійснюється лише її державна реєстрація. Проте сучасний обіг товарів між державами зумовлює потребу реєстрації торговельних марок в іноземних державах. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» будь-яка особа має право зареєструвати торговельну марку в іноземних державах. Проте чинність свідоцтва на торговельну марку обмежується територією тієї держави, яка видала свідоцтво. Для одержання правової охорони торговельної марки у кількох країнах її треба зареєструвати у кожній з цих країн. Така процедура складна і дорога, за реєстрацію марки потрібно платити встановлений збір.

Тому вже давно почали пошуки способів реєстрації марок у кількох державах одночасно. Ще у 1891 році була прийнята Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків, до якої приєдналась Україна. Ця угода передбачає міжнародну реєстрацію марки у Міжнародному бюро ВОІВ у Женеві. Така реєстрація має чинність у ряді країн за бажанням заявника, а потенційно – в усіх країнах-учасницях цієї угоди. Така реєстрація надає власнику марки ряд переваг. Для одержання правової охорони марки в кількох країнах заявнику не потрібно подавати заявки до патентного відомства кожної з них, до того ж різними мовами, і в кожній з них сплачувати збір.

Реєстрація марки в іноземній державі здійснюється відповідно до Мадридської угоди про реєстрацію знаків. Заявка на таку реєстрацію передається через Держдепартамент інтелектуальної власності України.

Заявник після реєстрації марки в країні походження надає лише одну заявку і лише французькою мовою і сплачує мито до одного органу (Міжнародного бюро). Проте в Україні відповідний протокол не набув чинності.

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товару» (1999 р.) дозволяє реєструвати географічне зазначення походження товару в іноземних державах. Стаття 16 цього Закону проголошує, що заявка на реєстрацію в іноземній державі географічного зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути надана тільки після його реєстрації в Україні.

Для полегшення реєстрації географічного зазначення походження товару варто скористатися Лісабонською угодою про охорону найменувань місць походження і міжнародної реєстрації (1958 р.). Зазначена угода має своєю метою забезпечити охорону місць походження, тобто географічної назви країни, регіону або місцевості, яка служить для позначення виробу, що походить з даної країни, регіону або місцевості, якість

та властивості якого пояснюються виключно або головним чином географічним середовищем, включаючи природні і людські фактори.

За заявкою компетентного органу держави-учасниці Угоди таке найменування реєструється Міжнародним бюро ВОІВ, яке сповіщає про реєстрацію інші держави-учасниці Угоди, які зобов'язані охороняти зареєстроване у міжнародному порядку найменування стільки, скільки це найменування охороняється в країні його походження.

?

Поміркуйте

1. Назвіть групи об'єктів інтелектуальної власності.
2. Поясніть механізм виникнення права на об'єкти інтелектуальної власності: на твори літератури, науки, мистецтва та об'єкти суміжних прав.
3. Розкрийте сутність виникнення та оформлення права на окремі об'єкти інтелектуальної власності.
4. Розкрийте сутність виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на наукове відкриття.
5. Розкрийте сутність виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на топографію ІМС.
6. Розкрийте сутність виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.
7. Розкрийте сутність виникнення та оформлення права інтелектуальної власності на селекційні досягнення.
8. Назвіть склад заявки на винаходи і корисні моделі.
9. Для яких цілей проводиться формальна і кваліфікаційна експертизи заявки на винаходи?
10. Розкрийте механізм виникнення права на об'єкти індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.
11. Назвіть охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності.
12. Назвіть патенти на об'єкти інтелектуальної власності.
13. Назвіть свідоцтва на об'єкти інтелектуальної власності.
14. Назвіть правовий механізм охорони об'єктів інтелектуальної власності.
15. Обґрунтуйте необхідність закордонного патентування об'єктів промислової власності.
16. Охарактеризуйте Договір про патентну кооперацію.
17. Охарактеризуйте Європейський патент.
18. Охарактеризуйте особливості реєстрації в іноземних державах торговельної марки і географічного зазначення походження товару.

СУБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 6.1. Загальні положення
- 6.2. Автори – творці об'єктів права інтелектуальної власності
- 6.3. Заявники як суб'єкти права інтелектуальної власності
- 6.4. правонаступники як суб'єкти права інтелектуальної власності

Ключові поняття та терміни	
автори	роботодавці
замовники	спадкоємці
заявники	співавторство
колективний твір	співробітництво
майнові права	суб'єкт права інтелектуальної власності
патентні повірені	творці інтелектуальної власності
похідні твори	фізичні особи
правонаступники	юридичні особи

6.1. Загальні положення

Суб'єктом права вважають того, хто може мати право; того, хто може бути носієм права. Загальним визначенням суб'єкта права є таке: «Суб'єкт права – це людина або організація чи інше соціальне утворення, які законом наділені здатністю мати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки і, отже, бути учасниками правовідносин».

Суб'єктом права інтелектуальної власності є творці інтелектуальної власності. Творцями насамперед можуть бути тільки фізичні особи – люди, творчою працею яких створюються інтелектуальна власність. Крім того, суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які самі не створювали об'єкти права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єктами цього права згідно із законом або договором. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути також і держава в особі її органів.

Отже, суб'єктом права може бути будь-яка людина (фізична особа) незалежно від громадянства, постійного місця проживання, роду занять

та інших її особистих чинників. Це може бути громадянин України, громадянин іншої держави і особа без громадянства. Не має значення і вік фізичної особи – носієм права може бути і щойно народжене немовля, не має значення і психічний стан фізичної особи. Зараз на земній кулі не має людини, яка не була б суб'єктом права. Безправних суб'єктів не буває.

Суб'єктивне право інтелектуальної власності – це право його суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної власності.

Суб'єкти права інтелектуальної власності прийнято поділяти на дві групи. Перша група – це передусім творці інтелектуальної власності, якими можуть бути тільки фізичні особи – люди, творчою працею яких створюється інтелектуальна власність. Другу групу суб'єктів права інтелектуальної власності складають як фізичні, так і юридичні особи, які самі не створювали об'єктів права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єктами цього права згідно із законом чи договором.

Виходячи із чинного законодавства України про інтелектуальну власність, суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути насамперед автори творів у галузі науки, літератури та мистецтва, а також будь-яких науково-технічних досягнень, заявники, роботодавці та правонаступники.

6.2. Автори – творці об'єктів права інтелектуальної власності

Первинним суб'єктом авторського права є творець твору, тому авторами інтелектуальної власності визнаються лише творці творів у галузі науки, літератури та мистецтва, а також творці об'єктів промислової власності, тобто автори – це творці будь-яких об'єктів інтелектуальної власності.

Автором може бути лише людина, що свідомо створює той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Авторська дієздатність означає – бути автором якогось творіння, адже кожна людина щось творить, тобто людина здатна до творчої діяльності, яку слід назвати авторською або творчою дієздатністю. Саме ця здатність бути автором будь-якого результату інтелектуальної творчої діяльності не залежить від віку людини, тобто автором, творцем може бути і неповнолітня фізична особа.

Автором будь-якого творіння вважається лише той, хто власною творчою працею створив той чи інший результат інтелектуальної творчості. Саме творчий характер праці творця, що втілюється у творі, – це єдиний і універсальний критерій для виникнення права авторства на твір.

Слід відмітити, що той чи інший результат творчої діяльності може бути створений не одним автором, а двома або кількома. Такий вид співучасті у створенні цього результату прийнято називати співавторством. Воно може бути у будь-якому виді творчої діяльності.

Цивільно-правова теорія визнає два види співавторства:

- нероздільне співавторство, яке характеризується тим, що неможливо виділити працю кожного співавтора, воно властиве авторському праву, але здебільшого властиве науково-технічній творчості;
- роздільне співавторство, яке характеризується тим, що складові частки твору чітко визначені і відомо, хто із авторів створив ту чи іншу частку творчого результату.

Для визначення співавторства і, отже, права авторства за особами, які брали участь у створенні творчого результату, необхідні такі умови:

- творчий результат, створений спільною творчою працею співавторів, має бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле;
- спільна праця співавторів має бути творчою. Якщо один автор розповідає сюжет, а інший записує – це не співавторство. Тому не визнаються співавторами особи, що надали автору будь-яку технічну допомогу – креслярі, друкарки, консультанти, особи, які здійснили необхідні розрахунки, надали фінансову чи іншу матеріальну допомогу автору;
- має бути угода про спільну працю в письмовій або в усній формі;
- при роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину, водночас він є співавтором результату в цілому;
- співавторство має бути добровільним;
- при нероздільному співавторстві об'єкт спільної праці може використовуватися лише за спільною згодою всіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору, право на подання заявки на об'єкт промислової власності належить усім співавторам, якщо інше не передбачено угодою між ними;
- винагорода за використання об'єкта інтелектуальної власності належить усім співавторам у рівних частках, якщо інше не передбачено угодою між ними.

Від співавторства слід відрізнити співробітництво, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності за завданням певної організації (замовника). Такий колективний об'єкт (результат) належить юридичній особі, за завданням якої він створений.

Суб'єктами авторського права можуть бути не лише автори, а й інші фізичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону. Серед них особливе місце посідають так звані «інші особи», яким належить право на будь-який об'єкт інтелектуальної власності за законом. Це за загальним правилом юридичні особи, але не виключено, що ними можуть бути й фізичні особи, йдеться про роботодавців. Роботодавця не можна визнавати правонаступником, оскільки право інтелектуальної власності до нього не переходить від автора, а він за певних умов визнається-

ся суб'єктом цього права незалежно від волі автора. Мова йде про службові результати творчої діяльності, оскільки більшість об'єктів промислової власності створюються в порядку виконання службового завдання. В сучасних умовах за чинним законодавством України право на зазначені результати належать не тільки державним організаціям, а будь-яким підприємствам, установам і організаціям різних форм власності.

Закон про авторське право проголошує, що твір належить роботодавцю лише за умови, що автор перебуває в трудових відносинах з ним. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає умови, за яких за роботодавцем визнається право на службовий винахід чи корисну модель. Роботодавцеві належить об'єкт промислової власності лише за умови, що він створений автором, який перебуває в трудових відносинах з ним і з винахідником укладений письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому винагороди.

Подібне визначення правового режиму роботодавця є в Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Цей закон визначає, що право на одержання патенту на сорт рослин має роботодавець за умови, що сорт створено в порядку виконання автором службових обов'язків, конкретного завдання, що належним чином оформлено роботодавцем спеціальним договором про створення сорту. Цей договір має передбачати передачу прав на сорт рослин роботодавцю. Таким чином, якщо об'єкт інтелектуальної власності створений у порядку виконання службових обов'язків, він належить роботодавцеві, але такий висновок не в інтересах творця.

В Цивільному кодексі України визначено правовий режим, за яким роботодавцю належить право на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок за умови, що автор винаходу передав йому це право за договором, укладеним між роботодавцем і автором науково-технічного досягнення.

Право на одержання патенту роботодавець має за таких умов. Творець об'єкта промислової власності у письмовій формі повідомляє роботодавця про створений ним винахід, корисну модель, промисловий зразок з описом, що розкриває їх сутність досить ясно і повно. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання повідомлення не подасть заявки, то право на одержання патенту переходить до винахідника.

Якщо об'єкт промислової власності створено у зв'язку з виконанням трудового договору, наданням фінансової чи іншої матеріальної допомоги автору, на основі знань, досвіду та інформації роботодавця або іншого сприяння створенню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, останньому належить право на частину інтелектуальної власності на зазна-

чений об'єкт. Використання об'єктів промислової власності в такому разі здійснюється на умовах угоди, укладеної між роботодавцем і автором.

Відповідно до чинного законодавства України (ст. 429 Цивільного кодексу України) особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній особі, де він працює, спільно. Проте це не означає, що це право належить їм порівну. Очевидно при цьому необхідно враховувати внесок сторін у створення цього об'єкта, обсяг матеріальних витрат роботодавця, творчий внесок творця тощо. При цьому слід зазначити, що особисті немайнові права автора будь-якого досягнення інтелектуальної власності в усіх випадках належать автору, адже вони не відчужувані.

Майнові права належать роботодавцю за таких умов:

- творець об'єкта інтелектуальної власності перебував у трудових відносинах з роботодавцем на підставі договору трудового найму;
- договір найму визначає коло обов'язків творця, до числа яких входить обов'язок створювати об'єкти інтелектуальної власності;
- об'єкт інтелектуальної власності створено в порядку виконання трудового договору;
- об'єкт інтелектуальної власності слід визнавати службовим через умови, що роботодавець надавав творцю фінансову допомогу, сприяв творцеві у процесі створення зазначеного об'єкта. Ця допомога має бути такою, без якої об'єкт інтелектуальної власності не міг бути створеним;
- договір має бути укладений лише у письмовій формі;
- у договорі обов'язково має бути виражений розмір винагороди за використання об'єкта інтелектуальної власності, створеного за договором найму, терміни і порядок її виплати.

Крім трудового договору найму, не виключається за чинним законодавством України укладання і спеціального договору між роботодавцем і творцем об'єкта інтелектуальної власності, в якому визначаються права і обов'язки сторін.

При будь-якому використанні об'єктів інтелектуальної власності, створених за договором найму, роботодавець має право зазначати своє найменування або вимагати такого зазначення.

6.3. Заявники як суб'єкти права інтелектуальної власності

Суб'єктами права інтелектуальної власності безперечно є заявники. У переважній більшості заявники стають суб'єктами права інтелектуальної

власності на результат інтелектуальної творчої діяльності, який ними заявляється як об'єкт інтелектуальної власності.

Заявником може бути фізична і юридична особи. Заявниками за певних умов можуть бути фізичні особи – громадяни України, громадяни зарубіжних країн і особи без громадянства. Зазначені особи можуть бути заявниками на будь-який результат інтелектуальної творчої діяльності.

Для визнання права на твір науки, літератури та мистецтва не треба подавати будь-якої заявки органу державної влади. Проте автори, які цього бажають, мають право певним чином зафіксувати свої права на створений ними твір. Порядок реєстрації авторського права затверджений постановою Кабінетом Міністрів України (2001 р.). Державну реєстрацію прав на твори науки, літератури і мистецтва мають право здійснювати автори творів незалежно від громадянства та постійного місця проживання, а також фізичні і юридичні особи, які мають авторське право, роботодавець на замовлення і за рахунок якого створено твір, якщо інше не передбачено умовами договору між ним і автором, уповноважений представник автора або особа, що має авторське право.

Для державної реєстрації до Держдепартаменту заявники зобов'язані подати:

- заяву, складену за встановленою формою;
- один примірник твору в машинописній формі (опублікований чи не опублікований), фонограми та інші матеріали;
- платіжний документ про сплату збору за реєстрацію.

Державна реєстрація здійснюється Державним департаментом інтелектуальної власності відповідно до встановленого порядку. Ця установа складає і періодично видає каталоги всіх реєстрів. Факт реєстрації посвідчується свідоцтвом.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 11 проголошує, що для виникнення і здійснення прав на твір, передбачених чинним законодавством, не вимагається виконання будь-яких формальностей. Але особа, яка має авторські права, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Це знак у вигляді латинської літери С у колі ©, імені особи, яка має авторське право, і року першої публікації твору поміщається на кожному примірнику твору, так званий знак охорони копірайт (copyright).

Право на подання заявки на об'єкт промислової власності мають як фізичні, так і юридичні особи. До фізичних осіб відносяться громадяни України, громадяни інших держав та особи без громадянства. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» наголошує,

що іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права, передбачені цим законом.

Отже, фактично заявником може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має намір одержати правову охорону промислової власності за умови, що зазначена особа має право на одержання правового документа.

На одержання охоронного документа України заявниками можуть бути творці об'єктів інтелектуальної власності, створених їх творчою працею. Заявниками також можуть бути будь-які інші фізичні та юридичні особи, до яких право на подання заявки перейшло в силу закону чи договору. Заявниками також можуть бути представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені).

Іноземні заявники та особи без громадянства ведуть свої справи з Держдепартаментом інтелектуальної власності України лише через патентних повірених. Патентні повірені здійснюють свою діяльність на підставі Положення про представників у справах інтелектуальної власності України (патентних повірених). Основним обов'язком патентного повіреного є надання допомоги і послуг фізичним і юридичним особам у сфері охорони права на об'єкти охоронної власності, представляє інтереси зазначених осіб у Держдепартаменті інтелектуальної власності України. Патентні повірені виконують представницькі функції у судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами тощо.

Право на подання заявки на сорт рослин належить автору сорту (селекціонеру), якщо інше не передбачене законом. Якщо сорт створили спільно кілька селекціонерів, то всі вони мають однакові права на подання заявки, якщо інше не передбачене угодою між ними. Автору сорту рослин (селекціонеру) чи породи тварин належить право авторства, що є особистим немайновим правом і охороняється безстроково.

Якщо сорт рослин створено селекціонером у зв'язку з виконанням трудового договору або за дорученням роботодавця, з використанням досвіду, знань, секретів виробництва, обладнання, матеріальних і фінансових ресурсів роботодавця, то у разі коли трудовим договором (контрактом) між роботодавцем і селекціонером не передбачено інше, право на подання заявки на сорт рослин належить роботодавцю. За цих умов автор сорту подає роботодавцю письмове повідомлення про одержаний ним сорт з достатньо повним описом.

Роботодавець повинен протягом 60 днів від дати отримання повідомлення автора сорту подати до Держдепартаменту інтелектуальної власності заявку на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження відомостей про сорт

як конфіденційної інформації. У цей самий термін роботодавець повинен укласти з автором сорту письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому справедливої винагороди відповідно до економічної цінності сорту та іншої вигоди роботодавцю.

Якщо роботодавець не виконає вище зазначених вимог у встановлений термін чи не використовуватиме сорт, зберігаючи його відомості як конфіденційну інформацію більше чотирьох років від дати повідомлення автора сорту, то право на подання заявки на одержання патенту переходить до автора сорту, а за роботодавцем залишається переважне право на придбання невиключеної ліцензії на використання сорту.

Законом України «Про охорону прав на технічну інформацію» зазначається, що особа, яка бажає зареєструвати технічну інформацію і має на це право, подає до Держдепартаменту заявку на реєстрацію, яка може бути подана і через патентного повіреного.

Отже, заявником на реєстрацію технічної інформації може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має на це право.

Деякі особливості має заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» заявниками можуть бути особа або група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація та інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем. Відповідно до вищенаведеного Закону України заявниками можуть бути особи, які бажають скористатися уже зареєстрованою назвою місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товарів

На одержання охоронного документа України заявниками можуть бути творці об'єктів інтелектуальної власності, створених їх творчою працею. Заявниками також можуть бути будь-які інші фізичні і юридичні особи, до яких право на подання заявки перейшло в силу закону чи договору.

Отже, заявником може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має намір одержати правову охорону об'єкта промислової власності за умови, що зазначена особа має право на одержання охоронного документа. Заявниками також можуть бути представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені). Іноземні заявники та особи без громадянства ведуть свої справи з Держдепартаментом лише через патентних повірених. Вітчизняні заявники можуть вести такі справи через патентних повірених, але не зобов'язані. Щодо підприємств, організацій і установ різних форм власності, то вони можуть бути заявниками лише за умови, що вони наділені правами юридичної особи.

6.4. Правонаступники як суб'єкти права інтелектуальної власності

Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути також спадкоємці, інші фізичні та юридичні особи, до яких право інтелектуальної власності переходить згідно із законом чи договором, держава.

Спадкоємці можуть стати суб'єктом права інтелектуальної власності згідно із законом або за заповітом. Стаття 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує: «Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора». Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» містить таку норму: власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником (ст.28). Однією із сторін у такій угоді може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка стає правонаступником творця будь-якого об'єкта.

Із цієї норми випливає, що власник цих прав може ними розпоряджатися будь-яким іншим чином, тобто він може свої майнові права заповісти будь-якій іншій особі. Коло спадкоємців, до яких переходять майнові права власника патенту, визначаються чинним законодавством України.

Відповідно до чинного законодавства України про інтелектуальну власність правонаступниками творів можуть бути будь-які фізичні і юридичні особи, які стають ними згідно з договором або законом. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 31) проголошує, що майнові права можуть бути передані автором або іншою особою, яка має авторське право, іншій особі повністю або частково. Ця передача майнових прав автора оформляється авторським договором.

Будь-які результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом, визнані товаром. Щодо цього товару можуть вчинятися будь-які цивільно-правові угоди, тобто майнове право авторів на твори науки, літератури і мистецтва можуть бути об'єктами купівлі-продажу та інших цивільно-правових угод.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить поняття «інші особи», які мають авторське право. Якщо ці особи мають авторське право, то вони, безперечно, є суб'єктами авторського права. До цих осіб передусім належить роботодавець – він не є правонаступником автора. Закон наділяє його авторським правом за наявності певних умов.

Якщо майнові права автора передані іншій особі, то це є не що інше як правонаступництво, адже майнові права автора можуть бути передані іншій особі лише за дозволом. правонаступництвом у Цивільному праві

визнається перехід прав і обов'язків від однієї особи до іншої, у тому числі і за договором.

Правонаступником може бути й держава. За Законом України «Про авторське право та суміжні права» (ст.30) твори після закінчення терміну їх правової охорони стають надбанням суспільства. Це означає, що такі твори можуть бути використані будь-якою фізичною чи юридичною особою без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за їх використання. Проте користувачі зобов'язані оберігати право авторства, право на ім'я, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому посяганням на твір, що може завдати шкоди честі й репутації автора.

Авторським правом наділені також у певній мірі особи, в яких це право виникло на підставі ліцензійного договору – ліцензіати. Вони також не є правонаступниками, але за договором мають певні авторські права.

Цивільний кодекс України (ст. 435) передбачає більш широке коло осіб, які можуть мати авторське право, а саме: авторське право упорядників, збірників та складених творів, авторів похідних та колективних творів.

Авторське право належить авторові збірника та інших складених творів (упорядникові) на здійсненні ним підбір і розташування матеріалів, що є результатом творчої праці (упорядкування). Це саме варто сказати і про колективний твір. Видавці енциклопедій, періодичних збірників, наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань, не визнаються авторами цих творів. Але їм належить виключне право на використання таких видань у цілому. Отже, видавець зазначених видань не визнається автором видання в цілому, але він є тією особою, яка має авторське право.

Патентні закони України не знають такого суб'єкта як інша особа, яка має патентні права. Цим законам відомий один суб'єкт патентних прав – патентовласники, але патентному праву відома така особа (суб'єкт права) як першокористувач. Ним визнається будь-яка особа, яка до дати подання заявки до Держдепартаменту інтелектуальної власності в інтересах своєї діяльності з комерційною метою використала в Україні технологічне (технічне) вирішення, тож саме заявленому об'єкту промислової власності.

Суб'єктом патентного права може стати особа за рішенням суду. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» суд може у передбачених Законом випадках примусити власника патенту укласти із заінтересованою особою договір невиключної ліцензії.

Авторським правом наділені також у певній мірі особи, в яких воно виникло на підставі ліцензійного договору (ліцензіатів). Вони також не є правонаступниками, але за договором ліцензії мають певні авторські права.

Похідними творами визнаються переклади, переробки, аранжування та інші переробки. Особи, які здійснили переклад або переробку, визнаються авторами саме цих творів. Вони не є авторами первісних творів, але мають авторські права.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте суб'єкти права.
2. Охарактеризуйте фізичну особу як суб'єкта права інтелектуальної власності.
3. Охарактеризуйте юридичну особу як суб'єкта права інтелектуальної власності.
4. Охарактеризуйте автора як творця об'єкта інтелектуальної власності.
5. Охарактеризуйте співавторство у творчій діяльності.
6. Назвіть види співавторства у творчій діяльності.
7. Охарактеризуйте співробітництво у творчій діяльності.
8. Охарактеризуйте роботодавців як суб'єктів права інтелектуальної власності.
9. Охарактеризуйте заявників як суб'єктів права інтелектуальної власності.
10. Назвіть правонаступників як суб'єктів права інтелектуальної власності.
11. Охарактеризуйте першокористувачів як суб'єктів права інтелектуальної власності.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 7.1. Виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності
- 7.2. Права суб'єктів права інтелектуальної власності
- 7.3. Права суб'єктів авторського права
- 7.4. Право інтелектуальної власності авторів наукового відкриття
- 7.5. Право інтелектуальної власності суб'єктів суміжних прав
- 7.6. Право інтелектуальної власності суб'єктів промислової власності
- 7.7. Право інтелектуальної власності суб'єктів на компонування інтегральних мікросхем.
- 7.8. Право інтелектуальної власності авторів раціоналізаторських пропозицій
- 7.9. Право інтелектуальної власності авторів на селекційні досягнення
- 7.10. Право інтелектуальної власності суб'єктів засобів індивідуалізації цивільного обігу, товарів і послуг
- 7.11. Право інтелектуальної власності на результати наукових досліджень.
- 7.12. Право інтелектуальної власності авторів на комерційну таємницю
- 7.13. Обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності.
- 7.14. Авторська винагорода суб'єктів права інтелектуальної власності
- 7.15. Захист права інтелектуальної власності суб'єктів інтелектуальної власності

Ключові поняття та терміни	
абсолютне право	переклади творів
авторська винагорода	переробка творів
авторське суб'єктивне право	права виконавців
адаптація творів	право на використання твору
аранжування творів	право на імпорт
відтворення творів	право на пріоритет
виключне право	право першого заявника
майнове право	право авторства
обов'язки патентовласників	публічне виконання твору
обов'язки власників свідоцтв	публічне сповіщення
особисті немайнові права	розповсюдження творів
опублікування творів	суб'єктивне право інтелектуальної власності

7.1. Виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності

Суб'єктивне право інтелектуальної власності – це право його суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належними йому відповідно до закону результатами інтелектуальної власності людини. Зміст права інтелектуальної власності визначається так, як він визначається для звичайного права власності.

Отже, власник результату творчості може володіти і володіє ним так само як і звичайний власник. Але особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, яким належить право власності на носій результату інтелектуальної власності. Власники зазначених носіїв володіють результатами інтелектуальної власності від імені власника цього результату.

Щодо творів науки, літератури і мистецтва, то до їхнього оприлюднення (опублікування, публічного виконання, публічного показу тощо), володіння здійснюється їхніми авторами. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може, тобто фактичне володіння здійснює сам автор твору. Після опублікування твору чи оприлюднення іншим способом відповідно до його здатності до тиражування право володіння може переходити до третіх осіб.

Результати індивідуальної діяльності людини виражаються в нематеріальних благах, тобто вони нематеріальні. Проте вони можуть стати об'єктом правової оборони лише за умови, що зазначені результати можуть бути втілені у певний матеріальний об'єкт.

У суб'єктивному значенні право інтелектуальної власності – це особисті немайнові і майнові права, що відповідно до чинного законодавства України належать авторам того чи іншого результату інтелектуальної власності людини. Зазначені суб'єктивні права за своїм змістом схожі, проте мають певні відмінності залежно від видів інтелектуальної діяльності людини.

Слід зазначити, що початок виникнення суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності за видами цієї діяльності не збігаються.

Авторське суб'єктивне право виникає на твори науки, літератури і мистецтва з моменту надання цьому твору об'єктивної форми.

Суб'єктивні суміжні права виникають:

- суб'єктивне право виконавців – з моменту виконання твору;
- суб'єктивне право виробників фонограм (відеограм) – з моменту першої фіксації;
- суб'єктивні права організацій мовлення – з моменту першої передачі в ефір.

Щодо виникнення суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності, то чинне законодавство України вимагає певних юридичних дій, без яких зазначене право просто не виникає. Система юридичних дій об'єднує:

- подання заявки на пропозицію, яку заявник має намір через відповідний державний орган визнати тим чи іншим об'єктом інтелектуальної власності;
- здійснення необхідних експертиз заявок на видачу охоронного документа на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності;
- у разі позитивних результатів проведених експертиз здійснення державної реєстрації заявленого і атестованого об'єкта промислової власності;
- видача відповідного документа, що засвідчує виникнення суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності.

Суб'єктивні права на винахід, корисну модель, промисловий зразок виникають від дати подання заявок до Держдепартаменту інтелектуальної власності України, яке засвідчується патентом на ці об'єкти.

Суб'єктивні права на знаки для товарів і послуг виникають від дати подання заявки до Держдепартаменту інтелектуальної власності України, яке засвідчується свідоцтвом на ці знаки. Свідоцтво надає його власнику виключне право на користування і розпорядження знаком на свій розсуд.

Суб'єктивне право на сорт рослин виникає від дати подання заявки. Проте вказівок на виникнення суб'єктивних прав на селекційні досягнення в тваринництві у законодавстві не міститься.

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» момент виникнення суб'єктивних прав на зазначені топографії пов'язує з моментом внесення відомостей про топографію інтегральної мікросхеми до Реєстру. Саме з цього моменту Закон надає власнику зареєстрованої інтегральної мікросхеми виключне право використовувати топографію інтегральної мікросхеми на свій розсуд. Таку саму норму містить Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів».

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст.11 проголошує, що для визнання і здійснення прав на твір, передбачених чинним законодавством, не вимагається виконання будь-яких формальностей. Але особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права.

7.2. Права суб'єктів права інтелектуальної власності

Суспільні відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності людини, за своєю юридичною природою є цивільно-правовими і характеризуються такими загальними ознаками: вони є товарно-грошовими і мають вартісний характер; характеризуються самостійністю

і автономністю учасників зазначених відносин; юридичною рівністю сторін, як самостійних суб'єктів цивільного обігу.

В теорії цивільного права всі суб'єктивні права прийнято поділяти на особисті немайнові і майнові права. Цей поділ стосується і об'єктів інтелектуальної власності.

7.2.1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної діяльності людини

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності – це сукупність особистих, моральних, психологічних, логічних, духовних (немайнових в розумінні економічних) та інших прав людини, які не можуть відчужуватися від їх власника внаслідок самої природи.

Ці права належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Проте у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної діяльності людини можуть належати іншим особам, наприклад, спадкоємцям, творчим спілкам. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Особисті немайнові відносини тісно пов'язані із творцем об'єктів інтелектуальної власності. Права, що виникають із особистих немайнових відносин, невідчужувані від творця об'єкту цих відносин. Зазначені права належать лише йому.

Особисті немайнові права – це суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують деякі нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав.

Особисті немайнові права належать авторів об'єкта інтелектуальної власності незалежно від його майнових прав і зберігаються за ним у разі переходу його майнових прав на результати інтелектуальної діяльності до іншої особи. Право визнаватися автором результату інтелектуальної діяльності (право авторства) є особистим немайновим правом і може належати лише тій особі, творчою працею якої створений цей результат інтелектуальної діяльності. Проте право авторства є таким, що не відчужується і не передається.

До особистих немайнових прав інтелектуальної власності відносяться (ст.423 Цивільного кодексу України):

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

- право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. Проте окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній чи фізичній особі, тобто у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. Проте окремі особисті немайнові права можуть належати замовникові.

Особисті немайнові права є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом, вони не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Особисті немайнові права авторів мають моральний характер, вони є основою для суспільної оцінки того чи іншого автора та оцінки його вкладу у розвиток науки, культури, мистецтва та прискорення науково-технічного прогресу.

Отже, особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Проте у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам: наступникам, спадкоємцям, творчим спілкам тощо.

За своїм змістом особисті немайнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав та суб'єктів промислової власності певною мірою не збігаються, тому їх треба розглядати окремо.

7.2.2. Майнові права суб'єктів інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної діяльності людини

Майнове право – це право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної творчої діяльності людини, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею якої створено матеріальну річ (пристрій, прилад тощо). Можна сказати, що це економічний результат інтелектуальної праці людини, тобто майнове право – це право власника, особи, яка здійснює право господарського відання майном, а також право авторів на винагороду. Майнові права творців наділяють їх юридично забезпеченою можливістю одержувати певні матеріальні блага за рахунок монопольного використання результатів своєї інтелектуальної діяльності.

Майнові права – це суб’єктивні права учасників правовідносин, що пов’язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну. Майнові права – це права власника, особи, що здійснює право господарського відання майном, а також зобов’язаннями (наприклад, на відшкодування шкоди), право авторів на винагороду, спадкові права.

Характер майнових прав у сфері інтелектуальної власності зумовлює їх абсолютний характер. Право суб’єкта інтелектуальної власності кореспондує відповідний обов’язок будь-яких третіх осіб – вони зобов’язані не порушувати право суб’єкта інтелектуальної власності, дотримуватися його і поважати. Отже, порушником права інтелектуальної власності може бути будь-яка третя особа, яка й буде відповідачем за позовом про порушення цього права.

Цивільний кодекс України (ст. 424) проголошує такі майнові права інтелектуальної власності:

- право на використання об’єктів інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об’єктів інтелектуальної власності;
- право перешкоджати неправомірному використанню об’єктів права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові відносини у сфері інтелектуальної власності є виключними, що зумовлюється абсолютними правами суб’єктів інтелектуальної власності. Це означає, що будь-яка третя особа може використати об’єкт права інтелектуальної власності лише за дозволом суб’єкта цього права. Адже право на використання об’єкта інтелектуальної власності належить виключно володільцю цього права, тобто власнику правоохоронного документа.

Майнове право суб’єктів права інтелектуальної власності є найбільш важливим, оскільки не всі автори об’єктів інтелектуальної діяльності створюють їх заради свого особистого морального задоволення, хоча такі не виключаються. Переважна більшість творців використовують свій дар для здобуття вигоди для себе та для своїх близьких. Адже творчий процес – це передусім важка і кропітка праця, якою певна група людей здобуває собі хліб насущний. І такого визнання не варто боятися чи осуджувати його. Це природна об’єктивна властивість людей – прагнути забезпечити собі гідний рівень життя. Тому, здебільшого, метою інтелектуальної творчої праці є здобуття певних матеріальних благ. Законодавство всіх країн світу прагне належним чином забезпечити творців відповідними матеріальними благами і правами на використання їх творів. В усьому світі творці нового, суспільно значимого наділені майновими

правами. Ці права наділяють творців юридично забезпеченою можливістю одержувати певні матеріальні блага за рахунок монопольного використання результатів інтелектуальної діяльності. Законодавство багатьох країн світу, крім майнових прав, наділяють творців також певними майновими пільгами.

Майнові права, об'єктом яких є результати інтелектуальної діяльності, можуть виникати між творцями цих результатів і будь-якою іншою особою. Суб'єктами майнових прав можуть бути не лише творці результатів інтелектуальної власності, а й інші особи, яким творці передали свої права на цей результат.

Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах. Майнові права можуть бути передані відповідно до закону повністю або частково іншій особі. Умови передавання майнових прав інтелектуальної власності визначаються договором.

Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, може використовувати цей об'єкт на власний розсуд, з додержанням при цьому прав інших осіб (ст. 426 Цивільного кодексу України). Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім правомірного використання без такого дозволу.

Основним майновим правом авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, топографії ІМС і раціоналізаторських пропозицій є право на винагороду.

7.3. Права інтелектуальної власності суб'єктів авторського права

7.3.1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури та мистецтва

Зазначені права визначені статтею 438 Цивільного кодексу України.

Право авторства – це одне з головних прав, що виникають у автора у зв'язку зі створенням твору науки, літератури і мистецтва, яке характеризується як юридично забезпечена можливість особи вважатися автором твору і вимагати визнання цього факту від інших осіб. Лише дійсний творець того чи іншого твору науки, літератури і мистецтва має право називати себе автором створеного ним твору. Це право абсолютне, оскільки йому кореспондують обов'язки всіх і кожного утримуватися від порушення цієї правомочності автора. Право авторства засвідчує факт створення даного

твору конкретною особою. Визнання права авторства за тією або іншою особою є своєрідним засобом індивідуалізації творчої праці, а також формою суспільного визнання твору результатом інтелектуальної власності за конкретною особою, що має важливе значення для самого автора.

Право авторства є невіддільним від особистості автора. Воно може належати тільки справжньому автору і є невідчужуваним і таким, що не передається на будь-якій підставі, в тому числі за договором або у спадок. Право авторства є правом абсолютним і породжується самим фактом створення твору і не залежить від того чи обнародовано цей твір чи ні, чи створено його в порядку виконання трудового договору або незалежно від нього, чи використовується цей твір будь-ким чи ні.

Слід відрізнити право авторства від просто авторства. Право авторства належить певній особі, яка створила твір. Зміст твору певною мірою характеризує самого автора, його особистість. Право авторства належить автору протягом його життя і після смерті. Авторство не припиняється ніколи. Воно продовжує жити і без автора.

Право авторства не потребує для його визнання будь-якої формалізації. Воно породжується самим фактом створення твору. Авторство невідчужуване, його не можна передати іншим особам, але від нього не можна і відмовитися. Право авторства зумовлює всі інші авторські права.

Авторові твору належить виключне право на використання твору в будь-якій формі і будь-якому способі. Виключне право – право, коли будь-яка особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на це відповідного дозволу (ліцензії, за винятком випадків, передбачених законом).

Виключне право дозволяє або забороняє:

- копіювання творів;
- публічне виконання і публічне повідомлення твору;
- публічний показ;
- будь-яке повторне публічне сповіщення (повідомлення) в ефір або по проводах уже переданих в ефір творів, за умови, що вони виконуються в інших організаціях;
- переклад творів;
- переробку, адаптацію, аранжування та інші подібні зміни твору;
- поширення шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом, здачі в найм або на прокат та інша передача до першого продажу копій твору;
- здавання в майновий найм або комерційний прокат оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, му-

- імпорт примірників творів.

Право на авторське ім'я. Воно надає автору право обнародувати свій твір під власним іменем; видати твір під вигаданим іменем (псевдонімом), або взагалі без згадування свого імені (анонімно). Автор може використати або дозволити використання твору під своїм справжнім ім'ям, під вигаданих ім'ям (псевдонімом) або без позначення імені (анонімно). Обираючи один із цих варіантів, автор реалізує своє право на ім'я. Він також має право вимагати зазначення свого імені щоразу при виданні, публічному виконанні, передачі по радіо, цитуванні чи іншому використанні свого твору. Право на ім'я включає в себе можливість вимагати, щоб ім'я автора не перекручувалося в разі його згадки особами, які використовують його твір. При цьому автор може просити при зазначенні його імені називати також його титули, звання тощо.

Право на вибір способу зазначення імені автора, а також на розкриття псевдоніма чи аноніма є особистим правом автора. Лише у разі, коли автор у своєму творі порушив чийсь права (наприклад, образив когось), на вимогу слідчих органів або суду видавництва, редакції газет чи театру, кому відоме справжнє ім'я автора, можуть розкрити його псевдонім чи анонім.

Ім'я автора може зазначатися прізвищем та його ініціалами, або іменем і прізвищем. При використанні твору, створеного кількома авторами, їх імена зазначаються у такій послідовності, яку вони визначили за своєю згодою. Авторство твору може позначатися спеціально вигаданим ім'ям – псевдонімом.

Автор має право взагалі не зазначати свого імені, тобто обнародувати твір без зазначення свого імені або зазначати його лише ініціалами. Справжнє ім'я аноніма може бути розкрито лише з дозволу автора.

Одним із досить важливих особистих немайнових прав автора є його право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або іншому посяганню на твір, що може заподіяти шкоди честі і репутації автора.

Факт зазначення на творі імені певної особи означає презумпцію приналежності авторства твору даній особі. Автор сам визначає спосіб і повноту зазначення свого справжнього імені.

Автор не тільки має право на свій твір, він також несе відповідальність, принаймні перед суспільством, за зміст твору, його художній рівень тощо. У будь-якому творі у тій чи іншій мірі відображається індивідуальність автора, його світосприйняття, бачення реальності тощо. Тому він не може допускати, щоб цей прояв його індивідуальності був би ким-

небудь переіначений. Тому Закон встановив право автора на недоторканість його творіння.

У разі смерті автора недоторканість твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваженого недоторканість твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами, серед яких можуть бути творчі спілки тощо.

Право на захист репутації автора. З моменту створення твору за його автором закріплюється право на захист твору, включаючи його назву, від будь якого перекручення або інших дій, здатних заподіяти шкоду честі та гідності автора. Забороняється без згоди автора вносити якінебудь зміни в сам твір, його назву або у зазначення імені автора, особливо на стадії підготовки твору до обнародування.

Право на недоторканість твору. Означає можливість протидіяти будь-якому перекручуванню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Це означає, що:

- забороняються без дозволу автора чи його правонаступників вносити будь-які зміни як до самого твору, так і для його назви та позначення імені автора;
- не допускається без дозволу автора супроводжувати твір, що видається, ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями, поясненнями, доповнювати або скорочувати твір;
- переклад твору іншою мовою з метою випуску у світ допускається лише за згодою автора або його правонаступників – на підставі договору.

Контроль за дотриманням вимог недоторканості твору здійснює Державне агентство України з авторських і суміжних прав.

Право на імпорт примірників твору – виняткове право автора імпортувати примірники твору з метою розповсюдження. Це право надає автору твору можливість ефективніше здійснювати право на розповсюдження, що йому належить.

Авторське право перекладачів і авторів інших похідних творів. Перекладачам і авторам інших похідних творів належить авторське право на здійснення ними переклад, адаптацію, аранжування та іншу переробку. Перекладачі або автори інших похідних творів користуються авторським правом на створений ними твір за умови дотримання ними прав автора, твір якого зазнав перекладу, адаптації, аранжування або іншої переробки. Авторське право перекладачів або авторів інших похідних творів не перешкоджає іншим особам здійснювати свої переклади і переробки тих самих творів.

Авторське право на збірники чи інші складені твори. Авторів збірних та інших складених творів (упорядників) належить авторське право на здійснений ним підбір і розташування творів або інших даних, що є результатом творчої праці (упорядкування). Упорядник збірника користується авторським правом за умови дотримання прав авторів кожного з творів, включених до складеного твору.

Автори творів, включених до складених творів, мають право використовувати свої твори незалежно від складеного твору, якщо інше не передбачено авторським договором з упорядником збірника. Авторське право упорядника збірника не перешкоджає іншим особам здійснювати самостійний підбір або розташування тих самих творів або інших даних для створення своїх творів.

Видавцям енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення. Автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором.

Авторське право на аудіовізуальний твір. Авторами аудіовізуального твору є:

- режисер-постановник;
- автор сценарію, текстів, діалогів;
- автор спеціально створеного для аудіовізуального твору, музичного твору з текстом або без нього;
- художник-постановник;
- оператор-постановник.

Автори, які зробили внесок або зобов'язалися зробити внесок у створення аудіовізуального твору і передали свої майнові права організації, що здійснює виробництво аудіовізуального твору чи продюсеру цього твору, не мають права заперечувати проти:

- виконання цього твору;
- його відтворення, розповсюдження;
- публічних показів, публічних демонстрацій, публічного сповіщення;
- субтитрування і дублювання його тексту, крім права на окреме публічне виконання музичних творів, включених до аудіовізуального твору;

За оприлюднення і кожне публічне виконання чи сповіщення аудіовізуального твору, його здавання у майновий найм або комерційний прокат

Виключне право авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва. Це право містить і право участі у практичній реалізації проєктів цих творів. Сутність цього права полягає в тому, що автор зазначених творів має право вимагати своєї особистої участі при їх реалізації. Це означає також, що автор має право брати участь уже при розробці документації для реалізації зазначеного твору. Закон України «Про архітектурну діяльність» підкреслює, що замовник і підрядник, які реалізують архітектурний проєкт, зобов'язані залучати архітектора – автора проєкту до участі в розробці проєктної документації на будівництво, а також до авторського нагляду. Основною метою цього припису є потреба забезпечення контролю за точним втіленням авторського твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва в реальні об'єкти.

Авторське право на службові твори. Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить автору. Виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачене трудовим договором (контрактом) та (або) договором між автором і роботодавцем.

За створення і використання службового твору автору твору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюється трудовим договором (контрактом) та договором між автором та роботодавцем.

Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт в якому втілено твір. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт в якому втілено твір не залежить одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта в якому втілено твір не означає відчуження авторського права і навпаки.

Власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору об'єктного мистецтва чи архітектури, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування автору твору ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення.

7.3.2. Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури та мистецтва

Майнові права на твір належать його автору, якщо інше не встановлено законом чи договором. Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст.15 визначає коло майнових прав, що належать авторам творів, науки, літератури і мистецтва. Автору або іншій особі, яка має авторське право, належить право на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Право на використання – це і є вилучення із твору його

корисних якостей будь-яким способом, що не суперечить закону. Це, перш за все, забезпечення вільного доступу інших осіб до твору. Яким чином, в який спосіб визначити цей доступ третіх осіб до твору – вирішує автор.

У Цивільному кодексі України (ст.441) використання твору трактується як:

- опублікування (випуск у світ);
- відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
- переклад;
- переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
- включення складовою частиною до збірників, баз даних, антології, енциклопедії тощо;
- публічне виконання;
- продаж, передання в найм (оренду);
- імпорт його примірників, примірників його перекладу, переробок тощо.

Опублікування (випуск твору в світ) – один із найпоширеніших способів використання творів. Право першого опублікування твору належить самому автору. Тільки він в праві вирішувати, чи готовий його твір до випуску у світ. Відповідно до ст.442 Цивільного кодексу України твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації. Проте твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення. Ніхто не має права опублікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених законом. Опублікування твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірників твору, фонограми, відеограми.

Відтворення творів. Захист автора від свавільного використання твору без його дозволу є фундаментальною основою сучасного авторського права, яке закріплює монопольне право автора на відтворення твору. Адже право на відтворення – це право на повторне надання твору об'єктивної форми, що робить твір доступним для сприйняття іншими особами.

За Законом України «Про авторське право і суміжні права», відтворення – це виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формах, а також їх запис для тимчасового або постійного зберігання в електронній, оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Примірник твору – це копія,

виконана у будь-якій матеріальній формі. Відтворення твору визнається не тільки повторне надання твору об'єктивної форми, а й втілення твору в іншу форму.

Сучасні технічні можливості відтворення творів урізноманітнили способи відтворення. Таким своєрідним відтворенням є репродукування творів. Це факсимільне відтворення у будь-якій формі і будь-якого розміру одного і більше примірників оригіналів або копій письмових та інших графічних творів шляхом фотокопіювання або за допомогою інших технічних засобів, ніж видання.

Публічна демонстрація твору – публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єкта авторського права у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання чи будь-яких рухових зображень.

Публічне виконання твору – це подання за згодою суб'єктів авторського права і суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншими способами як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів у місця, де присутні або можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола сім'ї або близьких знайомих сім'ї.

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) – це така передача за згодою авторів в ефір чи по проводах творів, виконань, будь-яких звуків або зображень, відеограм, фонограм, передач організацій мовлення, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях. Передаватися в ефір можуть як оприлюднені, так і твори ще не опубліковані. Передачею в ефір визнається пряма трансляція з місця його показу.

Публічний показ – це будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання фонограми, відеограми, передач організацій мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру за згодою суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Переклади творів. Законом України «Про авторське право і суміжні права» переклади творів визначаються як окремий об'єкт авторського права і як окремий вид використання вже оприлюдненого твору. Виключне право на переклад його твору належить автору або його правонаступникам. За своїм змістом воно є правом на переклад і використання перекладу самим автором або видачею дозволу на перекладі використання перекладу іншим особам. Видача дозволу іншій особі на переклад і використання перекладу оформляється договором між автором і перекладачем. Право на переклад існує протягом усього терміну чинності авторського права. Дача

дозволу на переклад твору на іншу мову є не що інше як ліцензійний договір. Автор може залишити за собою право під час дії договору на переклад давати ще дозвіл на переклад на ту саму мову іншим особам. За наявності авторського перекладу ніхто інший не може перекласти цей самий твір тією ж самою мовою. Від авторського перекладу слід відрізнити авторизовані переклади, тобто переклади, схвалені автором.

Можливий переклад твору не з мови оригіналу, а з проміжного його перекладу. Переклад твору, наприклад, українською мовою з проміжного перекладу може бути здійснено лише з дозволу. Наприклад, твір французького автора перекладений російською мовою, якщо цей твір перекласти українською мовою, не з французької, а з російської мови, то російський переклад буде проміжним. Переклад українською мовою може бути здійснений з дозволу як французького автора, так і автора російського перекладу.

Автор твору і його перекладач не є співавторами твору. При цьому перекладач не несе відповідальності за зміст оригіналу, а автор оригіналу не несе відповідальності за якість перекладу.

Переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів. Внаслідок зазначених перетворень творів створюються так звані похідні твори. Ними Закон визнає продукти інтелектуальної творчої діяльності, створені на основі іншого існуючого твору (адаптація, аранжування). Така переробка не повинна шкодити охороні оригінального твору. Оригінальність похідного твору полягає у творчій переробці твору, що існував раніше. Право на переробку належить самому автору, який може здійснити її особисто або видати дозвіл на переробку іншим особам.

Створені внаслідок переробки похідні твори є окремим об'єктом авторського права, а, отже, і об'єктом правової охорони. Будь-яка переробка твору може мати місце лише на підставі договору з автором.

Адаптація твору – це пристосування або полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами, або пристосування літературно-художнього твору для осіб, які починають вивчати іноземну мову.

Аранжування – це перекладання музичного твору, написаного для одного інструмента чи складу інструментів (голосів) щодо іншого інструменту, або іншого складу – розширеного чи звуженого

Розповсюдження твору – це майнове право автора, воно здійснюється будь-яким способом, що не суперечить закону. Проте розповсюджуватися можуть лише твори, зафіксовані на певному матеріальному носії. Можливість розповсюдження твору може бути лише за умови, що є копії твору, які можуть випускатися в цивільний обіг, тобто не відтворений твір не може бути випущений в обіг. Закон не визначає, в якій кількості твір має бути відтворений для розповсюдження. Розповсюдженням ви-

знається продаж примірників твору, здавання в прокат чи випуск творів в обіг іншим способом навіть в обмеженій кількості.

Правомірно опубліковані твори, введені в цивільний обіг, можуть розповсюджуватися далі і без згоди автора і виплати винагороди. Адже власник матеріального носія творів може ним розпоряджатися на свій розсуд незалежно від волі автора. Власник примірника твору може його продати, подарувати, передати у тимчасове безоплатне користування тощо.

Як виняток із загального правила, за яким твори, випущені в цивілізований обіг правомірним чином, тобто з дозволу автора, примірники аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі (відеограмі) або у формі, яку зчитує комп'ютер і після першого продажу можуть розповсюджуватися лише з дозволу автора.

Імпорт примірників творів – це також майнове право автора, що є різновидом розповсюдження твору. Адже ввіз в Україну примірників творів, що охороняється авторським правом, без дозволу автора є порушенням його виключних прав. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» ввіз на митну територію України примірників творів, що були відтворені за кордоном, навіть з дозволу автора, визнається порушенням авторських прав. Таке обмеження імпорту примірників твору зумовлюється тим, що авторське право має територіальний характер, тобто його чинність поширюється лише на територію, де воно виникло.

Тому розповсюдження примірників творів, відтворених за кордоном, мають бути під контролем автора. Якщо такі примірники творів будуть завезені в Україну із-за кордону, то це призведе до порушення майнових прав автора шляхом зменшення попиту на примірники твору, відтвореного в Україні з дозволу автора.

Вільне використання творів (обмеження майнових прав авторів). Використання творів автора іншими особами допускається за згодою автора або його правонаступників з виплатою винагороди. Однак в інтересах суспільства вільне використання творів в окремих випадках визнається законодавством усіх держав світу і прямо допускається міжнародними конвенціями з авторського права. Але таке використання стосується лише правомірно опублікованих творів, не зачіпає особистих немайнових правовідносин авторів, допускається лише за умови, що цим не завдає шкоди нормальному розповсюдженню творів і не обмежує законні інтереси авторів. Вільне використання творів певним чином викликане необхідністю забезпечити доступ до цих творів з метою вільного розповсюдження інформації.

Цивільний кодекс України (ст. 444) визначає випадки правомірного використання творів без згоди автора. Твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою:

- як цитата з правомірно опублікованого твору або як ілюстрація у виданнях, радіо-і телепередачах, фонограмах, відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі виправданому поставленою метою;
- для відтворення у судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою;
- в інших випадках, передбачених законом.

Перелік вибору вільного використання творів, встановлених Законом, є вичерпним, який не може доповнюватися підзаконними актами чи судовою практикою. Визначені законом обмеження авторського права відрізняються між собою за різними ознаками, метою, характером використання, способом їх використання.

Насамперед, слід зазначити, що вільне використання творів має своєю метою забезпечення більш широкою інформацією населення і можливості ознайомлення з певними досягненнями в науці, літературі і мистецтві.

Одним із найбільш поширених видів вільного використання є цитування в оригіналі і перекладі правомірно оприлюднених творів з певною метою. Обсяг цитування зумовлюється самою метою.

Цитата – це дослівний уривок будь-якого тексту, уривок музичного твору, графічне відтворення частини твору образотворчого мистецтва тощо. Мета такого цитування – підтвердити думку автора чи, навпаки, спростувати її, аргументувати висновок автора про ту чи іншу подію. Цитування найчастіше використовується в наукових творах, коли уривки твору одного автора включаються в твір іншого автора з метою підтримати чи розкритикувати висновки та думки колеги.

За загальним правилом цитування допускається з науковою, критичною або інформаційною метою. Навпаки, не прийнято цитування в художній літературі, музичних, сценічних та інших творах, які за своїм змістом та характером не є науковими, критичними та іншими подібними творами.

Проте допускається відтворення у пресі, передачах в ефір або інших публічних повідомленнях попередньо опублікованих у газетах чи журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних питань чи переданих в ефір творів такого самого характеру, але таке відтворення можливе за умови, що таке повідомлення спеціально не заборонене законом.

Вільне використання бібліотеками та архівами репрографічним способом виникає в таких випадках :

- у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитом фізичних осіб за умови, що:

- а) бібліотека або архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження;

- б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

- в) немає обмежень зі сторони організацій колективного управління щодо умов виготовлення таких примірників.

- у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки або архіву.

Вільне використання примірників творів для навчання допускається без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, яке включає:

- відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів, як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

- репрографічне відтворення для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з опублікованих письмових робіт, що також будуть використовуватися для навчання. Таке відтворення може бути за таких умов:

- а) його обсяг виправданий зазначеною метою;

- б) відтворення не має систематичного характеру;

- в) немає обмежень зі сторони організацій колективного управління щодо умов такого відтворення.

До випадків вільного використання творів відноситься і використання в особистих цілях творів, зафіксованих у звуко- і відеозаписах. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», таке використання допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, але з виплатою винагороди.

Вільне використання творів передбачає репродукування правомірно опублікованих творів одиничним примірником без здобуття прибутку. У разі репродукування обов'язково зазначається ім'я автора, твір якого використовується, джерело запозичення. Допустиме репродукування дозволяється робити бібліотекам і архівам для відновлення, заміни втрачених та зіпсованих примірників, а також для надання примірників твору іншим бібліотекам, що втратили твори і свої фонди.

Допускається вільне використання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому характером таких церемоній.

Проте обмеження майнових прав за чинним законодавством України мають відповідати певним вимогам:

- вільне використання може мати місце лише щодо правомірно відтворених творів; не оприлюднені твори не можуть використовуватися іншим способом без дозволу автора. Проте Закон України «Про авторське право і суміжні права» з цього правила встановлює два винятки:

- а) публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похорон;

- б) відтворення творів для судового і адміністративного провадження, яке стосується як оприлюднених, так і не оприлюднених творів.

- недоторканість, непорушність особистих немайнових прав автора, за яких би обставин твір вільно не використовувався, має бути гарантована непорушність права на авторство, авторське ім'я і недоторканість твору;

- при вільному використанні твору не повинна наноситись шкода нормальному використанню і не повинні обмежуватися законні інтереси авторів;

- при вільному використанні творів перелік видів вільного використання творів, встановлених законом, є вичерпним.

Терміни чинності майнових прав інтелектуальної власності авторів науки, літератури і мистецтва регламентовані законодавством України. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

- авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору;

- авторське право діє протягом всього життя автора і 70 років після його смерті;

- для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, термін дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора, або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно чи під псевдонімом, розкривається не пізніше, ніж через 70 років після оприлюднення твору, застосовується термін, передбачений у попередньому пункті;

- авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора;

- у разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно в часі томами, частинами, випусками, серіями тощо,

термін дії авторського права визначається для кожної опублікованої частини твору;

- авторське право на твори помертено реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації;
- авторське право на твір, вперше опублікований протягом 3-4 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування;
- будь-яка особа, яка після закінчення терміну охорони авторського права щодо не оприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Термін охорони цих прав складає 25 років від часу, коли твір вперше був оприлюднений;
- особисті немайнові права автора охороняються безстроково.

Закінчення терміну охорони майнових прав авторів припиняє їх чинність, твір виходить з-під правової охорони, стає не охоронюваним. В такому разі твір стає надбанням суспільства і таким твором можуть вільно користуватися будь-які особи без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за його використання.

При використанні творів, що стали суспільним надбанням, повинні зберігати право авторства, право на ім'я, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора.

7.4. Права інтелектуальної власності авторів наукового відкриття

Права інтелектуальної власності авторів на наукове відкриття включають особисті немайнові права інтелектуальної власності і майнові права інтелектуальної власності на наукове відкриття.

Особистими немайновими правами на права інтелектуальної власності на наукові відкриття є:

- особисті немайнові права інтелектуальної власності на наукове відкриття;
- право на визнання автором наукового відкриття;
- право перешкоджати будь-якому посяганню на право на наукове відкриття, здатне завдати шкоди честі чи репутації автору наукового відкриття;
- право на присвоєння науковому відкриттю імені автора або спеціальної назви;

- право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням науково го відкриття, якщо це практично можливо.

Майновими правами інтелектуальної власності наукового відкриття є:

- право на матеріальну винагороду за встановлення наукового відкриття, розмір якого встановлюється Кабінетом Міністрів України;
- інші права, встановлені законодавством.

Майнові права належать автору чи його правонаступнику. Термін чинності цих прав – з дати, наступної за датою його державної реєстрації.

7.5. Права інтелектуальної власності суб'єктів суміжних прав

Крім авторських прав, право інтелектуальної власності включає і суміжні права, особливостями яких їх похідність і залежність від прав авторів творів.

Французькою мовою суміжні права звучать як **les droits voisins** (сусідські права), а англійською – **related rights** (пов'язані, родинні права).

Об'єктами суміжних прав є:

- виконання;
- фонограма;
- відеограма;
- програма (передача) організації мовлення.

Первинним суб'єктом суміжних прав є виконавець, виробник фонограми (відеограми), організація мовлення. За відсутності доказів іншим виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці тощо.

Суміжні права базуються на використанні чужих авторських прав. Часто необхідно, щоб між автором і публікою був посередник. Ним є виконавець, наприклад, автор може створити чудові пісні, але має кепський голос, щоб самому їх співати.

Лише в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму, відеограму або передається в ефір чи по кабелю твір, що не охороняється законом, або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний, а не похідний характер.

Суб'єктивні суміжні права виникають:

- суб'єктивне право виконавця – з моменту виконання твору;
- суб'єктивне право виробників фонограм – з моменту першої фіксації;
- суб'єктивні права організацій мовлення – з моменту першої передачі в ефір.

Майнові права суб'єктів суміжних прав належать виконавцям, виробникам фонограм, відеограм, організаціям мовлення. Вони полягають в тому, що їх суб'єкти мають:

- право на використання об'єкта суміжних прав;
- виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав;
- право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Зазначені права належать відповідно виконавцеві, виробнику фонограми (відеограми) чи організації мовлення, якщо інше не встановлено договором або законом.

Використанням виконання визнається:

- доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;
- записування (фіксування) виконання під час його здійснення;
- пряме чи опосередковане відтворення записів виконання будь-яким способом та у будь-якій формі;
- продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису;
- оренда оригіналу чи примірника запису виконання;
- забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраний нею.

Використанням фонограми, відеограми є :

- доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;
- записування (фіксування) виконання під час його здійснення якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та передачі виконання за допомогою технічних засобів;
- пряме або опосередковане відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі відеограми (фонограми);
- продаж чи інше відчуження оригіналу чи примірника копії фонограми (відеограми);
- оренда оригіналу чи продаж фонограми (відеограми);
- забезпечення засобами зв'язку можливостей доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час обраний нею;
- інші дії, встановлені законом.

Використання програми (передачі) організації мовлення. Здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення. Трансляція – передача на відстань мовлення, музики, зображення з місця подачі по радіо чи дротовій лінії зв'язку. Ретрансляція – прийом сигналів на проміжному пункті лінії зв'язку з підсиленням з наступною неспот-

вореною передачею їх, застосовується для збільшення дальності дії лінії зв'язку в телебаченні та радіомовленні.

Права виконавців, виробників фонограм, відеограм та організацій мовлення. Ці права в основному складаються із майнових прав. Істотною особливістю суміжних прав є те, що вони залежать від прав творців творів літератури і мистецтва. Їх можна назвати також похідними від прав на твори літератури і мистецтва, оскільки вони є правами на способи реалізації творів літератури і мистецтва.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» надає охорону не тільки виконавцям-професіоналам, а будь-якій особі, яка виконує твір. Виконання охороняється незалежно від його якості і чеснот, оскільки останні є суб'єктивними категоріями.

Права виконавців поділяються на дві групи: особисті немайнові і майнові. Виконавцям належать особисті немайнові права на ім'я, охорону своїх виступів від спотворення і на згадування свого імені у зв'язку з використанням виконання від будь-якого спотворення чи іншого посягання на виконання, що здатне нанести шкоду честі і репутації виконавця. Право на ім'я означає, що виконавець має право вимагати, щоб його ім'я або псевдонім відзначались чи повідомлялись у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо).

За загальним правилом виробник фонограми, відеограми, організації мовлення можуть діяти лише у межах прав, які їм надані договорами з виконавцями і авторами твору, зафіксованого на фонограмі, відеограмі або автором твору, що використовується організаціями мовлення.

Особливістю суміжних прав є також те, що вони виникають із факту виконання твору, створення фонограм, відеограм чи програми мовлення. Виникнення і здійснення суміжних прав також не потребує будь-яких формальностей. Виробники фонограм, відеограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм, відеограм або на їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав.

Виконавці можуть передавати на підставі договору іншим особам право на використання виконання. У договорі мають бути визначені спосіб використання виконання, розмір і порядок виплати винагороди, термін дії договору і використання виконання тощо. При першій фіксації виконання виконавці можуть надати право виробнику фонограми на її подальше відтворення.

Майнові права інтелектуальної власності виробників фонограм і відеограм. Відповідно до ст. 454 Цивільного кодексу України використання майнових прав інтелектуальної власності на фонограми, відеограми визнається:

- доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;
- записування (фіксування) виконання під час його здійснення;
- пряме чи опосередковане відтворення запису виконання будь-яким способом у будь-якій формі;
- продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису виконання;
- оренда оригіналу чи примірника запису виконання;
- забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраних нею.

Майнові права виробників фонограм (відеограм) виникають із самого факту першої фіксації звуків (зображень) за допомогою технічних засобів у будь-якій матеріальній формі, що дозволяє здійснювати їх сприйняття неодноразово, відтворювати або повідомляти незалежно від виконання виробниками фонограм будь-яких формальностей.

Відповідно до Закону виробники фонограм (відеограм) мають виключне право дозволяти чи забороняти вчинення щодо фонограм (відеограм) таких дій:

- відтворення і розповсюдження способом першого продажу;
- інше відчуження;
- комерційний прокат фонограм (відеограм) і їх примірників, навіть після першого продажу, а також будь-яку видозміну і імпорт фонограм і відеограм.

Майнові права виробників фонограм, відеограм можуть передаватися на підставі договору іншим особам. У договорі має бути визначено спосіб використання фонограми, відеограми, розмір і порядок виплати винагороди, термін дії договору і термін дії використання фонограми, відеограми.

Майнові права інтелектуальної власності організацій мовлення.

Організаціями мовлення є радіо-і телестудії, також інші організації, що розповсюджують звук і (або) зображення засобами безпроводного зв'язку (організації ефірного мовлення) або за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного, кабельно-проводникового, оптоволоконного чи іншого виду.

Згідно зі ст.455 Цивільного кодексу України використанням передачі (програми) організації мовлення є:

- здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення;
- записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів;
- відтворення запису передачі (програми) організації мовлення;

- представлення передачі (програми) організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату.

Організації мовлення також мають виключне право дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції, фіксації своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення, публічне виконання своїх програм у місцях з платним входом. Зазначені організації мають право забороняти поширення на території України сигналу із супутника, що несе їх програми, розповсюджуючим органом для якого цей сигнал із супутника не призначався. Організації мовлення мають право на одержання винагороди за будь-яке використання їх передач.

Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання. Майнові права виробників фонограм (відеограм) охороняються протягом 50 років від дати першого запису. Організації мовлення користуються наданими їм правами протягом 50 років від дати першого публічного сповіщення передачі.

До спадкоємців виконавця та правонаступників виробників фонограм, відеограм, організації мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань фонограм, відеограм та одержання винагороди.

За загальним правилом виробники фонограм, відеограм, організації мовлення можуть діяти лише у межах тих прав, які їм надані договором з виконавцем і автором, зафіксованого на фонограмі, відеограмі або автором твору, що використовується організаціями мовлення. Права виконавця охороняються правовою охороною за умови дотримання ним прав автора твору, що виконується.

7.6. Права інтелектуальної власності суб'єктів промислової власності на об'єкти інтелектуальної діяльності людини

За Конституцією України суб'єкт права промислової власності має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатом своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Але ж результат творчої діяльності – це нематеріальна річ. Конституція України надає право творцю володіти цим результатом, оскільки об'єктом цивільного права може бути і безтілесна річ, тобто річ, яка не має матеріальної субстанції. Таким чином під об'єктом цивільного права розуміють матеріальні та нематеріальні блага з приводу яких виникають цивільні правовідносини. Творчі результати і є ті самі нематеріальні блага.

Набуття права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки засвідчуються патентом. Обсяг правової охорони визначається формулою винаходу, корисної моделі, сукупністю суттєвих

ознак промислового зразка. Патентні права – це сукупність норм, що регулюють майнові й особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку з визнанням авторства на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, з охороною прав на ці об'єкти тощо.

Права суб'єктів промислової власності щодо результатів науково-технічної творчості виникають лише на підставі державної реєстрації, за якою заявлений результат визнається об'єктом правової охорони і стверджує юридичний факт видання охоронного документа (патенту, свідоцтва).

Охоронний документ визнає за заявником пріоритет заявленої пропозиції, авторство особи, яка її розробила, і право інтелектуальної власності на об'єкт правової охорони. Права, визначені охоронним документом, виникають у його власника від дати публікації про видачу охоронного документа. Права власників патентів поділяються на дві групи: особисті немайнові і майнові права.

7.6.1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності суб'єктів промислової власності

Патентні закони України не виділяють особисті немайнові права власників патентів і свідоцтв в окрему групу. Але це не означає, що власники патентів таких прав не мають. За своїм змістом і характером вони відрізняються від особистих немайнових прав авторського права і суміжних прав.

До особистих немайнових прав суб'єктів промислової власності можна віднести: право авторства; право на авторське ім'я; право першого заявника; право на пріоритет; право оскарження рішення щодо заявки, право на внесення до заявки доповнень, змін і уточнень; право на назву; право на участь у розгляді заявки.

Право авторства на будь-який об'єкт промислової власності (за винятком засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу) є таким самим як і суб'єктивне авторське право. Воно полягає в тому, що автор рішення у сфері промислової власності має право вимагати від усіх, хто користується цим об'єктом, щоб його визнавали автором цього рішення. Ім'я автора об'єкта промислової власності має називатися також і при будь-якому іншому використанні цього об'єкта. Проте автор має право вимагати, щоб його не згадували як автора технічного рішення при будь-якій публікації.

Право авторства виникає не з охоронного документа, що лише засвідчує наявність цього права, а з моменту створення об'єкта, що охороняється Законом, тобто право авторства виникає ще до кваліфікації заявленої пропозиції об'єктом правової охорони. Саме з цього моменту виникає небезпека порушення права авторства.

Право авторства має абсолютний і виключний характер, це право є також є невідчужуваним, як і будь-яке інше особисте немайнове право, оскільки воно є суто особистим правом і не може бути переданим будь-якій особі. Зазначене право належить творцеві довічно і припиняється після його смерті. Абсолютний характер авторства технічного рішення проявляється в тому, що автор має право вимагати від усіх визнання його розробником даного рішення. Виключність цього права полягає в тому, що лише автор даного технічного рішення має право власності на цей об'єкт.

Право на авторське ім'я. Чинним законодавством України забезпечена можливість автора технічного рішення вимагати, щоб його ім'я як розробника згадувалось в будь-яких публікаціях, що стосується цього рішення. Автор винаходу має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу чи корисній моделі, або спеціальної назви розробленому ним об'єкту.

Право першого заявника . Інколи трапляються випадки, коли один і той же самий об'єкт промислової власності одночасно розроблено двома або кількома особами незалежно один від одного. В такому разі постає питання: кого слід визнати першим, кому належатиме свій внутрішній пріоритет. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у ст.11 проголошує, що якщо винахід чи корисну модель створено двома або більше винахідниками незалежно один від одного, то право одержання першості на цей винахід належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату подання до Держдепартаменту інтелектуальної власності України.

Право на пріоритет. Право на пріоритет є особистим немайновим правом заявника, яке має лише він і яке не може бути передано іншим особам окремо від заявки. Тут слід нагадати про Конвенційний пріоритет, який встановлено Паризькою конвенцією з охорони промислової власності. Він полягає в тому, що заявник-громадянин однієї держави-учасниці Паризької конвенції, який уперше подав заявку на об'єкт промислової власності у своїй країні чи іншій країні-учасниці Паризької конвенції, зберігає за собою право пріоритету заявки на цей самий об'єкт промислової власності в іншій країні-учасниці Паризької конвенції з пріоритетом за вперше поданою заявкою. Це право є виключним, абсолютним і невідчужуваним.

Право оскарження рішення щодо заявки. Чинне законодавство України про промислову власність надає право заявникові оскаржити будь-яке рішення, прийняте Держдепартаментом щодо заявки, в тому числі і до суду. Скарги заявника розглядаються в Апеляційній палаті, яка спеціально створена для розгляду справ, що виникають у процесі розгля-

ду заявки. Скаржник може це зробити не пізніше шести місяців від дня одержання ним рішення Держдепартаменту.

Право на назву об'єкта промислової власності. Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу. За Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» селекціонер сорту рослин у заявці на видачу патенту на сорт рослин обов'язково зазначає його назву. Назва має давати можливість ідентифікувати сорт, не повторювати назви аби відрізнитися від назви вже існуючого сорту такого самого або близького ботанічного виду. При будь-якому використанні сорту будь-якою особою обов'язково має зазначатися назва сорту, під яким сорт рослин занесений до Державного реєстру сортів рослин України.

Право на подання заявки на будь-який об'єкт промислової власності не може розглядатися як особисте немайнове право, оскільки це право автор технічного рішення може передати будь-якій третій особі. Воно може перейти за правом спадкування до спадкоємця, а також може належати роботодавцеві. Проте заявникові належить право брати участь у розгляді поданої заявки.

Право брати участь особисто чи через представника у розгляді поданої ним заявки. Закон надає право з власної ініціативи особисто або через свого представника брати участь у розгляді питань, що виникли під час проведення експертизи заявки. Це право також є особистим і невідчужуваним, немайновим. Воно належить лише заявникові, який не може передати його будь-якій іншій особі. З правом заявника на участь у розгляді заявки тісно пов'язане ще одне особисте немайнове право того самого заявника – право на внесення до заявки виправлень та уточнень

Особисті немайнові права авторів промислової власності мають моральний характер, вони є основою для суспільної оцінки того чи іншого автора та оцінки його вкладу в розвиток науки і техніки, у прискорення науково-технічного прогресу. Проте зазначені особи, які можуть бути суб'єктами особистих немайнових прав, не є правонаступниками автора

Особливість особистих немайнових прав об'єктів промислової власності полягає в тому, що зазначені права можуть належати не тільки творцю цього об'єкта промислової власності, а й іншим особам, передусім заявникам, спадкоємцям, роботодавцям.

Особливістю особистих немайнових прав на об'єкти промислової власності є й те, що більшість із них виникає ще до видачі охоронного документа.

7.6.2. Майнові права інтелектуальної власності суб'єктів промислової власності на об'єкти інтелектуальної діяльності людини

Майнові права суб'єктів промислової власності щодо результатів їх науково-технічної творчості виникають лише на підставі державної реєстрації, за якою заявлений результат визнається об'єктом права і охорони (на підставі виданого патенту).

Майнові права суб'єктів промислової власності регламентовані патентними законами. Перш за все ці права виникають у патентовласників від дати, наступної за датою їх державної реєстрації. Патент надає право його власнику право використовувати об'єкт промислової власності на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів в межах території України, оскільки патенти мають чинність лише у межах території України.

Результат творчої діяльності стає об'єктом правової охорони лише після його кваліфікації державним органом і лише після цього він може бути матеріалізований у певний матеріальний носій і оповіщений невизначеному колу осіб. До цього моменту творчий результат є об'єктом володіння тільки його творця, адже іншим особам він просто недоступний.

Майнові права суб'єктів промислової власності виникають у патентовласників від дати наступної за датою від державної реєстрації (ст. 465 Цивільного кодексу України).

Патент надає його власнику право використовувати об'єкт промислової власності на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів (в межах території України). Використання секретного винаходу чи корисної моделі власниками патенту має здійснюватися з додержанням вимог закону України «Про державну таємницю» та за погодженням із Державним експертом.

Основною перевагою патентних законів України є те, що вони чітко й однозначно проголошують право інтелектуальної власності на об'єкти правової охорони. Стаття 41 Конституції України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатом своєї творчої інтелектуальної діяльності. Цей принцип дістав своє відображення в Цивільному кодексі України і в Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»

Серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам автор цього рішення. До них відносяться секрети виробництва (ноу-хау). Під цим поняттям розуміють знання та досвід науково-технічного, виробничого, організаційного, фінансового, торговельного та іншого характеру, які, як правило, не можуть бути загальновідомими і придатними для використання в будь-якій сфері діяльності. Користування цим секретом може або сам

його власник, або інші особа лише за його дозволом. Ноу-хау не є загальноновідомим, якщо його зміст не розкритий на стільки для невизначеного кола осіб, що настає можливість його використання. Отже, власником цієї інформації завжди є сам автор. Він також може передавати цей секрет третім особам, тоді вони здійснюють володіння від свого імені.

Таким чином, об'єкти промислової власності можуть бути у фактичному володінні їх творця. Суб'єкт права промислової власності позбавляється володіння лише тоді, коли науково-технічне досягнення гине, перестає існувати фізично або він уступає іншим особам.

Майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (за Цивільним кодексом України, ст.464) є:

- право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;
- виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка (видавати ліцензії);
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки належать володільцю відповідного патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Об'єкти промислової власності знаходяться у фактичному володінні, користуванні і розпорядженні їх творця.

Право володіння. Оскільки творчий результат може бути об'єктом промислової власності, то він може бути і об'єктом володіння. Але особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи.

Результат творчої діяльності стає об'єктом правової охорони лише після його кваліфікації відповідним державним органом і лише після цього він може бути матеріалізований у певний матеріальний носій і сповіщений невизначеному колу осіб. До цього моменту творчий результат є об'єктом володіння його творця, адже іншим особам він просто недоступний. Після його публікації ним може володіти будь-яка третя особа, але якщо вона володіє цим результатом правомірно, то лише від імені патентовласника. Отже, об'єкти промислової власності (нематеріальні носії) можуть бути у фактичному володінні їх творця.

Майнові права інтелектуальної власності володільця патенту на секретний винахід (корисну модель) обмежуються законом України «Про державну таємницю» і відповідним рішенням Державного експерта.

Власник патенту на об'єкт промислової власності, який визнано секретним, має право на одержання від державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів, передбачених чинним законодавством.

Право користування. Суб'єкт права промислової власності, як і будь-який інший суб'єкт права власності, має право на користування. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст.28) проголошує, що патент надає його власнику виключне право на використання об'єкта промислової власності. У цивільному праві користування є юридично забезпечена можливість власника вилучати із належної йому речі її корисні якості, властивості тощо, тобто власник має право користуватися результатами своєї творчої праці будь-яким способом, що не суперечить чинному законодавству.

Патентовласник може обирати будь-який спосіб використання запатентованого продукту в межах чинного законодавства:

- може використовувати цей продукт у підприємницькій діяльності;
- може виступати як індивідуальний підприємець;
- може утворити підприємство;
- внести належний йому запатентований продукт як внесок до статутного фонду будь-якого господарюючого суб'єкта.

Об'єкти промислової власності можуть бути використані у будь-якій галузі національної економіки – промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я, освіті тощо. Безперечно, запатентоване рішення буде використовуватися там, де воно може принести корисний ефект.

Використання винаходу вважається введення в господарський обіг продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу, а також застосування способу, що охороняється патентом. Продукт вважається виготовленим із застосуванням винаходу, а спосіб, що охороняється патентом, застосованим, якщо в ньому використано кожну ознаку винаходу, що міститься в зазначеному пункті формули або ознака, еквівалентна їй.

Відносини з приводу прав на патент, який належить кільком особам, визначаються угодою між ними. За відсутності угоди кожний має право використовувати винахід на свій розсуд, крім надання ліцензії. Будь-який громадянин або юридична особа, що бажають використати винахід, зобов'язані укласти з патентовласником ліцензійний договір.

Чинне патентне законодавство України не передбачає такої ознаки об'єкта промислової власності, як здатність приносити позитивний ефект, будь-яку користь. Під цим поняттям розуміють не тільки економічний ефект – зниження собівартості продукції, збільшення прибутку,

підвищення продуктивності праці, підвищення якості продукції тощо. Це може бути також забезпечення кращих умов праці, зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище тощо.

Незважаючи на відсутність у чинному законодавстві України такої ознаки як позитивний ефект, при вирішенні питання про доцільність використання запатентованого рішення позитивний ефект враховується в першу чергу. Зрозуміло, рішення, що не дають позитивного ефекту або не можуть дати в даний час не будуть використовуватися. Адже підприємець не стане використовувати об'єкт промислової власності, якщо він не буде приносити позитивний ефект. При цьому мають враховуватися і витрати на впровадження у виробництво зазначеного рішення.

Проте не тільки економічна доцільність використання того чи іншого об'єкта промислової власності обмежує волю підприємця. Чинне законодавство України про промислову власність містить формальні обмеження. Таким обмеженням є вимога Закону, щоб використання запатентованого рішення патентовласником не наносило шкоди патентним правам інших патентовласників (ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Інше обмеження використання запатентованого рішення полягає в тому, що коли це рішення не може використовуватися без використання запатентованого раніше рішення іншого патентовласника або використання без нього дає менший позитивний ефект, то використання цього рішення може мати місце лише на підставі угоди з патентовласником раніше запатентованого рішення.

Відповідно до чинного законодавства України про промислову власність патент надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати об'єкт промислової власності без дозволу. Проте в Україні можливе попереднє користування винаходом, корисною моделлю, промисловим зразком.

Не потрапляє під патентну охорону використання запатентованого об'єкта з науковою метою, або в порядку експерименту, яке стосується окремих параметрів даного об'єкта – його економічної чи іншої ефективності, впливу на навколишнє середовище. Але, якщо запатентований об'єкт використовується за прямим своїм призначенням, то такі дії розцінюються як порушення патентних прав з усіма наслідками, які з цього виникають.

Для запобігання ненавмисного порушення патентних прав власник патенту може використовувати попереджувальне маркування із зазначенням номера патенту на продукті чи упаковці продукту, виготовлено із застосуванням об'єкта промислової власності.

Право розпорядження володільця патенту. Відповідно до Конституції України та чинних законів про промислову власність патентовласник має право розпоряджатися належним йому об'єктом промислової власності.

Право розпорядження – це правомочність, яка властива праву інтелектуальної власності. Воно полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право визначати правову долю творчості, що належить йому, але розпорядження здійснює особисто власник. Проте чинне законодавство передбачає передачу власником права іншим особам, які здійснюють зазначені правомочності від імені власника.

Право розпорядження як одна із правомочностей власника патенту є юридично забезпечена можливість власника визначати правову долю об'єкта промислової власності. Оскільки об'єкт інтелектуальної власності є товаром, то патентовласник має право вчиняти будь-які цивільно-правові угоди, спрямовані на відчуження зазначеного об'єкту. Це можуть бути продаж, дарування, оренда, прокат, найм тощо.

Патентовласник не завжди має економічну, фінансову чи будь-яку іншу можливість самому використовувати належний йому об'єкт промислової власності. У такому разі законодавство надає йому право розпорядитися об'єктом на свій розсуд. Передача патентних прав може здійснюватися різними способами у межах закону. Відчуження патентних прав можуть бути як юридичній, так і фізичній особі. До набувача патентних прав останні переходять у повному обсязі. Відчужувач патентних прав не може деякі права залишити за собою, а решту передати набувачеві, тобто відчуження окремих правомочностей не допускається. Відчуження патентних прав, як і будь-яке інше відчуження можливе лише без будь-яких застережень.

У договорі про відчуження патентних прав не можуть визначатися сфери використання об'єкта промислової власності, територіальні чи часові обмеження. Набувач патентних прав набуває їх у повному обсязі без будь-яких обмежень, оскільки він стає власником патенту.

Одним із способів розпорядження належними патентними правами є право власника патенту відмовитися від нього, тобто за своєю волею припинити його чинність. Власник патенту на об'єкт промислової власності має право подати до Держдепартаменту інтелектуальної власності України для офіційної публікації заяву про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта промислової власності. Така публікація в офіційному бюлетені має своєю метою сповістити громадськість про наявність такого запатентованого об'єкта промислової власності для якнайшвидшого використання цього об'єкта в Національній економіці.

Кожна особа, яка виявляє бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з власником патенту договір про платежі. У договорі мають бути визначені сторони і способи використання запатентованого об'єкта, розміри і порядок обчислення та виплати платежів за використання об'єкта інтелектуальної власності. У разі виникнення спорів під час укладання такого договору, останні вирішуються у судовому порядку.

Таким чином, власник результату інтелектуальної діяльності може вчиняти будь-які цивільно-правові правомочини, спрямовані як на використання об'єкта права власності, так і на розпорядження ним.

7.7. Права суб'єктів інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми (ІМС)

Компоновання топографії інтегральної мікросхеми вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним. Набуття правової охорони ІМС визначається зображенням цього компоновання на матеріальному носії.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на компоновання ІМС є:

- автор компоновання ІМС;
- інші особи, які набули прав на компоновання ІМС за договором чи законом.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності авторів на компоновання ІМС є:

1. Право авторства. Воно є невідчужуваним, діє безстроково (протягом всього життя творця компоновання); не переходить до правонаступника.

2. Право на авторське ім'я. Ім'я дійсного творця компоновання ІМС відповідно до ст.9 Закону має бути зазначене в заявці на реєстрацію компоновання, якщо тільки він не відмовився бути згаданим як такий.

3. Право на реєстрацію компоновання ІМС в Держдепартаменті. Це право має як автор, так і його правонаступник, будь-яка фізична або юридична особа, яким автор передав право на результати творчої праці. Правонаступництво повинне бути засвідчене відповідним документом.

Реєстрація надає власнику зареєстрованої топографії ІМС право:

- забороняти іншим особам використовувати топографію ІМС без його дозволу;
- передавати на підставі договору право власності на топографію ІМС будь-якій особі, яка стає правонаступником власника зареєстрованої ІМС;
- видавати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання зареєстрованої топографії ІМС на підставі ліцензійного договору.

4. Право на застосування попереджувального маркування. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про охорону прав на топографію інтегральних мікросхем» автор або його правонаступник має право сповіщати про реєстрацію компонування ІМС шляхом позначення компонування або виробів, що мають таке компонування літерою «Т» із зазначенням дати початку дії виключного права на використання компонування ІМС та інформацію, що дозволяє ідентифікувати володільця прав.

Майновими правами авторів компонування ІМС є:

- право на використання компонування ІМС;
- виключне право дозволити використання компонування ІМС;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню компонування ІМС в тому числі забороняти таке використання

7.8. Права інтелектуальної власності авторів раціоналізаторських пропозицій

Автори раціоналізаторських пропозицій мають особисті немайнові та майнові права, які забезпечують суспільне визнання їхніх заслуг і задоволення майнових інтересів.

Відповідно до ст. 484 Цивільного кодексу України автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій цю пропозицію подано.

Права авторам надають у зв'язку з фактом створення нового або корисного для підприємства рішення:

- право на подання заявки;
- право на закріплення першості;
- право на офіційне оформлення пропозиції шляхом видачі на неї свідоцтва.

7.9. Права інтелектуальної власності авторів на селекційні досягнення

Права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права на сорт рослин, засвідчені державною реєстрацією: право авторства на сорт рослин, засвідчене свідоцтвом; право авторства на назву сорту рослин.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом: виключне право на використання власником сорту; дозвіл на використання сорту рослин; заборону використання сорту рослин.

Виключне право власника сорту рослин на дозвіл або заборону його використання полягає в тому, що ніхто без його згоди не може здійснювати по відношенню до сорту такі дії:

- виробництва або відтворення із метою розмноження;
- доведення до посівних кондицій з метою розмноження;
- пропонування до продажу;
- продаж або інший комерційний обіг;
- вивезення за межі митної території України;
- ввезення на митну територію України;
- зберігання для будь-якої із зазначених цілей.

Володільць патенту, який є автором сорту, може передати право на патент будь-якій фізичній чи юридичній особі, яка стає правонаступником володільця патенту.

Впровадження у виробництво сортів рослин чи порід тварин допускається лише за умови, що вони допущені до впровадження в установленому порядку. Для цього сорти рослин мають бути включені до Державного реєстру сортів рослин України, допущених до господарського використання.

Використання прав, наданих патентом на сорт, здійснюється у межах, визначених Законом. Будь-яка особа не може використати запатентований сорт без згоди володільця патенту. Проте права володільця на сорт не поширюються на такі дії, що виходять за межі прав на об'єкт промислової власності: використання сорту як вихідного матеріалу для виведення інших сортів; розмноження сорту у своєму господарстві для власних потреб зібраного матеріалу за умови належності сорту до визначених у ст. 47 Закону України «Про охорону прав на сорт рослин» ботанічних родів і видів.

Іншим обмеженням права на сорт є його примусове відчуження. За умови невикористання сорту володільцем патенту в Україні протягом двох перших років, починаючи від дати прийняття рішення про видачу патенту і відмови володільця патенту від укладання ліцензійного договору, особа, яка бажає використати сорт, може звернутися до суду з позовною заявою про надання їй примусової невиключної ліцензії.

7.10. Права інтелектуальної власності суб'єктів засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг

7.10.1. Права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування суб'єкта господарювання

Комерційне (фірмове) найменування суб'єкта господарювання в Україні охороняється Цивільним кодексом України. Право на комерційне найменування надає юридичній особі юридично гарантовану можливість виступати в цивільному обігу під власним комерційним найменуванням.

В умовах ринкової економіки індивідуалізація виробника в такий спосіб має для нього важливе значення – адже споживач знає з ким має справу. Така індивідуалізація має значення як для самого виробника, так і для споживача. За умови, що під комерційним найменуванням виробник зарекомендував себе як надійний партнер, виникають стійкі господарські зв'язки, зростає попит на його продукцію, що в умовах жорсткої конкурентної боротьби за ринки збуту продукції має неабияке значення. Разом з тим комерційне найменування виробника покладає на нього серйозні обов'язки. Він зобов'язаний постійно підтримувати належний рівень своєї продукції, підвищувати її якість, знижувати матеріало- та енергоємність продукції тощо.

Будь-які цивільно-правові угоди юридична особа здійснює під своїм власним комерційним найменуванням, що само по собі вже свідчить про певну господарську впевненість, стабільність суб'єкта господарювання.

Право на комерційне найменування виникає за загальним правилом з моменту його фактичного використання. Правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дозволяє вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Воно охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації. Проте відомості про комерційне найменування можуть вноситись до реєстрів, порядок ведення яких встановлюється законом.

Власник комерційного (фірмового) найменування здійснює певні особисті немайнові права. Він має право на захист порушених прав, має право позначати своїм найменуванням вироблювані ним товари, розміщати його на вивісках, бланках, рахунках, прейскурантах тощо.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційне найменування є:

- право на використання комерційного найменування
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання;
- інші матеріальні права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування можуть передаватися іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідної частини. Чинність майнових прав на комерційне найменування припиняється у разі ліквідації юридичної особи та інших підстав, встановлених законом.

Юридична особа може користуватися лише одним комерційним найменуванням. Одне і те саме підприємство не може виступати в цивільному обігу під різним комерційним найменуванням. Це може призвести

до знеособлення підприємства, до певних зловживань. Виключність права на комерційне найменування виключає можливість кількох підприємств користуватися одним і тим самим комерційним найменуванням, що також може призвести до втрати індивідуальності підприємства, не може сприяти успішному цивільному обігу.

Фізичні особи можуть бути суб'єктами права комерційного найменування. У цивільному обігу вони виступають під власним ім'ям. Не можуть бути суб'єктом права на комерційне найменування також організації, що не мають статусу юридичної особи, а також представництва і філіали юридичної особи.

Право на комерційне найменування є виключним – ним може користуватися лише та юридична особа, яка має на нього право інтелектуальної власності. Як особисте немайнове право, воно не може бути будь-яким способом відчужене іншій особі, проте комерційне найменування може перейти до інших осіб лише разом з підприємством.

Право інтелектуальної власності на комерційне найменування підприємства є абсолютним. Суб'єкта цього права – власника комерційного найменування зобов'язані визнавати всі інші особи. Вони повинні поважати право на комерційне найменування, рахуватися з ним і не порушувати його.

Специфічною особливістю права на комерційне найменування є також те, що воно на відміну від інших об'єктів промислової власності, має не територіальний, а екстратериторіальний характер. Це означає, що комерційне найменування однієї країни має охоронятися в іншій країні за умови, що обидві країни є членами Паризького союзу з охорони промислової власності.

Відповідно до чинного законодавства України підприємства усіх форм власності мають в обов'язковому порядку зареєструвати свій статут. У статуті підприємства зазначається власник та найменування підприємства, його місце знаходження, предмет і мета діяльності, його органи управління, порядок їх формування. У найменуванні підприємства використовується його назва і вид (приватне, колективне, державне, сімейне тощо). Право власника на комерційне найменування не обмежене будь-яким терміном.

Отже, право на комерційне найменування для його володільця майнових прав не породжує, але воно є об'єктом права інтелектуальної власності.

7.10.2. Права інтелектуальної власності суб'єктів торговельної марки

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг, якщо інше не встановлено законом.

Цивільний кодекс України та Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не виділяють окремо особистих немайнових прав на торговельну марку, а йдеться лише про права, що впливають із свідоцтва на торговельну марку. Ці права набувають чинності від дати подання заявки за умови сплати збору (ст. 496 Цивільного кодексу України).

Власник торговельної марки наділений тими самими правомочностями, що і власник будь-якого іншого майна: володіння, користування і розпорядження.

Право володіння. Власник свідоцтва на торговельну марку, передусім, має право на володіння нею, тобто це означає фактичну наявність торговельної марки у майні власника, можливість безпосереднього впливу на неї.

Торговельна марка є результатом інтелектуальної діяльності людини, в якій реалізована певна ідея, прагнення відрізнити певним чином свій товар від іншого подібного. Втілення цієї ідеї, образу, думок в матеріальне зображення є лише його матеріальним відтворенням, матеріальним носієм. А матеріальний носій може бути у володінні будь-якої особи, що стала його власником. Стаття 44 Конституції України проголошує, що володіти можна будь-яким результатом творчої діяльності, а торговельна марка є результатом творчої діяльності. Отже, власник торговельної марки може і здійснює таку правомочність власника як право володіти належним об'єктом.

Право користування торговельною маркою. Друга правомочність власника торговельної марки полягає у праві користуватися нею на свій розсуд. У суб'єктивному значенні право користування – це закріплена нормами права можливість одержання корисних властивостей від речі для задоволення потреб власника. Щодо торговельної марки, то це означає, що її власник має право вилучати із торговельної марки корисні властивості будь-яким способом, не забороненим законом. Право користування нерозривно пов'язане з правом володіння. Адже без володіння та фактичного утримання речі не можна видобувати з неї корисні властивості і тим самим використовувати її для певних потреб.

Цивільний кодекс України і Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» досить чітко визнають права на використання

марки та їх межі. Відповідно до ст. 16 Закону про товарні знаки свідоцтво надає його власнику виключне право користуватися і розпоряджатися маркою на свій розсуд. Отже, власник має виключне право використовувати і розпоряджатися своєю торговельною маркою. Це значить, що ніхто інший не може без дозволу власника марки використовувати і розпоряджатися нею. Інші особи можуть використовувати марку лише з дозволу власника на підставі договору.

Використання торговельної марки визначається застосуванням її на товарах і при наданні послуг, для яких марку зареєстровано, та упаковці товару, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках та в іншій документації, пов'язаними із запровадженням зазначеної торговельної марки у цивільний обіг.

Одним із поширених способів використання товарних знаків є видача дозволу на їх використання третім особам. Відповідно до ст. 16 Закону України про товарні знаки власник свідоцтва має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання знака на підставі ліцензійного договору.

Підприємство, зареєструвавши на своє ім'я товарний знак, має виключне право використовувати цей знак для позначення відповідних товарів на всій території України. Використання товарного знака без дозволу, ліцензії власника, на ім'я якого зареєстровано знак, забороняється.

Упродовж терміну дії свідоцтва на товарний знак його власник може вимагати на підставі чинного законодавства заборони використовувати однакові або подібні товарні знаки на однорідних товарах і повернення завданих збитків.

Власник зареєстрованого товарного знака може видати ліцензію або уступити право на виключне користування товарним знаком. Ліцензія може бути видана тільки в тому разі, коли в ліцензійному договорі обумовлено, що якість товарів правонаступника не буде нижчою від якості товарів власника товарного знаку і він здійснюватиме контроль за виконанням цієї вимоги. Ці вимоги є певною гарантією для споживачів, які орієнтуються на вже відомий знак для товарів і послуг, а у випадку гіршої якості товарів ліцензіар зобов'язаний заборонити подальше маркування товарів переданим за договором знаком.

Слід відмітити, що договір на видачу ліцензії та договір на реєстрацію товарного знака за кордоном повинні бути зареєстровані в Державному департаменті інтелектуальної власності України, без реєстрації такі договори вважаються недійсними.

У випадку невикористання товарного знаку протягом п'яти років з дати його реєстрації Держдепартамент з власної ініціативи або на основі заяви зацікавлених третіх осіб може анулювати реєстрацію товарного знака.

Право розпорядження. Будь-якому власнику належить третя правомочність – право розпоряджатися своєю річчю, своїм майном. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» свідоцтво надає його власнику виключні права користуватися і розпоряджатися знаком на свій розсуд.

Право розпорядження реалізується в Законі про товарні знаки, в якому проголошується: «Власник свідоцтва може передавати на підставі договору право власності на знак будь-якій особі, яка стає правонаступником власника свідоцтва». Стаття 319 Цивільного кодексу України проголошує, що право розпорядження визнається юридично забезпечена можливість визначати долю речі, тобто право розпорядження є не що інше як юридична можливість припинити своє право власності на річ, або обмежити його.

Свідоцтво на торговельну марку може бути видане на ім'я кількох осіб. У такому разі взаємовідносини при користуванні торговельною маркою визначаються угодою між співвласниками свідоцтва. Якщо такої угоди немає, кожен із співвласників свідоцтва може користуватися і розпоряджатися торговельною маркою на свій розсуд. Проте жоден з них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання торговельної марки без згоди решти співвласників та передавати право власності на торговельну марку іншій особі без згоди решти співвласників свідоцтва.

Торговельна марка в принципі може бути передана в оренду, але оренда це не позика. Щодо позики, то торговельна марка як індивідуально визначена річ предметом договору позики бути не може. Власник торговельної марки може її продати будь-якій особі і лише з одним застереженням, що така передача права не може стати причиною введення споживачів в оману щодо товару чи послуги.

Торговельна марка є звичайним товаром, який на ринку користується попитом. Окрім купівлі-продажу, торговельна марка може бути відчужена і будь-яким іншим способом, що не суперечить чинному законодавству. Отже, власник торговельної марки може її продати, подарувати, обміняти, внести як внесок до господарського товариства тощо. Право на торговельну марку є абсолютним і виключним правом. Власник свідоцтва має право розставляти на товарах попереджувальне маркування, яке вказує на те, що ця марка зареєстрована в Україні.

7.10.3. Права інтелектуальної власності суб'єктів на географічне зазначення походження товару

Право на використання географічного зазначення походження товару має свою специфіку. Передусім, право на користування географічним зазначенням походження товару не є виключним. Прийнято вважати, що

це право само по собі є надбанням держави. Фізичним і юридичним особам, які перебувають у конкретному географічному місці і виробляють товар, що має особливі властивості або певні якості, які зумовлюються певними природними умовами або поєднанням природних умов з людським фактором лише надається право на використання географічного зазначення походження товару. Це право не має виключного характеру. Проте реєстрація права на використання географічного зазначення походження товарів не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на використання цього самого географічного зазначення походження товарів. Отже, одним і тим самим географічним зазначенням можуть користуватися кілька осіб, але за умови, що їх товар характеризується тими самими специфічними ознаками.

Обсяг правової охорони, що надається реєстрацією права на використання географічного зазначення походження товару, визначається занесенням до Реєстру і зафіксованими у свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця.

Власник свідоцтва на географічне зазначення походження товару має право:

- використовувати зареєстроване географічне зазначення походження товару;
- вживати заходів щодо заборони неправомірного використання географічного зазначення походження товару особами, які не мають на це права;
- вимагати від осіб, які порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної та моральної шкоди в установленому порядку.

Використовувати зареєстроване географічне зазначення походження товарів має право лише особа, на ім'я якої зареєстровано це право, тобто власник свідоцтва. Слід зазначити, що суб'єкт, на ім'я якого здійснена реєстрація на географічне зазначення походження товару має право власності на свідоцтво, як на охоронний документ. Але права власності на саме географічне зазначення походження товару у зазначеного суб'єкта не виникає.

Використаннями зареєстрованого географічного зазначення походження товару визнається:

- нанесення його на товар або на етикетку;
- нанесення його на упаковку товару, застосування в рекламі;
- напис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар.

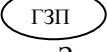
Власник свідоцтва не має права:

- видавати ліцензію на використання географічного зазначення походження товарів;

• забороняти (перешкоджати), спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстроване географічне зазначення походження товару та право на його використання.

Власник свідоцтва має право наносити поряд із географічним зазначенням походження товару попереджувальне маркування для інформації про те, що це зазначення зареєстроване в Україні. Для такого маркування географічного зазначення походження товару застосовується обведена

овалом аббревіатура ГЗП . Замість цього зазначення або разом з ним може наноситися текст: «Зареєстроване в Україні географічне зазначення походження товару».

Власник свідоцтва зобов'язаний забезпечувати відповідність якісних показників, особливих властивостей та характеристик товару, що виробляється, їх опису у Реєстрі.

7.11. Права інтелектуальної власності на результати наукових досліджень

Об'єктивно існує такий вид творчої діяльності як наукова чи науково-дослідна діяльність. У свою чергу вона поділяється на фундаментальну і прикладну.

Внаслідок фундаментальної наукової творчості з'являються такі наукові досягнення як наукові відкриття. Це – найвищий рівень наукового пізнання матеріального світу. Наукові відкриття – це встановлення раніше невідомих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. До певної пори людина ці об'єктивно існуючі властивості чи явища просто не знала. Внаслідок, як правило, тривалих, кропітких і дорогих науково-дослідних робіт зазначені закономірності, властивості і явища людиною виявляються, пізнаються, встановлюються.

Світова традиція склалась таким чином, що наукові відкриття через їх надзвичайно великої унікальності для всього людства не визнаються об'єктами будь-чийого майнового або будь-якого іншого виключного права. Наукові відкриття – надбання всього людства і ними людство має користуватися без перешкод. Саме цим пояснюється та обставина, що майже всі правові системи світу не передбачають спеціальної правової охорони наукових відкриттів.

Проте правова охорона наукових відкриттів доцільна. Вона передусім закріплює державний пріоритет на відкриття, що саме собою досить важливо. З іншого боку, вона закріплює індивідуальний пріоритет вченого,

який це відкриття зробив. Державна реєстрація наукового відкриття фіксує його наявність – оголошує про зроблене відкриття. Тому необхідним є забезпечення спеціальної правової охорони наукових відкриттів, оскільки наукові відкриття існували, існують і будуть існувати у майбутньому. Лише новий Цивільний кодекс України (ст.457-458) передбачає правову охорону наукових відкриттів.

Результати науково-дослідних робіт у вигляді завершених звітів за загальним правилом охороняються авторським правом. Проте ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» у переліку творів, що підпадають під дію цього Закону, не згадує про звіти науково-дослідних робіт. Можна вважати, що такий результат науково-дослідних робіт охоплюється поняттям «літературні, письмові твори наукового характеру». Проте Закон України «Про власність» результати науково-дослідних робіт прямо проголошує об'єктом власності.

Отже, будь-які результати науково-дослідних робіт підлягають правовій охороні, якщо вони оформлені у формі звіту. Закон України «Про науково-технічну інформацію» (1993 р.) у ст.2 також визнає, що науково-технічна інформація охоплює отримані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, які зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення.

Однак результати науково-дослідних робіт, зокрема прикладних, можуть бути у вигляді винаходів, корисних моделей, селекційних досягнень тощо, що охороняються патентами або свідоцтвами, тобто правом промислової власності, а не авторським правом. Засобами авторського права охороняються результати науково-дослідних робіт, які певним чином опубліковані або обнародовані.

Таким чином, правова охорона результатів науково-дослідної діяльності зумовлюється формою їх реалізації – описом чи втіленням в креслення або ж у металі – конструкціях, обладнанні, пристроях тощо.

7.12. Права інтелектуальної власності на комерційну таємницю

Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якої вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність, та є предметом адекватно існуючих обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Майновими правами на комерційну таємницю є:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати недозволеному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено законом.

Органи державної влади (ст.507 Цивільного кодексу України) зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформації, яка є комерційною таємницею, та створення якої потребує значних зусиль і коштів.

7.13. Обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності

Обов'язки суб'єктів промислової власності набувають чинність від дати публікації в офіційному бюлетені відомостей про видачу охоронних документів. Основним з них є обов'язок сплачувати відповідні збори за дії, пов'язані з охороною об'єктів промислової власності. Вони сплачуються відповідно до «Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» (2001р.).

Обсяг витрат, пов'язаних з охороною прав на об'єкти промислової власності в Україні в 2009 році наводиться в таблиці 7.1.

Наведені дані (табл. 7.1) свідчать, що щорічні витрати, пов'язані з охороною об'єктів промислової власності становлять коло 90 млн. грн., із них безпосередньо збори (мити) становлять більше 6 млн. грн., а винагорода винахідникам становить 58 млн. грн. Найбільші винагороди виплачено у промисловості (33,5 млн. грн.), діяльності транспорту і зв'язку (16,3 млн. грн.) і в дослідженнях і в розробках (7,5 млн.грн.).

Власник патенту на промисловий зразок, власник свідоцтва на компонування інтегральних мікросхем зобов'язаний використовувати запатентований об'єкт.

Таблиця 7.1. Витрати, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності в Україні, за видами економічної діяльності, 2009 р.

Види економічної діяльності	Загальні витрати, тис. грн.	З них			
		Збори (мити)	У т. ч. за межі України	Інші витрати	у т. ч. на винагороду винахідника
Всього по національній економіці	86 696,7	6 594,1	745,1	80 102,6	58 054,9
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	63,2	32,1	4,1	30,6	25,4
Промисловість :	43 034,8	2 885,6	273,7	40 149,2	33 574,3
добувна	7 144,8	160,9	8,0	6 983,9	5 150,8
переробна	35 310,1	2 691,6	264,9	3 261,5	27 937,3
машинобудування	13 716,8	1 665,6	181,4	12 051,2	10 256,3
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	579,9	33,1	0,8	546,8	486,2
Діяльність транспорту та зв'язку	27 352,3	90,5	8,3	27 261,8	16 373,3
Будівництво	86,4	58,6	19,4	27,8	0,2
Дослідження та розробки	14 011,0	2 246,9	377,2	11 764,1	7 514,9
Освіта	1 125,3	939,4	12,5	185,9	118,3

Якщо зазначений об'єкт не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу патенту чи свідоцтва, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати запатентований об'єкт, може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання запатентованих об'єктів. Така заява може бути подана за умови, що з власником охоронного документа не вдалося досягнути угоди про укладання ліцензійного договору. Суд може дати дозвіл на таку примусову ліцензію, який, виносячи рішення про надання примусової ліцензії, має визначити обсяг використання запатентованого об'єкта, термін дії наданого дозволу, розмір та порядок виплати винагороди власнику охоронного документа.

Права суб'єктів засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, що впливають з охоронних документів. До цієї групи належить право на комерційне (фірмове) найменування, право на торговельну марку і право на географічне зазначення походження товарів.

Комерційне (фірмове) найменування в Україні охороняється Цивільним кодексом України. Право на комерційне найменування надає юридичній особі юридично гарантовану можливість виступати в цивільному обігу під власним комерційним найменуванням.

В умовах ринкової економіки індивідуалізація виробника в такий спосіб має для нього важливе значення. Адже споживач знає з ким має справу. Така індивідуалізація виробника має значення як для самого виробника, так і для споживача. За умови, що під комерційним найменуванням виробник зарекомендував себе як надійний партнер, виникають стійкі господарські зв'язки, зростає попит на його продукцію тощо. Разом з тим комерційне найменування виробника покладає на нього серйозні обов'язки. Він зобов'язаний постійно підтримувати належний рівень своєї продукції, підвищувати її якість, знижувати матеріало- та енергоємність продукції тощо.

Будь-які цивільно-правові угоди юридична особа здійснює під своїм власним комерційним найменуванням, що само по собі уже свідчить про певну господарську впевненість, стабільність цієї фірми. Власник комерційного найменування здійснює певні особисті немайнові права. Він має право на захист порушених прав, має право позначати своїм найменуванням вироблені ним товари, розміщувати його на вивісках, бланках, рахунках, преїскурантах тощо.

Право власника на комерційне найменування не обмежене будь-яким терміном. Юридична особа може користуватися лише одним комерційним найменуванням. Власник комерційного найменування має право забороняти іншим особам неправомірно використовувати зареєстроване на його ім'я в тих самих цілях найменування.

Обов'язки власника торговельної марки. Використання торгової марки є не лише правом її власника. Закон покладає на власника марки певні обов'язки. Перед усім власник марки зобов'язаний її використовувати. Відповідно до ст.17 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» власник свідоцтва має добросовісно користуватися виключним правом, що випливає із свідоцтва.

Якщо торговельна марка не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення чинності свідоцтва. Власник свідоцтва може заперечити проти позбавлення його права власності через невикористання, якщо на це є причини. Адже право на торговельну марку є абсолютним і виключним правом. Це означає, що власник свідоцтва на марку має право на її використання, а також на розпорядження нею. У

Обов'язок власника свідоцтва на географічне зазначення походження товару. Фізичним і юридичним особам, які перебувають у конкретному місці і виробляють товар, що має особливі властивості або певні якості які зумовлюються певними природними умовами або поєднанням природних умов з людським фактором, лише надається право на використання географічного зазначення походження товару. Це право немає виключного характеру.

Використовувати зареєстроване географічне зазначення походження товару може лише особа, на ім'я якої зареєстроване це право, тобто власник свідоцтва (ст. 17 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товару»). Проте, суб'єкт на ім'я якого здійснена реєстрація географічного зазначення походження товару, має право власності на свідоцтво, як охоронний документ. Але право власності на саме географічне зазначення походження товару у зазначеного суб'єкта не виникає.

Право на використання географічного зазначення походження товарів має свою специфіку. Передусім, право на використання географічного зазначення походження товарів не є виключним. Це право само по собі є надбанням держави.

Власник свідоцтва має право проставляти поряд із маркою попереджувальне маркування, яке вказує на те, що ця марка зареєстрована в Україні.

Власник свідоцтва зобов'язаний забезпечувати відповідність якісних показників, особливих властивостей та характеристик товару, що виробляється, їх опису в реєстрі.

7.14. Авторська винагорода суб'єктів права інтелектуальної власності

Найважливішим майновим правом автора є право на винагороду. Зміст права на авторську винагороду полягає в тому, що автору твору надається забезпечена законом можливість вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору. Адже переважна більшість результатів інтелектуальної діяльності людини створюється з метою одержання відповідної винагороди. Інтелектуальна творча діяльність – це своєрідний спосіб добування коштів для пристойного існування. Проте це право не поширюється на визначені законом випадки так званого вільного використання.

Згідно з чинним законодавством України про авторське право, будь-який твір може бути використаний лише з дозволу автора і за зумовлену договором винагороду, тобто особа, яка має авторське право, має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання її твору.

Винагорода – це своєрідна плата за працю, підвищена плата за більш високий рівень праці. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися зі змішаних платежів.

Винагорода автору винаходу за його використання здійснюється протягом терміну дії винаходу і виплачується автору на підставі договору між автором і власником патенту. Винагорода виплачується автору винаходу не пізніше трьох місяців після закінчення кожного року, протягом якого використовувався винахід і не пізніше трьох місяців після надходження виторгу від продажу ліцензії протягом терміну дії патенту.

Розмір, порядок обчислення і виплата винагороди за створення і використання твору встановлюється сторонами в авторському договорі. Винагорода може визначатися також у договорах, що укладаються організаціями, які управляють майновими правами авторів на колективній основі з користувачами.

Однією з особливостей, яка передбачена Законом України «Про авторське право і суміжні права», є виплата винагороди і за використання створеного у зв'язку з виконанням трудового договору (службового твору). Ст.16 цього Закону містить припис, відповідно до якого розмір авторської винагороди за створення і використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом. Такий договір може бути укладений ще при прийомфі автора на роботу, а може – і після створення твору. Порядок її виплати встановлюється у договорі між автором і роботодавцем. З цього припису випливає, що роботодавець за створення і використання службового твору має виплатити певну авторську винагороду.

Отже, Закон допускає можливість виплати авторської винагороди за створення і використання службового твору. Це особлива винагорода, що перевищує звичайну заробітну плату, оскільки теперішня заробітна плата автора, який працює за наймом у роботодавця, ні якою мірою не може компенсувати вартість інтелектуальної праці, вкладеної у створення твору. Проте Закон України не містить правил визначення розміру авторської винагороди за створення і використання того чи іншого твору. Є логічним те, що розмір авторської винагороди має зумовлюватися тим прибутком чи доходом, який одержить роботодавець від використання твору. Але в будь-якому випадку розмір авторської винагороди не повинен бути меншим від встановлених ставок, визначених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» (2003р.).

Спеціальний порядок виплати винагороди встановлений ст. 25 Закону України про авторське право. Відповідно до цього закону допускається відтворення виключно в особистих цілях творів і виконання, зафіксованих у фонограмі (відеограмі) без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, але з виплатою їм винагороди.

7.15. Захист права інтелектуальної власності суб'єктів інтелектуальної власності

Порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену Цивільним кодексом України.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. Суд може ухвалити рішення, зокрема, про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митну територію України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обігу товарів, виготовлених або введених в цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обігу матеріалів та знарядь, які використовувалися для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єктів права інтелектуальної власності;
- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого рішення.

Стаття 19 Цивільного кодексу України передбачає самозахист цивільних прав. Особа має право на самозахист своїх прав від порушень і протиправних посягань. Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено, засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змістові права, що порушене, та характерові дій, яким ці права порушені, і не можуть суперечити вимогам закону.

Встановлена чинним законодавством України система захисту прав інтелектуальної власності не досягає своєї мети, оскільки система захисту прав інтелектуальної власності за ринкової економіки має бути на

стільки жорсткою, щоб могла усунути будь-яке бажання скористатися чужою працею. А якщо таке сталося, то відповідальність має бути такою, щоб це бажання зникло і більше не виникало. Та судова практика не знає жодного випадку притягнення до кримінальної відповідальності когонебудь в Україні за порушення права інтелектуальної власності. Може саме цим пояснюється розкрадання інтелектуальної власності в Україні. Об'єктом крадіжок стають наукові, художні, музичні твори, фонограми та інші результати творчої праці. Науково-технічні результати купляють за безцінь. За кордон виїжджають талановиті дослідники.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте суб'єктивне право інтелектуальної власності.
2. Назвіть права суб'єктів права інтелектуальної власності.
3. Охарактеризуйте особисті немайнові права на об'єкти права інтелектуальної власності.
4. Охарактеризуйте особисті немайнові права авторів творів науки, літератури і мистецтва.
5. Охарактеризуйте особисті немайнові права суб'єктів промислової власності.
6. Охарактеризуйте майнові права суб'єктів інтелектуальної власності.
7. Назвіть майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури і мистецтва.
8. Назвіть права суб'єктів суміжних прав.
9. Назвіть майнові права суб'єктів промислової власності.
10. Назвіть права інтелектуальної власності, що впливають із свідцтва на комерційне найменування суб'єкта господарювання.
11. Назвіть права інтелектуальної власності, що впливають із свідцтва на торговельну марку.
12. Назвіть права інтелектуальної власності, що впливають із свідцтва на географічне зазначення походження товару.
13. Охарактеризуйте обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності.
14. Охарактеризуйте авторську винагороду.
15. Охарактеризуйте сутність захисту права інтелектуальної власності.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

8.1. Інтелектуальний капітал як економічна категорія

8.2. Класифікація інтелектуального капіталу

Ключові поняття та терміни	
авансована вартість	класифікація інтелектуального капіталу
акціонерний інтелектуальний капітал	кооперативний інтелектуальний капітал
виробничий капітал	колективний інтелектуальний капітал
власність інтелектуальна	корпоративні права
власний інтелектуальний капітал	національний інтелектуальний капітал
інжиніринг	пайовий інтелектуальний капітал
інноваційна діяльність	приватний інтелектуальний капітал
іноземний інтелектуальний капітал	резидентність капіталу
інтелектуальний капітал як товар	ринок інтелектуальних активів
інтелектуальна власність як інвестиція	терміновий інтелектуальний капітал
капітал інтелектуальний	транзакції капіталу

8.1. Інтелектуальний капітал як економічна категорія

Успішне функціонування сучасної ринкової економіки можливе за умови використання інтелектуального продукту, який створюється під впливом власних ринкових зусиль, що спрямовують підприємницьку діяльність на зростання інтелектуального капіталу. Саме інтелектуальний капітал дедалі більше перетворюється на основний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, стає визначальним у ринковій економіці і формуванні сталого високого рівня конкурентоспроможності. Завдяки інтелектуальному капіталу ринкова вартість високотехнологічних компаній у 3-6 разів перевищує їх балансову вартість, яка ґрунтується на вартості фінансового капіталу. Зростання ролі інтелектуального капіталу передбачає і нові вимоги до охорони інтелектуальної власності.

Інтелектуальний капітал (від лат. *Intellectualis capitalis* – розумовий, головний або головні пізнання) – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює одночасно характерну лише йому

Национальний університет
(інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості. Він має надзвичайно складну сутність та багатовекторність, що визначається механізмом його функціонування.

Під інтелектуальним капіталом розуміють сукупність знань усіх працівників, які забезпечують конкурентоспроможність підприємства, зокрема і держави в цілому. Одержання різного роду технологічних і організаційних переваг над конкурентами – це основна функція інтелектуального капіталу.

Інтелектуальний капітал – поняття, що набагато ширше, ніж поняття інтелектуальна власність і нематеріальні активи, до того ж це поняття більш економічне, ніж правове або бухгалтерське.

Капітал одночасно розглядається з позиції філософської категорії і з позиції конкретної науки – як економічна категорія. З позиції філософської категорії інтелектуальний капітал розглядається як здатність до мислення, пізнання, що властиво інтелекту. По відношенню до капіталу в цьому випадку інтелектуальний капітал розглядається як накопичення наукових, теоретичних і практичних знань людства про відповідні дії, процеси, проблеми, вирішення тощо. Інтелектуальний капітал можна розглядати і як систему знань, яка базується на системному характері людського мислення, з метою оперувати знаннями діалектично, тобто як взаємопов'язаними, рухливими, суперечливими і такими, що переходять одні в інші або узагальнюються.

У цьому процесі людина, яка удосконалює, узагальнює і є винахідником, яка шукає нові рішення, розв'язує завдання – розглядається як носій ідеї, розробник інтелектуального продукту. Зазвичай, людський ресурс повинен реалізувати себе в інтелектуальній продукції. За цих умов людський капітал – це вартісна оцінка роботи в сукупності осіб, які розглядаються як потенційні носії ідей, спрямованих на процес розробки інтелектуального продукту, корисного для суспільства.

Якщо розглядати капітал із позиції речових факторів виробництва, тобто як сукупність засобів виробництва, що приносять дохід їхньому власнику, то А. Сміт розглядав капітал як запас, що використовується для підприємницьких потреб і приносить дохід.

Капітал як такий може існувати лише за певних соціально-економічних умов, до яких відносяться: високорозвинене товарне виробництво і обіг; наявність такої мотивації діяльності виробника як особисте збагачення.

Інтелектуальний капітал, як економічна категорія на підприємстві розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, яка в процесі свого руху приносить більшу вартість (самозростає) за рахунок додаткової вартості. Це один із різновидів капіталу, який має ознаки капіталу і водночас відтворює властиві лише йому (інтелектуальному капіталу) особливості. До інтелектуального капіталу належить продукт розумової,

інтелектуальної праці. Звідси інтелектуальний капітал – це знання, що можуть бути перетворені у прибуток та оцінені.

В умовах формування економіки знань докорінно змінюється відношення до головної продуктивної сили суспільства – людини високоінтелектуальної, високопродуктивної праці, оскільки роль знання в економіці розвитку зростає, випереджаючи значення засобів виробництва і природних ресурсів. Економічне зростання все більше залежить від здатності отримувати нові знання і застосовувати їх на практиці.

Інтелектуальний капітал – це, перш за все, люди та знання, якими вони володіють, а також їх навички і те все, що допомагає ефективно використовувати знання та навички, тобто це збірне поняття для визначення нематеріальних цінностей, що об'єктивно підвищують ринкову вартість компанії. Інтелектуальний капітал включає: кваліфіковану робочу силу і контракти з провідними спеціалістами; інтелектуальну власність, інформаційні ресурси, локальні мережі; відносини з клієнтами, широко визнані товарні знаки та інше.

На рівні суб'єкта господарювання інтелектуальний капітал включає три складових:

- людський капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність працівників відповідати вимогам і задачам суб'єкта господарювання;
- структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки тощо;
- споживчий капітал – майбутні споживачі продукції підприємства, її спроможність задовольняти їх запити.

Основою цих трьох складових є **людські ресурси** – найбільша динамічна компонента спроможності підприємства отримувати прибуток тривалий час. Вважається, що людський капітал не може бути власністю підприємства, а структурний капітал може бути оформлений у власність і виступати об'єктом купівлі-продажу.

Людський капітал – це здатність продукувати неймовірні рішення, що є джерелом оновлення та прогресу. Головне його призначення – створення і розповсюдження інновацій, тобто потрібно, щоб максимальна кількість працівників володіла знаннями, здатними приносити користь підприємству. При кваліфікованому менеджменті обсяг прибутку від інвестицій в людський капітал втричі перевищує прибуток від інвестицій в техніку. Дослідження залежності продуктивності праці від рівня освіти показали: при 10 відсотковому підвищенні рівня освіти продуктивність праці зростає на 8,6 відсотки, а при такому збільшенні акціонерного капіталу продуктивність праці зростає на 3-4 відсотки.

Сучасний досвід свідчить, що навіть за високого рівня розвитку техніки та технології, неможливо отримувати значну перевагу на ринку лише

за їх рахунок. Тому необхідно задіяти більш потужний та перспективний ресурс, яким виступає людина, що володіє величезним потенціалом і має здатність до саморозвитку. Виникає необхідність у практичній реалізації концепції людського ресурсу в напрямі розвитку людського потенціалу, гуманістичної спрямованості устремлень, переоцінці рушійних сил економіки, тобто людський капітал виступає на перший план.

Докорінний перелом у відношенні цінності людського ресурсу та необхідності його всебічного розвитку відбувся в 1970-х роках потенціалу та виникла теорія людського капіталу, розроблена американським економістом Г. Беккером.

За визначенням американського економіста Г. Беккера основними особливостями людського капіталу є:

- людський капітал є головною умовою економічного зростання;
- формування людського капіталу вимагає від самої людини та всього суспільства значних витрат;
- людський капітал у вигляді навичок, здібностей є певним запасом, тобто здатним накопичуватися;
- інвестиції в людський капітал забезпечують його власнику у майбутньому отримання більш високого доходу;
- вкладання в людський капітал досить значні за обсягом, тривалі за часом, інтегральні за характером економічного і соціального ефекту;
- інвестиційний період у людського капіталу значно триваліший, ніж у фізичного: вкладання в освіту людини мають інвестиційний період 12-20 років, у той же час у фізичний капітал – 2-5 років;
- людський капітал відрізняється від фізичного ступенем ліквідності: він невід’ємний від його носія – живої особистості;
- незалежно від джерел формування (держава, родина, приватні особи тощо) використання людського капіталу і отримання прямих доходів контролюється самою людиною;
- функціонування людського капіталу, ступінь віддачі від його використання обумовлені вільним волевиявленням суб’єкта, його індивідуальними інтересами, матеріальною і моральною зацікавленістю, відповідальністю, світоглядом і загальним рівнем культури тощо.

Структурний капітал, а саме інтелектуальна власність і документована інформація ефективні тільки в контексті стратегічних цілей підприємства, тому що є проявом організаційних здібностей підприємства відповідати вимогам ринку, можливостей їх використання для створення нових цінностей.

Клієнтський (ринковий, споживацький) капітал включає ділову репутацію та зв’язки із споживачами, характеризується такими якостями як ступінь проникнення, розповсюдження, постійність, впевненість в тому, що споживачі і надалі віддаватимуть перевагу даному підприємству.

Всі три складові інтелектуального капіталу є критичними для підприємства, що працює в ринкових умовах. Тому необхідною умовою повноцінного використання інтелектуального капіталу є наявність і поєднання всіх його компонентів.

Концепція інтелектуального капіталу визнає необхідність капіталовкладень у формування, використання та розвиток людських ресурсів, виходячи з економічної доцільності залучення більш якісних у професійному плані працівників, їх навчання та підтримку у високій працездатній формі, створення умов для творчого та професійного розвитку кожного працівника, що потребує повнішого використання знань, навичок і здібностей працівників.

Наявність у підприємства інтелектуального капіталу і його величина є необхідними і найзначимими характеристиками ефективності бізнесу. У країнах з інноваційною економікою показникам оцінки нематеріальних активів, засобам їх виміру надається велика практична увага, про що свідчить поява попиту в спеціалізованих послугах щодо аудиту та оцінки інтелектуального капіталу.

Експерти вважають, що інтелектуальний капітал високотехнологічних підприємств (компаній) в 3-4 рази перевищує облікову їх вартість. А співвідношення інтелектуального капіталу до вартості матеріальних засобів виробництва і фінансового капіталу на таких підприємствах повинні знаходитись в межах від 5:1 до 16:1. Наприклад, така велика корпорація, як Microsoft, маючи ринкову капіталізовану вартість в сотні мільярдів доларів, нараховує на балансі матеріальних засобів в кілька мільярдів доларів.

В умовах господарської діяльності підприємство для створення інтелектуального продукту насамперед авансує кошти (інвестиції) для придбання (використання) необхідних факторів виробництва, тобто елементів постійного та змінного капіталу. Капітал (або інвестиції) тут виступають як **виробничий капітал**, функцією якого є створення інтелектуального продукту і додаткової вартості. Для одержання вартості і додаткової вартості у грошовій формі треба продати продукт капіталу. При цьому капітал набуває форми **товарного капіталу**, головною функцією якого є реалізація інтелектуального продукту і одержання додаткової вартості у грошовій формі. Таким чином, інтелектуальний капітал проходить три стадії обігу капіталу – грошову, виробничу і товарну. Такий послідовний рух називається **кругообігом** інтелектуального капіталу.

З означених позицій в чистому вигляді інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості).

Основу інтелектуального капіталу становить інтелектуальна власність – результат інтелектуальної діяльності людини, результат втіленого тво-

рчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивований, втілений у певну об'єктивну форму та здатним до відтворення. З цієї позиції інтелектуальна власність визначає кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, що втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо).

Поняття інтелектуального капіталу і пов'язана з ним інтелектуальна власність невід'ємні від нової економіки (економіки знань). Це ті компоненти, що найкраще ідентифікують нову економіку. На сучасному етапі технологічного розвитку наявність всіх компонентів визначає докорінну відмінність нової економіки від економіки природно-сировинного спрямування.

Що стосується приватної або колективної форми власності, то зрозуміло, що мається на увазі, кому належить результат власного творчого пошуку, хто або скільки людей спрямовували свої зусилля на отримання кінцевого результату творчої діяльності. Що стосується державної форми інтелектуальної власності, то до неї належить продукт інтелектуальної праці (діяльності), створений на замовлення державних органів влади за рахунок бюджетних коштів, або за традицією продукти інтелектуальної діяльності належить суб'єкту господарювання, який утворений органами державної влади (місцевого самоврядування).

Загальними властивостями інтелектуального капіталу є такі:

- інтелектуальний капітал виступає як економічна категорія і за своїм соціально економічним змістом (складом) не є майном;
- інтелектуальний капітал має вартісну оцінку і є самозбільшуваною вартістю;
- інтелектуальний капітал розглядається як авансована вартість і після завершення кругообігу повертається з додатковим доходом;
- капітал є частиною багатства (активів) підприємства і може бути інновацією.

Якщо розглядати капітал з точки зору підприємства, то це сума вартісної оцінки майна та коштів підприємця, які він може використовувати на господарські потреби.

8.2. Класифікація інтелектуального капіталу підприємства

До інтелектуального капіталу належать результати розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль. Для поглибленого розуміння поняття та механізму функціонування інтелектуального капіталу слід поділити його на складові елементи з наступним групуванням за однорідними ознаками, тобто здійснити його класифікацію (рис. 8.1.) залежно від мети та завдань, які при цьому вирішуються.

”

Рис. 8.1. Класифікація інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання

За формою власності інтелектуальний капітал може бути приватним, колективним та державним залежно від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджається результатом інтелектуальної творчої діяльності.

Корпоративна трансакція пов'язана з організаційно-правовою формою інтелектуального капіталу і відтворюється у формі акціонерного чи пайового інтелектуального капіталу залежно від виду корпоративної трансакції або виду засновницького капіталу. Вкладання інтелектуального капіталу до статутного фонду підприємства (господарського товариства) в обмін на корпоративні права належить до інноваційної діяльності, спрямованої на емісію (ремісію) статутного фонду, тобто збільшення (зменшення) потенціалу засновницького капіталу.

Корпоративні трансакції здійснюються з метою більш повного використання прав інтелектуальної власності, зміни структури управління та реструктуризації активів. Водночас при корпоративних трансакціях здійснюється перерозподіл виключних прав між суб'єктами, які беруть участь у трансакціях.

Резидентність визначає присутність національного або іноземного капіталу. За такою ознакою збільшуються інтеграційні можливості інтелектуального капіталу, який стимулює створення ринку інтелектуальних (нематеріальних) активів.

Форма залучення інтелектуального капіталу проявляється у формі прав на об'єкти промислової власності та у формі авторського права та суміжних прав залежно від видів об'єктів інтелектуальної власності. За міжнародними стандартами ці результати творчої інтелектуальної діяльності людини з точки зору правової охорони поділяються на об'єкти, що охороняються правом промислової власності, і на об'єкти, що охороняються авторським правом. До промислової власності належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, ноу-хау. До об'єктів інтелектуальної власності, що охороняються авторським правом, належать права на наукові, літературні, художні та музичні твори, комп'ютерні програми, бази даних тощо.

Інтелектуальний капітал в інших формах може проявлятися, наприклад, у вигляді наданих послуг типу «інжиніринг».

За терміном знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання інтелектуальний капітал поділяється на власний або такий, що не має терміну знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання, та терміновий інтелектуальний капітал.

Власний інтелектуальний капітал може бути на балансі суб'єкта господарювання, наприклад, у формі капітальних інвестицій, тобто на стадії створення нематеріальних активів

Що стосується термінового інтелектуального капіталу, то на балансі суб'єктів господарювання такий капітал дістає відображення у вигляді нематеріальних активів, які залежно від виду мають термін знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання відповідно до законодавства України про охорону інтелектуальної власності. Так, права охорона суб'єктів інтелектуальної власності надається за певних умов на конкретно визначений термін: на винахід – на 20 років, на корисна модель – на 5 років, на промисловий зразок – на 10 років тощо.

За ознакою формування (мобілізації) інтелектуальний капітал поділяється на створений самим суб'єктом господарювання і придбаний в інших суб'єктів господарювання.

За ознакою можливості визначення величини вартості інтелектуального капіталу його вартість може оцінюватися (визначатися) прямим (витратним) методом (безпосередньо, відповідно до кошторису) та експертним методом.

Законом України про інтелектуальну власність передбачено здійснення, наприклад, щорічної (для винаходів) підтримки їх дії шляхом сплати зборів за дії, що пов'язані з охороною права на об'єкти інтелектуальної власності.

Концепція інтелектуального капіталу визнає необхідність капіталовкладень у формуванні, використанні та розвитку людських ресурсів, виходячи із економічної доцільності, що має за мету залучення більш якісних працівників, їх навчання та підтримку у високій працездатній формі, створення умов для творчого та професійного розвитку кожного працівника.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал як економічну категорію.
2. Назвіть стадії кругообігу інтелектуального капіталу.
3. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал як інтелектуальний продукт.
4. Назвіть властивості інтелектуальний капіталу.
5. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал за формою власності.
6. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал за організаційно-правовою формою.
7. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал за резидентністю.
8. Охарактеризуйте інтелектуальний капітал за формою залучення.
9. Охарактеризуйте капітал за ознакою формування.
10. Охарактеризуйте капітал за оцінкою його вартості.

ДОГОВОРИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 9.1. Договори у сфері інтелектуальної діяльності та їх особливості
- 9.2. Авторські договори
- 9.3. Договір на депонування рукописів
- 9.4. Договори у сфері науково-технічної діяльності
- 9.5. Договори на виконання науково-дослідних робіт
- 9.6. Договори на використання об'єктів промислової власності

Ключові поняття та терміни	
авторські договори	ліцензіат
видавничий договір	ліцензія одинична
види договорів у сфері інтелектуальної власності	ліцензія виключна
винагорода	ліцензія примусова
депонування рукописів	ліцензія невиключна
договір	патентна чистота
договір на виконання науково-дослідних робіт	право інтелектуальної власності
ліцензія	службові об'єкти інтелектуальної власності
ліцензіар	супутні договори

9.1. Договори у сфері інтелектуальної діяльності та їх особливості

У правовому регулюванні майнових відносин договір у будь-якому суспільстві є найбільш ефективним та найбільш поширеним засобом такого регулювання. В умовах ринкової економіки договір є єдиним інструментом упорядкування майнових відносин, його функції досить різноманітні.

Договором визнається угода двох або більше осіб, яка спрямована на виникнення, зміну чи припинення правовідносин між ними. У договорі визначається воля двох сторін, що має збігатися.

Договори у сфері правової охорони інтелектуальної власності укладаються дієздатними особами в установленій законом формі, пред-

метом їхнього регулювання мають бути майнові відносини, що ґрунтуються на законній основі. У цій сфері діяльності людини укладається велика кількість різноманітних договорів.

Особливість прав інтелектуальної власності зумовила необхідність окремого правового регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Стаття 1107 Цивільного кодексу України встановлює такі види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності:

- ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійний договір;
- договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

До інших договорів можна віднести:

- договір між співавторами;
- договір між співвласниками охоронних документів (патентів, свідоцтв);
- договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності;
- договір про передачу ноу-хау;
- договір щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав;
- договір про передачу права на отримання патенту.

Отже об'єктом (предметом

Договірних відносин, що складаються в сфері інтелектуальної діяльності, можуть бути дії, спрямовані на створення об'єкта інтелектуальної власності, або самі об'єкти цієї власності.

Стаття 1108 Цивільного кодексу України проголошує, що особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єктів права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері, тобто ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Вона може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору.

Основні договори у сфері інтелектуальної діяльності поділяються на договори, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності, і на договори, що регулюють порядок використання об'єктів інтелектуальної власності. Зазначені договори можна поділити за змі-

стом інтелектуальної діяльності. Велику групу складають договори у галузі наукової, літературної, художньої та мистецької діяльності.

Останнім часом зростає значення договорів, пов'язаних із використанням об'єктів суміжних прав – виконавської діяльності, виробництва фонограм, відеограм та сфери мовлення. Значною є група договорів, що стосуються науково-технічної діяльності. Це договори на створення об'єктів промислової власності, а також договори на їх використання. Ще одну групу складають договори на використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.

Окрему групу складають договори, які можна назвати супутніми договорами, що стосуються інтелектуальної діяльності. До них належать договори на управління майновими правами авторів на колективній основі, договори на представництво суб'єктів права інтелектуальної власності тощо.

Договори у сфері інтелектуальної діяльності в цілому мають свої специфічні особливості, які відрізняють їх від інших цивільно-правових договорів. Зазвичай, об'єктом або предметом цивільних правовідносин є те: з приводу чого виникає право або необхідність правового регулювання відносин, що складаються з цього приводу між суб'єктами права. Це загальне правило поширюється і на відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності.

Особливістю договорів на використання об'єктів промислової власності, безперечно, є результати інтелектуальної діяльності людини. Предметом таких договорів мають бути лише ті результати, що визнані об'єктом правової охорони. Але це не означає можливості укладання договору і на результати, що не є об'єктом правової охорони.

Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності мають чинність лише у межах, визначених законом чи договором. Обмеження користування тим чи іншим об'єктом може стосуватися території, часу, кількості тощо. Сторони в договорі можуть дійти згоди і що до інших обмежень користування, але всі вони мають бути чітко обумовлені договором.

Суттєві обмеження містить закон щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, визначених в установленому порядку секретними, які містять інформацію, яка в установленому порядку відноситься до державної таємниці. За Законом України «Про державну таємницю» (1999 р.) державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, та які визнані у порядку, встановленому законом державною таємницею і підлягають охороні держави.

Об'єктом (предметом) договірних відносин, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності, можуть бути дії, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності або самі об'єкти цієї власності. Група договорів, що мають своєю метою врегулювати порядок і умови використання об'єктів інтелектуальної власності, своїм об'єктом будуть мати результати інтелектуальної діяльності, тобто об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти промислової власності, об'єкти, що є засобами індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг та інші результати інтелектуальної діяльності.

Об'єктом договорів можуть бути і такі результати інтелектуальної діяльності, що можуть бути створені. Це – об'єкти договорів на виконання певних робіт, тобто за своєю юридичною природою вони наближені до підрядних договорів. Такими можуть бути договори на створення будь-якого твору науки, літератури чи мистецтва. Об'єктом таких договорів може бути створення певного науково-технічного об'єкта та досягнення будь-якої іншої науково-технічної мети.

Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності за невеликим винятком, установленим законодавством, укладаються в простій письмовій формі. Усні договори у цій сфері також допускаються, але у визначених законодавством випадках.

Особливістю договорів у сфері інтелектуальної діяльності є також і те, що об'єкти зазначених договорів, спрямованих на використання об'єктів інтелектуальної власності, можуть бути тільки ті результати інтелектуальної діяльності, що стали об'єктом правової охорони, тобто, коли зазначені результати визнані об'єктами інтелектуальної власності в установленому порядку.

Своєрідною специфікою договорів у сфері інтелектуальної діяльності є також і те, що об'єктами права інтелектуальної власності є нематеріалізовані результати цієї діяльності. Усі ці результати можуть бути матеріалізовані, втілені у будь-який матеріальний носій, але об'єктом права інтелектуальної власності є тільки певний нематеріальний результат інтелектуальної діяльності.

Своєрідний характер об'єктів інтелектуальної власності зумовлює і відповідний характер самого договору у цій сфері. Такі договори набагато складніші від звичайних цивільно-правових договорів. Певну проблему складає визначення вартості об'єкта договору, його можливої економічної чи будь-якої іншої корисної ефективності. Важко передбачити можливий дохід від використання такого нематеріального об'єкта. Зазначені чинники ускладнюють визначення сторонами умов договору.

Специфічність зазначених договорів полягає й в тому, що особи, заінтересовані в укладанні такого договору, часто не можуть чітко уявити про що йдеться – матеріального носія може ще й не бути, що

стосується створення об'єкта інтелектуальної власності, то яким він буде не знає ніхто.

Слід враховувати й те, що об'єктом договору у сфері інтелектуальної власності може бути тільки об'єкт, що має охоронний документ. За відсутності такого документа об'єкт не може вважатися об'єктом промислової власності.

За загальним правилом сторонами у договорі в інтелектуальній сфері можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. До фізичних осіб належать громадяни України, громадяни зарубіжних країн, а також особи без громадянства. Стороною у такому договорі може бути будь-яка юридична особа незалежно від форм власності.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» договори про передачу права власності на винаходи (корисні моделі) і ліцензійний договір набувають чинності за умови, що вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами. За бажанням сторін такі договори можуть бути зареєстровані (ст. 1114 Цивільного кодексу України).

Сучасні технічні засоби зв'язку впроваджують в практику ще одну форму укладання договорів, яка є і не усною і не письмово. Це може бути просто обмін документами через засоби поштового, телеграфного, телефонного, електронного чи інших видів зв'язку. За таким способом обміну документів з метою недопущення будь-якого втручання третіх небажаних осіб користуються спеціальними засобами захисту такого зв'язку. Наприклад, спеціальне кодове ім'я, що відоме обмеженому колу осіб, факсимільний зв'язок, за яким контрагенту надсилається проект підписаного договору, інша сторона, одержавши договір і погодившись з його умовами і змістом підписує і направляє таким самим способом іншій стороні.

Усі договори, що укладаються у сфері інтелектуальної власності мають укладатися у письмовій формі. Але чинне законодавство України не передбачає обов'язкового нотаріального засвідчення, хоч за бажанням сторін вони можуть свій договір засвідчити нотаріально.

9.2. Авторські договори

У сфері гуманітарної творчості наукова, художньо-літературна і мистецька діяльність за своїми масштабами є чи не найбільшими. Вагомою в Україні, як між іншим в усьому світі, є наукова діяльність, яка передусім реалізується у друкованій продукції. Для того, щоб довести до громадськості найновіші наукові досягнення їх треба оприлюднити чи опублікувати. Це можуть бути усні доповіді, інформаційні повідомлення тощо. Але основною формою повідомлення наукових

досягнень для суспільства є їх публікації. Це може бути коротке інтерв'ю або інформація про певні наукові досягнення. Публікація може здійснюватися у формі наукових статей, брошур, монографій, збірників статей, підручників, навчальних посібників та іншими способами.

Проте оприлюднення наукового твору може здійснюватися не тільки шляхом публікацій. Це може бути будь-яка дія, що робить твір доступним для суспільства. Це можуть бути сучасні засоби радіо- і телемовлення та інші технічні засоби фіксації. Науковий твір можна записати на фонограму і розповсюджувати так як і книжку. Великого поширення набув Internet.

Зростає значення художньої літератури. Вона стала потужним засобом формування як окремої людини, так і суспільства в цілому. держава має постійно дбати про розвиток художньої літератури, якщо хоче мати морально здорове покоління. Розповсюдження досягнень художньої літератури реалізується тими самими способами, що і наукової літератури. Це, передусім, публікація різноманітних художніх творів прози, поезії, історичної літератури, драматичних творів тощо. Але оприлюднення художньої літератури може відбуватися не лише у формі публікацій. Художня література може реалізуватися також у радіо-і телепередачах, спектаклях, постановках, п'єсах тощо, тобто має місце переробка одного твору в інший. Таким чином, використання творів художньої літератури може реалізуватися будь-яким способом, але будь-яке використання може мати місце лише у межах закону.

Усі цивільно-правові відносини, що складаються у процесі створення і використання численних об'єктів авторського права і суміжних прав мають бути врегульовані численними договорами, що об'єднані одним поняттям «Авторські договори». За авторським договором автор передає або зобов'язується створити і в установленний термін передати свій твір замовникові для використання обумовленим договором способом, а замовник зобов'язується здійснити або почати використання твору.

Численні авторські договори можна поділити на договори на створення творів науки, літератури чи мистецтва і договори на використання цих самих творів.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що передача прав на використання твору іншим особам може здійснюватися на основі авторського договору про передачу виключного права на використання твору або на основі авторського договору про передачу невиключного права на використання твору. Стаття 31 цього Закону містить припис, за яким майнові права автора повністю

або частково можуть бути передані (відчужені) автором або іншою особою, яка має авторське право, іншій особі. Це може бути передусім купівля-продаж, дарування, обмін та інші способи відчуження у межах закону. Це йдеться лише про майнові права, адже особисті немайнові права будь-якому відчуженню не підлягають.

Авторські договори – це консенсуальні угоди, що мають взаємний характер і є оплатними. Чинний Закон чітко і однозначно допускає можливість відчуження авторських прав як самим автором, так і його правонаступником.

Слід звернути увагу на природу договірних відносин між автором і роботодавцем. Якщо йдеться про створення твору в порядку виконання трудового договору, то, зрозуміло, право на використання твору належить роботодавцю. Тому роботодавці часто бувають заінтересовані в тому, щоб їхні відносини з автором розглядалися як трудові. В такому разі їм належить право на використання твору, оскільки він визнається службовим, створеним у порядку виконання трудового договору. Трудовий характер відносин між автором і роботодавцем може бути визнаним лише за наявності певних умов – створення твору входить у трудові обов'язки автора, створення твору передбачено трудовим договором тощо.

Предметом авторського договору є твори науки, літератури і мистецтва. В авторському договорі однією зі сторін завжди виступає фізична особа – автор або його правонаступник чи інша особа, яка має авторське право.

Права і обов'язки сторін в авторському договорі складають його зміст. За своїм характером авторський договір є таким, у якому права і обов'язки автора кореспондують і відповідають правам і обов'язкам користувача, тобто він є взаємним. Чинний закон про авторське право не регламентує змісту авторських договорів, віддаючи це на відкуп сторін.

Авторські договори належать до тих, у яких заміна виконавця – автора не допускається ні за яких обставин. У разі смерті автора договір припиняє свою чинність з відповідними наслідками.

Твір може бути переданий користувачеві в такому вигляді, щоб його можна було відразу використовувати, належно оформленим з відповідним документом, рецензією тощо.

Основним обов'язком замовника-користувача є його обов'язок прийняти і належним чином розглянути твір. Після розгляду твору замовник-користувач має прийняти рішення: прийняти переданий твір чи відхилити його. Відхилення твору має бути належним чином обгрунтоване.

Чинне законодавство України передбачає обов'язки користувача – використати твір в установлений договором термін. Проте користувач твору з тих чи інших причин може його і не використовувати. В усякому разі використання твору – це право користувача, а не його обов'язок. Однак здебільшого автори заінтересовані в тому, щоб їх твори були доведені до громадськості належним чином.

Користувач не має права вносити до твору будь-які зміни чи доповнення. Якщо вони були зроблені без згоди автора, останній має право вимагати їх усунення. Користувач не має права передавати твір для використання третім особам, яке авторським договором не передбачається.

Одним з основних обов'язків замовника-користувача є виплата обумовленої договором винагороди, розмір якої, порядок обчислення та термін виплати визначається сторонами в договорі.

Основними обов'язками автора є, передусім, створення і передача твору. Твір має відповідати умовам і вимогам, визначеним сторонами. Автор має право і зобов'язаний брати участь у підготовці твору до використання. Здебільшого автор зацікавлений у тому, щоб твір використовувався відповідно до задуму автора. Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачають і право їх участі у реалізації проектів цих творів.

Найпоширенішим авторським договором є договір на видання твору, тобто на його опублікування, випуск твору у світ. За цим договором здійснюється видання і перевидання будь-яких творів, що можуть бути зафіксовані на папері. Це можуть бути численні твори науки (монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті), ще більш численні твори художньої літератури (проза, поезія, драматичні твори), а також твори образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, графіка тощо).

Видавничий договір – це авторський договір, за яким автор або інша особа, яка має авторське право, передає або бере на себе обов'язки створити твір і передати його для видання чи перевидання, а видавництво зобов'язується розглянути поданий твір і в разі його схвалення випустити у світ та виплатити автору належну винагороду, тобто це угода між автором і видавництвом про умови видання твору.

Основним змістом видавничого договору є визначення прав і обов'язків – автора і видавця. Сторону автора може представляти не сам автор, а будь-яка інша особа, яка має авторське право. Основні обов'язки сторін за видавничим договором – створення твору, передача його видавництву для видання та видання твору в установлений

термін. На видавництво покладають спеціальні обов'язки – воно зобов'язане видати твір з дотриманням точного дотримання оригіналу. Будь-яке відхилення від оригіналу має бути погоджене з автором.

Основним обов'язком видавництва як сторони у видавничому договорі є виплата винагороди за створення і використання твору. Авторська винагорода за створення і використання твору має трудовий характер. Проте творчий характер праці автора накладає відбиток на вимір трудових витрат автора. Працю автора не можна прирівняти до праці робітника чи службовця. Тому не можна встановлювати ці самі критерії для оцінки праці автора. Визначити якість і кількість праці автора просто неможливо. Тому в авторському праві застосовуються свої специфічні показники обліку кількості і якості праці автора. Одиницею оплати літературних творів є авторський аркуш (40000 знаків).

Використання за видавничим договором є видання або перевидання твору, а також його розповсюдження. При цьому автор може передати видавництву виключні або не виключні права на використання твору. Отже, видавничий договір є угода між автором і видавництвом про умови видання твору.

9.3. Договір на депонування рукописів

Основною метою цього договору є довести до відома громадськості про те чи інше досягнення у сфері інтелектуальної діяльності. Його виникнення було зумовлене двома основними чинниками. Перший чинник полягає в тому, що бурхливий розвиток науки, техніки і культури вимагає якнайшвидше інформувати громадськість про новини у цій галузі. Другий – досить тривалий процес видання твору, що обмежує можливості оперативного ознайомлення з ним. Цим передумовам відповідає депонування рукопису. Кожний, кого цікавить та чи інша проблема, дістає можливість в оперативному порядку ознайомитись з останніми новинами у тій чи іншій галузі.

Депонування рукописів означає передачу твору на зберігання. У тих випадках, коли твір має вузькоспеціалізований характер і постала необхідність інформувати громадян, депонування просто необхідне.

Договір про депонування рукописів почав складатися давно. Проте належного правового регламентування він поки ще не дістав. У даний час існує лише Інструкція про депонування рукописів, затверджена Центром науково-технічної інформації України.

У тих випадках, коли виникає потреба якнайшвидше ознайомити громадськість з тим чи іншим досягненням вдаються до депонування

рукописів. Депонування може бути зумовлене також відсутністю можливості видати твір іншим шляхом.

Договір про депонування рукописів близький до договору схову, але має істотні відмінності від нього. Тому договір про депонування рукопису не слід змішувати з договором схову, який характеризується безоплатністю, строковістю, взаємними правами і обов'язками. Договір про депонування рукописів не обмежений певним терміном, а розподіл прав і обов'язків між сторонами є дещо іншим тощо. Договір про депонування рукописів регламентується на рівні відомчої інструкції. Специфічною особливістю зазначеного договору є те, що сторонами в ньому є поки що лише юридичні особи. З одного боку, стороною договору виступають науково-дослідні, проектно-конструкторські установи, вищі навчальні заклади, колегії або редакційні ради наукових і науково-технічних журналів. З іншого боку, суб'єктом договору можуть бути центральні галузеві і республіканські органи науково-технічної інформації, що здійснюють депонування рукописів.

Предметом договору про депонування рукописів можуть бути рукописи з рефератами статей, оглядів, монографій, збірників наукових творів, матеріали конференцій, з'їздів, нарад, семінарів вузькоспеціалізованого характеру, які недоцільно видавати друкованим способом. Зазначені матеріали подаються на депонування у рукописній формі. До рукописів встановлені певні вимоги, недотримання яких може стати перешкодою при укладанні договору.

Рішення про депонування рукописів приймають науково-дослідні, проектно-конструкторські установи, вищі навчальні заклади, редакційні колегії та редакційні ради наукових і науково-технічних журналів в особі їх вчених, науково-технічних рад, затверджених їх керівниками. Рукопис на депонування може бути направлений лише за згодою автора, але за зміст рукопису відповідальність несе організація, яка прийняла рішення про депонування рукопису.

Договір про депонування рукопису – це одностороння угода, при якій організація, що прийняла рішення про депонування рукопису, має право лише на його передачу. Орган інформації лише зобов'язаний прийняти рукопис. Відмовити у прийнятті рукопису на депонування організація може лише у разі оформлення рукопису без дотримання встановлених вимог.

Орган інформації, що прийняв рукопис на депонування, зобов'язаний на прохання будь-якої особи видати копію рукопису або її частини за певну плату.

За прийом рукопису на депонування плата не стягується. Організації, що передала рукопис на депонування, або автору рукопису один раз копія видається безоплатно. Автор зберігає право авторства на рукопис, але не має права на винагороду. Автор рукопису має право опублікувати іншим способом свій рукопис, який він передав на депонування, але при цьому він зобов'язаний оповістити видавця про те, що рукопис депоновано. На депонування приймаються рукописи, що можуть бути опубліковані у відкритих публікаціях.

Отже, договір на депонування рукописів є угодою про передачу належно оформленого рукопису до органу інформації на зберігання з метою ознайомлення усіх бажаючих зі змістом депонованого рукопису. Послуги з надання рукопису для ознайомлення виконуються за відповідну плату.

9.4. Договори у сфері науково-технічної діяльності

Прискорення науково-технічного прогресу можливо лише за умови безперервного створення і раціонального використання об'єктів промислової власності, які є результатом науково-технічної діяльності людини, яка здійснюється переважно на договірних підставах. Переважна більшість об'єктів промислової власності створюється в порядку виконання трудового договору їх авторами, а це і є створення об'єктів промислової власності на замовлення. Значно менша частина зазначених об'єктів створюється за ініціативою винахідників та авторів інших науково-технічних досягнень.

Отже, особливістю договірних відносин у сфері науково-технічної діяльності є те, що більшість об'єктів промислової власності створюється на основі договірних відносин. Твори науки, літератури і мистецтва в значній частині створюються за ініціативою авторів.

Використання об'єктів промислової власності, як і творів науки і літератури, можливе лише на підставі відповідних договорів. Особливістю договірних відносин, змістом яких є використання об'єктів промислової власності, є те, що договори на використання об'єктів промислової власності можуть укладатися за умови, що результати науково-технічної діяльності визнані в установленому порядку об'єктами промислової власності і, отже, об'єктами правової охорони, тобто предметом договору на використання того чи іншого об'єкта може бути лише той об'єкт, на який є охоронний документ – патент чи свідоцтво. Проте це не означає, що договір на використання ре-

зультату науково-технічної творчості, не захищеного охоронним документом, укладатися не може.

Предметом договору на використання може бути будь-який результат науково-технічної творчості – захищений і не захищений охоронним документом, але при цьому слід мати на увазі, що не захищений результат наукової творчості може використовуватися і без договору з патентовласником, і без виплати йому належної винагороди. Такий результат захищається не правом, а моральними засадами. Користувач, який поважає себе, не дозволить собі використовувати результат чужої творчої праці без згоди автора цього результату. Але при цьому слід зазначити, що результат творчої діяльності не захищеного охоронним документом, є об'єктом права власності його творця. Тому використання цього результату творчої діяльності без дозволу його власника буде порушенням цивільного права.

Особливістю договорів у сфері науково-технічної діяльності, на відміну від авторських договорів, є те, що вони обов'язково мають укладатися у письмовій формі, але без нотаріального засвідчення.

Особливістю договорів на створення і використання об'єктів промислової власності є й те, що авторські договори – це договори на створення і передачу творів на використання. Часто це може бути один і той же самий договір – договір на створення і передачу творів на використання. Подібні договори у сфері науково-технічної діяльності, як правило, складають окремо: один окремий договір на створення об'єктів промислової власності і окремий договір на використання цього об'єкта. Договір на використання має опиратися на охоронний документ.

Договори на створення об'єктів промислової власності

Договори на створення об'єктів промислової власності є цивільно-правовими, які не можна трактувати як підрядні або ліцензійні. Особливістю договорів на створення об'єктів промислової власності є те, що цим договорам передують інші договори, які є необхідною умовою укладання договорів на створення об'єктів промислової власності. До них відносяться договори на інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. Адже жоден розробник будь-якої науково-технічної проблеми, яку йому доручено за договором чи службовим завданням не розпочне виконання цього завдання, поки не буде мати належної інформації, що стосується цієї проблеми. Якщо виконання такого завдання почнеться без належного інформаційного за-

безпечення, то результатом може бути винайдення «колеса». Тому кожен розробник ніколи не розпочинає роботу на голому місці, він в першу чергу ознайомиться з тим, що було зроблено до нього у цій сфері, які досягнення вже є і чим вони не задовольняють замовника. Тому необхідно здійснювати інформаційне забезпечення виконання відповідного завдання, яке може виконуватися на договірній основі чи особисто виконавцем.

На створення об'єкта промислової власності замовник видає виконавцю технічне завдання, в якому мають бути сформульовані сутність завдання, параметри, яким має відповідати майбутній об'єкт, визначаються основні техніко-економічні характеристики об'єкта, очікувані результати його використання тощо. Від якості технічного завдання залежить успіх розробників, які мають чітко уявляти чого від них чекають.

Об'єктом договору на інформаційне забезпечення є документована на будь-яких носіях або публічно оголошувана вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація. Поняття «науково-технічна інформація» охоплює отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, яка забороняє їх відтворення, використання та поширення. Особливість науково-технічної інформації полягає в тому, що вона, з одного боку, є результатом науково-технічної творчості, а з іншого боку – забезпечує ту ж саму науково-технічну творчу діяльність необхідними відомостями, даними тощо.

Науково-технічна інформація відповідно до чинного законодавства України є об'єктом правової охорони. Підставою виникнення права власності на науково-технічну інформацію є створення науково-технічної інформації своїми силами і за свій рахунок, виконання договорів на науково-дослідні роботи.

Виходячи з поставлених завдань перед розробником, треба сформулювати цілі інформаційного забезпечення. Вони можуть бути різними – виявлення дійсного стану, технічного рівня, ефективності від використання, недоліків тощо; які науково-технічні досягнення в цій галузі захищені патентами чи іншими охоронними документами.

Складовою інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності є патентний пошук. **Патентний пошук** – це дослідження патентів та інших охоронних документів, відомих до цього часу у тій чи іншій формі, він має охопити патенти, видані в усьому світі. Такий пошук є досить складною і тривалою роботою, який часто здійснюється на договірній основі і за визначену винагороду. Виконавцями за

таким договором можуть бути як окремі висококваліфіковані фахівці, так і окремі установи.

Патентний пошук є необхідною стадією або навіть передумовою створення об'єкта промислової власності. Без патентного пошуку починати розробку будь-якої науково-технічної проблеми неприпустимо, оскільки без такого пошуку можна не просто винайти уже запатентований об'єкт промислової власності, а й порушити чужі патентні права, що спричиняє негативні наслідки. Тому, не дивлячись на дороговизну і тривалість зазначеного пошуку, обійтися без нього ніяк не можна.

Об'єктом патентного пошуку є не лише патенти та охоронні документи, а й інші джерела інформації, що можуть містити в собі відомості про будь-який об'єкт. Це численні джерела – наукова література, дисертації, матеріали наукових конференцій, виставки тощо.

При проведенні патентного пошуку важливим є визначити глибину цього пошуку, адже патенти мають досліджуватися не за весь час існування патентної охорони об'єктів промислової власності. Такі дослідження мають бути здійснені лише за визначений замовником період від дати укладання договору і 20-30 чи більше років назад. При цьому слід мати на увазі, що об'єкти промислової власності морально старіють дуже швидко, їх вік становить 7-10 років.

Патентний пошук обов'язково проводиться при здійсненні експертизи заявок по суті на об'єкти промислової власності. Як відомо, кваліфікаційна експертиза заявки здійснюється на прохання заявника чи іншої заінтересованої особи та за її рахунок.

Патентний пошук необхідний також при здійсненні будь-якої науково-дослідної, дослідно-конструкторської та інших подібних робіт.

Важливою складовою договору у сфері науково-технічної діяльності є визначення розміру, порядку обчислення та строків виплати винагороди за використання об'єкта промислової власності. За раніше чинним законодавством ці питання встановлювалися в нормативному порядку. Чинне законодавство України про промислову власність віддало визначення розміру винагороди на відкуп договірним сторонам. Вони самі мають визначати розмір винагороди, порядок її обчислення та терміни виплати.

Проте досвіду визначення розміру винагороди за використання об'єкта промислової власності в Україні ще мало. Правових підстав для цього також недостатньо. Тому важко у договорі визначити розмір винагороди. Адже у момент укладання договору ще невідомо який позитивний ефект принесе використання об'єкта промислової власності, а саме цей факт є найбільш важливим для визначення розміру

винагороди. Невідомо, якими будуть масштаби використання об'єкта та інші параметри використання.

9.5. Договори на виконання науково-дослідних робіт

Зазначені договори регулюють відносини між замовником і виконавцем науково-дослідних робіт. Результати цих робіт часто бувають такі, що вони виконані на рівні винаходів та інших об'єктів промислової власності, і тому вони стають об'єктами правової охорони. Одночасно договори на виконання зазначених робіт є також необхідною передумовою створення об'єкта промислової власності, а також формою своєрідного замовлення на створення об'єкта промислової власності.

Договори на виконання науково-дослідних робіт за своєю юридичною природою є цивільно-правові. Вони близькі до підрядних договорів, але між ними є істотні відмінності. Наприклад, предметом договору підряду завжди є звичайні господарські, виробничі та інші роботи. У підрядних договорах чітко визначаються результати цих робіт, чого не може бути у договорах на виконання науково-дослідних робіт, результати яких не завжди можна передбачити. Цей результат може бути абсолютно протилежний очікуваному. Але негативний результат також вважається виконанням договору, за що треба платити.

Отже, у договорі на виконання науково-дослідних робіт предметом договору є творчий пошук, результат якого заздалегідь передбачити неможливо. Безумовно, сторони у зазначених договорах можуть і зобов'язані чітко формулювати основні вимоги, яким мають відповідати наукові розробки, зразки чи технології, що створюються відповідно до укладених договорів. Проте виконавці зазначених робіт напевно не можуть гарантувати досягнення очікуваних результатів. Одержання внаслідок виконання робіт не того результату, який був запрограмований, не є порушенням договору. Цей негативний результат має розглядатися як один з можливих варіантів виконання договору.

Ще одна досить важлива особливість договорів на виконання науково-дослідних робіт полягає в тому, що в процесі виконання цих робіт можуть бути одержані результати, які можуть бути об'єктами права інтелектуальної власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, наукові твори, умови використання яких визначаються законодавством, а не договорами.

Цивільний кодекс України (ст. 892) проголошує, що виконавець зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на

нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її.

Предметом договорів на виконання науково-дослідних робіт, є не процес, а його результат. Мета зазначених договорів – досягти бажаного результату і передати його замовникові. Результатом виконання науково-дослідних робіт є звіти про виконання наукових досліджень, зразки нового виробу, нової техніки, конструкторська документація до них, створення нової технології та інші науково-технічні досягнення.

Однією із істотних умов договору на виконання науково-дослідних робіт є його ціна, що визначається угодою сторін. Найчастіше ціна встановлюється шляхом складання кошторису, який розробляє виконавець. Кошторис має передбачати усі витрати виконавця на здійснення роботи, належну виконавцеві винагороду. Крім того, в ціну мають бути включені певні суми у вигляді прибутку, розмір якого може передбачатися в договорі залежно від розміру економічного ефекту, який може одержати замовник при використанні результату виконаної роботи.

Сторонами у договорі на виконання науково-дослідних робіт є замовник і виконавець, якими можуть бути будь-яка фізична чи юридична особа. За загальним правилом виконавцями виступають науково-дослідні, проектно-конструкторські, технологічні організації, наукові центри, вищі навчальні заклади тощо.

За договором на виконання науково-дослідних робіт виконавець зобов'язаний виконати відповідно до технічного завдання замовника дослідження, розробити зразки нових виробів (нової техніки) та конструкторську документацію до них, нову технологію виробництва або іншу науково-технічну розробку і передати одержаний результат замовникові, який зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її (ст. 852 Цивільного кодексу України).

У договорах на виконання науково-дослідних робіт мають передбачатися обов'язки виконавця утримуватися від публікації відомостей про одержані в процесі виконання роботи науково-технічного досягнення без згоди замовника. Водночас виконавець зобов'язаний негайно вжити необхідних заходів для правової охорони одержаних результатів, що можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності і підпадати під охорону законодавства про інтелектуальну власність, а також повідомити про це замовника. Разом з тим у договорі має бути обов'язково передбачений правовий статус цих результатів – право інтелектуальної власності на зазначені результати має належати стороні, визначеній угодою сторін. Якщо договором передбачено, що

право інтелектуальної власності на ці результати належатиме виконавцеві, то він зобов'язаний видати замовникові ліцензію на право використання зазначених науково-технічних результатів.

Виконавець у процесі укладання договорів на виконання науково-дослідних робіт має суворо дотримуватися прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності третіх осіб. Він не має права використовувати об'єкти інтелектуальної власності, права на які належать іншим особам, без їх дозволу. Виконавець зобов'язаний забезпечити патентну чистоту одержаних результатів, тобто, щоб ці результати не порушували патентних прав інших осіб. Іноді необхідно здійснити навіть експертизу створеної виконавцем науково-технічної продукції на патентну чистоту.

Проте часом складаються ситуації, коли для досягнення більшої ефективності очікуваного результату виникає потреба використати запатентований об'єкт промислової власності, право на який належить третій особі. У такому разі замовник має забезпечити право на використання цього об'єкта, уклавши ліцензійний договір з власником зазначеного об'єкта.

Стаття 896 Цивільного кодексу України визначає права сторін на результати робіт. Замовник за договором на виконання науково-дослідних робіт має право використовувати передані йому результати робіт у межах і на умовах, встановлених договором. Виконавець має право використовувати одержані результати робіт також для себе, якщо інше не встановлено договором.

За встановленим правилом, одержані в процесі виконання договору результати належать замовникові, у чому б ці результати не виражалися. Але якщо договір не містить прямої заборони, то виконавець може використовувати результати для своїх потреб. За згодою замовника виконавець має право патентувати результати робіт, що можуть бути визнані об'єктами інтелектуальної власності. Проте поки що залишається відкритим питання, на чие ім'я має бути запатентовано цей результат. Оскільки патентування зазначених результатів проводиться за згодою замовника, то звідси випливає, що йдеться про патентування на ім'я виконавця, тобто безпосереднього творця цього результату.

Важливим питанням, що потребує визначення у договорі є правовий статус одержаного у процесі виконання договору результату, особливо коли таким результатом можуть стати об'єкти права інтелектуальної власності. Коли об'єкт права інтелектуальної власності створила особа, що перебуває у трудових відносинах з роботодавцем, питання розв'язуються відповідно до законодавства про інтелектуальну

власність. Договори на виконання науково-дослідних робіт породжують не трудові, а цивільно-правові відносини. Тому загальні правила законодавства про інтелектуальну власність до них застосовуватися не можуть. Отже, питання про те, кому належить право на об'єкт інтелектуальної власності, створений у процесі виконання договору на науково-дослідні роботи, залишається відкритим.

Складність цієї проблеми полягає ще й в тому, що в цьому випадку має місце колізія інтересів. Виконавець має право претендувати на результати, оскільки він є творцем цих результатів. У замовника також є підстави для визнання за ним права на ці самі результати, оскільки вони створені на його кошти. Тому найкращий вихід з цієї ситуації – розподіл прав та обов'язків з використання і розпорядження зазначеними результатами, тобто, виходячи зі збалансованих інтересів сторін договору. Одним із важливих обов'язків сторін при використанні будь-яких результатів виконаних робіт є збереження їх конфіденційності. Відповідно до статті 895 Цивільного кодексу України сторони зобов'язані забезпечити конфіденційність відомостей щодо предмету договору, ходу його виконання та змісту одержаних результатів. Обсяг відомостей, що визнаються конфіденційними, визначається в договорі.

Замовник зобов'язаний прийняти роботу і оплатити її вартість. Здавання і прийняття роботи проводиться за спеціально виробленою і погодженою сторонами процедурою (ст.894 Цивільного кодексу України). Виконавець повідомляє замовника про виконання окремих етапів чи повністю роботи і надає йому акт здавання-прийняття з доданням до нього інших, передбачених договором додатків, зокрема звіту про виконану роботу, комплект наукової, технічної, технологічної та іншої документації, протоколу комісії з прийняття дослідних зразків нових виробів тощо.

Прийняття виконаної роботи має завершитися її оплатою, яку здійснює замовник. Оплата роботи проводиться відповідно до погодженого кошторису.

9.6. Договори на використання об'єктів промислової власності

Використання об'єктів промислової власності, як і творів науки, літера тури і мистецтва, можливе лише на підставі відповідних договорів. Особливістю цих договорів є те, що договори на використання об'єктів промислової власності можуть укладатися лише за умови, що результати науково-технічної діяльності визнані у встановленому порядку об'єктами промислової власності і, отже, об'єктами правової

охорони. Договори на використання об'єктів промислової власності є найбільш поширеною правовою формою забезпечення суспільства про досягнуті результати у сфері науково-технічної інформації.

Важливим принциповим положенням договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності є їх платний характер. Право розпоряджатися належним об'єктом має його власник, тому він може дати дозвіл і на безоплатне використання. Це право власника об'єкта. Проте в переважній більшості договори на використання інтелектуальної власності є платними, взаємовигідними, двосторонніми.

Ліцензійні договори на використання об'єктів інтелектуальної власності

Найбільш поширеними договорами на використання об'єктів промислової власності є ліцензійні договори. Назва цих договорів походить від латинського слова **licentia** – дозвіл, тобто дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що оформляється договором.

Чинним законодавством України про інтелектуальну власність встановлено, що використання об'єктів інтелектуальної власності можливе лише на підставі договору користувача з власником зазначеного об'єкта. Будь-яке позадоговірне використання об'єкта інтелектуальної власності чинним законодавством оцінюється як порушення прав на цей об'єкт

Цивільний кодекс України передбачає надання ліцензії на використання об'єктів права інтелектуальної власності окремо або в ліцензійному договорі. Стаття 1108 Цивільного кодексу України зазначає: «Особа, яка має виключне право дозволити використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, що надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності). Вона може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору».

Такий своєрідний характер об'єктів інтелектуальної власності зумовлює і відповідний характер самого договору у цій сфері. Такі договори набагато складніші від звичайних цивільно-правових договорів. Певну проблему складає визначення вартості об'єкта договору, його можливої економічної чи будь-якої корисної ефективності. Важко передбачити можливий дохід від використання такого нематеріального об'єкта. Зазначені чинники ускладнюють визначення умов договору.

Слід враховувати те, що об'єктом договору у сфері промислової власності може бути тільки об'єкт, що має охоронний документ. За відсутності такого документа об'єкт не може вважатися об'єктом промислової власності.

За загальним правилом сторонами договору у сфері інтелектуальної власності можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. До фізичних осіб належать громадяни України, громадяни зарубіжних країн і особи без громадянства. Стороною в такому договорі може бути будь-яка юридична особа незалежно від форми власності.

Усі договори, що укладаються у сфері інтелектуальної власності, мають укладатися у письмовій формі (стаття 107 Цивільного кодексу України). Чинне цивільне законодавство України не передбачає обов'язкового нотаріального засвідчення зазначених договорів, але за бажанням сторін вони можуть свій договір засвідчити нотаріально.

Цивільний кодекс України передбачає такі види ліцензій: виключна, одинична, невиключна, а також інші види, що не суперечать закону.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіатом об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

За договором виключної ліцензії ліцензіар передає право на використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату в повному обсязі, на визначеній території і на обмежений термін. Ліцензіату залишається та частина права на об'єкт, яка не охоплена виключною ліцензією. При цьому ліцензіар не має права надавати ліцензії на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій особі на цій самій території і в обсязі наданих ліцензіату прав.

Виключна ліцензія може бути обмежена певним часом, коли договір укладається лише на два роки. Після закінчення цього терміну ліцензіар може знов видати просту чи виключну ліцензію будь-кому на новий термін. Виключна ліцензія може бути обмежена також і обсягом використання предмета договору.

За договором виключної ліцензії ліцензіату може бути надане право видачі субліцензії, тобто ліцензіат має право укладати договори простої ліцензії з третіми особами на використання того самого предмета виключної ліцензії. Межі прав за такою субліцензією не повинні виходити за межі основної ліцензії.

Виключна ліцензія більш вигідна для ліцензіата, оскільки вона надає йому можливість для використання предмета ліцензії з найбільшою для себе вигодою.

За договором виключної ліцензії ліцензіар передає право на використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату, залишаючи за собою право на використання цього самого об'єкта, включаючи право надання ліцензії іншим особам. Проте такий ліцензіат не наділяється правом на видачу субліцензії.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної діяльності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання об'єкта права у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (**субліцензію**). Стаття 1109 Цивільного кодексу України зазначає: «За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням цього кодексу та іншого закону».

Ліцензійний договір може передбачати право ліцензіата видавати (укладати) субліцензійні договори, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. В цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

У ліцензійному договорі визначається вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та термін, на які видаються права), розмір, порядок і терміни виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

Якщо в ліцензійному договорі не зазначено виду ліцензії, то вважається, що надається **невиключна ліцензія**. Якщо в ліцензійному договорі не визначена територія, на яку поширюється його чинність, то дія ліцензійного договору поширюється на територію всієї України.

Чинне законодавство України передбачає ще кілька видів ліцензійних договорів. Кілька видів договорів вироблені міжнародною пра-

вовою практикою. Серед останніх слід назвати передусім так звану **повну ліцензію**, що являє собою купівлю-продаж об'єкта інтелектуальної власності, тобто – це дозвіл на використання запатентованого об'єкта на весь термін чинності патенту і використання об'єкта у повному обсязі. По суті це є продаж самого об'єкта.

Чинне законодавство України про промислову власність містить ще одну так звану **відкриту ліцензію**, за якою власник патенту (свідоцтва) на об'єкт промислової власності (крім патентів на секретні об'єкти промислової власності) має право подати до Держдепартаменту інтелектуальної власності України для офіційної публікації заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта промислової власності, тобто власник патенту оголошує відкриту ліцензію для будь-якої особи, яка забажає скористатися цим запатентованим об'єктом. Для стимулювання відкритої ліцензії у законодавстві України встановлена певна пільга для власників патентів – збір за підтримання чинності патенту в такому разі зменшується наполовину, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви.

Примусова ліцензія. Чинне законодавство України про промислову власність містить припис, за яким у разі невикористання об'єкта промислової власності без поважних причин протягом трьох років, на цей об'єкт може бути видана примусова ліцензія. Будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використати даний об'єкт, може звернутися до суду із заявою про надання такого дозволу (примусової ліцензії) за таких умов:

- із власником охоронного документа не вдалося досягнути згоди про укладання ліцензійної угоди;
- власник охоронного документа не зміг довести, що факт невикористання об'єкта зумовлений поважною причиною;
- примусова ліцензія надається на умовах невиключної ліцензії.

Примусова ліцензія, видана судом, повинна містити обсяг використання, термін дії дозволу та порядок виплати винагороди власнику охоронного документа.

Чинне законодавство України про промислову власність знає ще одну ліцензію – **так звану залежну**. Її сутність полягає в тому, що за певних умов власник одного патенту може просити дозволу використати об'єкт промислової власності, патент на який належить іншій особі.

Укладання ліцензійних договорів. Метою ліцензійного договору є не просто одержати право на використання об'єкта інтелектуальної власності, а одержати цей дозвіл з найбільшою вигодою для ліцензіата. Таку

ж мету ставить перед собою і ліцензіар. Тому в ліцензійному договорі мають бути визначені його істотні та інші умови з великою обережністю.

Передусім, контрагенти ліцензійного договору мають чітко визначитися: хто є хто? Ліцензіар має впевнитися, що ліцензіат – це та особа, з якою можна мати справу; вона дійсно є тією особою, за яку себе видає. Адже може виявитися, що за спиною ліцензіата стоїть цілий гурт інших юридичних осіб, які будуть використовувати предмет ліцензії, а ліцензіар гадав, що користуватися об'єктом буде лише він один.

В свою чергу ліцензіат також повинен переконатися, що ліцензіар має право укладати ліцензійний договір, що він уповноважений виступати як такий від імені групи юридичних осіб, які мають право інтелектуальної власності на предмет ліцензійної угоди.

Важливо точно визначити предмет договору: що то є – винахід, корисна модель, промисловий зразок, компонування інтегральних мікросхем тощо. При визначенні цієї умови має бути чітко сформульовано, який корисний ефект очікується від використання даного об'єкту, які витрати зумовлює його використання. У договорі мають бути застережені масштаби і обсяг використаного об'єкта – територія, терміни, кількість, зміст використання, цілі, призначення.

Ліцензійний договір укладається на термін, який повинен спливати не пізніше спливу терміну чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт інтелектуальної власності (стаття 1110 Цивільного кодексу України). У міжнародній практиці ліцензійні договори укладаються на термін 5-10 років. Тенденція у визначенні термінів ліцензійних договорів розвивається у бік їх скорочення. Ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єктів промислової власності.

За загальним правилом у ліцензійному договорі може бути передбачена можливість удосконалювати об'єкт промислової власності. У разі такого передбачення у договорі має бути визначена частка цих удосконалень, хто має стати їх власником. У договорі обов'язково має бути умова про дотримання конфіденційності предмета ліцензійного договору.

Безперечно, ліцензійний договір має включати і інші умови, які сторони вважатимуть за необхідне включити. Це право сторін, але перед їх включенням кожна із сторін має ретельно зважити доцільність такого включення. Проте чи не найбільш важливою умовою ліцензійного договору є його ціна, винагорода за використання об'єкта промислової власності.

Визначення ціни ліцензійного договору – досить складний процес, без досвідчених фахівців тут не обійтися. Ціна за передачу прав на

об'єкт промислової власності може бути визначена в різній формі: твердої суми, коли наперед розрахована сума виплачується одночасно або в частинах; роялті, що щорічно практикуються у міжнародних патентних відносинах. **Роялті** – це платежі будь-якого виду, що вносяться як винагорода (компенсація) за використання або надання дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності. Винагорода у формі роялті може встановлюватися і за використання інших об'єктів права промислової власності суб'єкта підприємницької діяльності, включаючи авторські права на будь-які твори науки, літератури та мистецтва, записи на носіях інформації, права на копіювання і розповсюдження будь-якого патенту чи ліцензії торговельної марки, права на винаходи, креслення, корисні моделі, на промислові зразки.

Роялті, за загальним правилом, розраховується від економічного ефекту, одержаного внаслідок використання об'єкта інтелектуальної власності.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» приписує авторські договори укладати у письмовій формі, але стаття 33 цього Закону передбачає правило, за яким договори на створення чи використання невеликих за обсягом творів (в газетах, журналах) можуть укладатися в усній формі. У ліцензійному договорі слід чітко зазначити, що ліцензіату нічого невідомо про права третіх осіб на предмет ліцензії.

Відповідно до статті 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», договори про передачу права власності на винаходи і корисні моделі набувають чинності за умови, що вони укладені у письмовій формі і підписані сторонами. За бажанням сторін такий договір може бути зареєстрований (стаття 1114 Цивільного кодексу України).

При укладанні договорів важливим є дотримання умов дійсності договорів, передусім зміст, умови, форма, порядок укладання таких договорів мають відповідати вимогам Цивільного кодексу України. Як і в будь-якому договорі, основним має бути законність змісту. Зміст договору – це ті умови, на яких сторони погодилися укласти договір.

За своїм юридичним значенням усі умови договору прийнято поділяти на істотні, звичайні і випадкові.

До істотних умов належать такі умови, без яких договір не може набрати чинності. Істотні умови договору визначаються за волевиявленням двох сторін. До таких умов належать визначення об'єкта договору з приводу чого укладається цей договір – твори літератури, науки чи мистецтва, об'єкта промислової власності чи будь-якого результату творчості, що охороняється законом. Без такого визначення об'єкта (предмета) договір не виникає. До істотних умов слід віднести

також його ціну. Істотні умови договору у сфері інтелектуальної власності можуть визначати самі сторони, якщо вони дійшли висновку, що такі умови мають важливе значення для них.

Звичайними умовами договору визначаються ті, що передбачені нормативними актами й автоматично набувають чинності при укладанні договору. Вони не потребують погодження сторін, але це не означає, що такі умови діють проти їх волі. Вони також спираються на угоду сторін. Це означає, що сторони, уклавши договір, погоджуються на такі визнані, усталені й звичайні для такого виду договору умови. Передбачається, що сторони, які згодилися укласти такий договір погоджуються його укласти на таких звичайних умовах.

Звичайні умови договору можуть визначатися типовими договорами, що можуть мати місце в договорах з приводу інтелектуальної власності. Так, Цивільний кодекс України (стаття 1111) і Закон України «Про авторське право і суміжні права» (стаття 39) передбачають, що відповідними відомствами, творчими спілками можуть розроблятися примірні авторські договори. Такі договори можуть містити умови, що не передбачені законом, але вони не повинні погіршувати становище автора чи його правонаступників. Звичайні умови є чинними незалежно від того чи включені вони до тексту договору, чи ні.

Винятковими умовами договору визнаються такі, що змінюють або доповнюють звичайні умови. Вони включаються до тексту договору за погодженням сторін.

Важливою умовою дійсності договору, що стосується інтелектуальної діяльності, є воля сторін і волевиявлення. Воля сторін проявляється в їх намірі укласти договір на створення або використання будь-якого об'єкта інтелектуальної власності. Цей намір сторони можуть виявити будь-яким способом. Чинне цивільне законодавство України передбачає багато способів проголосити свій намір на укладання такого договору (оголошення в засобах масової інформації, виставки, ярмарки, вітрини, реклами тощо).

Проте чинне законодавство України про промислову власність передбачає і спеціальні способи такого волевиявлення. Власник патенту на об'єкт промислової власності має право подати до Держдепартаменту інтелектуальної власності України заяву про готовність надати будь-якій особі, яка виявила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з власником патенту договір про платежі. Для здійснення договору має значення збіг волі і волевиявлення.

Обсяги набуття майнових прав інтелектуальної власності (придбання ліцензій) в Україні наводяться в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1. Набуття майнових прав інтелектуальної власності та передання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності України, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Чинні ліцензії та ліцензійні договори				
	Загальна кількість чинних ліцензій (на 01.01.2010)	Із них придбані у 2009 р.	Загальна кількість чинних ліцензійних договорів (на 01.01.2010)	Із них укладених у 2009 р.	Кількість договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, укладених у 2009 р.
Всього по національній економіці	11	1	860	336	39
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	-	-	274	202	-
Промисловість :	6	1	394	67	34
добувна	-	-	10	-	-
переробна	6	1	381	67	34
машинобудування	2	-	32	8	3
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	-	-	3	-	-
Будівництво	1	-	1	-	-
Діяльність транспорту і зв'язку	-	-	6	1	-
Дослідження та розробки	-	-	136	54	4

На кінець 2009 року в Україні було чинним лише 11 ліцензійних договорів, із них 6 у промисловості. В 2009 році було придбано лише одну ліцензію. Значно більше (860) було чинних ліцензійних договорів, із них 394 у промисловості та 274 у сільському господарстві та мисливстві. Не було чинних ліцензій і ліцензійних договорів у будівництві.

Близьким до ліцензійного договору є договір комерційної концесії (франчайзинг). Цей договір останні роки в міжнародній практиці все більше застосовується. В Україні він передбачений Цивільним кодексом.

За договором франчайзингу одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду та на термін або без визначення терміну право використовувати в підприємницькій діяльності користувача комплекс виключних прав, які належить правоволодільцю, в тому числі право на комерційне найменування, і (або) комерційне позначення правоволодіння, на комерційну інформацію, що охороняється, а також інші передбачені договором об'єкти виключного права – торговельну марку.

Договором франчайзингу може бути передане право користувачу видавати дозвіл іншим особам на використання комплексу виключних прав або частки цього комплексу на умовах субфранчайзингу, які погоджуються з правоволодільцем. Користувач несе субсидіарну відповідальність за шкоду, завдану правоволодільцеві діями похідних користувачів. Правоволоділець зобов'язаний передати техніку та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну останньому для здійснення прав, наданих йому у договорі комерційної концесії. В обов'язки правоволодільця входить також консультування користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням концесії. Правоволоділець зобов'язаний постійно контролювати якість товарів (робіт, послуг), які є предметом договору комерційної концесії.

В свою чергу користувач зобов'язаний використовувати при здійсненні підприємницької діяльності передбачені договором комерційне найменування і комерційне позначення правоволодільця, зазначеним у договорі способом.

Одним з основних є обов'язок користувача забезпечити якість товарів, що виробляються ним на основі договору комерційної концесії, тобто забезпечувати відповідність якості товарів, що виробляються, якості аналогічних товарів, що виробляються безпосередньо правоволодільцем. До обов'язків користувача також належить обов'язок не розголошувати секрети виробництва правоволодільця та іншу, одержане від нього конфіденційну комерційну інформацію.

У договорі комерційної концесії має бути передбачена відповідальність правоволодільця за виконання умов договору перед користувачем.

У ньому має бути умова, що передбачає право користувача укласти договір комерційної концесії на новий термін, мають бути визначені підстави та умови для зміни договору. Важливе значення мають підстави припинення договору, які також мають бути визначені у договорі, а також наслідки припинення виключного права користування, яке надано у договорі та інші необхідні умови.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України з питань інтелектуальної власності» зараз не вимагається обов'язкова реєстрація ліцензійного договору в Держдепартаменті, достатньо письмового його оформлення.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте сутність договору.
2. Назвіть види договорів в інтелектуальній сфері.
3. Назвіть особливості договорів в інтелектуальній сфері.
4. Назвіть сторони договорів в інтелектуальній сфері.
5. Назвіть об'єкти договорів в інтелектуальній сфері.
6. Назвіть предмет авторського договору.
7. Назвіть обов'язки автора.
8. Охарактеризуйте видавничий договір.
9. Охарактеризуйте договір на депонування рукописів.
10. Охарактеризуйте предмет договору на депонування рукопису.
11. Охарактеризуйте договір у сфері науково-технічної діяльності.
12. Охарактеризуйте договір про створення об'єктів промислової власності.
13. Охарактеризуйте договір на виконання науково-дослідних робіт.
14. Охарактеризуйте договір на використання об'єктів промислової власності.
15. Охарактеризуйте ліцензійний договір на об'єкти права інтелектуальної власності.
16. Назвіть види ліцензій на об'єкти промислової власності.
17. Назвіть умови дійсності ліцензійного договору.
18. Охарактеризуйте договір франчайзингу (комерційної концесії)

ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Логіка викладу і засвоєння матеріалу

- 10.1. Об'єкти інтелектуальної власності та особливості їх використання в підприємницькій діяльності
- 10.2. Об'єкти інтелектуальної власності як складова нематеріальних активів підприємства
- 10.3. Придбання (надходження) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на підприємстві
- 10.4. Облік об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві
- 10.5. Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності
- 10.6. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності
- 10.7. Амортизація об'єктів інтелектуальної власності
- 10.8. Визначення доходів від використання об'єктів інтелектуальної власності
- 10.9. Правовий захист права інтелектуальної власності

Ключові поняття та терміни

адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності	амортизація об'єктів інтелектуальної власності
метод експертних оцінок	метод коефіцієнтів
вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності	використання об'єктів інтелектуальної власності
метод кошторисних витрат	метод порівняльних продаж
витратний метод оцінки об'єктів інтелектуальної власності	метод ринку інтелектуальної власності
динамічна ціна	метод прибутку
дохід від використання об'єктів інтелектуальної власності	залишкова вартість об'єктів промислової власності
економічна оцінка купівлі ліцензій	метод фактичних витрат
економія від зниження собівартості продукції	облік об'єктів інтелектуальної власності
метод роялті	нематеріальні активи
інтелект	об'єкти інтелектуальної власності
інтелектуальний продукт	первісна вартість об'єктів інтелектуальної власності
капіталізація прибутку	правовий захист
комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності	придбання об'єктів інтелектуальної власності
кругообіг інтелектуального капіталу	прибуток

10.1. Об'єкти інтелектуальної власності та особливості їх використання в підприємницькій діяльності

Об'єкти інтелектуальної власності використовуються на підприємстві відповідно до їх характеру так само, як об'єкти звичайного права власності. Проте є одна особливість використання результатів інтелектуальної власності, яка не властива об'єктам звичайного права власності. Йдеться про виключення із загального правила, за яким результат творчості може бути використаний лише за дозволом його творця чи правонаступника. Використання результатів інтелектуальної діяльності за загальним правилом здійснюється лише на платній основі. Користувач має сплатити власнику результату певну винагороду.

Об'єкти інтелектуальної власності, які знаходяться на балансі суб'єктів господарювання (підприємств), набувають статусу нематеріальних активів і оцінюються за обсягом витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та приведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням, тобто вони є складовою основного капіталу підприємства. Відповідно підприємство (підприємець), маючи у своєму активі продукт інтелектуальної власності, може розпоряджатися ним на свій розсуд, а саме: продати, передати в заставу для отримання прибутку, розширити (збільшити) власний капітал за рахунок внесення до статутного фонду іншого господарського товариства тощо.

Джерелом зростання інтелектуальної власності як капіталу є підвищення активності національних заявників у поданні заявок на об'єкти промислової власності. Обсяг поданих заявок на винаходи є індикатором інноваційної діяльності в країні. Так, в Україні з розрахунку 100,0 тис. населення подається 11 заявок на рік (за даними 2001 року). Для порівняння – у Великобританії – 13,5 заявок, у Польщі – 6 заявок, в Німеччині – 62 заявки, Японії – 285 заявок.

Використання об'єктів інтелектуальної власності в підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання здійснюється на умовах її комерціалізації, що передбачає використання інтелектуального капіталу з метою отримання прибутку. Це досягається, коли комерціалізація інтелектуальної власності буде давати власнику (інвестору) збагачення. Адже отримання відповідного надлишку над витратами є основною рушійною силою підприємництва (бізнесу). У цьому випадку інтелектуальний капітал набуває споживчих якостей.

Діяльність суб'єктів господарювання з використання об'єктів промислової власності в Україні наводяться в таблиці 10.1

Таблиця 10.1. Діяльність суб'єктів господарювання з використання об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні

Показники із використання	Роки					
	1995	2000	2006	2007	2008	2009
Використано:						
винаходів	$\frac{1366}{100,0}$	$\frac{1905}{139,5}$	$\frac{2911}{213,1}$	$\frac{2863}{209,5}$	$\frac{2598}{190,2}$	$\frac{1905}{139,5}$
корисних моделей	$\frac{21}{100}$	$\frac{84}{4р.}$	$\frac{2176}{104р.}$	$\frac{3033}{144р.}$	$\frac{3471}{165р.}$	$\frac{3780}{180р.}$
промислових зразків	$\frac{174}{100}$	$\frac{415}{238,5}$	$\frac{876}{503,4}$	$\frac{960}{551,7}$	$\frac{801}{465,5}$	$\frac{886}{509,2}$
раціоналізаторських пропозицій	$\frac{66355}{100}$	$\frac{38744}{58,3}$	$\frac{27718}{41,8}$	$\frac{25272}{38,1}$	$\frac{22044}{33,23}$	$\frac{17425}{26,5}$
Витрати, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності та їх використання, млн. грн.	$\frac{13,05}{100}$	$\frac{33,3}{2,6р.}$	$\frac{98,8}{7,6р.}$	$\frac{108,8}{139,5}$	$\frac{119,0}{9,2 р.}$	$\frac{86,7}{6,7р}$

За період з 1995 по 2009 р. в Україні спостерігається збільшення кількості використаних об'єктів промислової власності: винаходів – майже в 1,8-2,0 рази, корисних моделей – в 165-180 разів, промислових зразків – в 5 разів. За цей період зменшилось використання раціоналізаторських пропозицій на 65-74 відсотки. Відповідно за цей період збільшились витрати, пов'язані з охороною об'єктів промислової власності з 13,05 млн. грн.. до 119, млн. грн. або це збільшення становить 9 разів.

Обсяги використання об'єктів промислової власності в Україні за видами економічної діяльності наводяться в таблиці 10.2.

Щорічно в економіці України використовувалось 2161-3629 винаходів, 1631-3780 корисних моделей, 717-960 промислових зразків. В 2009 році відбулося певне зменшення кількості використаних об'єктів промислової власності.

Найбільше всіх об'єктів промислової власності використовувалося у промисловості, зокрема у переробній промисловості, та в дослідженнях і розробках. Незначна кількість об'єктів промислової власності використовувалась у будівництві та в сільському і лісовому господарстві.

Якщо ж йдеться про результати технічної творчості, то їх можуть використовувати або сам автор, або спадкоємці, або за ліцензією автора інші особи. Використання винаходу чи інших результатів технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво. Внаслідок такого впровадження ефективність виробництва зростає і приносить певний прибуток власнику зазначеного результату.

Таблиця 10.2. Використання об'єктів промислової власності в Україні, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Використано об'єктів промислової власності														
	Винаходів			Корисних моделей						Промислових зразків					
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Всього по національній економіці	3629	2911	3863	2598	1161	1631	2176	3033	3471	3780	717	876	960	801	886
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	1	17	10	14	12	-	3	9	9	9	-	3	4	10	10
Промисловість :	-	827	803	754	683	-	495	684	714	770	-	752	833	637	729
добувна	56	47	47	52	68	7	22	40	45	41	6	7	6	7	6
переробна	762	775	749	697	615	313	469	638	659	717	579	745	827	630	723
машинобудування	748	364	385	425	366	236	256	370	437	394	151	180	194	168	165
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	8	5	7	5	-	4	6	6	10	12					-
Діяльність транспорту та зв'язку			23	31	29			13	18	19			9	1	1
Будівництво	19	13	12	8	7			7	3	8					-
Дослідження та розробки	1132	879	910	812	884	412	629	826	910	1078	86	60	73	78	69
Освіта			876	845	401			1338	1623	1685			4	1	1

Використання раціоналізаторських пропозицій в Україні за видами економічної діяльності наводиться в таблиці 10.3.

Таблиця 10.3. Використання раціоналізаторських пропозицій в Україні, за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Використано раціоналізаторських пропозицій, по роках			
	2006	2007	2008	2009
Всього по національній економіці	27 718	25 573	22 044	17 425
Сільське господарство, лісове господарство, мисливство	155	158	144	153
Промисловість :	11 434	10 762	9 328	7 469
добувна	1 887	1 610	1 229	1 012
переробна	9 375	8 965	7 936	6 351
машинобудування	2 755	3 822	3 966	3 299
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	172	187	163	106
Діяльність транспорту та зв'язку	14 681	13 305	6 933	6 317
Будівництво	23	21	24	2
Дослідження та розробки	185	160	133	53
Освіта	572	378	380	463

В останні роки (2006-2009) в Україні спостерігається тенденція до скорочення використання раціоналізаторських пропозицій з 27 718 у 2006 році до 17 425 у 2009 році, або це скорочення становило майже 38 відсотків. За видами економічної діяльності найбільше (7 469) раціоналізаторських пропозицій у 2009 році було використано у промисловості, що становило 42, 8 відсотків від усієї кількості пропозицій. Зокрема, у переробній промисловості використано 6351 раціоналізаторську пропозицію або 85,0 відсотків раціоналізаторських пропозицій у промисловості. Проте в динаміці спостерігається зменшення кількості використаних раціоналізаторських пропозицій з 11 434 у 2006 році до 7 469 у 2009 році, або це скорочення становило 35 відсотків. В діяльності транспорту і зв'язку зменшилось використання раціоналізаторських пропозицій з 14 681 в 2006 році до 6 317 раціоналізаторських пропозицій у 2009 році, що становило коло 67 відсотків. Найменше раціоналізаторських пропозицій використано у будівництві. В цій сфері діяльності у 2006 році використано 23 раціоналізаторські пропозиції, а у 2009 році лише дві пропозиції.

Майже не змінилось використання раціоналізаторських пропозицій у сільському й лісовому господарстві та мисливстві (144-158 раціоналізаторських пропозицій). Також скоротилось використання раціоналізатор-

ських пропозицій у дослідженнях і розробках з 185 у 2006 році до 53 у 209 році, або це скорочення становило 61,4 відсотки.

При використанні інтелектуального капіталу безпосередньо на самому підприємстві економічна ефективність забезпечується або за рахунок збільшення обсягу виробництва продукції, а відповідно, і продажу продукції, якщо є певний попит на цю продукцію, або за рахунок зниження собівартості продукції та підвищення її якості, тобто за таких умов виготовляється конкурентоспроможна продукція.

Право користування об'єктом інтелектуальної власності належить власнику цього об'єкта чи його правонаступникам. Воно полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості, що може дати людині цей результат. Якщо йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, розмноження і в такий спосіб одержувати прибуток. Якщо ж йдеться про результати технічної творчості, то їх також можуть використовувати або сам автор цього досягнення, або спадкоємці, або за ліцензією автора інші особи. Використання винаходу чи інших результатів технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво, що забезпечує підвищення його ефективності, тобто забезпечує певний прибуток від зазначеного результату.

10.2. Об'єкти інтелектуальної власності як складова нематеріальних активів підприємства

Відповідно до стандартів бухгалтерського обліку в Україні, об'єкти інтелектуальної власності, що прийняті на баланс підприємства, набувають статусу нематеріальних активів і оцінюються за сумою витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням.

До нематеріальних активів належать немонетарні активи, що не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані (відокремлені від підприємства) та утримуватися підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) у виробничій діяльності.

Нематеріальні активи підприємства мають відповідати таким ознакам:

- об'єкт не повинен мати грошової форми (немонетарний об'єкт);
- об'єкт не повинен мати матеріальної форми;
- об'єкт не повинен бути дебіторською заборгованістю;

- об'єкт повинен мати термін використання більше одного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік;
- об'єкт може бути відокремлений від підприємства (крім гудвілу);
- має існувати ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з використанням об'єкта;
- має бути достовірно визначена вартість об'єкта.

Придбання нематеріальних активів здійснюється за ліцензійним договором на передачу прав використання предмета ліцензії на відповідних умовах, критерії і термін використання яких обумовлені в ліцензійному договорі. Торгівля ліцензіями – це здійснення торговельних угод, за якими продавець (ліцензіар) надає покупцю (ліцензіату) дозвіл або право (ліцензію) на використання нематеріального активу (предмета ліцензії) на умовах, передбачених ліцензійним договором, а також на здійснення операцій на вторинному ринку нематеріальних активів.

Правовою підставою належності об'єктів інтелектуальної власності конкретному підприємству і, відповідно, визнання їх нематеріальними активами підприємства є наявність охоронних документів (патентів, свідоцтв, ліцензійних договорів, свідоцтв про реєстрацію).

До складу нематеріальних активів підприємства включають:

- об'єкти науково-технічної інформації;
- об'єкти промислової власності;
- об'єкти природного середовища;
- об'єкти права користування;
- об'єкти авторського права;
- об'єкти суміжних прав.

Використання об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальних активів у підприємницькій діяльності підприємств та відображення в бухгалтерському обліку операцій з використання таких об'єктів дозволяє:

- документально підтвердити довготермінові майнові права на підставі їх обліку на балансі підприємства;
- здійснювати амортизацію об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) у встановленому порядку залежно від терміну їх корисного використання, що дозволяє накопичувати амортизаційний фонд для подальшого оновлення об'єктів інтелектуальної власності;
- сплачувати фізичним та юридичним особам авторську винагороду у вигляді роялті;
- здійснювати комерційні операції у вигляді застави, обміну на надійні активи, передачу з метою отримання доходів і залучення відповідних кредитних ресурсів;

оновлювати технічний стан матеріально-технічної бази шляхом впровадження інтелектуального капіталу в господарський обіг підприємства;

- здійснювати корпоративні (транзакційні) операції шляхом внесення до статутних фондів інших підприємств власного інтелектуального продукту, що дозволяє отримати відповідні корпоративні права з метою впливу на діяльність господарських товариств, підприємств.

З позиції бухгалтерського обліку об'єкти інтелектуальної власності, що прийняті на баланс підприємства, набувають статусу нематеріальних активів і оцінюються за сумою витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням.

Суб'єкт господарювання, маючи у своєму активі об'єкти інтелектуальної власності, може розпоряджатися ними на свій розсуд, а саме: передавати в заставу, розширяти власний капітал за рахунок внесення його до статутного фонду іншого суб'єкта господарювання.

Механізм формування інтелектуальної власності – нематеріальних активів підприємства наводиться на рис.10.1.

Рис. 10.1. Механізм формування нематеріальних активів на підприємстві

10.3. Придбання (надходження) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на підприємстві

Придбання об'єктів інтелектуальної власності як об'єктів нематеріальних активів підприємства здійснюється на умовах договору їх купівлі за ціною сторін угоди. Об'єкти інтелектуальної власності на підприємство можуть надходити:

- на безоплатній основі;
- на умовах внесення засновниками господарських товариств як внеску до статутного фонду;
- на умовах придбання за рахунок коштів підприємства;
- як придбання на умовах обміну;
- на умовах здійснення сумісної діяльності;
- як створені на підприємстві своїми силами;
- як створені на підприємстві із залученням сторонніх виконавців на договірній основі;
- на умовах їх подальшого продажу іншим особам;
- на умовах, що не передбачають право власності на таке майно, до якого відносяться нематеріальні активи.

Придбання об'єктів інтелектуальної власності на безоплатній основі – об'єкти інтелектуальної власності (нематеріальні активи) надаються підприємству згідно з договором дарування, іншими договорами, які не передбачають грошової або іншої компенсації вартості таких об'єктів чи їх повернення.

Надходження об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на умовах внесення засновниками господарських товариств як внеску до статутного фонду. Представляє собою інвестиції, за рахунок яких відбувається придбання об'єктів інтелектуальної власності, корпоративних прав в обмін на кошти або майно. Згідно з чинним законодавством України до корпоративних прав віднесено право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи право на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) за рахунок коштів підприємств. Здійснюється на підставі договорів купівлі-продажу, в якій беруть участь продавець і покупець. Це придбання спрямоване на здійснення господарської діяльності. Джерелами придбання об'єктів інтелектуальної власності є

прибуток підприємства. Під час придбання об'єктів інтелектуальної власності за рахунок коштів підприємств, джерелом яких є прибуток, слід враховувати витрати на приведення їх до стану, в якому вони придатні для використання. Це витрати, пов'язані з проведенням додаткової експертизи, навчанням персоналу, матеріальними витратами тощо.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на умовах обміну – це бартер (товарний обмін), який передбачає проведення розрахунків за об'єкти інтелектуальної власності у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, внаслідок яких не передбачається зарахування (перерахування) коштів на рахунок продавця для компенсації вартості таких об'єктів.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на умовах здійснення сумісної діяльності на території України. Здійснюється в результаті спільної діяльності без створення юридичної особи, яка проводиться на підставі договору про спільну діяльність, що передбачає об'єднання коштів або майна учасників для досягнення спільної господарської мети. Отриманий прибуток від спільної діяльності спрямовується на сплату вартості об'єктів інтелектуальної власності на умовах договору купівлі-продажу або на умовах відповідної компенсації.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) за рахунок створення власними силами. Означає, що підприємство власними силами здійснює розробку відповідних об'єктів інтелектуальної власності.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів), створених на підприємстві із залученням сторонніх виконавців на договірній основі. Передбачає такі правові відносини, де продавцем виступають сторонні виконавці, які можуть бути юридичними або фізичними особами, а покупцем - замовником виступає підприємство.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на умовах їх подальшого продажу іншим особам або перепродажу, що вимагає при придбанні об'єктів інтелектуальної власності на цих умовах, вимагає визначитися з подальшим їх використанням. При надходженні об'єктів інтелектуальної власності за цих умов вони приймаються на баланс підприємства як нематеріальні активи з подальшою передачею права власності на ці об'єкти іншим особам.

10.4. Облік об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на підприємстві

Об'єкти інтелектуальної власності мають грошову оцінку. Придбання або отримання їх відображається на балансі підприємства за умови, якщо:

- існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з їх використанням;
- їх вартість може бути достовірно визначена.

З позиції бухгалтерського обліку об'єкти інтелектуальної власності, що прийняті на баланс підприємства, набувають статусу нематеріальних активів і оцінюються за сумою витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та доведенням до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням.

Згідно чинного законодавства України право власності на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності документується:

- договором між замовником і виконавцем;
- патентом на винаходи, корисні моделі і промислові зразки;
- свідоцтвом на знаки для товарів і послуг;
- свідоцтвом на фірмове найменування.

Одиницею обліку нематеріальних активів, що використовуються в господарській діяльності, є **окремий інвентарний об'єкт**, що відповідає певним ознакам об'єкта бухгалтерського обліку. Інвентарним об'єктом визначається такий об'єкт ліцензії, придбаний за ліцензійним договором на передачу прав використання нематеріальних активів, оцінений у грошовій формі.

При цьому слід враховувати, що при оціненні вартості об'єктів інтелектуальної власності беруться до уваги лише діючі охоронні документи (патенти, свідоцтва тощо) та ліцензійні договори, у яких визначена вартість об'єктів нематеріальних активів.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів здійснюється на основі Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» на рахунку 12.

На субрахунку 121 «Право користування природними ресурсами» обліковуються об'єкти права користування ресурсами природного середовища. До них належать права користуватися надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище.

На субрахунку 122 «Право користування майном» ведеться облік наявності прав користування майном (право користування земельною

ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщення тощо).

На субрахунку 123 «Право на знаки для товарів і послуг» ведеться облік наявності прав на знаки для товарів та послуг (торгові знаки, фірмове найменування підприємства).

На субрахунку 124 «Право на об'єкти промислової власності» ведеться облік наявності прав на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції).

На субрахунку 125 «Авторські та суміжні з ними права» ведеться облік наявності авторських та суміжних з ними прав (право на літературні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо).

На субрахунку 126 «Гудвіл» ведеться облік гудвілу (перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання).

На субрахунку 127 «Інші нематеріальні активи» ведеться облік інших нематеріальних активів, якими володіє підприємство (право на здійснення діяльності, використання та інших привілеїв).

Придбані об'єкти інтелектуальної власності зараховуються на баланс підприємства за **первісною вартістю**, яка включає:

- ціну (вартість придбання);
- мито;
- непрямі податки, що не підлягають відшкодуванню;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані із придбанням та доведення їх до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням.

Витрати на сплату відсотків за кредит не включаються до первісної вартості об'єктів інтелектуальної власності, придбаних за рахунок кредитів банку.

Первісна вартість безоплатно отриманих об'єктів інтелектуальної власності є їх справедливою вартістю на дату отримання.

Справедлива вартість об'єктів інтелектуальної власності – це вартість, за якою актив може бути обмінений чи отриманий в операції об'єкт між незалежними, обізнаними та заінтересованими сторонами.

Об'єкти інтелектуальної власності, отримані внаслідок розробки власними силами, обліковуються в балансі підприємства за умов, що підприємство має:

- намір, технічну можливість та ресурси для доведення об'єктів інтелектуальної власності до стану, в якому вони придатні для використання або продажу;
- можливість отримання майбутніх економічних вигод від використання об'єктів інтелектуальної власності;
- інформацію для достовірного визнання витрат, пов'язаних з розробкою об'єктів інтелектуальної власності.

Розробка – це застосування підприємством результатів досліджень та інших знань для проектування нових або значно удосконалених матеріалів, приладів, процесів, систем або послуг.

10.5. Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності

Об'єкти інтелектуальної власності мають грошову оцінку. Придбання або отримання об'єктів інтелектуальної власності відображаються на балансі підприємства за умови, якщо:

- існує імовірність отримання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з їх використанням;
- їх вартість може бути достовірно визначена.

На підставі задокументованої правочинності об'єктів інтелектуальної власності, встановлення суб'єктів права та визначення критеріїв оцінки з урахуванням негайного чи відкладеного попиту здійснюється вибір підходу та методів проведення розрахунків вартісної оцінки та обґрунтування «справедливої ціни» об'єкта для здійснення тієї чи іншої операції його комерційного чи господарського використання.

Критерієм вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності можуть виступати:

- витрати на створення об'єкта;
- ціна придбання;
- балансова вартість;
- прибутковість;
- економічний ефект;
- ціна аналога;
- ринкова ціна;
- капіталізація прибутку.

Основними об'єктами оцінки є:

- об'єкти права промислової власності, що охороняються патентами та свідоцтвами;
- об'єкти авторського права;

- права на ноу-хау, які підтвержені документами підприємства;
- конструкторська, технологічна, економічна, проектна, юридична інформація тощо, яка призначена для використання у виробництві та продажі товарів і послуг;
- права, що охороняються ліцензійними, авторськими та іншими договорами на придбання об'єктів інтелектуальної власності, укладеними у порядку, встановленому законодавством;
- інші результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектних робіт.

За своєю сутністю об'єкти інтелектуальної власності не мають уречевленої форми, тому їх вартість не визначається з використанням традиційних показників, що застосовуються при здійсненні оцінки матеріальних об'єктів. Світовий досвід показує, що питання адекватної оцінки об'єктів інтелектуальної власності складне як практично, так і теоретично. Ймовірність та суб'єктивність у такій оцінці очевидна, що потребує залучення до розрахунку вартості інтелектуальних об'єктів більш досконалого методичного інструментарію, оскільки в Україні відсутня офіційна методика вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Але практика такої оцінки значна, хоч багато хто вважає, що створити єдину методiku взагалі не можливо, бо в ринкових умовах необхідно мати не розрахункову, а так звану динамічну ціну під якою розуміється не сама вартість об'єкта інтелектуальної власності, а його котировка і можливість конкуренції.

Основними положеннями методології вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності можуть бути такими. Насамперед, методологія вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності охоплює визначення правочинності та документування права власності на об'єкти інтелектуальної власності; встановлення критеріїв та підходів; вибір методу вартісної оцінки; здійснення розрахунків та прийняття рішення стосовно справедливої ціни об'єкта. При цьому слід зазначити, що розрахунок вартості об'єктів інтелектуальної власності здійснюється для певних цілей і не може бути використаний для інших цілей.

Методика оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності розробляється для відповідного об'єкта, оскільки потреба в такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відчуженням окремих об'єктів цієї власності.

Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року визначені правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захи-

сту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання їх результатів.

Підходи та методи визначення вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності

При здійсненні розрахунків вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності світова практика напрацювала ряд загальних теоретичних підходів, до яких належать витратний, дохідний та ринковий підхід. Кожен із них має свою методологію та методи.

Дохідний підхід передбачає, що ніхто не вкладатиме свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта нематеріального характеру, якщо такий самий дохід можна отримати будь-яким іншим способом.

Методологія цього підходу базується на встановленні причинного зв'язку між функціональними (фізичними, техніко-економічними, екологічними тощо) властивостями об'єкта, який використовується у конкретній технології, речовині, знарядді тощо та майбутніми доходами від використання даного об'єкта в господарському обігу. Основна передумова цього підходу полягає в тому, що економічна цінність конкретного об'єкта інтелектуальної власності на теперішній момент обумовлена очікуванням отримання від нього доходів у майбутньому від його використання.

На практиці в кожному об'єкті техніки (технології), як правило, одночасно використовується декілька об'єктів інтелектуальної власності (винаходи, ноу-хау та інші рішення). На кожен об'єкт припадає лише відповідна частка вартості прав на весь об'єкт техніки (технології) в цілому. Тому, використовуючи дохідний підхід, перш за все, необхідно визначити розмір частки участі кожного об'єкта інтелектуальної власності в загальному прибутку.

Основними методами дохідного підходу до визначення вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності є:

Метод прибутку. Полягає у визначенні прибутку від господарського використання об'єкта інтелектуальної власності, який розраховується за формулою:

$$P_{oiv} = O_n \times C_p (T_{лo} - T_{oл}) \times H \times K_i,$$

де P_{oiv} – обсяг прибутку від використання об'єкта інтелектуальної власності;

O_n – обсяг продажу продукції;

C_p – ринкова ціна продажу одиниці продукції;

$T_{\text{лд}}$ – період дії ліцензійного договору;

$T_{\text{ол}}$ – період освоєння ліцензії;

N – норма прибутку;

K_i – коефіцієнт, який враховує частку об'єкта інтелектуальної власності у прибутку від продажу i -тої продукції.

Метод капіталізації доходу (прибутку). Під капіталізацією доходу (прибутку) розуміють процес переведення поточних доходів від використання об'єкта інтелектуальної власності в його вартість:

$$C_{\text{оів}} = \frac{ЧД}{K_{\text{чд}}},$$

де $C_{\text{оів}}$ – ціна об'єкта інтелектуальної власності;

$ЧД$ – чистий дохід (прибуток) від використання об'єкта інтелектуальної власності;

$K_{\text{чд}}$ – коефіцієнт капіталізації, який застосовується для перерахунку поточних доходів у вартість об'єкта.

Метод дисконтування. В основу цього метода покладено один із основних фінансових законів, який формулюється так: сьогоднішня грошова одиниця коштує більше, ніж завтрашня. Співвідношення між поточною і майбутньою вартістю об'єкта інтелектуальної власності описується формулою наростання скидки у майбутніх грошових потоках за методом складних відсотків. У цьому випадку, по-перше, оцінюються майбутні грошові потоки; по-друге, визначається ставка дисконтування; по-третє, розраховується сумарна вартість майбутніх грошових потоків. У цьому методі також використовується і другий закон фінансів, який визначає: безризикова грошова одиниця коштує дорожче, ніж ризикова. Тому ставка дисконтування на безризикове вкладання капіталів – мінімальна, а на високо ризикових – максимальна.

В розрахунках життєвий цикл об'єктів інтелектуальної власності розподіляється на два періоди: прогностичний (приблизно 8-10 років) і післяпрогностичний, що іде в нескінченність. Вартість об'єкта інтелектуальної власності визначається як сума поточних вартостей грошових потоків прогностичного і післяпрогностичного періодів.

Коефіцієнт дисконтування розраховується за формулою:

$$K_{\text{д}} = \frac{1}{(1 + E_{\text{д}})^T},$$

де $E_{\text{д}}$ – ставка дисконту, в частинах від одиниці;

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності методом дисконтування здійснюється на підставі такого виразу:

$$C_{oiet} = \sum_{i=1}^T \frac{D_i - C_t}{(1 + E_o)^i},$$

де C_{oiet} - оціночна вартість об'єкта інтелектуальної власності на момент T;

D_i і C_t - відповідно поетапні доходи і витрати прогнозного і післяпрогнозного періоду;

T – відповідно роки прогнозного і післяпрогнозного періоду.

Метод роялті є основним методом оцінки вартості ліцензійних договорів на відчуження об'єктів інтелектуальної власності, впровадження яких супроводжується отриманням економічного ефекту у вигляді чистого доходу (прибутку).

Під роялті розуміють платежі будь-якого виду, одержані як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським правом на літературні твори, твори мистецтва або науки включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео-або аудіо записи, кінематографічні фільми або плівки для радіо-чи телевізійного мовлення, за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знака на товари і послуги чи торговельної марки, дизайну тощо.

Як база роялті використовується економічний ефект (прибуток, чистий дохід) від використання винаходу, який розраховується на основі оцінки параметрів майбутнього виробництва, серед яких: поточні витрати (собівартість), прибуток (дохід) ліцензіата від використання об'єкта інтелектуальної власності.

Найбільш зручною базою роялті є вартість або обсяг продукції, що реалізується, яка виготовлена за ліцензією, що практично виключає ризик для ліцензіара, пов'язаний з коливанням цін чи підвищенням собівартості продукції.

Після визначення бази партнери переговорів за ліцензійним контрактом переходять до визначення ставок роялті. Спочатку встановлюють діапазон можливих ставок роялті, а потім погоджують їх остаточні розміри. Ставка нижньої межі, тобто мінімальна ставка, на яку може погодитися ліцензіар, визначається як похідна від найменшої суми платежів

за ліцензією. Вона як мінімум повинна відшкодувати витрати ліцензіара на створення, підготовку та передачу об'єкта ліцензії ліцензіату.

Мінімальний розмір роялті розраховується за формулою:

$$P_{\text{оівмін}} = \frac{\sum_{i=1}^T C_i \cdot K_{\text{д}}}{\sum_{i=1}^T \Pi_i \cdot K_{\text{д}}} \cdot K_{\text{н}},$$

де $P_{\text{оівмін}}$ - мінімальний розмір роялті;

C_i - витрати продавця, (ліцензіара) в i -му році дії ліцензії;

Π_i - прибуток в i -му році дії ліцензії;

$K_{\text{д}}$ - коефіцієнт дисконтування,

$K_{\text{н}}$ - коефіцієнт надбавки.

У світовій практиці ліцензійної торгівлі ціна ліцензії визначається як частка (роялті) потенційного додаткового прибутку і сягає 10 – 30 відсотків цього додаткового прибутку.

Слід відзначити, що визначення ставок роялті достатньо складна праця і тому партнери можуть використати набутий у світовій практиці досвід щодо стандартних (галузевих) ставок роялті чи ставок роялті по аналогах за раніше укладеними контрактами.

Значні капіталовкладення, великий ризик в освоєння ліцензії дають право ліцензіару на отримання більшої частини від прибутку, отриманого з використанням об'єкта ліцензії. За кордоном частка ліцензіара коливається в межах від 10 до 50 відсотків. Справедливим вважається розмір в межах 10-35 відсотків. Визнавши справедливу межу, сторони визначають погоджену ставку роялті у відсотках виходячи з погодженої бази роялті.

Якщо за базу роялті прийнято обсяг продажу продукції, то розрахунок ціни ліцензії проводиться за формулою:

$$Ц_{\text{л}} = \sum_{i=1}^T O_n \cdot Ц \cdot P \cdot K_{\text{д}},$$

де $Ц_{\text{л}}$ - ціна ліцензії;

O_n - обсяг продажу продукції;

$Ц$ - ціна продажу продукції;

P - ставка роялті (від обсягу продажу продукції);

$K_{\text{д}}$ - коефіцієнт дисконтування.

Якщо за базу роялті прийнято прибуток від використання об'єкта інтелектуальної власності, то розрахунок ціни ліцензії проводиться за формулою:

$$C_{л} = \sum_{i=1}^T П \cdot P \cdot K_{\delta},$$

де $C_{л}$ - ціна ліцензії;

$П$ - прибуток;

P - ставка роялті.

На основі розрахунків вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності установлюється його договірна ціна.

Витратний підхід. Згідно витратного підходу, вартість об'єктів інтелектуальної власності оцінюється за сумою витрат на створення, відтворення чи заміну об'єкта інтелектуальної власності з урахуванням матеріального і морального зносу.

Основними методами витратного підходу до оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності є:

Метод фактичних (початкових) витрат. Цей метод базується на наслідках інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності та їх відображення в балансі підприємства, тобто на залишковій вартості, зносі та первісній вартості об'єкта інтелектуальної власності як складової частини нематеріальних активів підприємства.

У цьому випадку вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності визначається за формулою:

$$C_{оіс} = B_{воі} * K_{зні},$$

де $C_{оіс}$ – вартісна оцінка і-того об'єкта інтелектуальної власності;

$B_{воі}$ – балансова (первісна) вартість і-го об'єкта інтелектуальної власності;

$K_{зні}$ – коефіцієнт зносу і-го об'єкта інтелектуальної власності.

Метод кошторисних витрат (кошторису). Цей метод ґрунтується на визначенні кошторисної вартості об'єкта інтелектуальної власності при проектуванні і погодженні ціни на виконання наукових, конструкторських і технологічних робіт.

До складу ціни на об'єкт інтелектуальної власності включаються

$$C_{оіс} = (B_{н} + C_{з} + C_{м} + C_{ен} + C_{обл} + C_{ін} + C_{нів}) * (I + P) + ПДВ,$$

де Π_{oiv} – договірна ціна об'єкта інтелектуальної власності;
 $Z_{п}$ – прямі витрати на заробітну плату;
 C_3 – відрахування на соціальні заходи;
 C_m – витрати на матеріали;
 $C_{ен}$ – витрати на енергоресурси;
 $C_{об}$ – витрати на придбання обладнання;
 $C_{ін}$ – витрати на послуги інших підприємств;
 $C_{нв}$ – накладні витрати;
 P – рентабельність витрат;
ПДВ – податок на додану вартість.

Метод вартості заміщення. При вартісній оцінці об'єктів інтелектуальної власності цим методом використовується принцип заміщення, який передбачає, що максимальна вартість об'єкта інтелектуальної власності визначається мінімальною ціною, яку необхідно було би закласти при купівлі об'єкта інтелектуальної власності аналогічної споживчої вартості. Ця вартість називається вартістю нового об'єкта інтелектуальної власності, еквівалентного за функціональними можливостями і варіантами використання, але не обов'язково аналогічного за зовнішнім виглядом та компонентом:

$$\Pi_{oiv} = \Pi_a * K_i,$$

де Π_{oiv} – вартісна оцінка об'єкта інтелектуальної власності;

Π_a – ціна аналога, яку необхідно закласти при купівлі об'єкта інтелектуальної власності аналогічної споживчої вартості;

K_i – коефіцієнт ідентичності.

Метод відновної вартості. Відновна вартість об'єкта інтелектуальної власності визначається як сума витрат, необхідних для створення нової точної копії об'єкта інтелектуальної власності, який оцінюється. Ці витрати мають бути основані на сучасній зарплаті, відповідних нарахуваннях, цінах на сировину, матеріали, енергію, комплектуючі, інші витрати та рентабельності цих витрат. Розрахунок здійснюється за формулою планових витрат (кошторисів).

Метод коефіцієнтів. Цей метод використовується у випадках відсутності можливостей розрахунку вартості об'єкта інтелектуальної власності іншими методами. Застосування цього методу ґрунтується на використанні оціночних коефіцієнтів визначення значущості об'єкта інтелектуальної власності згідно Методичних рекомендацій з визначення переліку і технічної значущості винаходу, промислових зразків від

об'єкта продажу ліцензій при його введенні в господарський обіг. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$Ц_{oiv} = K_1 * K_2 * K_3 * 20 * H_m * I,$$

де $Ц_{oiv}$ - вартісна оцінка об'єкта інтелектуальної власності;

K_1 - коефіцієнт досягнутого позитивного ефекту (від 1 до 5);

K_2 - коефіцієнт складності рішення завдання (від 0,25 до 1,25);

K_3 - коефіцієнт суттєвих відмінностей (від 1,25 до 2,5);

H_m - неоподаткований мінімум заробітної плати;

I - індекс інфляції.

Ринковий підхід. Ринковий підхід в оцінці об'єктів інтелектуальної власності застосовується лише для окремих прав на об'єкт інтелектуальної власності, оскільки він передбачає наявність у покупця вибору об'єкта інтелектуальної власності з числа інших, які виконують ту саму функцію, але влаштовує покупця за комплексом якісних показників, які включають функціональні властивості, задовільну вартість, великі терміни служби, ступені захисту, унікальність тощо. Продавець також повинен мати можливість вибору найбільш привабливих для нього покупців з тим, щоб серед них надати перевагу тому, хто більше заплатить йому і тому, з ким можливе перспективне співробітництво. Це в основному тиражування і продаж програмних засобів, високоякісних аудіо-і відео продукції та деякі інші.

Основними методами ринкового підходу є:

Метод порівняльних продаж. Суть методу заключається в пошуку відмінностей про ринкову вартість об'єктів інтелектуальної власності, які були продані в порівняльний час на аналогічному ринку і можуть бути порівняні з пропонованим за призначенням та корисністю. Після цього вноситься поправка на їх відмінності і визначається вартість об'єкта інтелектуальної власності за формулою:

$$Ц_{oiv} = Ц_a * K_i,$$

де - $Ц_{oiv}$ - ціна об'єкта інтелектуальної власності;

$Ц_a$ - ціна аналога;

K_i - коефіцієнт ідентичності об'єкта інтелектуальної власності аналогу.

Основними умовами застосування методу порівняльних продаж є:

- наявність відомостей про факти продажу об'єкта інтелектуальної власності подібного призначення та корисності;
- доступність і достовірність про ціни та умови контрактів та корисності;
- наявність експертів з оцінки впливу відрізняючих ознак між об'єктом інтелектуальної власності і його продажним аналогом на їх вартість для визначення коефіцієнта ідентичності;
- уміння оцінити вплив відмінних особливостей таких об'єктів на їх вартість.

Метод ринку інтелектуальної власності. Цей метод може використовуватися при наявності інформації про контракти з подібними об'єктами інтелектуальної власності або при наявності відомостей про ставки роялті в цій галузі. Суть цього методу полягає у висуненні припущення про те, що об'єкт інтелектуальної власності, який використовується на підприємстві, йому не належить. Тому частину виручки, яку підприємство повинно було би сплатити у вигляді винагороди власнику об'єкта інтелектуальної власності, в дійсності залишає у себе, оскільки даний об'єкт інтелектуальної власності належить цьому підприємству, і вважається його додатковим прибутком, що створений цим об'єктом. Вартість грошових потоків, сформованих на основі цього прибутку, утворює ринкову вартість об'єкта інтелектуальної власності, який оцінюють.

Метод експертних оцінок. Зводиться до визначення погодженої оцінки об'єкта інтелектуальної власності експертами на базі набутого досвіду та проведення розрахунків з установаження так званої «справедливої вартості»:

$$C_{oiv} = (C_1 + C_2 + \dots + C_i) / N,$$

де C_{oiv} – ціна об'єкта інтелектуальної власності;

C_1, C_2, C_i - відповідні експертні оцінки вартості об'єкта інтелектуальної власності учасниками експертизи;

N – кількість учасників експертизи.

10.6. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності

Використання об'єктів інтелектуальної власності (інтелектуального капіталу) в господарській (підприємницькій) діяльності здійснюється на умовах їх комерціалізації. Механізм комерціалізації – це відтворення руху інтелектуального капіталу з метою отримання відповідної продукції. Саме комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її як товар і як капітал.

Як товар інтелектуальна власність розглядається як нематеріальний актив, що використовується в будь-яких господарських операціях.

Як капітал інтелектуальна власність розглядається з точки зору витрати капіталу на придбання підприємством нематеріальних активів з метою їх приросту.

Інтелектуальна власність може розглядатися і як інвестиції, що поділяються на капітальні (придбання нематеріальних активів) і фінансові (прямі), які передбачають внесення нематеріальних активів до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права.

Для того, щоб підприємницькі інтереси реалізовувалися, потрібно, щоб комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності давала власнику (інвестору) надлишок доходу над його витратами, тобто можливість збагачення. У цьому випадку інтелектуальний капітал у формі об'єктів інтелектуальної власності набуває споживчих якостей. Отримання надлишку доходу над витратами є основним рушієм підприємництва (бізнесу).

В результаті виробничого процесу із залученням інтелектуального капіталу створюється відповідна продукція, в складі якої є і додаткова вартість, тобто інтелектуальний капітал набуває форми товарного капіталу, головною функцією якого є продаж продукції, виготовленої із застосуванням інтелектуального капіталу, і одержання додаткової вартості у грошовій формі, частка якої коливається від 12 до 34 відсотків від обсягу проданої продукції. Отже, інтелектуальний продукт проходить три стадії обігу – грошову, виробничу і товарну. Такий послідовний рух називається кругообігом інтелектуального капіталу.

В процесі господарської (підприємницької) діяльності підприємці, маючи у своєму активі об'єкти інтелектуальної власності, розпоряджаються ними на свій розсуд.

Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для ринку, є самим важким етапом у ланцюжку, що зв'язує науку і винахідника зі споживачем. Як відомо, інноваційний процес проходить чотири етапи: аналіз конкуренції нового продукту; лабораторну перевірку з здійснення ідеї нового продукту; створення нового зразка продукту; підготовка виробництва дослідної партії та її продаж.

Досвід показує, що в реальних умовах від ідеї створення нового продукту до надходження перших прибутків від його продажу на ринку проходить 3-4 роки. Це період інноваційного проекту. Для того, щоб довести розробку від лабораторного прототипу до стадії продажу дослідної партії, а потім і невеликої серії, потрібно, як правило, близько 1-2 млн. гривень.

З економіко-фінансової точки зору інтелектуальна власність в умовах підприємницької діяльності набуває головної ознаки – це спроможності за рахунок її отримати дохід – відповідний ефект при її використанні. Ця ознака логічно пов'язується із вимогами економічного змісту господарської діяльності, яка згідно з чинним законодавством України розглядається як «будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі».

Комерціалізація інтелектуальної власності виникає при використанні результатів інтелектуальної діяльності людини на умовах укладання договорів, наприклад, між співавторами патенту, власником патенту і автором. Договори на використання об'єкта інтелектуальної власності мають чинність лише у межах, визначених законом або договором.

Згідно з чинним законодавством України про охорону прав інтелектуальної власності комерційну реалізацію прав на результати інтелектуальної діяльності в повному обсязі або частково власник охоронного документа здійснює шляхом передачі прав власності або видачі дозволу на його використання шляхом укладання ліцензійного договору.

Назва цього договору походить від латинського слова licentio – дозвіл, тобто це дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що оформляється договором.

Ліцензійний договір є найбільш поширеним договором на використання об'єктів інтелектуальної власності. Першим принциповим положенням чинного законодавства України про інтелектуальну власність є припис, за яким використання об'єктів інтелектуальної власності можливе на підставі договору користувача з власником зазначеного об'єкта. Будь-яке не правомірне використання об'єкта інтелектуальної власності чинним законодавством України оцінюється як порушення прав на цей об'єкт. Другим принциповим положенням договорів на використання будь-якою особою об'єктів інтелектуальної власності є їх платний характер. Право розпоряджатися належним об'єктом має його власник, тому він може надати дозвіл і на безоплатне використання. Проте у переважній більшості договори на використання інтелектуальної власності є платними, взаємовигідними, двосторонніми. Розмір винагороди і порядок її обчислення, терміни виплати визначаються угодою сторін. У нормативному порядку визначається лише мінімальні розміри винагороди за використання творів літератури і мистецтва, нижче яких опускається не дозволяється. Щодо інших об'єктів інтелектуальної власності таких обмежень не встановлено.

За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної

власності (ліцензії) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін. У договорі зазначається вид ліцензії, сфера використання об'єкта прав інтелектуальної власності (конкретні права тощо).

Ліцензійний договір може передбачати право ліцензіата видавати субліцензійний договір, за яким субліцензіат надає іншій особі субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Залежно від обсягу переданих прав розрізняють договір виключної і невиключної ліцензії. При наданні виключних прав застосовується триада правочинності – володіння, користування і розповсюдження.

Коли укладається договір невиключної ліцензії, ліцензіату передаються права в обмежених рамках і ліцензіар залишає за собою право подальшого використання винаходу або інше право в повному обсязі на тій же самій території.

Економічна оцінка ефективності купівлі ліцензії. Економічна ефективність закупівлі ліцензії визначається з урахуванням ефекту, який досягається у ліцензіатів. Як правило, існує можливість вибрати з кількох пропозицій різних підприємств щодо придбання ліцензій або проведення власних досліджень.

Від правильно проведеного попереднього аналізу багато в чому залежить рівень якості продукції, що досягається згодом, термін її освоєння. Придбання науково-технічних досягнень і специфіка їх використання мають загальні закономірності, знання яких дає змогу розробити оцінювальний апарат, що передуює проведенню розрахунків економічної ефективності використання результатів ліцензійного договору.

Попередній аналіз доцільності придбання ліцензій можна здійснити на основі попередньої оцінювальної системи. Для чого використовується система показників, до яких належать:

- новизна;
- наявність відомостей про використання;
- технічна готовність;
- серійність очікуваного виробництва;
- патентна чистота;
- можливість і терміни освоєння;
- терміни одержання і підготовки документації з придбання ліцензії.

Ліцензійна угода на товарний знак містить такі дані:

- інформацію про товарний знак;
- відомості про товари і послуги, з якими використовується товарний знак;
- стандарти для товарів і послуг;

- методи нагляду та контролю за якістю товарів;
- обмеження щодо територіального використання товарного знаку, видачі на нього субліцензії умови продажу товарів;
- період дії угоди та припинення користування даними правами після закінчення терміну чинності угоди;
- умови припинення прав у разі порушення ліцензії.

Ліцензійний договір містить умови про те, щоб рівень якості товарів і послуг, виготовлених чи наданих за договором, не був нижчим від рівня якості товарів і послуг власника свідоцтва на товарний знак і щоб власник свідоцтва здійснював контроль за виконанням цієї угоди.

10.7. Амортизація об'єктів інтелектуальної власності

В процесі використання об'єктів інтелектуальної власності відбувається їх знос, тобто вони втрачають свої первісні техніко-економічні характеристики – споживчі якості. Для визначення величини зносу таких об'єктів нараховують амортизаційні відрахування. Річні амортизаційні відрахування на об'єкти інтелектуальної власності проводяться протягом терміну їх корисного використання, який встановлює підприємство при визнанні об'єкта активом (при занесенні на баланс підприємства), але не більше 10-ти років.

При визначенні терміну корисного використання об'єктів інтелектуальної власності враховується:

- термін корисного використання подібних об'єктів;
- моральний знос, який передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо терміну його корисного використання.

Метод нарахування річних амортизаційних відрахувань обирається підприємством самостійно, виходячи з умов отримання майбутньої економічної вигоди. Якщо такі умови визначити неможливо, то річні амортизаційні відрахування проводяться із застосуванням прямолінійного (пропорційного) методу згідно з П(С)Б О7 «Основні засоби». При розрахунках вартості об'єкта інтелектуальної власності, яка амортизується, ліквідаційна вартість цього об'єкта прирівнюється до нуля.

Термін корисного використання об'єкта інтелектуальної власності та метод його амортизації можуть переглядатися в кінці звітного року, якщо в наступному періоді очікуються зміни терміну корисного використання активів або зміна умов отримання майбутньої економічної вигоди.

10.8. Визначення доходів від використання об'єктів інтелектуальної власності

Дохід від використання винаходів, корисних моделей і раціоналізаторських пропозицій визначається за розрахунковий період, тривалість якого встановлюється відповідно до умов звітності, умов договору між автором і роботодавцем.

Дохід від використання винаходу у власному виробництві – це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками формули винаходу частина або весь дохід від продажу продукції, виготовленої із застосуваннями винаходу.

Дохід від продажу ліцензії на використання винаходу – це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками формули винаходу частина або весь дохід, що надійшов від продажу ліцензії.

Дохід від використання раціоналізаторської пропозиції – це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками пропозиції, наведеної в описі, частина або весь дохід від продажу продукції, виготовленої із застосуванням раціоналізаторської пропозиції.

Прибуток, одержаний від використання об'єктів інтелектуальної власності, як правило, визначається шляхом порівняння результатів діяльності підприємства у базовому (останній період до початку використання об'єктів інтелектуальної власності) та розрахунковому (після початку використання об'єктів інтелектуальної власності) періодах. Порівняння результатів діяльності підприємства у базовому та розрахунковому періодах проводиться шляхом приведення середніх економічних кількісних і вартісних показників базового періоду до середніх економічних кількісних і вартісних показників розрахункового періоду.

При вдосконаленні продукції, технологічних процесів, приладів, оснащення дохід від використання винаходу та раціоналізаторської пропозиції виражається в прирості **прибутку** і визначається за формулою:

$$\Delta\Pi = \Pi_n - \Pi_o,$$

де $\Delta\Pi$ - приріст прибутку від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції;

Π_n - прибуток від продажу продукції, виготовленої із застосуванням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції;

Π_o - прибуток від продажу продукції, виготовленої без застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

При визначенні доходу необхідно забезпечувати зіставлення (приведення) кількісних і вартісних показників продукції, виготовленої без застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції з відповідними показниками продукції, виготовленої із застосуванням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

У випадку, коли застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції не призводить до зміни обсягу виробництва продукції і її ціни, дохід від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виражається **економією від зниження собівартості** продукції і визначається за формулою:

$$\Delta C = C_o - C_n,$$

де ΔC - економія від зниження собівартості продукції, одержаної від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції;

C_o - собівартість продукції, виготовленої без застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції;

C_n - собівартість продукції, виготовленої із застосуванням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

Під час освоєння нової продукції, а також в інших випадках, коли на підприємстві відсутні показники для зіставлення, дохід від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції визначається як частина прибутку від продажу продукції:

$$П = (O_n - C_n) \cdot K_n,$$

де $П$ - прибуток від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції;

O_n - обсяг продажу продукції;

C_n - собівартість проданої продукції;

K_n - коефіцієнт новизни винаходу чи раціоналізаторської пропозиції, визначається як відношення витрат, пов'язаних з використанням винаходу до повної собівартості продукції.

10.9. Правовий захист права інтелектуальної власності

10.9.1 Загальні положення про правовий захист права інтелектуальної власності

Правовий захист права інтелектуальної власності здійснюється чинним законодавством України про інтелектуальну власність та загальними засадами захисту прав. Система охорони прав інтелектуальної власності, що склалася в Україні, в цілому відповідає міжнародним стандартам і може забезпечити належну охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності. Проте цільної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні ще немає, є лише розрізнені правові норми, що містять закони України про інтелектуальну власність.

Слід зазначити, що термін «охорона права» і «захист права» не є синонімами. Під охороною права розуміють правове регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі створення, оформлення і використання результатів інтелектуальної творчої діяльності. Під захистом прав розуміють встановлення відповідальності за будь-які посягання на права інтелектуальної власності, за будь-які їх порушення.

У світовій практиці правовий захист інтелектуальної власності прийнято поділяти на два види – юрисдикційний і неюрисдикційний. **Юрисдикційний захист** права інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку судами або іншим уповноваженим на це державним органом. Сутність цього захисту полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушено, звертається до належного державного органу за захистом, який у разі необхідності надає такий захист.

У свою чергу юрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності поділяється на окремі види – цивільно-правовий, кримінально-правовий і адміністративно-правовий.

Переважна більшість спорів з приводу авторського права і суміжних прав та патентних прав розглядається судами загальної компетенції. Позивач на свій розсуд може звернутися за захистом свого порушення права не тільки до суду, а й до відповідного державного органу управління або громадської організації. Він може звернутись до вищої організації відповідача, до творчої спілки, до якої входить відповідач, до антимонопольного органу. Такі спори частіше розв'язуються у адміністративному порядку.

Неюрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушено, самостійно, але в межах закону. Особа,

право якої порушено, може відмовитися від виконання певних дій, наприклад, відмовитися від виконання договору. Особливістю цього захисту права інтелектуальної власності є те, що система захисту передбачає процедури опротестування видачі патентів та інших неправомірних дій. Найчастіше опротестовуються видачі патентів.

В Україні найбільш досконалою є система захисту авторського і суміжних прав. Вона викладена в законі України «Про авторське право і суміжні права».

10.9.2. Цивільно-правовий захист права інтелектуальної власності

Захист права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної діяльності людини здійснюється на основі Цивільного кодексу України, зокрема його статті 432, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. Суд у випадках і в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про :

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушення права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обігу товарів, вироблених або введених в цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обігу матеріалів та знарядь, що використовуються переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єктів права інтелектуальної власності;
- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Захист авторського права і суміжних прав. Захист авторського права і суміжних прав встановлений Конституцією України, чинним Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та іншими законодавчими актами. Згідно з цими законами, порушенням авторського права і суміжних прав, що дає підстави для судового захисту, є:

- вчинення будь-якою особою дій, що порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав та їх майнові права;
- піратство у сфері авторського права і суміжних прав публікування, від творення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм і програм організації мовлення;
- плагіат – оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і суміжні права, примірників творів, комп'ютерних програм, фонограм, відеограм і програм мовлення;
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і суміжних прав;
- будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і суміжних прав, зокрема виготовлення, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;
- підроблення, зміна та вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і суміжних прав;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами.

Суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

- відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і суміжних прав з визначенням розміру відшкодування;
- відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і суміжних прав;
- стягнення із порушників авторського права і суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;
- виплати компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 55000 мінімальних заробітних плат в Україні, замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

Захист патентних прав. Захист патентних прав засобами цивільного права здійснюється передусім патентними законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про промислові зразки», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» тощо.

Проте патентні закони України не містять чіткого визначення порушення патентних прав. Ці закони порушенням визнають будь-яке посягання на право суб'єкта промислової власності. При порушенні патентних прав власник патенту має право вимагати у судовому порядку:

- припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення;
- стягнення завданих збитків, включаючи і недоодержані доходи;
- відшкодування моральної шкоди;
- вжиття інших, передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Захист прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг. Захист прав на торговельні марки здійснюється на підставі Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Порушенням прав на торговельну марку Закон визнає будь-яке посягання на ці права з боку інших осіб. Будь-яке порушення спричиняє відповідальність згідно з чинним Законом України. На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки. Особливості захисту торговельної марки є обов'язок порушника усунути з товару, його упаковки незаконно використану марку або позначення, схожого з ним на стільки, що їх можна сплутати. Власник свідоцтва має право вимагати від зловмисника знищення незаконно виготовлених позначень, що використовуються в будь-якій документації, на виставках чи ярмарках, схожих на стільки, що їх можна сплутати.

Захист прав на використання географічного зазначення походження товарів здійснюється на підставі Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» (1999 р.). Закон визначає порушенням прав на використання географічного зазначення походження товару неправдиве зазначення походження товарів, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару. Будь-яке посягання на права власника свідоцтва на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару спричиняє відповідальність згідно з законом, яким охороняються такі дії:

- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва на право його використання;
- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару, якщо цей товар не походить з зареєстрованого для цього зазначення географічного місця;
- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних в реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару;
- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару як видової назви.

Власник свідоцтва на використання географічного зазначення походження товару має право вимагати від порушника:

- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу такого порушення;
- вилучення з обігу товару з неправомірним використанням географічного зазначення походження товару;
- вилучення з товару чи його упаковки неправомірно нанесеного географічного зазначення походження товару, а при неможливості цього – знищення товару;
- відшкодування втрат, включаючи недоодержані вигоди;
- відшкодування збитків власнику свідоцтва розміром не менше, ніж отриманий порушником прибуток.

Для захисту права інтелектуальної власності використовуються також загальні цивільно-правові засоби захисту цивільних прав. Вони придатні як для захисту авторського права і суміжних прав, так і для захисту прав промислової власності та засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг.

Законами України про інтелектуальну власність передбачено здійснення, наприклад, (для винаходів), щорічної підтримки їх дії шляхом сплати зборів за дії, що пов'язані з охороною права на об'єкти інтелектуальної власності.

10.9.3. Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності

Кримінальним кодексом України передбачено кримінально-правовий захист інтелектуальної власності, зокрема захисту авторського права і суміжних прав. Відповідно до Закону України «Про авторське

право і суміжні права» (2001 р.) відтворення будь-якого твору, науки і мистецтва є одним із способів використання такого твору. Автору або іншій особі, які мають авторські права, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі, будь-яким способом. Стаття 76 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність не лише за відтворення твору, науки, літератури і мистецтва але і за їх розповсюдження у будь-якій формі і будь-яким способом.

Основними порушеннями авторського права і суміжних прав є:

- незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних;
- незаконне відтворення, розповсюдження фонограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо-та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації;
- інше використання чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних, об'єктів суміжних прав без дозволу, які мають авторське право або суміжні права. До інших форм і способів використання чужих творів слід віднести публічне виконання і публічне сповіщення творів, публічний показ, будь-яке повторне сповіщення в ефірі чи по кабелях, уже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією; переклади творів, переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів.

Відповідальність за наведені кримінальні правопорушення настає за таких умов:

- об'єкт авторського права чи суміжних прав, на який було звернуто посягання, охороняється законом;
- якщо злочинні дії завдали матеріальної шкоди суб'єкту авторського права чи суміжних прав особливо великого розміру. Матеріальна шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо вартість примірників незаконно відтворених чи розповсюджених творів, матеріальних носіїв, комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, аудіо-та відео касет, дискет, інших носіїв інформації або сума доходу, отримана внаслідок незаконного опублікування, виконання, показу чи публічного оприлюднення творів, комп'ютерних програм, баз даних, фонограм, програм мовлення, продажу аудіо-та відеокасет, дискет у сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, є завданою в особливо великому розмірі.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична особа як посадова, так і приватна, в тому числі і сам автор, якщо він приховав співавторство

інших осіб у створенні твору науки, мистецтва, літератури, комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм чи програм мовлення.

Такі дії караються штрафом від 100 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на термін до двох років з конфіскацією усіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення.

Стаття 177 Кримінального кодексу України «Порушення прав на об'єкти промислової власності» передбачає кримінально-правовий захист патентних прав. Використання об'єктів промислової власності, що охороняється патентами або іншими охоронними документами (свідоцтвами), також може мати місце лише з дозволу патентовласника. Будь-яке використання об'єктів промислової власності без дозволу патентовласника вважається незаконним (крім випадків, передбачених законом).

10.9.4. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності

Цей вид захисту поширюється лише на окремі види об'єктів права інтелектуальної власності. Об'єкти авторського права і суміжних прав взагалі не піддаються адміністративно-правовому захисту.

З усіх об'єктів права інтелектуальної власності адміністративно-правовий захист поширюється лише на сорти рослин, який здійснюється накладанням штрафу на громадян від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів і на посадових осіб вів 7 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст.51 кодексу України про адміністративні правопорушення). Стаття 164 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за такі види адміністративних правопорушень:

- неправомірне використання комерційного найменування фірми (підприємства) ;
- неправомірне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення твору іншого підприємця;
- самовільне використання імені іншого підприємця.

Зазначені адміністративні правопорушення справляються накладанням штрафу від 3 до 44 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції.

Ця стаття передбачає відповідальність за умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, що можуть завдати шкоду діловій репутації або майновим інтересам іншим підприємцям. Таке правопорушення спричиняє накладання штрафу від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян України.

До адміністративної відповідальності притягаються за неправомірні дії, пов'язані з отриманням, використанням, розголошенням комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємства. Ці неправомірні дії спричиняють накладання штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян України.

?

Поміркуйте

1. Охарактеризуйте об'єкти інтелектуальної власності.
2. Назвіть особливості використання об'єктів інтелектуальної власності.
3. Охарактеризуйте стадії кругообігу інтелектуальної капіталу.
4. Назвіть способи використання об'єктів інтелектуальної власності.
5. Охарактеризуйте об'єкти інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів підприємства.
6. Охарактеризуйте порядок придбання об'єктів інтелектуальної власності.
7. Назвіть види придбання об'єктів інтелектуальної власності.
8. Охарактеризуйте первісну вартість об'єктів інтелектуальної власності.
9. Охарактеризуйте справедливу вартість об'єктів інтелектуальної власності.
10. Охарактеризуйте облік об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві.
11. Назвіть об'єкти оцінки інтелектуальної власності.
12. Назвіть особливості методології визначення оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
13. Назвіть особливості методики визначення оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
14. Назвіть підходи до вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
15. Обґрунтуйте витратний підхід до оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
16. Обґрунтуйте дохідний підхід до оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
17. Обґрунтуйте метод прибутку в оцінці вартості об'єктів інтелектуальної власності.
18. Обґрунтуйте метод капіталізації доходу в оцінці об'єктів інтелектуальної власності.
19. Обґрунтуйте метод дисконтування в оцінці об'єктів інтелектуальної власності.

20. Обґрунтуйте застосування методу роялті при оцінці об'єктів інтелектуальної власності.
21. Обґрунтуйте витратний підхід до визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності.
22. Обґрунтуйте ринковий підхід для визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності.
23. Назвіть методи ринкового підходу до визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності.
24. Охарактеризуйте використання об'єктів інтелектуальної власності на основі їх комерціалізації.
25. Обґрунтуйте економічну оцінку ефективності купівлі ліцензії.
26. Охарактеризуйте франчизу як об'єкта інтелектуальної власності.
27. Обґрунтуйте необхідність амортизації об'єктів інтелектуальної власності.
28. Назвіть доходи від використання об'єктів інтелектуальної власності.
29. Назвіть правовий захист права об'єктів інтелектуальної власності.

На це варто звернути увагу

В останні роки в зарубіжній практиці в сфері інтелектуальної власності вживається позначення *copyright* (від сполучення англійських слів «*copy*» та «*right*»), що недослівно можна перекласти як «усі права дозволено»). Символом копілефту є розгорнута латинська літера «С» (*ci*). Зображення цього символу не міститься ані в національному законодавстві, ані у міжнародно-правових документах. Він вживається для позначення особливого підходу до розуміння прав інтелектуальної власності.

За допомогою механізму ліцензування, який використовується, зокрема для програмного забезпечення, документів та художніх робіт, автор твору або власник виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності позначенням «С» надає кожному бажаному право використовувати, модифікувати і розповсюджувати об'єкти інтелектуальної власності.

Концепція копілефту була створена на протигагу концепції копірайт, тобто традиційному розумінню прав інтелектуальної власності. Адже існуючі положення про захист авторських прав прихильниками копірайт розглядаються як спосіб обмеження прав на копіювання або розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, тоді як ліцензування за допомогою механізму копілефту дозволяє забезпечити якомога ширший доступ до цих об'єктів.

Прихильники концепції копілефту вважають, що розробники, або автори, надаючи копілефт на свою роботу, вони таким чином створюють найсприятливіші та принадні умови для величезної кількості людей щодо внесення свого вкладу у вдосконалення чи розширення цієї роботи.

Надання копілефту на результати своєї роботи для багатьох суб'єктів права інтелектуальної власності має серйозний ідеологічний підтекст. Проте засновник одного з найуспішніших серед наявних сьогодні копілефту-продуктів американський вчений Лінус Торвальдс вважає, що застосування копілефту ліцензії для програмного забезпечення *Linux* було вирішальним для його подальшого розвитку.

На думку Лінуса Торвальдса, відкритий код програмного забезпечення є більш стабільним і надійним в порівнянні з традиційним програмним забезпеченням, яке захищене копірайт. В цьому контексті він наводить порівняння науки з магією: в науці вся система побудована таким чином, що нові відкриття базуються на відкриттях попередніх, тоді як в магії хтось завжди тримає при собі якийсь секрет і ніколи не дозволить іншим збагнути його сутність і побудувати на його основі щось нове. Як свідчить історія, магія вимерла і те саме на думку Лінуса Торвальдса, чекає на традиційне програмне забезпечення.

Для досягнення безперешкодного використання, копіювання і розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, за умови якого кожен може:

- користуватися ліцензійним об'єктом без будь-яких обмежень;
- розповсюджувати як завгодно багато його копій;
- модифікувати об'єкт в будь-який спосіб.

Але ці три умови все ж не забезпечують того, що похідні роботи (матеріали), створені в результаті використання таким чином ліцензованих матеріалів, будуть розповсюджуватись на таких же «необмежених умовах». Тому умови копілефту накладають на власника похідних матеріалів зобов'язання розповсюджувати їх лише таким самим типом ліцензії, як і оригінал.

Інші умови копілефт-ліцензії, які унеможливають перешкоджання вільному використанню, копіюванню і розповсюдженню матеріалів, включають:

- заборону відкликати копілефт-ліцензії;
- вимогу зберігати матеріал і його похідні версії у форматі, який сприяє модифікації;
- розробку до певної міри обов'язковості системи документування матеріалу і його модифікацій у вигляді керівництв користувача.

Концепція копілефту виникла в результаті роботи Річарда Столмена над інтерпретатором Lisp, що являє собою частину системи програмування, яка моделює безпосереднє виконання програми без попереднього її перекладу на машинну мову. На запит компанії Symbolics, виробника комп'ютерів, щодо використання інтерпретатора, написаного Столменом, той погодився надати їм свою роботу на умовах суспільного надбання. Компанія Symbolics розширила і вдосконалила цей інтерпретатор, але коли Столмен захотів отримати доступ до змін, зроблених до написаного ним коду, йому було відмовлено. Тому він вжив необхідні кроки для запобігання подібній поведінки у майбутньому і в 1984 році створив свою власну ліцензію GNU General Public Licence (GPL) – першу копілефт-ліцензію. За умовами цієї ліцензії власник авторських прав міг передати у безстрокове користування максимальні права на програму її користувачам, незалежно від того, які зміни і ким були внесені до її оригінальної версії.

Для багатьох копілефт – це засіб для повалення обмежень, які законодавство із захисту інтелектуальної власності накладає на розповсюдження і розвиток знань, котрими володіє людство. При такому підході метою копілефту є назавжди мінімізувати обмеження, нав'язані «режимом інтелектуальної власності». В зв'язку з цим дехто вбачає в копілефту перший крок у знищенні в законодавстві про авторське право.

Договір про охорону олімпійського символу

Охорона олімпійського символу здійснюється на основі Найробського договору, прийнятого в Найробі 26 вересня 1981 року. Договір зобов'язує держави-учасниці цього договору відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію як знака і забороняти через відповідні заходи використання як знака або іншого позначення з комерційною метою будь-якого позначення, що складається з олімпійського символу.

Зазначені позначення можуть реєструватися і використовуватися лише з дозволу Міжнародного олімпійського комітету (МОК). З цього загального правила Найробський договір встановив винятки:

- обов'язок не використовувати олімпійський символ з дозволу МОК не розповсюджується на державу-учасницю, якщо позначення, що складається з олімпійського символу або містить цей символ, були зареєстровані в державі до дати вступу в силу Найробського договору щодо цієї держави;
- дозволяється продовження використання позначення, що складається з олімпійського символу або містить в собі такий символ з комерційною метою будь-яким підприємством держави-учасниці, якщо таке використання у цій державі розпочалося до дати вступу в силу цього договору щодо цієї держави.

Разом з тим жодна держава-учасниця не зобов'язана забороняти використання олімпійського символу, якщо він використовується засобами масової інформації в цілях інформації про олімпійський рух або про діяльність, що здійснюється в межах цього руху.

Охорона прав на добре відомий знак в Україні (стаття 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»)

1. Охорона прав на добре відомий знак здійснюється згідно із статтею 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та Законом України на підставі визнання знака добре відомим Апеляційною палатою або судом.

2. При визначенні того, чи є знак добре відомим в Україні можуть розглядатися, зокрема, такі фактори, якщо вони є доречними:

- ступінь відомості чи визнання знака у відповідному секторі суспільства;
- тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання знака;
- тривалість, обсяг та географічний район будь-якого просування знака, включаючи рекламування чи оприлюднення та представлення на ярмарках чи виставках товарів та / або послуг, щодо яких знак застосовується;
- тривалість та географічний район будь-яких реєстрацій та / або заявок на реєстрацію знака за умови, що знак використовується чи є визнаним;
- свідчення успішного відстоювання прав на знак, зокрема територія, на якій знак визнано добре відомим компетентними органами;
- цінність, що асоціюється зі знаком.

3. Порядок визнання Апеляційною палатою знака добре відомим в Україні встановлюється Держдепартаментом за подання заяви про визнання знака добре відомим сплачується збір.

Рішення Апеляційної палати щодо визнання знака добре відомим в Україні може бути оскаржено у судовому порядку.

4. З дати, на яку за визначенням Апеляційної палати чи суду знак став добре відомим в Україні, йому надається правова охорона така сама, якби цей знак був заявлений на реєстрацію в Україні. При цьому вона поширюється також на товари і послуги, що не споріднені з тими, для яких знак визнано добре відомим в Україні, якщо використання цього знака іншою особою стосовно таких товарів і послуг вказуватиме на зв'язок між ними та власником добре відомого знака в його інтересах, ймовірно, буде завдано шкоди таким використанням.

А

Абсолютна патентна чистота об'єкта – властивість об'єкта, при якій ні один із його елементів, ні будь-яке їх порівняння, ні весь об'єкт в цілому не підпадають під дію патентів у будь-якій іншій країні світу.

Абсолютна (світова) новизна технічного рішення – умова патентоздатності рішення, полягає в тому, що для визнання цих рішень винаходом, промисловим зразком до подання заявки на винахід, промисловий зразок їх сутність не повинна бути опублікована і реалізована у жодній країні.

Автор – фізична особа, творчою працею якої створено твір. Автором може бути будь-яка особа, незалежно від віку і дієздатності, тобто автором будь-якого творення вважається лише той, хто власною творчою працею створив той чи інший результат інтелектуальної творчості. Саме творчий характер праці, що втілена у творі – це єдиний і універсальний критерій для виникнення права авторства на твір.

Авторське право – 1.Право, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. У таких відносинах беруть участь автор – творець твору та юридична або фізична особа – користувачі. 2.Цей термін вживається для позначення прав, що належать автору будь-якого твору (особисті немайнові та майнові права).

Авторська винагорода – це своєрідна плата за працю, підвищена плата за більш високий рівень праці. Згідно з чинним законодавством, особа, яка має авторське право, має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання її твору. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова виплата), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи за кожне використання твору або складатися із змішаних платежів. Розмір, порядок обчислення і виплата винагороди зі створення і використання твору встановлюються сторонами в авторському договорі.

Авторський договір – будь-яке відступлення майнових прав оформляється письмовим договором, підписаним автором і особою (правоволодільцем), якій відступаються майнові права. Він дозволяє використання твору певним способом і в установлених договором межах тільки особі, якій ці права передаються, і дають такій особі право забороняти іншим особам подібне використання твору.

Адаптація твору – це пристосування або полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами або пристосування літературно художнього твору для осіб, які починають вивчати мову.

Альтернативні ознаки винаходу – ознаки виражені альтернативними поняттями, що характеризують різні форми їхньої реалізації.

Алгоритм – комплекс послідовно виконуваних дій (кроків, етапів), направлених на вирішення винахідницького завдання (не суто математично, а у більш широкому розумінні).

Амортизація об'єктів інтелектуальної власності – ці об'єкти в процесі використання зношуються, тобто втрачають свої первісні техніко-економічні характеристики – споживчі вартості. Тому вони піддаються амортизації, за допомогою якої визначається величина щорічного зносу. При цьому враховується термін корисного використання об'єктів, моральний знос, який передбачається, правові або інші подібні обмеження щодо терміну використання. Метод нарахування річних амортизаційних відрахувань обираються підприємством самостійно, виходячи з умов отримання майбутньої економічної вигоди. Найчастіше використовують прямолінійний (пропорційний) метод, за яким ліквідаційна вартість об'єктів інтелектуальної власності прирівнюється до нуля.

Апеляційна палата – позаструктурний орган патентного відомства, який розглядає скарги, що виникають у процесі експертизи заявлених об'єктів промислової власності або про дійсність виданого охоронного документа на ці об'єкти.

Апеляція – оскарження якоїсь постанови до вищої інстанції; одна із форм судового звернення до вищестоящего суду, який має право переглядати справу по суті.

Аналог – об'єкт близький за технічною сутністю, призначенням, функціями до заявленого об'єкта винаходу і відомий з існуючого рівня техніки. Аналог використовується при розкритті рівня техніки в описі винаходу.

Антологія – збірник літературних творів або уривків з них, зібраних з певною метою

Аранжування – це перекладання музичного твору, написаного для одного інструменту чи складу інструментів (голосів) щодо іншого інструменту або іншого складу інструментів.

Аудіовізуальний твір – це твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, компакт-диску) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) – кінофільми, відеофільми, телефільми, діафільми, слайд-фільми тощо.

Б

Бази даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин та їх упорядкування, що є результатом творчої праці і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.) – міжнародна угода, що передбачає загальні принципи охорони авторських прав, яка відкрита для участі будь-якої держави.

Бібліографічний опис патентного документа – це сукупність бібліографічних даних про патентний документ, наведених згідно з правилами, встановленими відповідними нормативно-технічними документами, необхідними і достатніми для загальної характеристики, ідентифікації та пошуку документа.

Ботанічний таксон – відособлена група рослин, споріднених між собою спільністю ознак і властивостей, завдяки чому їм можна присвоїти таксономічну категорію.

В

Відеограма – це відеозапис на відповідному матеріальному носії виконання або будь-яких рухомих зображень.

Відеозапис – запис зорової інформації, що передається телерадіолокаційними та іншими сигналами з метою їх зберігання і дальшого відтворення.

Відчуження прав – надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованих об'єктів інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації.

Відтворення твору – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового або постійного зберігання в електронній, оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Вільне використання твору – можливість використання твору, що впливає з обмеження авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які стосуються використання і охорони особистих немайнових прав.

Видача патенту – здійснюється патентним відомством, видається особі, на ім'я якої втребовувався.

Виключне право – майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах терміну встановленого законом.

Виключне право автора на використання архітектурного, містобудівного і садово-паркового проекту – включає практику реалізації проекту. Автор прийнятого архітектурного проекту має право вимагати від замовника надання права на участь у реалізації свого проекту при розробці документації для будівництва і при будівництві споруди, якщо інше не передбачено договором.

Виключне право на об'єкт промислової власності – це монополне право, що надається власнику об'єкта і полягає в гарантуванні можливості використовувати і розпоряджатися об'єктом, якому надана правова охорона, на свій розсуд та забороняти третім особам використовувати цей об'єкт без дозволу.

Використання винаходу – це введення в господарський обіг продукції, виготовленої за допомогою запатентованого винаходу, а також застосування способу, що охороняється патентом.

Використання вільне – можливість використання твору, що впливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору у певних випадках без одержання дозволу автора, однак з дотриманням умов, встановлених законодавством.

Використання твору вільне – можливість використання твору, що впливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору у певних випадках без одержання дозволу автора, однак з дотриманням умов встановлених законодавством.

Виконавець – актор, співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи народної творчості, а також диригент музичних творів.

Винагорода – грошова сума, що виплачується автору об'єкта інтелектуальної власності, виконавцю, виробнику фонограм, організації мовлення та іншим праволодильцям за використання об'єктів інтелектуальної власності.

Винахід – це вирішення технічного (технологічного) завдання, яке відрізняється суттєвою новизною і забезпечує одержання позитивного ефекту.

Винахід додатковий – становить собою удосконалення іншого (основного) винаходу в цілому або частково і не може бути без його застосований.

Винахід основний – юридично не пов’язаний з якимось іншими винаходами і може бути застосований сам по собі.

Винахідник – фізична особа, творчою працею якої створений винахід.

Винахідництво – це творчий пошук, створення нового предмета, технології, матеріалу тощо.

Виробник відеограми - фізична або юридична особа, яка взяла не себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла не себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Витратний підхід до оцінювання вартості об’єкта інтелектуальної власності – заснований на припущенні, що потенційний покупець, володіючи відповідною інформацією про предмет купівлі, не заплатить за нього більше, ніж за інший об’єкт у складі нематеріальних активів тієї самої користі.

Виконання – це представлення творів, фонограм, відеограм, виконань шляхом гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні.

Винахідницький рівень пропозиції – це, коли пропозиція порівнюється з рішеннями, відомими в науці і техніці на дату пріоритету, характеризується новою якістю, перевагами, які позитивно вирізняють її від відомих рішень.

Власник охоронного документа - особа (фізична або юридична), на ім’я якої виданий охоронний документ, чи її правонаступник.

Властивість матеріального світу як об’єкт наукового відкриття – це невідома раніше об’єктивно існуюча якісна сторона об’єкта матеріального світу, адже кожен об’єкт матеріального світу має багато різноманітних властивостей як істотних, так і неістотних. Сукупність істотних властивостей об’єкта складає його фактичну визначеність, що відрізняє його в цілому від інших об’єктів.

Володілець авторських і суміжних прав – автор або виконавець, коли майновими правами наділений автор або виконавець.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) – створена відповідно до підписаної (1967 р.) Конвенції, яка об’єднує членів Паризької конвенції з охорони промислової власності та Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Мета ВОІВ – сприяти охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва держав.

Г

Гарантія – письмове підтвердження власником авторського права в договорі про використання твору того, що твір, який є предметом договору, є оригінальним твором, ніхто інший, крім особи, зазначеної в договорі, не може претендувати на визнання авторства.

Географічне зазначення походження товарів – це об’єкт промислової власності, що є позначенням, яке ідентифікує товар, який походить з певної країни, регіону або місцевості у цій країні, а вихідні якості, характерні товару значною мірою пов’язуються з його географічним походженням.

Гетеронім – загально прийнята назва автора, що пише для іншої особи, яка випускає у світ твір (гетеронімний) від свого власного імені.

Графіка - вид образотворчого мистецтва, твори якого є поєднанням малюнка і друкованого художнього зображення (гравюра, літографія).

Гудвіл (ділова репутація) – комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських рішень, домінуючу позицію на ринку продукції, нові технології. Гудвіл – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, що виникає внаслідок використання кращих управлінських рішень тощо.

Д

Дата пріоритету об’єкта промислової власності – це дата, що береться до уваги при визначенні першості в набутті права на об’єкті промислової власності.

Депонування рукопису – передача вузькоспеціальних робіт, переважно у вигляді машинописного оригіналу, на збереження до інформаційних центрів, що інформують спеціалістів про їх наявність і видають їх копії для вивчення.

Державна реєстрація – це запис у державних реєстрах відомостей про важливі документи, які мають юридичне значення. Реєстрації підлягають винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки.

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, та які визнані державною таємницею і підлягають охороні державою.

Динамічна ціна об'єкта інтелектуальної власності – це не сама вартість об'єкта інтелектуальної власності, а його ринкова котировка і можливість конкуренції.

Деклараційний патент на винахід – різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід, він може бути виданий і на корисну модель за бажанням заявника.

Державна науково-технічна експертиза – законодавчо врегульований науково-дослідний процес, метою якого є перевірка охороноздатності заявлених об'єктів промислової власності, що здійснюється закладом експертизи.

Дизайн – різні види проектувальної діяльності, яка формує естетичні і функціональні якості предметного середовища, або це художнє конструювання.

Диплом на наукове відкриття – це документ, який видається на ім'я автора відкриття і засвідчує визнання виявлених закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, пріоритет і авторство на відкриття.

Довіреність – письмове розпорядження, що видається однією особою (довірителем) іншій особі (довіреному) для представництва перед третіми особами.

Доручення роботодавця – видання працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до діяльності підприємства або діяльності роботодавця і може привести до створення винаходу (корисної моделі).

Дохідний підхід до оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності – передбачає, що ніхто не вкладатиме свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта нематеріального характеру, якщо такий самий дохід можна отримати будь-яким іншим способом.

Е

Експертиза кваліфікаційна (експертиза по суті) – експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності).

Експертиза формальна (експертиза за формальними ознаками) – це експертиза, в ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам.

Електронна заявка – це заявка, надана до відомства в електронній формі комп'ютерними мережами з використанням Інтернет технологій.

Експертиза заявки – це перевірка матеріалів заявки на відповідність вимогам, встановлених законом.

Ефірне мовлення – це процес передавання абонентам радіо- або телепрограм через ефір, що здійснюється методом приймання радіохвиль на відстань за допомогою приймача.

Ж

Живопис – вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються за допомогою фарб, що наносяться на будь-яку поверхню.

З

Зазначення походження товару як об'єкт промислової власності – це позначення, що використовується на товарах, які походять з певної місцевості.

Заклад експертизи – установа Департаменту для розгляду і проведення експертизи заявок.

Закономірність як об'єкт наукового відкриття – це прояв об'єктивного закону знань. Зазначена закономірність в природі існувала, існує і буде існувати завжди. Об'єктом відкриття вона стає лише тоді, коли існування цієї закономірності людина визнає, встановила її, виявила її об'єктивне існування.

Запатентований винахід – винахід, викладений у патентній формулі і зареєстрований в Держреєстрі даної країни.

Захист права власності – це застосування правових засобів для усунення порушень права. Забезпечується нормами різноманітних галузей права – цивільного, кримінального, адміністративного тощо.

Захист авторського права і суміжних прав – полягає в тому, що правоволодільці мають право вимагати: визнання авторського права або суміжних прав; припинення дій, що порушують авторське право або створюють загрозу їх порушення; відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду тощо.

Захист інформації – це сукупність організаційно-технічних заходів та правових норм для запобігання шкоди інтересам власника інформації та осіб, які користуються інформацією.

Заявка – це сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що надаються до Департаменту інтелектуальної власності України на видачу охоронного документа.

Заявник – це фізична або юридична особа, що подає заявку на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності.

Звукозапис – фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (в тому числі за допомогою числової подачі) на відповідному матеріальному

носієві звуків і (або) рухомих зображень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття; відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою.

Здавання в майновий найм – передача права користування і (або) володіння оригіналом чи примірником твору, фонограмою, відеограмою на певний термін з метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

Здійснення передачі права – це передача авторських прав на основі договору, який укладається в довільній формі за бажанням сторін.

Знак охорони авторського права. Володілець виключно авторського права для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, що вміщується на кожному примірнику твору і складається з трьох елементів:

- латинської літери «С», обведеної колом - ©;
- імені (найменування) володільця виключних авторських прав;
- року першого опублікування твору.

Знак охорони суміжних прав. Виробник фонограм і виконавець для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони суміжних прав, що вміщуються на кожному примірнику фонограм і їх упаковок і складається з трьох елементів:

- латинської літери «Р», обведеної колом - (P);
- іменні (найменування) володільця суміжних прав;
- року першого опублікування твору.

Знак для товарів і послуг (товарні знаки) – позначення для відрізнєння товарів і послуг вироблених і наданих одними виробниками від однорідних товарів і послуг, вироблених і наданих іншими виробниками.

I

Імпорт примірників творів – це майнове право автора, що є різновидом розповсюдження твору. Відповідно до закону про авторське право ввезення на митну територію України примірників творів, що були відтворені за кордоном навіть з дозволу автора, визнається порушенням авторських прав. Таке обмеження імпорту примірників творів зумовлюється тим, що авторське право має територіальний характер, тобто його чинність поширюється лише на територію, де воно виникло.

Ім'я автора – сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора (прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак чи сукупність знаків тощо).

Інтелектуальний капітал – авансована інтелектуальна власність, що в процесі руху приносить більшу вартість, або це знання, що можуть бути перетворені в прибуток і оцінені.

Інжиніринг – здійснення за контрактом з іноземним замовником ряду робіт і надання послуг, включаючи укладання технічних завдань, проведення передпроектних робіт, проведення наукових досліджень, техніко-економічного обґрунтування будівництва об'єктів, розробку технічної документації, проектування і конструкторську розробку об'єктів техніки і технології, консультативний та авторський нагляд під час монтажу, пусконаладжуваних робіт, консультації економічного, фінансового або іншого характеру.

Індивідуальні штами – штами традиційних мікроорганізмів (мікроплазми, мікроскопічні гриби, дріжджі), штами організмів, що підпадають під визначення мікроорганізмів (найпростіші, мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини); штами гібридних мікроорганізмів; штами рекомбінатні, що несуть рекомбінатні ДНК (РНК); соматичні клітини рослин тощо.

Інновація (нововведення) – як процес - вкладання коштів в економіку, що забезпечує модернізацію техніки і технології; як об'єкт – нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу.

Інтегральна мікросхема – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функції електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі або на поверхні матеріалу.

Інтелектуальна власність – закріплені законом права на результати інтелектуальної власності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та іншій сферах. Поняття інтелектуальна власність вперше введено конвенцією у 1967 році і передбачає, що інтелектуальна власність містить права, які належать до: наукових, літературних і мистецьких творів; виконавча діяльність артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів в усіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків, товарних знаків, фірмових найменувань та комерційних позначень товару; захисту проти недобросовісної конкуренції.

Інтелектуальна діяльність людини – це насамперед її розумова, творча діяльність, якою створюються всі блага людства. Результатом цієї діяльності є досягнення науки, літературні твори та твори мистецтва, а також об'єкти промислової власності.

Інтелектуальна власність як товар – це нематеріальні активи, що використовуються в будь-яких господарських операціях.

Інтелектуальна власність як капітал – це витрати капіталу на придбання підприємством нематеріальних активів з метою отримання прибутку.

Інтелектуальна власність як інвестиція – це внесення об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права.

Інформація як товар – інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю і є об'єктами товарних відносин.

К

Капіталізація пряма – експрес-метод для розрахунку залишкової вартості об'єкта інтелектуальної власності і включає: визначення обсягу чистого доходу; ставки капіталізації і визначення вартості оцінюваного об'єкта як частки від ділення щорічного чистого доходу, отриманого від комерційного використання об'єкта оцінки, на коефіцієнт капіталізації.

Капіталізація як метод оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності – процес переведення поточних доходів від якогось майна у його вартість.

Карта – твір, що зображує характеристики поверхні будь-якої території на плановій поверхні.

Картельна угода про патенти – патентні угоди великих компаній, які утворюють монополію у формі міжнародного картелю. Учасники цих угод ставлять перед собою відповідне завдання: поділ світових ринків, введення монопольних цін на запатентовану продукцію, визначення кількості товарів, які виготовлені на основі патентів.

Кваліфікаційна експертиза заявки на видачу патенту – експертиза, що проводиться щодо винаходів за клопотанням будь-якої особи та наявності документів про сплату збору за проведення такої експертизи, завданням якої є визначити відповідність заявленої пропозиції умовам патентоспроможності, тобто на новизну, винахідницький рівень та промислово придатність. На підставі позитивного результату кваліфікаційної експертизи Департамент інтелектуальної власності приймає рішення про видачу патенту на винахід.

Кваліфіковане зазначення походження товару – охоплює назву місця походження товару; географічне зазначення походження товару. Назва місця походження товару – ця назва вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами, або поєднанням цих умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Клопотання про проведення експертизи по суті – заява з проханням про проведення за заявкою на винахід експертизи по суті, яка по-

дається будь-якою особою у порядку, встановленому патентним законодавством.

Комбіновані промислові зразки – характеризуються загальним ознаками, властивими об'ємним і площинним зразкам, наприклад, зовнішній вигляд інформаційного табло, будівельна оздоблювальна плитка тощо.

Комерційна таємниця – це будь-яка інформація, що має справжню чи комерційну цінність через її невідомість та недоступність третім особам, до якої не існує вільного доступу на загальних підставах, для чого власник інформації вживає заходів щодо її конфіденційності.

Комерційне найменування підприємства – це позначення, що належить до розрізняльних знаків об'єктів промислової власності відповідно до статті 1 Паризької Конвенції про охорону промислової власності, слугує для розпізнання підприємств, виділення його серед інших.

Компонування (топографія) інтегральних мікросхем – зафіксоване на матеріальному носії просторово – геометричне розміщення сукупності елементів інтегральних мікросхем та з'єднань між ними.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, ходів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, що приводить його у дію для досягнення певної мети.

Конвенція – міжнародний договір (угода) з якого-небудь спеціального питання.

Конвенційний пріоритет – встановлений Паризькою конвенцією з охорони промислової власності. Він полягає в тому, що заявник – громадянин однієї держави – учасниці Паризької конвенції, який подав уперше заявку на об'єкт промислової власності у своїй країні чи іншій країні – учасниці Паризької конвенції зберігає за собою право подати заявку на цей же об'єкт промислової власності в іншій країні – учасниці Паризької конвенції за вперше поданою заявкою.

Конкуренція недобросовісна – будь-які дії господарюючих суб'єктів, що суперечать правилам та чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Контрафакція – підробка, порушення авторського права або суміжних прав в результаті відтворення і розповсюдження чужого твору, порушення виключного права патентоволодільца, несанкціонованого використання товарних знаків.

Контрафактний примірник твору, фонограми (відеограми) – примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і розповсюджений з порушенням авторського права або суміжних прав без згоди автора.

Корисна модель – характеризує конструктивне виконання пристрою у просторі (у вигляді просторових форм). Корисна модель – це внутрішнє розташування певних елементів, з яких складається сам пристрій або зв'язок між ними. Сутність корисної моделі полягає в оригінальному компонованні пристрою і характеризується новим компонованням елементів пристрою.

Критерії вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності – ними можуть бути: витрати на створення об'єкта, ціна придбання, балансова вартість, прибутковість, економічний ефект, ціна аналога, ринкова оцінка, капіталізація прибутку.

Л

Ліцензія на об'єкт інтелектуальної власності – це дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору.

Ліцензія виключна – видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіатом об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензії на використання цих об'єктів в зазначеній сфері.

Ліцензія невиключна – не виключає можливості використання об'єкта інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Ліцензія залежна – сутність її полягає в тому, що за певних умов власник одного патенту може просити дозволу використати об'єкт промислової власності, патент на який належить іншій особі.

Ліцензія одинична – видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіатом іншим особам ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіатом цього об'єкта у визначеній сфері.

Ліцензія повна – це дозвіл на використання запатентованого об'єкта на весь термін чинності патентна і на використання об'єкта в повному обсязі. За своєю суттю – це є продаж самого об'єкта.

Ліцензія примусова. Чинним законодавством України передбачено, що у разі невикористання об'єктів промислової власності без поважних причин протягом трьох років, починаючи від дати публікації відомостей про видачу охоронного документа, на цей об'єкт може бути видано так звану примусову ліцензію особі, яка має бажання і виявляє готовність використовувати такий об'єкт, за рішенням суду.

Ліцензійна продукція – продукція, виготовлена з використанням об'єкта промислової власності, майнові права на які надані згідно з ліцензійним договором на використання об'єкта.

Ліцензійний договір – це договір на використання об’єкта інтелектуальної власності у межах визначених законом.

Ліцензіар – країна або підприємство, які продають ліцензію, тобто юридична особа, яка дає дозвіл на використання винаходу, промислового зразка або науково-технічного прогресу, ноу-хау.

Ліцензіат – країна або підприємство, які отримують ліцензію, тобто юридична особа, якій надано дозвіл на використання певного об’єкта інтелектуальної власності.

Ліцензійний збір – плата, яка береться під час видачі ліцензії.

Локальна новизна – новизна на винаходи, промислові зразки тільки у межах однієї держави, підприємства, відомства.

М

Майнове право – це суб’єктивне право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної творчої діяльності людини, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею якої створено матеріальну річ, тобто майнове право – це право власника, особи, яка здійснює право господарського відання майном, а також права авторів на винагороду.

Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури і мистецтва: право на використання твору; виключне право дозволяти використання твору; право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі заборонити таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності суб’єктів промислової власності - наділяють їх юридично забезпеченою можливістю одержувати певні матеріальні блага за рахунок монопольного використання результатів інтелектуальної діяльності.

Макет – виріб, який є об’ємним, спрощеним видом промислового виробу відповідного масштабу.

Малюнок – це зображення виробу, яке виконується за допомогою графічних засобів.

Мито – це платежі, що стягуються за здійснення патентним відомством юридично-значущих дій, пов’язаних з охороною прав на об’єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин тощо). Мито сплачується за: подання заявки на видачу охоронних документів; експертизу заявки; видачу охоронного документа; підтримання чинності охоронного документа; продовження дії охоронного документа.

Міжнародна заявка – заявка, подана згідно з Договором про патентну кооперацію.

Мовлення (радіомовлення і телебачення) – передача на відстань звукової і візуальної інформації за допомогою електромагнітних хвиль, що розповсюджуються пристроями для передачі та приймаються необмеженою кількістю телерадіоприймачів.

Н

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві із залученням сторонніх виконавців на договірній основі – передбачає такі правові відносини, де продавцем виступають сторонні виконавці, які можуть бути юридичними або фізичними особами, а покупцем – замовником виступає підприємство.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності на умовах внесення засновником господарського товариства як внесок до статутного фонду – являє собою інвестицію, за рахунок якої відбувається придбання об'єктів інтелектуальної власності, корпоративних прав в обмін на кошти або майно.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності за рахунок створення їх власними силами, тобто підприємство своїми силами здійснює розробку відповідного об'єкта інтелектуальної власності.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) за рахунок коштів підприємств здійснюється на підставі купівлі-продажу, в яких приймають участь продавець і покупець. Таке придбання здійснюється для підприємницької діяльності.

Надходження (придбання) об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів) на умовах сумісної діяльності на території України в результаті спільної діяльності без створення юридичної особи, яка проводиться на підставі договору про спільну діяльність. Отриманий прибуток від сумісної діяльності використовується на сплату вартості об'єктів інтелектуальної власності на умовах договору купівлі-продажу або на умовах відповідної компенсації.

Назва місця походження товару. Відповідно до Паризької Конвенції про охорону промислової власності назва місця походження товару є об'єктом промислової власності. Назвою місця походження товару може бути назва географічного місця (назва країни, регіону, місцевості), що служить для позначення товару, який походить із вказаного географічного місця, і особливості якого пов'язані із природними та людськими чинниками, притаманними цьому географічному місцю.

Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня

об'єкта експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо цих об'єктів.

Науково-технічна інформація – це документовані або публічні оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності.

Науково-інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інтеграції, що полягає в її збереженні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, збереженні, пошуку і поширенні.

Наукове відкриття – встановлення раніше невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять докорінні зміни у рівень пізнання.

Національний патент – патент, виданий патентним відомством тієї країни, у якій даний винахід було створено і вперше заявлено.

Невизначене коло осіб – особи, яким суть об'єкта промислової власності може стати відомою не за їх службовою діяльністю.

Недобросовісна конкуренція – протиправна дія, спрямована на порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Немайнові права – це сукупність особистих, моральних, психологічних, логічних, духовних та інших прав людини, які не можуть відчужуватися від їх власника. Це суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують деякі нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав.

Нематеріальні активи – це об'єкти права інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визначені у порядку встановленому законом, є об'єктом права власності підприємства.

Новизна винаходу – одна з ознак винаходу, полягає в тому, що технічне рішення визнається новим, якщо до дати пріоритету заявки суть цього або подібного рішення не було висвітлено в країні або за її межами для невизначеного кола осіб на стільки, що стало можливим це рішення реалізувати.

Новизна промислового зразка – одна з ознак промислового зразка, полягає в тому, що на дату пріоритету дане художньо-конструктивне рішення не було відомим в Україні.

Новизна раціоналізаторської пропозиції – новизна, яка має відносний характер і оцінюється рівнем техніки на підприємстві.

Новизна товарного знака – одна з необхідних ознак товарного знака, яка оцінюється при врахуванні тільки раніше заявлених і зареєстрованих товарних знаків в Україні.

Ноу-хау – повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, яка їх одержала.

О

Об'єкти авторського права – об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, що має певні, встановлені законом, ознаки: творчий характер; вираження в будь-якій об'єктивній формі.

Об'єкт винаходу – це продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин); спосіб; застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

Об'єкт винаходу як застосування раніше відомого продукту за новим призначенням – характеризує використання цього об'єкта за новим призначенням і позитивні відрізнєння використання продукту чи способу за новим призначенням.

Об'єкти права інтелектуальної власності – творчий результат, що відповідає вимогам чинного законодавства.

Об'єкт науково-технічної інформації – документована на будь-яких носіях або публічно проголошена вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація, яка є результатом науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності і має бути зафіксована таким способом, який би дозволяв її відтворювати, використовувати та поширювати.

Об'єкт техніки – машини, прилади, обладнання, технологічні процеси, пристрої, способи, речовини, штами, культури, мікроорганізми, що використовуються у виробництві.

Об'єкти селекційних досягнень у рослинництві – селекційні досягнення (сорт) у рослинництві, одержані штучним шляхом або відбором, і таке, що має одну або кілька господарських ознак, які відрізняють його від інших сортів рослин.

Об'єкти суміжних прав – це виконання, фонограми, відеограми, програми теле- чи радіомовлення.

Об'єкти, що охороняються авторським правом. Згідно законодавства України і Міжнародної Конвенції авторським правом охороняються твори науки, літератури і мистецтва.

Об'єкти, що не охороняються авторським правом. Не є об'єктами авторського права: офіційні документи (закони, постанови, рі-

шення тощо), а також їх офіційні переклади, офіційні символи, знаки (прапори, герби, ордени, грошові знаки); витвори народної творчості; повідомлення про новини тощо.

Об'ємний промисловий зразок – це композиція, в основу якої покладена об'ємна просторова структура, іноді зовнішній вигляд будь-яких предметів.

Облік об'єктів інтелектуальної власності (нематеріальних активів). Одиницею обліку об'єктів інтелектуальної власності, що використовується в підприємницькій діяльності, є окремий інвентарний об'єкт, що відповідає певним ознакам об'єкта бухгалтерського обліку.

Обмеження прав виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення – це обмеження полягає в тому, що допускається використання виконавців, фонограм, відеограм і програм мовлення без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення і без виплати їм винагороди.

Обнародування твору – вчинення за згодою автора дій, які вперше роблять твір доступним для загального відома.

Оплата патентного мита – проводиться протягом річного терміну дії охоронного документа.

Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і суміжних прав дія, що вперше робить твір доступний для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Опублікування твору, фонограми, відеограми – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і суміжних прав, виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольняти з урахуванням характеру твору розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, надання доступу до них через електронні системи інформації.

Опціона угода – попередня угода сторін про процедуру самої акції купівлі-продажу.

Організація мовлення – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення.

Організація ефірного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль.

Організація кабельного мовлення – теле- радіо мовлення, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм

мовлення на віддаль за допомогою проводового чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю.

Організація колективного управління – організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права або суміжних прав і не має на меті одержання прибутку

Особа – фізична або юридична.

Особисті права – права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо використання їх творів або виконання.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності – належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Проте у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам, наприклад, творчим спілкам.

Особисті немайнові права на твори науки, літератури і мистецтва – включають право авторства, яке полягає в тому, що лише дійсний творець того чи іншого твору науки, літератури і мистецтва має право називатися автором, створеного ним твору. Це право абсолютне. Право авторства засвідчує факт створення даного твору конкретною особою. Право авторства не потребує для його визнання будь-якої формалізації.

Особисті немайнові права суб'єктів промислової власності. До цих прав відносяться право першого заявника; право винахідника на те, щоб його не згадували як винахідника даного винаходу; право на пріоритет; право на участь у розгляді заявки; право на оскарження будь-яких рішень у заявці; право авторства і право на назву об'єкта промислової власності.

Особливості використання селекційних досягнень. Впровадження у виробництво сортів рослин і порід тварин допускається лише за умов, що вони допущені до впровадження в установленому порядку. Для цього сорти рослин або породи тварин мають бути включені до Державного реєстру сортів рослин (порід тварин) України, допущених до господарського використання.

Охорона права – правове регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі створення, оформлення і використання об'єктів інтелектуальної власності.

Охорона баз даних (компіляцій даних) – ця база даних як результат інтелектуальної творчої діяльності охороняється авторським правом.

Охорона комп'ютерних програм – комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді охороняються подібно до охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією (1971 р.).

Охорона назви твору – якщо назва твору має оригінальний характер, вона охороняється авторським правом.

Охорона перекладів – для використання перекладу необхідно мати згоду обох авторів – оригінального твору і перекладу.

Охоронний документ – документ, що забезпечує правову охорону об'єкта інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності – це процес визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності в грошовому вираженні.

П

Пантоміма – вид сценічного мистецтва, у творенні якого основним засобом є пластика, жест, міміка виконання.

Паперові патенти – патенти на винаходи, які з різних причин не використовуються, отримання або купівля таких патентів здійснюється з метою застереження використання цього винаходу конкуруючими фірмами.

Паризька конвенція з охорони промислової власності (1883 р.) – міжнародна угода, що передбачає загальні принципи охорони промислової власності, яка відкрита для участі будь-яких держав.

Патент – охоронний, юридично-технічний документ, що видається уповноваженим державним органом (Держдепартаментом інтелектуальної власності) і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослин). Це юридичний документ, оскільки він закріплює за власником патенту визначені законом права. Водночас – це технічний документ, оскільки він дає технічний опис об'єкта.

Патент на винахід – різновид патенту, що видається за результатом кваліфікаційної експертизи заявки на винахід.

Патентна грамота – офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику не залежно від кількості власників патенту.

Патентна ліцензія – часткова або повна уступка власником патенту покупцю прав на використання запатентованого винаходу, корисної моделі, промислового зразка

Патентна чистота – це використання об'єкта техніки у даній країні без порушення діючих на її території охоронних документів виключного права.

Патентна документація – сукупність опублікованих і неопублікованих документів (і витягів з них), що містять відомості про результати науково-технічних і проектно-конструкторських розробок, заявлених або визнаних винаходами, корисними моделями, промисловими зразками та іншими об'єктами промислової власності, а також відомості про охорону прав винаходів, промислових зразків та товарних знаків.

Патентний бюлетень – видрукований патентним відомством офіційний збірник, у якому публікуються повідомлення про видачу, анулювання чи відновлення дії патентів та інша інформація про патенти і заявника.

Патентний пошук – процедура дослідження патентів чи інших охоронних документів (заявок, авторських свідоцтв, патентів) з метою встановлення рівня правової охорони технічних рішень, відповідних меж прав патентовласника. Патентний пошук дає можливість з'ясувати патентоспроможність технічного рівня і патентної чистоти товарів і технологій.

Патентний повірений – це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам допомогу, послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси перед Держдепартаментом інтелектуальної власності України, а також судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими організаціями, юридичними особами.

Патентні дослідження – наукові дослідження, пов'язані з визначенням рівня техніки та тенденцій розвитку об'єктів техніки, їхньої патентоспроможності та патентної чистоти на основі патентної науково-технічної інформації.

Патентування – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності.

Патентно-ліцензійна кон'юнктура – сукупність технічних, економічних і політичних умов, які визначають комерційну цінність винаходів, корисних моделей, можливість продажу ліцензій на вигідних умовах.

Патентовласник – фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкти промислової власності.

Паушальна плата – форма виплати ліцензійної винагороди, при якій ціна ліцензії визначається в ліцензійній угоді як тверда сума, що виплачується одночасно або в кредит.

Первісна вартість об'єкта інтелектуальної власності – складається із ціни (вартості) придбання, мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню та витрат з доведення об'єкта до стану придатного для використання.

Передача права власності та авторського права – це, коли автор дарує іншій особі або організації примірник своєї книги, то він передає тільки право власності на цей примірник, але не авторське право.

Передача прав на використання твору – це право може бути передане тільки за згодою автора, автор не може без достатніх підстав відмовити у наданні такої згоди.

Переклади творів – окремий об'єкт авторського права і як окремий вид використання вже оприлюдненого твору. Виключне право на переклад

його твору належить автору або його правонаступкам. За своїм змістом воно є правом на переклад і використання перекладу самим автором або видачею дозволу на переклад і використання перекладу іншими особами.

Переробка твору – забезпечує створення похідного твору, але переробка не повинна шкодити охороні оригінального твору. Оригінальність похідного твору полягає у творчій переробці твору, що існував раніше. Право на переробку твору належить самому автору, який може здійснити особисто або видати дозвіл на переробку іншим особам.

Першокористувач – будь-яка особа, яка до дати подання заявки до Департаменту або, якщо заявлено пріоритет до дати її пріоритету, в інтересах своєї діяльності з комерційною метою використання в Україні технологічне (технічне) вирішення тотожне заявленому об'єкту промислової власності чи здійснила значну і серйозну підготовку до такого використання зберігає право на безоплатне продовження цього використання.

Піратство – відтворення опублікованих творів або фонограм будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіо передач без відповідного дозволу.

Плагіат – не дозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього чи наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом. Плагіат переслідується законом.

Площинний промисловий зразок – це композиція, в основу якої покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, що не може бути сприйнята візуально як об'ємний, наприклад, зовнішній вигляд меблів.

Повне розкриття винаходу – умова дійсності винаходу, відповідно до якої думка винахідника повинна бути розкрита в описі на стільки ясно, повно і точно, щоб будь-який спеціаліст у цій галузі, до якої належить винахід, міг його відтворити і використати.

Похідні твори – створюються внаслідок переробки, адаптації, аранжування та інших подібних змін творів. Вони є окремим видом авторського права.

Право автора – це наявні компоненти авторського права на твір, що стосується різних способів або аспектів використання твору. Вони визначають дії, якими правоволоділець повинен бути захищеним.

Право на ім'я (спеціальну назву) – автор винаходу, промислового зразка має право на присвоєння винаходу, промислового зразка свого імені або спеціальної назви.

Право на авторське ім'я. Воно надає автору право обнародувати свій твір під власним іменем, видавати твір під вигаданим іменем (псевдонімом) або взагалі без згадування свого імені (анонімно).

Право на винагороду. Цим правом надається автору забезпечена законом можливість винагороди за будь-яке використання твору.

Право на пріоритет – є особистим немайновим правом заявника, яке має лише він і яке не може бути передано іншим особам окремо від заявки. Мова йдеться про конвенційний пріоритет, який встановлено Паризькою конвенцією з охорони прав інтелектуальної власності. Він полягає в тому, що заявник – громадянин однієї держави-учасниці Паризької конвенції, який подав уперше заявку на об'єкт промислової власності у своїй країні чи іншій країні-учасниці Паризької конвенції, зберігає за собою право подати заяву на цей же об'єкт промислової власності в іншій країні-учасниці Паризької конвенції з пріоритетом за вперше поданою заявкою.

Право розпорядження – суб'єкт права інтелектуальної власності має право визначати правову долю результату творчості, що належить йому.

Право користування об'єктом інтелектуальної власності – належить власнику цього твору чи його правонаступнику. Суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості, що може дати людині цей результат.

Правонаступництво – це перехід прав та обов'язків від однієї особи до іншої.

Право патентовласника – монопольне право на використання запатентованого об'єкта.

Право попереднього користування – це право будь-якої фізичної або юридичної особи, яка до дати подання заявки до патентного відомства або, якщо заявлено пріоритет до дати її пріоритету в інтересах своєї діяльності добровільно використовувала чи зробила відповідні приготування для використання заявленого винаходу на безоплатній основі.

Примірник твору – копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Примірник фонограми – копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частини.

Пріоритет – першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності.

Припинення недобросовісної конкуренції – заходи, що забезпечують ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

Пристрій як об'єкт винаходу – представляє машини, механізми, прилади.

Програма (передача) організації мовлення – програма, створена самою організацією мовлення, а також на її замовлення і за рахунок її коштів іншими організаціями.

Продукт як об'єкт винаходу – охоплює поняття «речовина», яке представляє індивідуальні хімічні сполуки, до яких належать також висо-

комолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії, композиції (сполуки, суміші, розчини) і продукти ядерного перетворення.

Продюсер аудіовізуального твору – особа, яка організує, організує та фінансує створення аудіовізуального твору.

Промислова власність – це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об'єкти промислової власності як винаходи, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослин, товарний знак, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Промисловий зразок – це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд, придатний для відтворення промисловим способом.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частини на такого позначення.

Прототип винаходу – це найближчий за суттєвими ознаками об'єкт до винаходу, аналог, відомий з існуючого рівня техніки.

Псевдонім – вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства

Публічне виконання твору – це подання за згодою суб'єктів авторського права і суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів.

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) – це така передача за згодою суб'єктів авторського права в ефір чи по проводах творів, виконань, будь-яких звуків або зображень, відеограм, передач організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, тобто цей вид використання твору має своєю метою подання твору до широкої аудиторії, що само по собі безперечно відповідає суспільним інтересам.

Публічний показ – це будь-яка демонстрація за згодою суб'єкта авторського права і суміжних прав оригіналу або примірника твору, виконання, фонограм, відеограм, передач організації мовлення безпосередньо за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо.

Р

Раціоналізація – вдосконалення методів будь-якої діяльності у процесі виробництва, що забезпечує підвищення якості продукції, виявлення

резервів виробництва, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості тощо.

Раціоналізаторська пропозиція – це пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, до якого вона подана і передбачає зміну або удосконалення конструкції виробу, технології виробництва, складу матеріалу тощо.

Реєстр – Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на винахід, назв місця походження та географічного зазначення походження товару.

Речовина як об'єкт винаходу – оригінальна хімічна сполука або композиція, або продукт перетворення, що характеризується кількісним та якісним складом.

Репрографічне відтворення (репродукування) – факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірників шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами.

Ринковий підхід до оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності – передбачає використання методу порівняльних продаж, суть якого полягає у прямому порівнянні оцінювального об'єкта з іншим аналогічним за якістю, призначенням і корисністю об'єктом, що був проданий в порівняльній час.

Рисунок – художній твір, що ставить собою зображення різноманітних предметів або вигаданих елементів за допомогою ліній.

Рівноєфективні пропозиції – пропозиції, які вирішують різним способом одну і ту ж проблему, ефективність яких однакова.

Роботодавець – особа, яка найняла винахідника за трудовим договором (контрактом).

Розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав – будь-яка дія, за допомогою якої об'єкт авторського права безпосередньо чи опосередковано пропонується публіці.

Розробка – це застосування результатів досліджень та інших знань для проектування нових або значно удосконалених приладів, матеріалів тощо.

Роялті – періодичний платіж, виплата ліцензійної винагороди протягом чинності ліцензійного договору, починаючи від моменту випуску готової продукції або у вигляді підрахувань від вартості товарів за ліцензією, або у формі відсотків від суми обігу чи від суми прибутку; особливий різновид авторської винагороди, що становить частку автора в доходах.

Рукопис – оригінальний примірник письмового твору в такому вигляді, в якому його зафіксував автор.

Свідоцтво на торговельну марку – документ, який засвідчує факт державної реєстрації торговельної марки, видається будь-якій особі, яка має право на її одержання, терміном на 10 років.

Свідоцтво на компонування інтегральних мікросхем – документ, що засвідчує факт реєстрації зазначеного компонування і право інтелектуальної власності на неї, терміном на 10 років.

Свідоцтво на географічне зазначення походження товару – документ, що засвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та право особи на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару, діє без обмеження терміну.

Секретний винахід – винахід, промисловий зразок, раціоналізаторська пропозиція – особливо важливі винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, збереження в таємниці яких необхідне в інтересах держави. Секретні винаходи не патентуються за кордоном, описи їх не публікуються, але через певний проміжок часу вони можуть бути розсекречені.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають тримірну форму і виконуються з твердих або пластичних матеріалів.

Службовий винахід – винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця винахіднику.

Службовий твір – твір, створений автором в порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Службові обов'язки – зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення винаходу (корисної моделі).

Сорт рослин – це окрема група рослин (клони, лінії, гібриди першого покоління, популяції) у рамках ботанічного виду.

Співавторство – це співучасть у створенні результату творчої діяльності, яка має бути добровільною.

Співавторство нероздільне – полягає в тому, що неможливо виділити працю кожного співавтора, властиве авторському праву, але здебільшого властиве науково-технічній творчості.

Співавторство роздільне – полягає в тому, що складові частини твору чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину.

Співробітництво – це творча діяльність, коли кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності за завданням замовника.

Спосіб як об'єкт винаходу – включає процеси виконання дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріального об'єкта, тобто це дія над матеріальним об'єктом (сировиною, заготовкою тощо).

Спотворення твору – будь-які внесені до твору зміни, що спотворюють його справжнє значення або форму вираження і є порушенням особистих немайнових і майнових прав.

Справедлива вартість об'єктів інтелектуальної власності – це сума, за якою об'єкт може бути обмінений чи отриманий в операції між незалежними обізнаними та заінтересованими сторонами.

Суб'єкт права – це той, хто може мати право; хто може бути носієм права, тобто це людина або організація чи інше соціальне утворення, які законом наділені здатністю мати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки і, отже, бути учасниками правовідносин.

Суб'єкти права інтелектуальної власності – це фізичні або юридичні особи, творці інтелектуальної власності, творчою працею яких створена інтелектуальна власність. Крім того, суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, що самі не створювали об'єкта права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єктами цього права згідно із законом чи договором.

Суб'єктивне право інтелектуальної власності – це право його суб'єкта володіння, користування і розпорядження належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної діяльності.

Субліцензійний договір – ліцензійний договір передбачає право ліцензіата видавати субліцензійний договір, за яким субліцензія надається іншій особі на використання об'єкта інтелектуальної власності.

Суміжні права – це похідні права (виконавців, виробників фонограм, відеограм), які залежать від прав авторів твору. Лише в тих випадках, коли виконуються, записуються на фонограму, відеограму твір, що не охороняється законом, або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер. Суб'єкти суміжних прав як і автори творів мають виключні права на використання своїх об'єктів в будь-якій формі.

Суспільне надбання – твори і об'єкти суміжних прав, термін дії авторського права або суміжних прав на який закінчився.

Т

Твір – це будь-який твір науки, літератури і мистецтва, що відповідає вимогам авторського права.

Твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо).

Твір колективний – твір, що створюється групою фізичних осіб (енциклопедії, фільми, збірники наукових праць, газети, журнали).

Твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього дизайну тощо.

Твір ужиткового мистецтва – твір мистецтва, у тому числі художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування.

Творці інтелектуальної власності – це фізичні особи – люди, творчою працею яких створюється інтелектуальна власність.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва – художні твори, що використовуються у промисловості: художні вироби, різного роду прикраси, речі побуту і форми прикрашання промислових витворів (меблів, одягу, посуду тощо).

Твори містобудування – це результат теоретичних розробок, практики планування і забудови міст та інших населених пунктів.

Твори хореографічні – це твори, придатні для виконання на сцені. Хореографія – мистецтво створення танцю, це композиція рухів для танцю на сцені або яка інша об'єднана одним задумом система жестів, створена для виконання.

Творчість – це розумова діяльність (праця), у процесі якої завдяки мисленню (думці) створюються нові цінності: відкриття, винаходи, відбувається становлення невідомих наук, фактів, з'являються нові технічні, інформаційні цінності для людини – твори науки, літератури, мистецтва, технічні рішення.

Творча діяльність – це індивідуальна або колективна творчість професійних працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що має культурно-мистецьку цінність.

Теза – поняття, переконання, достовірність яких необхідно довести.

Термінологія – галузь знань про загальні закономірності утворення понять, визначень термінів, принципів вияву систем понять.

Технічна ефективність винаходу – підвищення рівня механізації і автоматизації роботи, підвищення коефіцієнта корисної дії механізму чи агрегату, поліпшення умов праці тощо.

Товарний знак (знак для товарів і послуг) – це один із засобів індивідуалізації товарів або послуг, тобто позначення, здатне відрізнити товари або послуги однієї особи від товарів або послуг іншої особи.

Топографія ІМС – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів мікросхем та з'єднань між ними.

Торгівля ліцензіями – це здійснення торгових угод, за якими продавець (ліцензіар) надає покупцеві (ліцензіату) дозвіл або право (ліцензію)

на використання предмета ліцензії на умовах, передбачених ліцензійним договором, а також на здійснення операцій на вторинному ринку нематеріальних активів.

Термін корисного використання об'єктів інтелектуальної власності – встановлюється (обґрунтовується) при визнанні відповідного об'єкта активу (при занесенні його на баланс підприємства), але не більше 10 років.

У

Упущена вигода – неотримання власником виняткової ліцензії прибутку, що дозволяється патентом.

Ф

Фірмова назва – стійке позначення (назва) підприємства (фірми, компанії) або окремої особи, від імені якої здійснюється виробнича, торговельна або інша діяльність. Фірмова назва, будучи зареєстрованою, охороняється патентним законодавством.

Фонограма – будь-який виключно звуковий запис виконань або інших звуків на відповідному носії (диски, флешки).

Формальна експертиза – проводиться за формальними ознаками, метою якої є виявити: чи належить заявлена пропозиція до об'єктів промислової власності, чи надані заявочні матеріали відповідають вимогам закону.

Форма – засіб вираження змісту твору способом, що піддається відтворенню.

Формула в заявці на патент або в патенті – стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу, достатня для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патенту.

Франчайзинг – це особливе право спеціальних привілеїв, пільг. За договором франчайзингу одна сторона (правовласник) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплекс виключних прав, які належать правовласнику, в тому числі на фірмове найменування, на комерційну інформацію, що охороняється, а також інші передбачені договором виключні права – знаки для товарів і послуг.

Франчиза – це ліцензія, яку надає власник товарного знака чи комерційного (фірмового) найменування, і яка дозволяє продавати продукцію під товарним знаком або фірмовим найменуванням, або це угода, відповідно до якої франчизіат (особа, що одержує франчизу) зобов'язується вести

ділову діяльність чи продаж продукції згідно з методами і процедурами, встановленими франчизіаром (надавателем франчиз).

Франчайзер – це юридична особа, яка видає ліцензію або передає в право користування свій товарний знак, ноу-хау.

Х

Хрестоматія – навчальний посібник, що становить собою збірник зібраних творів письменників або вчених чи їх частини. Укладач хрестоматії має на неї авторське право за умови, що добір матеріалів відрізняється оригінальністю.

Ш

Штам – сукупність клітин, що мають загальне походження і характеризуються однаковими стійкими ознаками.

Штам мікроорганізмів - спадково однорідні культури профілактичних бактерій, вірусів, водоростей тощо, які продукують корисні речовини або використовуються безпосередньо

Ц

Цитата з твору – це дослівний уривок з будь-якого тексту літератури, уривок музичного твору, графічне відтворення частини твору образотворчого мистецтва тощо, що використовується в іншому творі, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

Я

Явище матеріального світу як об'єкт наукового відкриття – це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить достовірні зміни в рівень пізнання, форма прояву сутності об'єкта матеріального світу (природи).

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України – 1996 - №30
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 11 липня 2001 року// Відомості Верховної Ради України. – 2001 - №13
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 р.// Відомості Верховної Ради України -1992 - №12
4. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1995 - №9
5. Про власність: Закон України від 07 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради – 1991 - №20.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 1 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001 - №8
7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг.: Закон України від 15 грудня 1993 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994 - №7
8. Про охорону прав на промислові зразки.: Закон України від 15 грудня 1993 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994 - №35
9. Про охорону прав на сорти рослин.: Закон України від 02 листопада 2002 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2006 - №21
10. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем.: Закон України від 05 листопада 1997 р.// Відомості Верховної Ради України – 1998 - №8
11. Про державну таємницю.: Закон України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994 - №16
12. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності.:Закон України 13 грудня 1998 р // Відомості Верховної Ради України. – 1999 - №2-3
- 13.Про науково-технічну інформацію.: Закон України від 25 червня 1993р // Відомості Верховної Ради України. – 1993. №33
14. Про племінне тваринництво.: Закон України від 15 грудня 1999 р // Відомості Верховної Ради України. – 2000 -№6
15. Про телебачення і радіомовлення.: Закон України від 21 грудня 1993 р // Відомості Верховної Ради України. – 1994 - №10
16. Про підприємства в Україні.: Закон України від 25 березня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991- №24
17. Про інвестиційну діяльність.: Закон України від 18 вересня 1991 р // Відомості Верховної Ради України – 1991 - №47
18. Про захист від недобросовісної конкуренції.: Закон України від 7 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 - №36
19. Про охорону прав на зазначення походження товару.: Закон України від 11 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. -1999 - №32

20. Про інформацію.: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992 №48
21. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оцінку діяльності в Україні.: Закон України від 12 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001 - №47
22. Про вищу освіту.: Закон України від // Відомості Верховної Ради України. – 2007- №45
23. Наукова та інноваційна діяльність в Україні.: Статистичний збірник. Київ.: Держкомстат, 2008
24. Вачевський М.В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. – К.: ЦУЛ – 2004
25. Цивільний Кодекс: Закон України. К.: // Офіційний вісник України, - 2003 № 11
26. Гордійчук А.С. Економіка підприємства – А.С. Гордійчук, О.А. Стахів; Рівненський державний технічний університет. - РДТУ 2000
27. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтелектуальної власності виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення.: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002- №2
28. Про максимальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 1994 року № 784 // Збірник постанов уряду України. – 1995 – №2
29. Кузнецов Ю.М. Патентознавство та авторське право. Підручник. Київ.: Кондор, 2005
30. Основи інтелектуальної власності (Всесвітня організація інтелектуальної власності) – К.: Ін. ЮРЕ, 1999.
31. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України – 2003 №11

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Навчальне видання

Гордійчук Андрій Савич
Стахів Ольга Андріївна

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Навчальний посібник

Друкується в авторській редакції

Національний університет
водного господарства
та природокористування